

MUSTAFA
ARMAĞAN

CUMHURİYET EFSANELERİ

TİMAS
TE

BİRİNCİ BASKI
25.000 ADET

CUMHURİYET EFSANELERİ

Mustafa Armağan

TİMAŞ YAYINLARI | 3571

Tarih İnceleme Araştırma Dizisi | 63

PROJE EDITÖRÜ

Adem Koçal

EDITÖR

Tuğçe İnceoğlu

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuğ

1. BASKI

Mayıs 2014, İstanbul

ISBN

ISBN 978-605-08-1655-6

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

facebook.com/timasyayin grubu

twitter.com/timasyayin grubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Telefon: (0212) 482 11 01

Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

CUMHURİYET EFSANELERİ

Mustafa Armağan

MUSTAFA ARMAĞAN

Urfalı bir anne-babanın çocuğu olarak Cizre'de doğdu (1961). İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da tamamladı. İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra yayıncılık yaptı. 1995-96 arasında *İzlenim*, 2000-02 arasında da *DA* (Diyalog Avrasya) dergilerinin genel yayın yönetmenliklerini yürüttü. Hâlen *Derin Tarih* dergisini çıkarmaktadır. Evli ve 4 çocuğu bulunan Armağan, 1995'ten beri *Zaman* gazetesinde tarih yazıları yazmakta, çeşitli televizyon kanallarına tarih programları hazırlamaktadır.

Yayınevimizdeki Diğer Eserleri

- Osmanlı Tarihinde Maskeler ve Yüzler (2005)
Osmanlı'yı Kuran Şehir: Bursa'ya Şehrengiz (2006)
Ufukların Sultanı: Fatih Sultan Mehmed (2006)
Küller Altında Yakın Tarih (2006)
İnsan Yüzlü Şehirler (2006)
Yakın Tarihin Kara Delikleri / Küller Altında Yakın Tarih 2 (2006)
Efsaneler ve Gerçekler / Küller Altında Yakın Tarih 3 (2007)
Korku Duvarını Yıkma / Küller Altında Yakın Tarih 4 (2009)
Paşaların Hesaplaşması / Küller Altında Yakın Tarih 5 (2010)
Osmanlı'yı İmparatorluk Yapan Şehir: İstanbul (2007)
Büyük Osmanlı Projesi (2008)
Osmanlı'nın Mahrem Tarihi (2008)
Avrupa'nın 50 Büyük Yalanı (2009)
Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı-1 (2009)
Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı-2 (2009)
Kır Zincirlerini Osmanlı (2010)
Osmanlı: İnsanlığın Son Adası (2010)
Fatih'in Rüyası (2010)
Cemil Meriç'in Dünyası (2010)
Türkçe Ezan ve Menderes (2010)
Geri Gel Ey Osmanlı! (2010)
Osmanlı'nın Kayıp Atlası (2010)
Tek Parti Devri (2010)
Kazım Karabekir'in Gözüyle Yakın Tarihimiz (2011)
Bulutları Delen Kartal/Cemil Meriç ile Konuşmalar (2011)
Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak (2011)
Gerçek Tarihin Peşinde (2011)
Kızıl Pençe (2012)
Fetih ve Fatih (2012)
Petersburg'da Osmanlı İzleri (2012)
Gelenek ve Modernlik Arasında (2012)
Satılık İmparatorluk (2013)
Osmanlı Sultanları Albümü (2013)

i ç i n d e k i l e r

Önsöz / 9

I. BÖLÜM / ATATÜRK / 15

- Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sini İnönü mü Yazmıştı? / 17
Meğer "Bursa Nutku"nu Yazan da Ciddiye Almamış / 22
"Bursa Nutku"nu Sömürmekten Vazgeçin Artık / 27
Tokyo Camii'ni Atatürk Yaptırmamıştı / 31
Doğmadan Öldürülen Bayram: 23 Nisan / 37
Atatürk Bir Paşa'yı Meclis'in Elinden Nasıl Kurtarmıştı? / 51
Mustafa Kemal Q Harfini Alfabeden Neden Çıkarmıştı? / 56
Sivas Kongresi'nin ABD'ye Gönderdiği Mektup *Nutuk*'ta Neden Yer Almadı? / 61
Mustafa Kemal Samsun'a Kaçarak mı Gitti? / 66
"Anayasamız Kur'an'dır" Diyen Devlet Başkanı Kimdir? / 72
Bir Zamanlar Diyarbakir Halkı Mustafa Kemal'i Kürt Kabul Ediyormuş / 77
Mustafa Kemal, Vahdettin'le Arasındaki O Sırrı Açıklıyor / 82

II. BÖLÜM / İNÖNÜ VE CHP / 91

- Ecevit CHP'nin Yanlış Atatürkçülüğünü Nasıl Eleştirmişti? / 93
Muğlalı'nın Kışladan İsmi Kaldırıldı Ama Kemikleri Hâlâ Devlet Mezarlığı'nda / 99
CHP'nin Milli Mücadele'den Kaçan Başbakanı Kimdi? / 103

Saracoğlu Şükrü'nün Marifetleri / 108

Atatürk Belgeden 28 Kelimeyi Neden Çıkarttı? / 114

Bir Paşa Öldürdü, İstiklâl Mahkemesi'ne Başkan Yapıldı! / 117

İskilipli Âtîf Hoca'yı Asanlardan Biri de Andımız'ın Mucidiydi / 121

İskilipli Âtîf Hoca'yı Aklayan Belge Neden Görmezden Gelindi? / 126

Başka Dersim'ler var mı? / 129

1925 Yılında Demokratik Cumhuriyete Giden Yoldan Nasıl Sapmıştık? / 134

Cumhuriyet Tarihinde Rüşvet ve Yüce Divan / 139

Tekke ve Zaviyeleri Kapatın Kanun Anayasaya Aykırıydı / 144

Osmanlı Arşivi Bulgaristan'a Okkayla Satılmıştı / 149

İstiklâl Mahkemeleri Âdil miydi? / 154

Meğer Andımız'ın Mucidi Ezanı da Türkçeleştirmiş / 160

Atatürk Reşit Galip'i Nasıl Rezil Etmişti? / 166

İnönü Taksim'deki Müslüman Mezarlığını da Yok Etmişti / 175

Abdülaziz'in Yaptıramadığı Caminin Arsasını Kimler Yağmalamıştı? / 180

İsmet Paşa mandacı mıydı? / 186

Yine Andımız Vesilesiyle: Eğitim Bakanlığı da Darbeciler Tarafından
"Millî" Yapılmıştı / 194

III. BÖLÜM / AYASOFYA, SEVR, LOZAN / 199

Ayasofya Neden İbadete Açılmalı? / 201

Lozan'da Neler Döndü? / 209

Mısır'ı Lozan'da Verdiğimizizi Biliyor Muydunuz? / 217

Sevr Neden İmzalanmıştı? / 219

Sultan Vahdettin, Vatana İhanet Suçlamasını Böyle Reddetmişti / 223

IV. BÖLÜM / CUMHURİYET EFSANELERİ / 229

Türkiye Cumhuriyeti'ni Almanlar mı Şekillendirdi? / 231

Vahdettin Neden ve Nasıl Kaçtı? / 235

Bir Maymun İstiklâl Savaşı'nı Kazanmamıza Nasıl Yardım Etmmişti? /	239
Karamanoğlu Mehmed Bey'in "Türkçe fermanı" Bir Cumhuriyet Efsanesi mi? /	244
Suriye'yi Nasıl Terk Etmıştik? /	252
Zaten 'Kız Gibi Tarih Yapma' Takıntısı Bizi Buraya Getirdi /	259
Heyet-i Nâsiha'dan Başlatmayın! /	264
Nurlu 1920 Ruhuna Dönüş /	269
Şura Ayetinin Gölgesinde Toplanan Meclis /	274
Erzurum Kongresi'nden Türk-Kürt Kardeşliği Çağrısı /	279
Cihangirlik Sevdasından Vazgeçen Vâris /	284
Cumhuriyet'in "İnkılap Yarası" /	293
CHP'nin Parti Kapattırın Demokrasi Anlayışı /	306
Kaynaklar /	313

Önsöz

Denazification. Dilimizde henüz bir karşılığı bulunmayan bu İngilizce terimin uygun bir çevirisi, 'Nazilikten kurtarma' veya 'Nazisizleştirme' olabilir. Denazifikasyon terimi II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya'yı ele geçiren Amerikalıların, eğitim sisteminden başlayarak hayatın her alanında Nazilerin kurmuş olduğu askeri disiplini andıran sistemi demokratik değerlere göre yeniden kurmalarını anlatır. Artık 1870'lerde Bismark'la birlikte Almanya'yı birleştiren Junkerlerin koyduğu hedeflerin yerini liberal-hümanist değerler almalı, Hitler'de cisimleşen Üçüncü Reich'in hedeflediği ordu-millet zihniyeti yıkılmalıdır.

Denazifikasyon 1945 sonrasında bütün hızıyla uygulandı ve "yeni" bir Alman gençliği yetiştirilmesi hedeflendi. Tarih eğitimi artık 'Almanlık' bilinci oluşturmak için değil, daha evrensel-hümaniteryan prensipler doğrultusunda şekillendirilmeliydi. Diğer dersler de değiştirilmeliydi tabii, zira Phillip Lenard gibi Nobel Ödüllü Nazi fizikçileri bir "Deutsche Physik", yani Alman Fiziği kurma yolunda tehlikeli adımlar atmışlardı, öyleyse bilimin evrenselliği üzerinde durulmalı ve Nazi Bilimi gibi riskli oyunlara girmelerinin önü kesilmeliydi.

Julian Dierkes'in değerli kitabı *Postwar History Education in Japan and the Germanys*'de (Routledge, 2010) ortaya koyduğu gibi savaş sonrasında özellikle Doğu ve Batı Almanya ile Japonya'nın ve özellikle bireyler üzerinde bir suçluluk kompleksi oluşturarak 'yeniden

terbiye edilmesi' yönünde yoğun bir çaba içerisine girilmişti ve bu projenin en önemli ayağı da tarih eğitimi olmuştu. Tarih üzerinden yeni bir "millî olmayan kimlik" oluşturulacaktı, zira hem Junkerler hem Meijiler tarih üzerinden millî bir kimliğin inşasında akıllara durgunluk verecek başarılar kazanmışlardı.

İşte geçen yıl Frankfurt'a gittiğimde bütün kitapçı vitrinlerinde kuleler hâlinde karşıma çıkan Peter Watson'ın *The German Genius*'u (Alman Dehası) savaş sonrasında hem Almanlara hem de dünyaya bir umacı imiş gibi gösterilen Almanlığın (*Germanness*) 1870'lerden itibaren başlayan olağanüstü atılımının gerçekte "Avrupa'nın üçüncü Rönesansı" ve "ikinci Bilimsel Devrimi" olduğunu vurguluyor, Nazi dönemindeki bilimsel ve sanatsal çalışmalara da ayrı bir yer ayırıyordu (Simon and Schuster, 2010). Artık bir yeni revizyonist tarihçiliğin başladığının ayak sesleri geliyordu kitapçı raflarından.

Demek ki, tarihçiler artık 1870-1945 dönemine Naziliği ayırarak değil, bir bütün (*longue durée*) olarak bakmakta, bir; tarihten kesilip atılmak veya gözden düşürülmek istenen dönemler yeni bir gözle incelenmekte, iki; tarih eğitiminin dayatmacı şeklinin her ikisinin de Nazi-Japon şeklinin olduğu kadar Amerikan versiyonunun da ideolojik olduğunun altı çizilmekte, üç.

Peki bütün bu Alman muhabbetini niye yaptım? Anlayanlar anlamıştır ama açıklamakta mahzur yok: 1945 sonrası Almanya'sındaki "Denazifikasyon" ile 1923 sonrası Türkiye'sindeki "Deottomanizasyon" arasında ciddi paralellikler var da ondan.

Orada Almanlığın izleri silinmeye çalışıldı, bizde Osmanlılığın.

Orada Alman kimliği öcü gibi gösterildi, bizde Osmanlı kimliği.

Orada bu kimliği tarih kitapları ve tarih dersleri üzerinden itinayla temizlemeye girişildi, bizde de 1923 sonrası ders kitaplarındaki çarpık Osmanlı ve yakın tarih senaryosu hâlâ yürürlükte. Bazı revizyonist yaklaşımlar var kuşkusuz ama bunlar henüz ana (master) tarih anlatısını büyük ölçüde etkileyebilmiş değiller.

Ve orada Naziliğe dair bütün görünür izler silinirken (mesela heykeller ve anıtlar yıkılırken) bizde de Osmanlılığa dair bütün izler silinmeye, mesela arşiv malzemelerine varıncaya kadar satılmaya kalkıldığını, içinde Abdülhamid Han'ın adı geçiyor diye Osmanlıca

Mevlid nüshalarının toplatılıp yakıldığını, masallardan bile padişah ve şehzade gibi 'tehlikeli' ifadelerin çıkarıldığını biliyoruz.

Bu arada en önemli benzerlik, bu dönemde Almanya'nın Avrupa'nın geriye kalanından farklılığı adına kullanılan Gotik kökenli Fraktur veya Antiqua denilen bir alfabenin Yahudi etkisinde şekillendiğine inandıkları Latin alfabesine karşı kullanılmasıydı (hatta bir dönem Nazi Almanya'sında Latin alfabesiyle propaganda yayını yapmak yasaklanmıştı). Lakin Latin alfabesi üzerindeki yasak uzun sürmemişti, çünkü Almanya'nın yayılmak istediği bölgelerde yaşayanlara Gotik kökenli alfabenin okunma zorluğu yüzünden yeterince ulaşamıyor ve mesajları halkı etkileyemiyordu. Bütün bunlara rağmen Nazi Almanya'sında Gotik kökenli harflerle yapılan yayınlar 1945 yılına kadar ısrarla sürdürülecekti.

Denazifikasyon süreci aynı zamanda Latin alfabesinin kesin bir üstünlük kurmasının da başlangıcı olmuş ve Almanlığı çağrıştıran Gotik kökenli alfabeler bazı markaların logoları haricinde neredeyse tamamen ortadan kaldırılmış ve kullanımı yasaklanmıştı.

Burada hemen aklınıza 1928 yılında Osmanlı elifbasına uygulanan yasaklar ve baskılar geldi, değil mi? Bizde de sadece Arap elifbası yasaklanıp yerine Latin alfabesi dayatması yapılmadı, Osmanlıca kitaplar yakıldı, tuğra ve kitabeler kazındı ve söküldü, mesela İzmir Saat Kulesi'ndeki tuğra ve armalar kaldırıldı, İstanbul Üniversitesi'nin giriş kapısındaki tuğranın üzerine kapatılan mermer daha 2014'ün Nisan ayında kaldırılabilirdi. Afyon'da Umur Bey Camii yıktırılıp yerine Nazi estetiğinden ödünç alınmış hazin 'Zafer Anıtı' dikildi vs.

Âdeta Osmanlı'ya karşı yeni bir savaş açılmış gibiydi. En önemlisi de ders kitaplarında okutulan Osmanlı, artık 'cihangirlik sevdasından vazgeçmiş' bir vârisin nasıl olması isteniliyorsa o şekilde sunulmuştu: Modern çağda yaşayamayacak, çağdışı ve her türlü gerilik ve gericilik illetleriyle malul bir fosildi o âdeta...

Bu ve diğer barbarlık yöntemleriyle verilmek istenilen esasen mesaj şudur: Artık şu Osmanlı'dan uzak durun! Yoksa başınız belaya girebilir!

Hem Almanya'da hem bizde tarih üzerinden yeni bir kimlik oluşturulmak istendi. Ancak en önemli fark, Almanya'da bunun

adının açıkça konulmuş olması: Denazifikasyon. Asıl garip olan, Türkiye'dekinin adının bugüne kadar konulamamış, hatta konulma cesaretinin gösterilememiş olmasıdır.

Türkiye'de 1923 yılından itibaren yürürlüğe konulan programın adını koyuyorum: Osmanlısızlaştırmak.

Elinizdeki kitap, ülkemizde 1918-23 yıllarında ama daha kesin olarak 1924'ten sonra adım adım sahneye konulan bu Osmanlısızlaştırma politikasının tersine çevrilmesini, yani Yeniden Osmanlılaştırma eğiliminin altını çizilmesini, en önemlisi de aslında birer barbarlık ürünü olan bin yıllık alfabenin unutturulması veya sanat eserlerinin kazınıp yıkılması gibi eylemlerin nasıl da el çabukluğu marifetle medeni başarıymış gibi sunulabildiğini tespit etmektir. Hâlbuki medeniyet olumlu yöndeki gelişmelerde makbuldür. Bir alfabeyi unutturmanın veya tarihten silmeye çalışmanın adı nereye giderseniz gidin barbarlıktır.

Mızrak çuvala sığmayınca bu defa mızrağa uygun çuvalar imal edildiğini görüyoruz. Peş peşe efsaneler üretildi. Yalanlar tekrarlıya tekrarlıya gerçek kimliğini kazanacaklardı nasıl olsa. Ve nasıl olsa kimse başını omzunun üzerinde tutma korkusundan sesini çıkarıp hakikatleri dillendiremeyecek, 30-40 yıl böyle gittikten sonra da kimse bu akışı tersine çeviremeyecek, İsmet İnönü'nün 1960'ların ortasındaki deyişiyle rejim teminat altına alınmış olacaktı.

Ancak hadiseler Almanya'da olduğu gibi Türkiye'de de şişede durduğu gibi durmadı. Türkiye darbelere rağmen zamanla eski Türkiye olmaktan hızla uzaklaştı, devlet dışı dinamikler kuvvetlendikçe mağdurların sesleri daha fazla duyulur ve temsil edilir oldu. Kendine güveni gelen ülke 'Kimim ben?' sorusuna ancak o yasaklanmış, karanlık alana girerek cevap bulabileceğini gördü ve 1953 bir dönüş yılı oldu, 1999 ise ikinci dönüş yılı...

Derken zincirlerinin farkına vardı, bir ikisinden de kurtuldu. Artık Reottomanizasyon, yani Yeniden Osmanlılaştırma dönemi başlamış oldu.

Bu dönemde Türkiye yeni temeller üzerinde kurulurken tarihimizin de kendisine daha sağlam ve sahih temeller bulabilmek için başını güneşe çeviren çiçekler gibi kendisini aydınlatacak güneşe,

yani Osmanlı'ya döneceğini görebiliyorum. 11 yıl önce yazdığım *Osmanlı: İnsanlığın Son Adası* bu mesajı veriyordu, ne mutlu ki, şimdi daha büyük bir güvenle söyleyebiliyorum bunu.

Lakin madalyonun tersini de unutmamak şart: Osmanlı yalan dağını eriterek ufkumuzu teşrif ederken onu tarihin bataklığına gömme yolundaki yarım asırlık çabalar da gevşiyor, çözülüyor ve hangi efsanelerle milleti avuttukları, hakikati tepeteklak ettikleri ve zihinleri bir daha bu topraklarda Osmanlı diye bir oluşumun ortaya çıkmaması için nasıl sıfırlamaya ve şartlamaya kalkıştıkları daha net olarak ortaya çıkıyor.

İşte *Cumhuriyet Efsaneleri* kitabı, yazarının zihnindeki bu netleşmenin adımlarından biri olarak sizlerle buluşuyor.

Kim bilir, bir gün gelir, belki de Peter Watson gibi biri *Osmanlı Dehası* adlı bir kitap yazarak ölmeden önce öldürülmek istenen Osmanlı'nın gerçekte nasıl özgün bir sentez kurduğunu uluslararası bir bestseller hâlinde dünyaya duyurur. Ama bunun için bizi içine düşürdükleri aşağılık kompleksinden kurtulmamız ve Osmanlı kimliğinden utanmak yerine onun bu ülkenin gerçek kurucu temeli olduğunu yeniden vurgulamamız gerekiyor.

O günler gelinceye kadar bu tür sondaj faaliyetlerine başvurmak-tan başka çaremiz yok...

Bereketli okumalar dileğiyle...

Mustafa ARMAĞAN
3 Mayıs 2014, Ümraniye

I. BÖLÜM

ATATÜRK

Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sini İnönü mü Yazmıştı?

Her köşe başında bir sürprizin beni beklediğini bilerek yürüyorum tarihin engebeli yollarında. Ve tarih okurken şaşırmayanlara hayret ediyorum. Bu derece sürprizi bol, adrenalini yüksek bir alan zor bulunur zira.

Gazeteci Oral Çalışlar 12 Eylül'den sonra girdiği hapisanede başından geçenleri yazdığı *Liderler Hapishanesi* adlı kitabında o sırada kendisi de Balgat'taki Dil Okulu'nda tutuklu bulunan eski başbakanlardan Bülent Ecevit'le yaptığı bir konuşmayı aktarırken ilginç bir bilgi kırıntısını da ifşa eder. Buna göre merhum Ecevit, Oral Çalışlar'a, *Nutuk*'un sonunda yer alan ve hâlen okullar başta olmak üzere resmî kurumlarımızın duvarlarını süsleyen Gençliğe Hitabe'yi İsmet İnönü'nün kaleme aldığını bizzat İnönü'nün ağzından aktarmıştır.¹

Çalışlar'ın anlatımına göre Atatürk, *Nutuk* metnini tamamladıktan sonra yakın arkadaşı İnönü'ye okuyup fikirlerini söylemesi için verir. İnönü de okur ve der ki: "Paşam, çok güzel, ancak sonunu gençliğe hitap ederek bitirmek sanırım faydalı olur." Bunun üzerine

1 Oral Çalışlar, *Liderler Hapishanesi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1986, s. 46-47.

Atatürk “O zaman sen yaz” der ve ardından İnönü, Gençliğe Hitabe’yi kaleme alır.

Ecevit’in Oral Çalışlar’a söylediğine göre bu bilgiyi eski Milli Eğitim bakanlarından Necdet Uğur da biliyormuş. İşin ilginç tarafı, Oral Çalışlar’ın kitabı hem Ecevit’in hem de Necdet Uğur’un sağlıklarında, 1986 yılında yayınlanmış ve kendilerinden herhangi bir yalanlama da gelmemiştir.

Bu durumda iş İnönü ailesine düşüyor. Ellерinde bu konuda herhangi bir bilgi varsa bunu kamuoyuyla paylaşmalarında fayda olduğunu duyuralım.

Tabii ki, bu veri tek başına Gençliğe Hitabe’yi İnönü’nün yazdığını ispatlamaz ama en azından bir tartışma başlangıcıdır; hukuki deyişle, delil başlangıcı. Buradan yola çıkarak tarihçilerin katedecekleri uzun bir yol vardır. Biz o yolu onlara bırakalım ve başka bir netameli noktaya geçelim.

Türk olmayan köledir!

Çocukluğumda muhtemelen 1940’lı yıllarda konulduğu anlaşılan ve hâlâ okul duvarlarında asılı duran Türklerin dünyaya yayılmalarını “oklarla” anlatan haritayı hiç unutmam. O haritayı bir okul ziyaretinde sınıftan çıkışta Atatürk’ün kendi eliyle çizdiğini, sonra da kimse değiştirmeye cesaret edemediği için aynen kaldığını ve benimsendiğini bir hatıratan öğrenmekteyiz. Gerçi sonradan göçler yoluyla Türk ırkının dünyaya medeniyet götürdüğü görüşünden de vazgeçildi ama bu motif okullar kanalından birkaç kuşak boyunca toplumsal hafızaya güçlü bir şekilde kazınmış oldu.

1935’te İngilizler ve Fransızların baskısı altında içine girilen ve tehlikeli boyutlara doğru seyreden ırkçı eğilimden mecburen toristan edildiğini, dönüldüğünü çeşitli vesilelerle yazmıştım. Ancak 1930, Türkiye’de yaşayan diğer ırkların dışlandığı ve Türklerin ırkî özelliklerinin abartılarak öne çıkarıldığı bir dönemin başlangıç yılı olarak uzun yıllar hatırlanacaktır.

Nitekim aynı yıl, ateşli inkılapçı (kendi deyişle “ihtilalci”), zamanın Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, ünlü Ödemiş nutkunda şu tüyler ürperten ifadeyi kullanacaktı:

Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da, düşman da, dağ da bilsin ki bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.²

Bunlar inkâr kabul etmez, belgeli, kategorik ifadelerdir ve yalnız Mahmut Esat Bozkurt değil, aynı zamanda Başbakan İsmet İnönü de 1926 yılı Kasım ayında benzer bir ürpertici ifadenin altına imza atmıştır. Türk Ocakları'nın Üçüncü Kurultayı'nda konuşan İnönü'nün keskin sirke mahiyetindeki o sözleri şöyledir:

Vazifemiz, Türk vatanı içinde Türk olmayanları behemahal [ne olursa olsun] Türk yapmaktır. Türklere ve Türklüğe muhalefet edecek anâsırı [etnik unsurları] kesip atacağız. Ülkeye hizmet edeceklerde her şeyin üzerinde aradığımız, Türk olmalarıdır.

Son zamanlara kadar acısını hep beraber çektiğimiz etnik sorunların kökeninde biraz da bu sakat ve katı, hatta zalimce dayatmanın yattığını bilmemiz lazım.

Coğrafi bölgeler nasıl ortaya çıktı?

1931-32, Atatürk'ün dil ve tarih konularında iyice yoğunlaştığı yıllardır. Türk dil ve tarih tezleri bu yıllarda geliştirilip olgunlaştırılmıştır. Ancak aynı derecede önemli olan coğrafya çalışmaları için nedense bir 10 yıl daha beklemek gerekecektir.

İlk Coğrafya Kongresi'nin 1941 yılında Hasan Ali Yücel'in Maarif Vekilliği (Eğitim Bakanlığı) döneminde gerçekleştirilebilmiş olması, coğrafyanın, daha doğrusu “vatan” kavramının şekillenmesinin Cumhuriyet yöneticilerinin zihinlerinde biraz zaman aldığını, hatta bazı “tereddütler”(!) yaşadıklarını gösteriyor (Kongrenin Hatay'ın anavatanına 1939'da ilhakının hemen ardından yapılması da ilginçtir). O güne kadar ihmal edilen ve şimdilerde yeniden tartışılan Türkiye'nin coğrafi bölgelere ayrılması konusu da Coğrafya Kongresi'nin ana gündem maddeleri arasındadır.

2 *Milliyet*, 19 Eylül 1930.

Coğrafya Kongresi'nde İbrahim Akyol, Besim Darkot, Herbert Louis ve H. Sadi Selen adlı profesörlerin teklifiyle Türkiye 7 coğrafi bölgeye ayrılır. Buna göre denizlere doğru açılan cepheler komşu denizlere göre, iç kısımlar ise Anadolu'nun yönlerine göre adlandırılmıştır. Yani bölümlendirmede fiziki coğrafya esas alınmıştır.

Daha önce Faik Sabri Duran'ın 1938 tarihli bölümlendirmesinde bütün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun "Şark Yaylası", Orta Anadolu'nun ise "Merkez Yaylası" olarak adlandırılması gibi aykırı örneklerle rastlanıyor, coğrafyacılar arasında bir türlü görüş birliği sağlanamıyordu. İlk defa 1941 Coğrafya Kongresi'ndedir ki, bugün bildiğimiz coğrafi bölgelerin sınırlarının kesin olarak belirlendiğini biliyoruz.³

Ancak bu bölgelerin sınırlarının çizilmesine itiraz eden uzmanların bulunduğunu da unutmamak lazım.

Gaziantep hangi bölgede olmalı?

Mesela Cevad Gürsoy adlı coğrafya doktoru (sonra profesör olmuş; ölümü: 1986), 1957 yılında *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'*ne yazdığı bir makalede Karadeniz ile Doğu Anadolu bölgeleri arasındaki sınırın yanlış çizildiğini iddia etmiş, Orta ve Batı Karadeniz sınırlarının da hatalı çizildiğini savunmuştur. Ayrıca Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu'yu ayıran sınırın hatalı olduğunu, bu sınırın Fırat Nehri'ne kadar uzatılmasının uygun olacağını, bu nedenle Gaziantep platosunun da Akdeniz bölgesine dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Biraz da çocukluğumun bir kısmını geçirdiğim için ilgimi çeken Gaziantep hakkında söylediklerini sizinle paylaşmak istiyorum Gürsoy'un:

Beşeri ve iktisadi coğrafya bakımından Gaziantep ve çevresi, Akdeniz mıntikasıyla ve özellikle Adana bölgesiyle yakından alakadardır. Adana ve Hatay çevrelerinin, Türkiye ortalamasının üstünde yoğunluk gösteren sık nüfuslu sahası, oldukça kütlévî bir vaziyette Fırat'a doğru uzanmaktadır. Gaziantep çevresi, Gâvur

3 Geniş bilgi için bkz. Sezgi Durgun, *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 223 vd.

Dağı'nın kuzeydoğuya doğru devam eden yoğunluk sahasıyla irtibat hâlinindedir. Bundan başka Gaziantep platosu, Fırat'ın doğusundaki sahalara nazaran bol yağışlarıyla Akdeniz mıntıkasına daha fazla yakınlık göstermektedir.⁴

Hakikaten de Gaziantep bugün neden Güneydoğu Anadolu bölgesindedir? Bunun fiziki coğrafya ve iklim yapısı açısından tatminkâr bir açıklaması bulunmamaktadır. Zira Akdeniz'in iklim yapısı Fırat Nehri'ne kadar devam etmektedir.

Oysa bu mesele, Osmanlı döneminde “Cezire-i Ulyâ” denilerek ve Fırat'a kadar olan bölge Akdeniz bölgesi içine alınarak çoktan halledilmiş bulunuyordu. Yani bu noktada Osmanlı'yı taklit etsek mesele kalmayacaktı.

Ancak bu değişikliğin yapılmasında akla gelen ilk ihtimal, Cumhuriyet'i kuranların yalnız fiziki değil, beşeri ve ırkî bir coğrafi bölümlendirme de yaptıkları şeklindedir. Muhtemelen Gaziantep'teki (azınlık da olsa) Kürt nüfusu, bu şehri Akdeniz'de değil, Güneydoğu Anadolu bölgesinde görmemizin esas sebebini teşkil etmektedir.

Bir zamanlar ‘Haritalar nasıl yalan söyler?’ diye sormuştum.⁵ Sezgi Durgun'un sözünü ettiğim *Memalik-i Şahane'den Vatan'a* isimli zihin açıcı kitabını okuduktan sonra artık ‘Coğrafyacılar nasıl yalan söyler?’ diye de sormamız gerektiğini düşünüyorum.

Haritalar ve coğrafi bölümlendirmeler dahi tartışılabilirse tarih gibi kurguya zar kadar yakın bir alandaki tartışmaların varacağı boyutları düşünün derim. Öyleyse buyurun...

4 Cevad R. Gürsoy, “Türkiye'nin Coğrafi Taksimatında Yapılması İcabeden Bazı Tashihler”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 15, S: 1.3, Ankara 1957, s. 219-239.

5 Bkz. *Avrupa'nın 50 Büyük Yalanı* (2009) adlı kitabımda.

Meğer “Bursa Nutku”nu Yazan da Ciddiye Almamış

Malum darbeci zihniyet tarafından neredeyse 60 yıldır her fırsatta Atatürk’e izafe edilip durulan “Bursa Nutku”nun ona ait olmadığını bugün artık daha kesin olarak söyleyebiliriz. Zira eski gerekçelere iki güçlü kanıt eklendi. Bu kanıtları görmeden önce şu eski gerekçelerimizi hatırlayalım:

- 1) “Bursa Nutku” adı verilen metin, bir “nutuk” değildir, olsa olsa bir sohbetten alınmıştır.
- 2) Atatürk’ün sağlığında hiç yayınlanmadığı gibi, ölümünden 9 yıl sonra bir kitapçıkta yayınlandığı zaman dahi onu kimseler ciddiye almamıştı.
- 3) Birilerince darbelere gerekçe veya emir (direktif) olarak gösterilen bu sözde “nutuk”, o 24 sayfalık varakpare hariç hiçbir bağımsız kaynak tarafından (tartışmalar başladıktan sonra yazılmış şike kokanlar hariç) doğrulanmış değildir.
- 4) Atatürk gibi otoriter bir devlet başkanının anarşiye prim verecek ve gençleri sokağa dökecek tarzda bir konuşma yapması mümkün değildir.¹

Şimdi eskisine kıyasla daha kesin konuşmama sebep, doğrudan doğruya “Bursa Nutku”nun içinde yer aldığı kitabı incelemem oldu. Şimdiye kadar bir “Bursalı gazeteci” diye takdim edilen Rıza Ruşen

1 Bu gerekçelerin ayrıntıları için *Küller Altında Yakın Tarih* (Timaş Yayınları, İstanbul 2006) adlı kitabıma bakınız.

Son baloda

Memlekette ve millet içinde son büyük seyahat. Gemlik yolundan otomobillerle Bursa'ya son geligleri.

Şerefine Belediyede büyük bir balo hazırlandı. O akşamın mühim olaylarını ertesi sabahki "Bursa" gazetesine yetiştirceğim için matbaadayım. İstanbuldan gelen Bay Anım U'la Bay Vâli Nurettin Vâ-Nû henüz matbandan ayrılmaglardı ki, Bursa gazetecilerinden Bay Musa Atas, yanında iki bayanla çıkageldi. Bayanların ikisi de, gül kurusu penbeden bir örnek tuvalet giymişlerdi. Birisi, Bay Atas'ın eşi idi. Ötekisi de, ara sıra gördüğüm, fakat o samana kadar hiç görmediğim bir öğretmen bayan.

Bay Atas yanıma geldi:

— Her erkek ancak bir bayanla gidebiyormuş, dedi; senden ricam şu: başka bir bayanla gitmiyecekken, bizim şu bayanla gideriz; baloda bulunmayı pek istiyor..

Böyle takıp takıştırıp matbaaya kadar geldikten sonra, bu olup bit-tiye sormaktan başka çare var mı ki?.

— Fakat, dedim, bir garla. Ben sık sık matbaaya dönmeye mecbu-rum; kendilerine devamlı kavalilik edemem.

—Makast içeri girmek, diye cevap verdi; orada bizimle oturacak.

Sen için bitirdikten sonra gelirim, olur biter!.

Böylece anlaşıldıktan sonra, hep beraber kalktık, Belediyeye girdik. Onları bırakarak döndüm. Henüz Atatürk gelmemişti.

Tegrislerini müteakip salona girdim. Nutuklar okundu. Törenin resmi kısmı sona erdi. Bunları toparlayıp gazeteye verdikten sonra, artık işimi bitirmiş olarak baloya gelinece, bir de ne göreyim: A'tatürk, ma-lonun köşesindeki yerinde oturuyor ve yanındaki bir bayana sigara ver-iyor, ne'ali ne'ali bir şeyler anlatıyor!.

Bu bayan, penbe bir tuvalet giymişti; benim "dam"ın ta kendisiydi!.

Bir kaç defa büfeye gittiler, dans ettiler. Bu müthiş "rakip", karşı-mında benim için artık bizim "dam"a usaktan seyirci kalmaktan başka çare yoktu!.

Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hâtıra adlı kitapçıktan bir sayfa

Yücer'in *Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hâtıra* adlı 1947'de basılan kitapçığına dikkatle eğilen bir çalışmaya pek rastlamadım. Tartış-malarda genellikle ikinci, hatta üçüncü el kitaplar kullanılmıştı. Bu da meselenin niye arapsaçına döndüğünü açıklıyor zaten.

Rıza Ruşen Yücer, hepi topu 24 sayfacık tutan kitabında aktardığı 16 adet "fıkra ve hatıra"nın doğruluğuna nedense garanti vereme-mektedir. Yazarken kitabının yıllar sonra bu kadar ciddiye alınaca-ğını hiç düşünmediğine eminim. Nitekim önsözde yer alan itiraf mahiyetindeki şu sözleri ibretliktir:

Naklettiğim fıkra ve hâtıralar gerçekten olmuş mudur? Bunu da kesin olarak temin edemem [garanti veremem]. Çünkü ben, belgelendirmekten ziyade ve sadece işittiklerimi, -duyduğum şekle sadık kalarak- tesbit ve nakle önem verdim.

Demek ki, “Bursa Nutku”nun aktarıcısı bile anlattıklarının gerçekliğinden emin değildir. Kitabında aktardığı fıkra ve hatıraların önemli bir kısmını başkalarından işittiği ve bunların gerçekten vuku bulup bulmadıklarını araştırıp soruşturmuş da değildir.

Böylece “Bursa Nutku”na neden ‘sözde nutuk’ dediğimizi ve bu “sohbeti” aktaran zatın dahi sözünü ettiği olayın geçtiği yerde bulunmadığını, konuşulduğu söylenen ve etrafında fırtınalar kopartılan sözleri başkasından işittiğini, onların gerçek olup olmadığına dair bir bilgi ve kanaatinin de bulunmadığını bizzat kendi sözlerinden öğrenmiş oluyoruz.

Gelelim ikinci kanıtımıza.

Hatice değil, Ataca imiş

Aynı kitapta geçen Atatürk’e dair “fıkra ve hatıralar” arasında öylesine gayriciddileri var ki, bunların içinde yer aldığı bir metnin nasıl olup da siyasi tarihimizde yarım asırdır bunca fırtına koparabildiğine insanın inanası gelmiyor. Meseleyi aydınlatmak bakımından

bu kitapçıkta anlatılan gerçek-ten tuhaf “fıkra”lardan birkaç örnek vermek faydalı olacaktır:

Gazeteci Musa Ataç, Atatürk’ün Bursa’ya son gelişinde verilen baloya, yanında hanımı ve pembe tuvaletli bekâr bir bayanla katılmak istemiş; lakin bu bayan, kavalyesi olmadığı için içeriye girememiştir. Bunun üzerine Musa Bey, gazetede çalışırken bulunduğu yazara, baloya başka bir bayanla gitmeyecekse pembe tuvaletli bayanla gitmesini rica eder. Yazar da kabul eder ve henüz tanıştığı kadınla kol kola girerek baloya giderler.

Sözde “Bursa Nutku”nun ilk kez yayınlandığı Atatürk’e Ait Birkaç Fıkra ve Hâtıra (1947) adlı kitabın kapağı

Önce resmî konuşmalar yapılır. Tabii muhabirlerin görevi, bu haberi gazetelerine yetiştirmektir. Yazar da gazetesine gitmek üzere salondan ayrılır ve işini bitirdikten sonra geri döner. Ancak dönünce ne görse beğenirsiniz! Atatürk kendi pembe tuvaletli “dam”ına pek samimi davranmakta, ona sigara ikram edip sık sık dansa kaldırmakta ve büfeye götürüp içki ikram etmektedir. Çiftin neşeleri gayet yerindedir.

Yazarımız ilk şaşkınlıktan kurtulduktan sonra kendini toplayıp Atatürk’ün yanına gider. Bu sırada arkadaşları kendisine takılmadan edemez. “Atam, bu gazeteci arkadaşın damını kapmışsınız” derler yılışık bir edayla (Ata’nın huzurunda böyle laubalilikler yapılabiliyormuş meğerse).

Atatürk güya bu “iddiayı” kabul etmez ve yazara, baloya getirdiği pembe tuvaletli bayanın adını sorar. Yazarımız kendisinden öğrendiği ismi söyler, “Hatice” der. Atatürk “İşte,” der, “kimsenin damını kapmadığının ispatı!” Daha sonra pembe tuvaletli bayana dönüp “Lütfen isminizi söyler misiniz?” der. Bunun üzerine bayan, isminin “Ataca” olduğu cevabını verir. Yazar şaşkındır. Atatürk de “Gördünüz mü?” diyerek muzafferane bir tebessümle kolunu Bayan Ataca’ya uzatır (Bundan sonrasını bilmiyoruz).

Meğer tanışmaları sırasında adının Hatice olduğunu söyleyince Atatürk kadına, “Ben olsam, Ata’ya bu kadar yakın olduğum için adımı Ataca kordum” diyerek adını o anda değiştirivermiştir!²

Tabii “Bursa Nutku”nun ateşli taraftarları bu laubaliliği Atatürk’e yakıştırmıyorlarsa diyecek sözümüz yok!

“Eşiniz gibi öpün”

Kitapta geçen evlere şenlik bir başka “fıkra” ise bir öpüşme sahnesiyle dikkat çekiyor.

Buna göre Atatürk 10. Yıl Kutlamaları sırasında (1933) Ankara Orduevi’ndeki baloyu teşrif eder. Bir ara önünde dans eden bir çift dikkatini çeker. Karı koca olduklarını öğrenince de öpüşmelerini

2 Atatürk’ün isim değiştirme takıntısı hem kendi isimleri hem de çevresinin isim ve soyadları üzerinde yaptığı tadilatlardan doğrulanabilir.

ister. Subay olan koca, emir üzerine zoraki bir öpücük kondurur eşinin yanağına ama Atatürk beğenmez bu öpücüğü, samimi bulmaz. “Yoksa bu senin eşin değil mi?” diye çıkışır. Subay “Eşimdir” diye ısrar edince, ona şu emri verir: “O hâlde eşiniz gibi öpünüz!”

Böylece bize “Bursa Nutku”nun dayanağı olarak sunulan kitapçıktan Atatürk’ün Cumhuriyet balolarında eşleri alenen öpüştürmek gibi “devrimci” bir “misyonu”nun olduğunu da öğreniyoruz.

Bir de gençliğinde sık sık gittiği Galata’daki Barba adında bir Rum meyhaneciye yıllar sonra cumhurbaşkanlığı döneminde yeniden uğradığı anlatılıyor. Meyhaneci Barba bu ziyaret sırasında Atatürk’e “Mıstık” diye hitap etmiştir. Ne muazzam bir malumat, değil mi?

İşte buna benzer “fıkra” değerinde hatıralarla dolu bir kitapçıktır Rıza Ruşen Yücer’in *Atatürk’e Ait Birkaç Fıkra ve Hâtıra’sı*.

Şimdi “Bursa Nutku” için kendilerini paralayanlara soruyorum:

Eğer bu kitapçıkta anlatılanlar doğruysa, o zaman Atatürk’ün, misafirlerinin “dam”larına el koyan, bunu da gayet laubalice yapan biri olduğuna hükmetmemiz gerekecektir. Ayrıca hem de 10. Yıl Kutlamaları gibi resmî bir baloda, üstelik Orduevi gibi ciddi bir kurumda, dahası, bir Türk subayına, herkesin önünde eşiyile öpüşmesini emrettiğini de kabul etmemiz gerekecektir. Atatürk’e sağlığında “Mıstık” diyenlerin varlığını ve onun da bu hitabı hoş gördüğünü aynı sözde ‘kaynak’tan öğreniyoruz!

Kendilerine soruyorum: Sağlıklı bilgiler, hatta emirler (direktifler) içerdiğini söylediğiniz bu kitapta anlatılanlar doğruysa o zaman “Bursa Nutku”ndaki “ciddi” Atatürk’ü nereye koyacağız? Tersine, anlatılanlar yanlışsa, kaçınılmaz olarak bu kadar ciddiye aldığınız “Bursa Nutku” da geçerlilik ve güvenilirliğini yitirecektir.

Atatürk’ün Türk gençliğini anarşizme teşvik ettiği söylenen sözde “Bursa Nutku”nun kulaktan dolma bilgilerle yazılmış gayriciddi bir kitapçık içinde yer alması, böyle bir “nutk”un mevcut olmadığını güvenle ileri sürmemize yetiyor da artıyor bile.³

3 “Bursa Nutku” hakkında geniş bir dosyayı *Derin Tarih* dergisinin Ağustos 2013 tarihli sayısında bulabilirsiniz. Özellikle bu sayıda yer alan Şükrü Hanioglu ve Yavuz Bülent Bakiler’in “Bu metin doğru olsa bile ciddiye alınmış olması demokratik bir ülke için bir utanç belgesidir” vurgusu önemlidir.

“Bursa Nutku”nu Sömürmekten Vazgeçin Artık

Defalarca yazdık, bu gidişle yine yazacağız galiba. Neden mi bahsediyorum? Şu önceki bölümde ciddiye alınmaya değmeyecek derecede pespaye olan kaynağımı ortaya koyduğumuz “Bursa Nutku” diye Atatürk’e atfettikleri ‘darbe bahanesi’nden tabii ki. Baksanıza, ‘Yeni’ CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu partili gençlere “Bursa Nutku”nu ceplerinizden sakın ‘ayırmanın’ talimatını geçmiş.

Yıllardır dile getiriliyor: Yok böyle bir ‘nutuk.’ Hem de kimler tarafından dile getiriliyor, söylesem şaşarsınız: Kemalist kanadın mücahitlerinden Kılıç Ali, Falih Rıfkı Atay ve Cumhurbaşkanlık Genel Sekreterliği yapmış Prof. Dr. Hikmet Bayur, eski Dışişleri bakanlarından Tevfik Rüştü Aras ve daha başkaları böyle bir nutkun varlığından haberdar olmadıklarını; dahası, bu konuşmanın içerik olarak tutarsız ve anlamsız olduğunu, Atatürk’ün aynı gün ‘Konuyla Cumhuriyet adliyesi ilgilenecektir’ deyip akşama da ‘Polis, jandarma dinlemeyip ayaklanın’ talimatı veremeyeceğini vaktiyle dillendirdiler ama görüyorsunuz, damarlara bir kere darbecilik virüsü girdi mi kolay temizlenmiyor.

O kadar kolay temizlenmiyor ki, eski genelkurmay başkanlarından İsmail Hakkı Karadayı, 28 Şubat Darbesi’ni soruşturan komisyondaki ifadesinde (2012) Adnan Menderes’in en büyük hatasının ‘ezanı aslına çevirmek’ olduğunu söyleyebilmişti. Bir bakıma aynen 27 Mayıs Darbesi’ni tezgâhlayanlar gibi ezanı darbenin nedenlerinden

biri gibi göstermeye çalışıyordu. Aradan 62 yıl geçmiş, ‘affetmeyen o kin’ devam ediyor ‘ezan şehidi’ Menderes ve arkadaşlarına karşı.

Peki “Bursa Nutku” nedir? Nasıl anlaşılmalıdır?

Darbe gerekçesi

1947 yılında İstanbul’da Şaka Basımevi’nde basılan ve 24 sayfalık bir kitapçığın başının altından çıkıyor bütün bu davalar. İşin ilginç yanı, daha önce yazdığımız gibi kitabın yazarı Rıza Ruşen Yücer bile böyle bir konuşmaya şahit olduğunu yazmıyor, yazdıklarını kimden aktardığını belirtmiyor, hatta toplantıda kimlerin olduğunu bilmiyor vs. Kitapçığı yazan şahıs, bize aktardığı “Bursa Nutku”nun sahil olup olmadığından emin değilse daha bu sinekten yağ çıkarmaya çalışmanın anlamı nedir?

Bu sözde nutkun 27 Mayıs Darbesi’ne giden yolda hatırlanması da ilginçtir. Bu nutuk acaba 1947’de yayınlandığı zaman neden sessiz kalmıştı CHP’liler? İşlerine gelmediği için olmasın? Eğer o zaman halk bu nutku ciddiye alacak olsa Tek Parti iktidarını devirmek için yollara düşmesi gerekmez miydi? Düştüğü zaman da Arslanköy veya Senirkent olaylarında olduğu gibi toptan derdest edilip hapse atılmaları, aylarca çoluk çocuk işkence görmeleri pek de sürpriz sayılmazdı değil mi?

Şimdi CHP’lilerin pek bir ciddiye aldıkları Falih Rıfkı Atay’ın, yine tartışıldığı dönemde yazdığı “Bursa Nutku Üzerine” başlıklı yazısından bazı pasajlar aktaracağım. Bakın Atay, 12 Aralık 1966 günü *Dünya* gazetesinde “Bursa Nutku”nun aslı astarı olmadığını nasıl açık seçik bir şekilde ortaya koymuş.

Atay, Atatürk’ün aslında “Meşruyetçi” olduğunu, yani darbecilikle değil, meşru yollardan iktidara gelmeyi prensip hâline getirdiğini söyledikten sonra “Bursa Nutku”nun uydurma olduğunu savunanlara hak veriyor ve sözlerine şöyle devam ediyor:

Gerçekte Atatürk’ün gençliğe tek vasiyeti Büyük *Nutuk*’un sonundadır. Hem o sözler Türkçe ezanın Arabcaya çevrilmesi hareketine karşı söylenmiştir. BURSA NUTKU’NU SÖMÜRENLER ACABA ARABCA EZAN OKUNAN MİNARELERE DOĞRU BİR YÜRÜYÜŞÜ HATIRA GETİRMİŞLER MİDİR? (...) Atatürk bir kanun ve devlet

otoriteci idi. Onlara karşı gelenlere nasıl davrandığını da devrinin tarihi gösterir. Hele ezanın Türkçeden Arabcaya çevrilmesine ses bile çıkarmayan... CHP'nin, Türk gençliğini yalnız bu türlü gericiliklere karşı uyanık tutmak için söylediklerini kendi hesabına kullanmaya kalkışması gülünçtür.

Atay'ın kanaati, Atatürk'ün bu sözleri tam bu manada olmasa bile söylediği ama yayınlanmasını uygun görmediği, bu nedenle de basına yansıtırmadığı yönündedir. Dolayısıyla onun neşrini uygun görmediği bir söz de 'Nutuk' olarak değer kazanamaz.

Falih Rıfkı Atay ayrıca 10 Nisan 1967'de savcılığa verdiği ifadede aynı tavrını devam ettirmiş ve şunları söylemiştir:

Bursa Nutku diye Atatürk'ün söylediği bir nutuk yoktur. (...) Bu konuşma ajansa verilmemiştir. Hiçbir kitapta yer almamıştır. Bursa gazetecisinin yazdıkları kulak rivayetleridir. (Atatürk) bütün hayatı mevcut idareye karşı iken (dahi) hiçbir kanunsuz teşebbüse girmemiş olması ile bu otorite bağlılığını göstermiştir. (...) Memlekette anarşi yaratmak kasdı vardır. Atatürk bu kasda alet edilmek istenmiştir.

Gayet net, değil mi?

Uydurma nutuk

Gelelim yine Atatürk'ün "huzuru mutad zevâtı"ndan Kılıç Ali'ye. O da 7 Nisan 1966'da Bornova Savcılığı'na verdiği ifadede kitabı yazan şahsı tanımadığını, Atatürk'ün gençliği hükümet otoritesine karşı ayaklanmaya teşvik edecek bir talimat vermediğini ve veremeyeceğini, bunun Atatürk'e saygısızlık olduğunu söylemiş ve "Üzüntüm büyüktür" demişti.

Eski Cumhurbaşkanlık Genel Sekreteri ve İnkılap Tarihi hocalarından Prof. Dr. Hikmet Bayur da "Bursa Nutku"na en kesin şekilde karşı çıkanlardan. O böyle bir konuşmanın gayriresmî olarak bile olsa yapılmadığı, dolayısıyla uydurma olduğu kanaatindedir. Hükmünü şöyle verir:

(Yücer'e ait) kitaptaki fıkra ve hatıraların tarih ilmi nazarında ve tarih metodu yönünde değerleri sıfırdır.¹

Yıllarını Atatürk'ün hizmetinde geçiren Prof. Bayur, bu sözde nutkun 27 Mayıs darbecilerinin bayrağı yapıldığını, CHP ve TİP muhalefetine ortalığı karıştırmak için onu çıkarları doğrultusunda kullandıklarını yazar. Rıza Ruşen Yücer adlı şahsın hiçbir zaman Atatürk'ün sofrasına oturmadığını, dolayısıyla kimsenin tanımadığı bu şahsın yazdıklarına itibar edilmemesi gerektiğini de belirtir.²

Son olarak belirtelim ki, bir Atatürkçü parti kurmaya kalkacak derecede Kemalist olan Prof. Dr. Sina Akşin de bir yazısında bu nutkun uydurma olduğunu söylemiştir. Şöyle yazmış bir makalesinde:

Sonradan “ortaya çıkarılan” ya da düpedüz “uydurulan” Atatürk'ün “sözleri” ciddi bir sorundur. Başka örnekler: 1. “Kö-münizm her görüldüğü yerde ezilmelidir” sözü; 2. Atatürk'ün MacArthur'la görüşmesi; 3. Bursa Nutku.³

Bilenler bunları söylüyor. Ama CHP kafasının eskisi de, yenisi de hâlâ işin efsane tarafında, çünkü işine öyle geliyor. Vaktiyle Aydınlanmacı olduklarını iddia edenlerin sonunda boyunlarına kadar efsanelere gömüldüklerini söyleyen Horkheimer ve Adorno'yu bir kere daha haklı çıkardınız. Ne diyelim, tebrikler!

1 3 Mayıs 1967 tarihli savcılık ifadesinden alınmıştır.

2 Savcılıktaki ifadeleri, 1966'da “Bursa Nutku”nu yayınlayanlara dava açan zamanın Bornova Cumhuriyet Savcısı A. Osman Kıryaşaroğlu'nun *Atatürk'ün 'Bursa Nutku' Davası* adlı kitabından aldım.

3 “Atatürk'ün dış siyaset modeli”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 277, not 9.

Tokyo Camii'ni Atatürk Yaptırmamıştı

Ortalık efsaneden geçilmiyor. Yok Mimar Sinan, Mihrimah Sultan'a âşık olmuş da, vuslata eremeyince ona iki cami yapmış da, yok aşkını tül perde hâline getirdiği cami duvarıyla göstermiş de... Dedikodusu hakkında bile bilgimizin bulunmadığı şu sahte aşk hakkında çok satan romanlar bile yazıldı ya, helal olsun.

Şimdi de kalkmışlar, Atatürk'e Tokyo Camii'ni yaptırıyorlar! Güya Atatürk Paris Camii'ne yılda 10 bin frank para gönderiyor, öte yandan dindarlıkta hızını alamayıp Tokyo Camii'ni de kendi kesesinden yaptırıyormuş.

Bir şairden çok efsane imalatçısı olarak çalışan Sunay Akın da iyice coşmuş, "Gezenin en doğusunda sabah ezanının okunduğu ilk camiye Mustafa Kemal yaptırdı" diye döktürüyor ekranda ("Gezenin en doğusunu" ben bulamadım, yoksa dünya yuvarlak değil de tepsi gibi mi?). Güya 1894'te İstanbul'a gelen (oysa 2 yıl önce gelmişti) ve 4 yıl kalan (oysa 1914'e kadar aralıklarla 20 yıl kalmıştı) Yamada adlı Japon "1930'lu yıllarda" Ankara'ya gelip Atatürk'ten Tokyo'da bir cami yaptırmasını istemiş. Atatürk de "Beyefendi, bu çok güzel bir teklif. Camiyi ben yaptırıyorum" demiş. Sonra Yamada'ya dönmüş ve "Hocam, beni tanımadınız mı? Ben Harp Akademileri'ndeyken (oysa sadece Akademi vardı o zaman) sizden Japonca öğrenmiştim!" diyerek kendisini hatırlatmış.

Sonra gelsin alkışlar...

Az önce de sözünü ettiğim, Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun "Aydınlanma hurafelere savaş açarken en büyük hurafe imalatçısı hâline geldi" dedikleri' bu olsa gerek! Anlayacağınız, Cumhuriyet'i tek bir kişinin eksenine oturtmak için yapmayacakları 'çılgın'lık yok bu takımın.

Efsaneleri dinleyin ama tarihe kulak verin derim. Asıl onun ne dediği önemli çünkü.

Sultan Abdülhamid ve Yamada

Topkapı Sarayı Müzesi'ni gezip silahhane bölümüne uğramazsanız olmaz. Osmanlı kılıçları, okları, yayları, kalkanları derken garip bir zırh takımıyla yüz yüze gelirsiniz. Bir Japon miğferi ve zırhıyla süslü kılıcına bakarken altındaki şu yazıyı okursunuz:

"Yamada Torajiro'nun Sultan II. Abdülhamid'e hediye ettiği zırh takımı ve kılıç."

Oracıkta aklınıza şu sorunun çengeli asılır: Japonlar Osmanlı Sultanı'na neden bu denli değerli bir hediyeyi göndermek ihtiyacını duymuşlar ki? Açıklaması şöyle:

1880 yılında İmparator Mikado'nun bir akrabası gelir İstanbul'a. II. Abdülhamid bu Asyalı misafirine alışılmışın dışında bir ilgi gösterir. 7 yıl sonra bu defa Prens Akihito'nun eşiyle beraber yolu düşer İstanbul'a. İmparator'un nişanı ve hediyeleriyle huzura çıkan misafirin ziyaretinden memnun kalan Abdülhamid, bu jeste 1889'da Ertuğrul gemisini göndermek suretiyle mukabele etmek ister. Ne var

Japon Yamada'nın Osmanlı kıyafetiyle verdiği bir poz

1 Max Horkheimer-Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar* (2 cilt), Çeviren: Oğuz Özügöl, Kalcı Yayınevi, İstanbul 1995-1996.

ki, ertesi yıl feci bir kazada batan gemi, Osmanlı-Japon dostluğunun temelini atar aynı zamanda.²

Şunu da söyleyelim ki, bu gemi sadece Japon hükümdar ailesine hediye götürmüyor, aynı zamanda yolu üzerindeki Asyalı Müslümanlara moral kaynağı da oluyordu. Nitekim yanaştıkları limanlarda yaşayan Müslümanların gemiyi Halife'nin bayrağı asılı diye akın akın ziyaret etmeleri ve içerisinde şükür namazı kılmaları hakikaten görülmeye değer bir manzara teşkil ediyordu.

Japonlar Osmanlı'nın bu jestine nasıl karşılık vereceklerini şaşırılmış gibidirler. 1891'de Noda adlı gazeteci topladığı parayı Said Paşa'ya teslim eder. Sinekten yağ çıkarmayı bilen Sultan onu bırakmaz, Harp Okulu'ndaki öğrencilere Japonca öğretmesini rica eder. 4 Nisan 1892'de bu defa sıra Yamada'dadır. Topkapı Sarayı'ndaki aile yadigarı zırh, miğfer ve kılıcı Sultan'a takdim eder. Japon halkının topladığı paraları da teslim ettikten sonra askerî okul öğrencilerine Japonca öğretim görevini devralır.

Bundan sonra Yamada'nın daha çok iş adamı ve adı konulmamış bir konsolos kimliğiyle çalıştığını görürüz.

Nakamura adlı arkadaşıyla İstanbul'da bir mağaza açar, Japon mallarını getirip satar. Hizmetlerinden ötürü Sultan tarafından nişanlarla ödüllendirilir. Türkiye hakkında Japon basınında yazılar kaleme alır. Sarayı ziyaret etmek isteyen hemşehrilerine aracılık eder. Hatta bugün "Trabzon hurması" diye bildiğimiz meyvenin fidanlarını Abdülhamid'in isteği üzerine ülkemize getiren de odur (asıl adı 'Japon hurması'ydı). Japonların ünlü çay merasimlerinden birini Sultan'ın ve İstanbul'un ekâbiri huzurunda icra ettiğini, Sultan'a Japon kuşları getirdiğini vs. bile biliyoruz.

Derken Yamada I. Dünya Savaşı patlak verince ülkesine döner ve Ertuğrul Şehitleri Anıtı'nın açılması için büyük gayret gösterir (Menderes döneminde Genelkurmay Başkanlığı yapan Org. Rüştü Erdelhun da Yamada'nın dostları arasındadır). 1930'da (Akın'ın zannettiği gibi "1930'larda" değil!) Atatürk'ün Cumhuriyet Bayramı'na daveti üzerine yeniden İstanbul'a gelir ve onunla bizzat görüşür.

2 Osman Öndeş, *Derin Tarih*, Sayı: 25, Nisan 2014.

Org. Rüştü Erdelhun'un Japonca kaleme alıp Yamada'ya gönderdiği mektuplardan biri ve zarfı

Ve *Şingetsu* adlı hatıratında bu görüşme sırasında Atatürk'ün kendisine “yıllar önce Harbiye’de Japonca öğrenen genç harbiyelilerden biri” olduğunu söylediğini aktarır.”³ Bu ifadeden Atatürk'ün “Hocam, beni tanımadınız mı? Ben Harp Akademileri’ndeyken sizden Japonca öğrenmiştim!” demediğini, sadece Harbiye’deyken Japonca dersi alanlardan biri olduğunu söylediğini anlıyoruz. “Japonca öğrenen” biri olmak başka şey, “Bana siz Japonca öğrettiniz hocam” demek başka şey.

Kaldı ki, elimizdeki resmî belgelerden Atatürk'ün Harp Okulu’nda “Alman veya Rus lisansı” dersleri aldığını bildiğimiz hâlde Japonca öğrendiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Biyografiler veya dostlarının tanıklıklarından da böyle bir bilginin izine ulaşamıyoruz.

3 Selçuk Esenbel, *Hilal ve Güneş*, İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010, s. 57.

Tokyo Camii'ni kim yaptırdı?

Tokyo Camii'ni Atatürk'ün yaptırdığı iddiasına ne zaman sıra geleceğini merak ediyorsanız işte tam oradayız:

1938'de hizmete açılan Tokyo Camii'nin Atatürk tarafından yaptırılmasını bir yana bırakın, en ufak bir maddi katkıda bulunduğunu gösteren belgeye, hatta izine dahi sahip değiliz. Buyurun; Başbakanlık Arşivi, İş Bankası'ndaki hesaplarının bütün girdi-çıkışları ortada. Belgeyi bulun, biz de susalım. Bilin ki dedikodularla tarih gemisi yürümez.

Tokya Camii'ni Türkiye Cumhuriyeti yaptıramazdı, zira o sırada laiklik sarası tutmuş bir ülke olduğumuz için açılış törenine dahi Tokyo Büyükelçimiz Hüsrev Gerede katılmaktan kaçınmıştı (camiyi biz yaptırmış olsaydık neden katılmasın?). Yemen ve Suudi Arabistan'dan temsilcilerin (Hafid Vehib), hatta Müslüman olmayan Japonların bile törene katıldığını biliyoruz da, Tatar kökenli Abdürreşid İbrahim dışında bizimle irtibatı olan hiç kimsenin katıldığına dair bilgi bulamıyoruz. Garip değil mi? Caminin, Başkırtların başını çektiği Müslümanlar tarafından yaptırıldığını, Japon halkının ve firmalarının da bir miktar yardım ettiğini dahi biliyoruz.

Tokyo Camii II. Dünya Savaşı'nda tahrip olmuş, arsası 1986'da Türkiye'ye devredilmiş ve mevcut camiye Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden yaptırmıştır (2000).⁴

Yamada'nın hatıralarını yayınlayacağını öğrendiğim Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Selçuk Esenbel'in, onun cami yaptırmak için Ankara'ya gelip Atatürk'le konuştuğundan tek kelimeyle olsun söz etmemesi yeterli kanıt değilse *Diyanet İslâm*

Sultan II. Abdülhamid
tarafından Yamada'ya verilen
nişan

4 Ahmet Uzunoglu, *Tokyo Camii*, Ankara 2003 (Yazar Tokyo Camii Vakfı Yönetim Kurulu üyesidir).

Ansiklopedisi'nin "Japonya" maddesine ve Ahmet Uzunoğlu'nun *Tokyo Camii* kitabına bakabilirler. O da yetmezse Tokyo Camii'nin resmî web sitesine buyursunlar: <http://www.tokyocamii.org/publicViews/article/sayfacesit:10/language:2>

Bu milleti yıllar yılı hurafecilikle suçlayan malum kesimlerin 21. yüzyılda 'Aydınlanmış hurafelere' dört elle sarıldıklarını gördükçe perişan hâllerine acımamak inanın elinden gelmiyor insanın.

Açıklayacaksanız Japonya ile irtibatımızı temin eden büyük seyahatimiz Abdürreşid İbrahim'in Türkiye'de polis tarafından nasıl takip edildiğini ve Japonya'ya neden gitmek zorunda bırakıldığını açıklayın da görelim.

Doğmadan Öldürülen Bayram: 23 Nisan

4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkararak Meclis'i, yargıyı, basın ve siyasetteki muhalefeti demir yumruğuyla ezmiş bir cumhuriyetle yönetilen ülkede "Ulusal Egemenlik Bayramı"nı hangi yüzle kutluyoruz?

27 Mayıs Darbesi'yle TBMM üyelerinin yüzde 70'ini (416 milletvekili, il başkanları vs. ile binlerce insan cabası) bir adaya doldurup 1,5 seneye yakın işkenceler altında yargılatmış ve başbakan ile iki bakanı astırmış olan bir ülkede, "Ulusal Egemenlik Bayramı"nı gönül rahatlığıyla nasıl kucaklayabiliyoruz?

Millet Meclisi'nin en görünen yerinde "Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" yazmasına rağmen, her 10 yılda bir askerî darbelerle örselenegelen bir Cumhuriyet yönetiminde (ki güya "halkın kendi kendini yönetmesi" diye anlatılır okullarda) "Ulusal Egemenlik Bayramı"nı kutlamanın ancak alaysı bir anlamı olabilecekken, buna "Çocuk Bayramı"nı, hem de bir darbe yönetimi eliyle eklemenin trajikliğine acaba hangi akıl hastanesinin koşuşlarında rastlanabilirdi?

"Acı şeyler Haluk, fakat gerçek!" demişti Tevfik Fikret. Acı ve acıtan şeyler Haluk, fakat gerçek! Ve burası Türkiye! Aklın yattığı veya battığı ülke! Hele ki tarihte.

İsmet İnönü *Hatıralar'*ında kendisinin kazandığı söylenen I. İnönü Savaşı için, "Yunanlar kendiliklerinden çekilip gitmişlerdir!" diye

Bursa'da bayram havası. Yıl henüz 1924. Nilüfer Hatun Mektebi öğrencileri birazdan Gazi'yi karşılayacaklar. Başlarındaki Hocahanım ise tam tesettürlü (sağda).

yazar¹ ama ders kitaplarında yine tarihin akışını değiştiren muazzam bir zafer olarak şişirilmeye devam edilir. Burası Türkiye çünkü!

Tarihi okudukça şaşırıyoruz, çünkü geçmişimiz masa başında yazılmış. İcat ve imal edilmiş. Aksini düşünmenin imkânsız kılındığı ezberci eğitim sisteminin muhteşem kurbanlarıyız. Tarihte biraz derinleşir derinleşmez şaşırmaya başlamamızın temel sebebi bu. Bu kurmaca tarihe göre icat ve imal edilen bayramların tarihinin bizi şaşırtması da gayet normal.

Bütün başlangıçlar gibi bayramların başlangıçları da zannedilenin tersine apaçık ve 'doğal' değildir. Başlangıçlar daima kurmacadır ve kurmaca olduğunu gizlemesi, uzun yıllardır tekrarlanan ritüel ve teamüller sayesinde.

Kurban ve Ramazan gibi dinî bayramlar için de biraz öyle ama en çok son asırdaki siyasi olayların üzerine kurulduğu için milli bayramlar ziyadesiyle böyledir. Başlangıçları zannettiğimizden daha karışıktır ve çoğu zaman onlara izafe ettiğimiz renklilikten mahrumdurlar, hatta muğlaklıklarıyla başımızı döndürürler.

1 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Hazırlayan: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2009, s. 233.

Bugün “bayram” diye bildiğimiz belli milli günlerin neden ve ne zamandan beri kutlandıklarını, nasıl bayram olduklarını, bildiğimizi zannettiğimiz başlangıçlarının nasıl olduğunu araştırmak zevkli bir uğraş olsa gerektir.

Mesela II. Meşrutiyet’in ilanından (1908) sonra kutlanmaya başlanan iki ‘millî’ bayramın, Osmanlı Milli Bayramı ile Meclis’in Açılış Günü’nün, orijinal hâleriyle söylersek ‘İyd-i Millî-yi Osmanî’ ve ‘Meclis-i Millî’nin Yevm-i Küşâdî’nin, Cumhuriyet’in kurulmasından epey sonra, 1936 yılına kadar kutlanmaya devam edildiğini öğrenince konu daha merak uyandırıcı bir hâle gelecektir.

Bu arada belirtelim ki, Ramazan ve Kurban bayramlarının Cumhuriyet döneminde de (ufak bir tereddütten sonra) resmî tatil olarak kabul edilmesine karşılık aynı şekilde resmî tatil olan Mevlid Kandili, nedense yeni rejimin bünyesinden tatile çıkarılmıştır.

Bayramların tarihi gelişimindeki zikzaklara örnek olarak 1930’ların ortalarına kadar kutlanmakta olan Toprak Bayramı’nın sonradan gözden düşmesini, buna karşılık 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nın 1937 yılına kadar icadının akıl edilemediğini söylemek yeterli.

Bugün kutlandığı adıyla “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı”nm başlangıcı da epeyce bulanıktır ve bilmediğimiz pek çok yönü olmasının yanında sonradan baştaki anlamından ciddi bir sapma gösterdiğini de buna eklemek gerekecektir.

Veysi Akın’ın makalesi,² bize bayram olma sürecinin ne kadar dolambaçlı yollardan geçmeyi gerektirdiğini ortaya koyması bakımından ilginçtir.

23 Nisan, Ulusal Egemenlik, Çocuk Bayramı... Akın’a göre bu üç unsurun bir resmî bayram çatısı altında bir araya gelmesi için yarım asırdan fazla bir zamanın geçmesi gerekmiştir.

Necdet Sakaoğlu’nun *Toplumsal Tarih* dergisinde çıkan (Nisan 1998) “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın tarihinden” başlıklı araştırması yalnız başlangıçların karmaşıklığını göstermekle kalmayıp ‘Sahi, bayramların da bir tarihi olmalı, değil mi?’ sorusunu

2 “23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı’nın tarihçesi”, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1997, Sayı: 3, s. 91-94.

sorduran türden bir yazı. Başka sorular da soruyor. Mesela: Atatürk 23 Nisan'ı Türk çocuklarına armağan etmiş miydi? 'Tabii ki armağan etmişti' diyenlerdenseniz biraz durup düşünmenizi önereceğim. Ya da en iyisi, bu yazının sonuna kadar sabretmenizi...

Üç Bayram Bir Araya Geliyor

Veysi Akın'ın araştırmasına göre henüz Cumhuriyet kurulmadan, 1921 yılında BMM tarafından çıkarılan bir kanunla 23 Nisan ilk "milli bayram" olmayı başarmıştır başarmasına ama kanun sadece Meclis'in açılış günü (*ilk yevm-i küşâdı*) adına çıkarılmıştır. Meclis'in kuruluş ilkesi olan 'hâkimiyet-i milliye'den ise eser yoktur.

Oysa hiç beklenmedik bir tarih bu onuru 23 Nisan'ın elinden bir sü-reliğine alacak, 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılınca TBMM o günü "Hâkimiyet-i Milliye (Ulusal Egemenlik) Bayramı" olarak kabul edecektir. İki milli bayram arasındaki rekabeti sonunda 23 Nisan kazanacak ve 1 Kasım Bayramı terk edilecek, Hâkimiyet-i Milliye Bayramı yasal bir düzenleme olmadan 23 Nisan tarihine transfer edilecektir. 1935 yılında bayramlar ve tatil günleriyle ilgili kanun yeniden düzenlenirken 1 Kasım-23 Nisan rekabetine resmen son verilecek ve 23 Nisan Milli Bayramı'nın adı "Milli Hâkimiyet Bayramı" yapılacaktır.

İşte 23 Nisan tarihi ile milli hâkimiyet kavramı bu şekilde kader birliği etmiştir ama henüz 'Çocuk Bayramı' ortalıkta yoktur. Onun gelmesi için 12 Eylül Darbesi'ne kadar beklemek gerekecektir.

Atatürk çocuklara armağan etti mi?

İlk adı Himaye-i Etfal Cemiyeti olan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1927 yılında 23 Nisan'ı Çocuk Bayramı ilan etmesiyle başlar her şey. Gayriresmî statüde başlayan 'etkinlik' anlamındaki Çocuk bayram-ları yıldan yıla halkalar hâlinde genişler. Bayram, 1929'da Kuru-mun Genel Merkezi'nde kutlanmış, Başkan Dr. Fuat (Umay) Bey'e tebrikler iletilmiş, Başvekil İsmet İnönü çocuklara şeker dağıtmış, Meclis Başkanı Kâzım Özalp ve Fevzi Çakmak ile birlikte törenlere ve ardından "çocuk baloları"na katılmışlardır. Gazi ise sadece iki defa çocuk balosuna katılacak ama bu sembolik jestler haricinde törenleri teşrif etmeyecektir.

Atatürk'ün 23 Nisan'ın Çocuk Bayramı yapılmasına bir dahli olmadığı hâlde dergi kapaklarında aralarında görsel olarak bir bağ kurulmak istenmişti.

Bir dergide³ o günlerin hissiyatı şöyle yansıtılmıştır:

Çocuğa bakıp yalnız güler, onun güzel sözleri karşısında yalnız neşelenirseniz, hata etmiş olursunuz... Biraz düşüneceksiniz... Bu yavru nasıl hayatın doğru yolunu bulabilir? (...) Himaye-i Etfal Umumi Merkezi Çocuk Haftası'nı bu esaslar dahilinde ihdas etti. Bu ay, memleketin her köşesinde Çocuk Haftası yapıldı. Bu haftanın yapılış tarzına halkın gösterdiği alaka, bize memleketteki çocuk mefhumunun gün geçtikçe daha iyi kökleştiğini gösterdi... Görülüyor ki Himaye-i Etfal Çocuk Haftası'nı ihdas etmekle (başlatmakla) memlekette elzem olan bir duygunun yaşamasına ve canlanmasına amil olmuştur.

3 Türk Yurdu, Mart-Nisan 1929.

Atatürk'ün de Çocuk Bayramı kutlamalarına katılması gerekiyor gibi geliyor insana ama bu izlenim yanıltıcı. Nitekim *Türk Yurdu* dergisinde çıkan 1929 tarihli Çocuk Bayramı'nın neden konulduğuna dair açıklamada Atatürk'ün esamisinin dahi okunmayışı anlamlıdır. Dergideki "İşte Himaye-i Etfal yakın bir mazinin en mühim tarihi olan 23 Nisanı, yarının büyüklerine bayram olarak kabul etmiştir" sözleri bir Cumhuriyet efsanesini de yıkmış oluyor.

Nitekim hem bayram olma süreci hem de Necdet Sakaoğlu'nun incelediği almanaklar bize Atatürk'ün Çocuk Bayramı'nın ne kutlanmaya başlanmasında ne geleneksel hâle getirilmesinde ve ne de milli bayram yapılmasında herhangi bir dahlinin bulunmadığını gösteriyor.

Öte yandan Atatürk'ün ne 23 Nisan Bayramı'yla ilgili bir demeci-ne ne de herhangi bir nutkuna rastlanır. Sadece 1927 kutlamalarını himaye etmiş, makam arabasını çocuklara tahsis etmiş, Cumhurbaşkanı Bandosu'nun çocuklara konser vermesini sağlamıştır. Ancak bayram olma süreci tamamen onun ilgi sahası dışında seyretmiş, katkısı jest yapmakla sınırlı kalmıştır.

Çocuk Bayramı'nı ÇEK'in düzenlemesindeki gayelerden biri de bakıma muhtaç çocukların bir güncük olsun eğlenmelerini temin ve ihtiyaçlarının kamuoyuna tanıtılması, böylece daha fazla yardım toplanmasıdır. Ayrıca nüfus artışı teşvik edilmektedir.

Türk Yurdu'nun tanıklığına dönersek 1930 yılında çocukların Çankaya Köşkü'ne kadar çıktıklarını ve Kâzım Özalp, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak tarafından kucaklarına alınıp öpüldüklerini görüyoruz ama Gazi ile görüştüklerine dair herhangi bir kayıt yoktur. Çocukların, "Çankaya kenarından Büyük Müncilerine (kurtarıcılara) kalpten kopan selamlarını gönderme"kle yetinmek zorunda kaldıklarını dergiden okumak manidar...

Velhasıl 23 Nisan'ı Atatürk'ün çocuklara (şimdilerde yaygınlaşan deyişle 'dünya çocukları'na), armağan ettiği söylemi bir Cumhuriyet efsanesinden ibarettir ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra yaygınlaştırıldığını düşündüren pek çok belirti mevcuttur. Atatürk, kutlama törenlerine dahi katılmadığı bir bayramı çocuklara nasıl armağan edecekti ki zaten?

Veysi Akın'a göre "1933'te 23 Nisan Çocuk Bayramı yeni bir aşama ile çocukları gelecekteki mesuliyetlerine hazırlayıcı bir program hâline dönüştürüldü. Atatürk, 23 Nisan sabahı çocukları makamında kabul edip, kendi yerinde onlarla sohbet etti. Diğer devlet adamları da Atatürk'ün bu davranışını benimseyerek uygulamaya koydular. Nitekim bu tavır, ileriki yıllarda gelenekselleşecektir. 23 Nisan, Atatürk'ün himayelerinde HEC (ÇEK) ve onun uzun süre başkanlığını yapan Dr. Fuad Umay'ın eseri olarak ortaya çıkmıştır."

Yalnız 1935 yılındaki düzenlemede Fuad Umay'ın bütün ısrar ve gayretlerine rağmen Çocuk Bayramı'nın TBMM tarafından milli bayram yapılmaması çok acıdır ve bu, Çocuk Bayramı'nın devlet katında 12 Eylül'e kadar pek de ciddiye alınmadığının en kesin kanıtını teşkil eder.

Eğlence bayramı mı?

Cemiyet 23 Nisan'ın Çocuk Bayramı yapılış gerekçesini şöyle açıklamıştır:

Millet Meclisimizle milli devletimizin Ankara'da ilk teşkil günü olan Milli Bayram, Cemiyetimizce çocuk günü olarak tesbit edilmiştir. Bize yeni bir vatan ve yeni bir tarih yaratıp bırakan mübarek şehitlerle fedakâr gazilerin yavruları fakir ve ıstırapın evladları ve nihayet alehtlak bütün muhtac-ı himaye (korunmaya muhtaç) vatan çocukları namına milletin şefkatli ve alicenab hissiyatına müracaat ediyoruz. Kadın, erkek, genç, ihtiyar, hatta vakti ve hâli müsait çocuklardan mini mini vatandaşlar için yardım bekliyoruz.

Çocuk Esirgeme Kurumu, 1921 yılında gazi ve şehit çocuklarının bakımını üstlenmek amacıyla kurulmuş devlet destekli hayır kurumlarından biridir. Şehit ve gazi çocuklarının daha iyi şartlarda eğitilmesi, bakılması ve yetiştirilmesi amacıyla başlattıkları Çocuk bayramları valilerin, müdürlerin, eşrafın kendi çocuklarını süsleyip püsleyerek kortejlere katmaları, "renkli ve göz alıcı baloları" götürmeleri, en güzel kimin (sonraları hangi okulun) çocuğunun giyindiği ve dans ettiği gibi çarpık mantıklı yarışmalara sahne olmaya başlayan 23 Nisan kutlamalarına basındaki ilk tepki ertesi yıl sol eğilimli *Resimli Ay* dergisinden gelecektir.

İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde (1938-1950) 23 Nisan törenlerinde çocukların okuması için yazdırılan manzumelerden biri.
Sen neymişsin be İnönü!

kabul ettiler... 23 Nisan açların, hastaların, işte çalışan çocukların günüdür. Onların dertlerinin konuşulacağı gündür.

Sabiha Zekeriya bugünkü stadyum kutlamalarını görse acaba ne derdi? Hiç şüphesiz, şehit ve gazi çocuklarının bu kutlamaların neresinde yer aldığını sorar ve 23 Nisan'ların yeniden asli amacına döndürülmesini isterdi.

Peki bugün de gazi ve şehitlerimizin çocukları yok mu? Bugün de kimsesiz, aç ve sefil çocuklarımız kol gezmiyor mu şehirlerde? Tinerici çocuklar köşe başlarından melûl mahzun bakmıyorlar mı yüzümüze? Onların dertleriyle dertlenmek için icat edilen bu bayramdaki defile ve danslar hangi dertlerine derman, hangi yaralarına merhem olacak acaba? Hatta 23 Nisan'larda onları hiç hatırlayan çıkacak mıdır?

Ve 23 Nisan'ın kendi tarihinden yüzünün kızardığını ne zaman fark edebileceğiz?

Sabiha Zekeriya (Sertel) imzasıyla çıkan yazı, memlekette bunca yoksulluk varken, bu kadar kimsesiz, yetim, öksüz, hastalıklı, okula gidemeyen, ağır ve sağlıksız işlerde karın tokluğuna çalıştırılan çocuklar mevcutken böylesine müsrifçe bir "eğlence"nin yersizliğini ve amacından saptırılmış niteliğini sert bir dille eleştirmektedir. Şöyle devam eder:

23 Nisan çocukları eğlendirmek günü değildir. Himaye-i Etfal'in yaptığı programı yanlış tatbik edenler, bunu bir eğlence günü

GAYESİNİ KAYBEDEN BAYRAM

Unutulan Çocukları Hatırlama Bayramıydı!

"23 Nisan her yıl olduğu gibi bu yıl da, ... Alışveriş Merkezleri'nde unutulmaz geçecek... Çocuklar hayalini kurdukları birbirinden farklı masal kahramanlarının büyüdü dünyasında unutulmaz bir gün geçirecekler. Düzenlenecek kıyafet balosunda masal kahramanları gibi giyinecek olan çocuklar, çevre okullardan gelecek çocukların oyun ve gösterileriyle de tadına doyumlanmaz anlar yaşayacaklar..."

2007 yılında elektronik posta kutuma düşen bu ilanı okuduğumda ister istemez Sabiha Zekeriya'nın başka bir yazısına tekrar uzandı hafızamın kolları. Şöyle yazıyordu:

"Ben unutulan çocukları hatırladım. 23 Nisan vesilesiyle parklarda, müsamerelerde hemcinsleri olan çocukları eğlendirirken, onların sabıhtan akşama kadar bir parça kuru ekmek için, hatta patronundan dayak yiyerek domuz gibi istismar edildiklerini hatırlatmak istedim. 23 Nisan çocukları eğlendirmek günü değildir. Himaye-i Etfal'in yaptığı programı yanlış tatbik edenler, bunu bir eğlence günü kabul ettiler... 23 Nisan açların, hastaların, işte çalışan çocukların günüdür. Onların dertlerinin konuşulacağı gündür."

Yerden göğe kadar haklı, değil mi?

Gelin görün ki, ne Sabiha Zekeriya'nın bu yazıyı yazdığı 1930'da ne daha sonra olayın ulaştığı vehamet gündeme getirilmiş, 23 Nisan'ın Çocuk Bayramı yapılmasındaki ana gerekçe âdeta bilinçli olarak dikkatlerden kaçırılmıştır.

Ömer İnönü "Anneciğim" şiirini okuyor

Çocukluğumda 23 Nisan törenlerine hiç katılmadım. Neden mi? Telaşlanmayın hemen; ideolojik bir gerekçesi yoktu tabii ki. Ailemin kıyafetlere sarf edecek parası olmadığı için katılamazdım "Çocuk Bayramı"na. Ben de caddenin bir kenarında durur, bizim okulun sırasının gelmesini bekler, şık kıyafetleriyle arz-ı endam eden arkadaşlarımı biraz karışık duygular içinde seyrederdim.

Ne var ki, yılın en güzel giyinmiş okulu yarışmasının, en şık ve güzel kızın seçildiği "Vali Kızı" makamının vs. hâli vakti yerinde

ailelerin okuduğu okulları nasıl yapmacık bir gösteriş yarışına ittiğini iyi hatırlıyorum. Prenses tuvaletleri, kelebekler, zeybekler vs. o günlerden hafızamda kalmış sevimli enstantaneler...

Yani 23 Nisan'lar bizim gibi dar gelirli aileler için yeni masraf kapısı anlamına geliyordu.

Peki hiç düşündük mü, nedendi 23 Nisan'larda özellikle o pahalı, alımlı ve şık kıyafetlerin giyilmesi ve halka sunulmak üzere hazırlanan eğlencelerin düzenlenmesi? Bulduğum cevap, aslında 23 Nisan'ın neden "Çocuk Bayramı" yapıldığını da açıklıyor.

Gördük ki, Çocuk Bayramı öncelikle Çocuk Esirgeme Kurumu'nun gayriresmî, sivil bir etkinliği olarak karşımıza çıkıyor. İlk defa 1929'da Ankara'daki Çocuk Esirgeme Kurumu'nun önünde toplanan çocuklar otomobil ve otobüslere bindirilerek Çankaya Köşkü'ne götürülmüş ve köşkün bahçesine gelen bir grup çocuk Gazi'yi yüzünü görmeden selamlamışlardı. O akşam üstü verilen çay ziyafeti ve çocuk balosuna başta Gazi, Başbakan İsmet İnönü, Meclis Başkanı Kâzım Özalp ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak olmak üzere devlet erkânının katıldığını, hatta bazı çocukların "piyesli, monologlu, marşlı, şiirli, danslı çok zengin bir müsamere programı" icra ettiklerini biliyoruz.

Köşke çıkan çocuklar arasında bir isim dikkatimizi çekiyor: Ömer İnönü. Baloda "Anneciğim" ve "Bahane" başlıklı şiirler okumuş olan küçük İnönü'den sonra çocuklar kelebek, saat, zeybek ve Azerbaycan dansları sergilemişler, Gazi Paşa da başlarını okşamış ve dağıtılan oyuncaklarla gösteriler sona ermiş.

Peki bu ayrıntıları niye aktardım?

Amacım, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun şehit ve gazi çocuklarının (yetimlerin), genelde ise fakir ve eğitime muhtaç çocukların durumuna, daha doğrusu dramına dikkat çekmek ve onlara yardım toplamak maksadıyla başlattığı iyi niyetli bir sivil etkinliğin nasıl daha ilk hamlede kodamanların çocukları için bir şov vesilesi hâline getirildiğine ve amacından nasıl hızla saptığına işaret etmek. Böylece Paşa çocukları fakir fukaranın evladı için düzenlenen bayramlarda hemen ön saflara yerleşmiş, asıl ihtiyaç sahiplerine orada yer kalmadığı gibi, dertleriyle dertlenen de olmamış ve bu onyıllar boyu katı bir gelenek hâlinde sürüp gitmişti.

Gayesi fakir çocuklarının sevindirilmesi ve yılda bir defacık dahi olsa yeni elbiselerle donatılması olan bu iyi niyetli “sivil bayram”ın devletlular katına ulaşır ulaşmaz nasıl amacından saptığına tanık oluyoruz burada da.

Doğarken ölen bayram

23 Nisan Çocuk bayramlarında illerde vali ve daire müdürleri ile eşraf ve bürokratların kendi çocuklarını süsleyip püsleyerek kortejlere en baştaki araçlarda katmalarının, renkli ve göz alıcı balolara dans etmek üzere götürmelerinin ülkede yaşanan yoğun sefaletin üzerini örttüğüne ve yöneticilerimizin, çocukların dünyasına yansıyan ağırlaşmış sorunlara ne kadar duyarsız kaldıklarına da aynı şekilde şaşırmamız gerekmez miydi?

Fakir, kimsesiz, öksüz, yetim, hastalıklı, sakat, okula gitme imkânı bulamayan, ağır ve sağlıksız işlerde karın tokluğuna çalıştırılan çocukların sorunlarına eğilmek için paha biçilmez bir fırsat olması gereken bu bayram, zengin ve bürokrat çocuklarının yarıştığı bir üst düzey yönetici kadro arası rekabete dönüştürülmüştür. Daha doğarken öldürülmüştür bir bakıma.

Sabiha Zekeriya’nın alıntıladığım sözleri tam da bu çarpıklığın üzerine dökülen bir tuz ruhu gibi. Yanık sesini devletin yüksek rakımlı tepelerinde oturanlar duymuş muydu acaba? Hiç zannetmiyorum. Duymuşlarsa bile “komünistlik” yaptığı kanaatine varmış ve dudak bükmüş olmalıdırlar. Bu da “vatan hainliği” ile eş anlamlıdır gözlerinde.

Oysa o “Ben unutulmuş çocukları hatırladım” diyordu yazısında ve devam ediyordu:

23 Nisan vesilesiyle parklarda, müsamerelerde hemcinsleri olan çocukları eğlendirirken onların sabahtan akşama kadar bir parça kuru ekmek için, hatta patronundan dayak yiyerek domuz gibi istismar edildiklerini hatırlatmak istedim.

Resimli Ay’ın bir başka sayfasında “Memleketin üvey evlatları” başlığıyla karşımıza çıkan çarpıcı bir başka yazı da 23 Nisan’larda

asıl hatırlanması gereken çocukların hangileri olduğuna ısırtıcı bir dille parmak basıyordu. Okuyoruz beraberce:

Çocuk Haftası. Çocuk Bayramı... Bunların hepsi güzel, bunların hepsi faydalı, bunların hepsi cazip, fakat çıplak ayaklarla taşlar üstünde koşan, öldürücü ve murdar han odalarında yatan, ekmekten başka gıda namına hiçbir şey bilmeyen, mektep görmeyen, hasta ailesine bakmak için sabahtan akşama kadar didinen, çalışan, hırpalanan yavrucaklar! Çocuk balolarından, çocuk eğlencelerinden size ne fayda var?

23 Nisansız çocuklar!

Her yıl olduğu gibi bu yıl da çocuklar yine şık ve gösterişli giysilerini giyecek, yine toplu olarak eğlenecekler, yine stadyumlarda bir düdük sesiyle başlayıp bitirerek dans edecekler. Etsinler. Lakin *Yeni Aktüel*'in 19-25 Nisan 2007 tarihli sayısında dile getirildiği gibi "23 Nisansız çocuklar"ın dertlerine derman olacak bir etkinliği göremeyeceğiz ne yazık ki.

Ama sokak çocukları yine aramızda olacak; 1 milyona yakın çalışan çocuğun hâl-i pür-melâlleri nur topu gibi kollarımızda kalacak; kırsal kesimde yaşayan çocukların yüzde 30'u yoksullukla karşı karşıya; her 1.000 bebekten 20'si bir yaşına erişmeden ölecek; yarısı tam olarak aşılanamayacak, göz göre göre ölüme davetiye çıkarılacak; beş kız çocuğundan biri okuyamayacak, tinerciler yine köşe başlarından karşımıza çıkacak...

Toplum olarak bütün bu çocuk sorunları içerisinde boğulurken, bir şekilde çocuklarla ilişkilendirilmiş olan 23 Nisan'ları neden onların sorunların gündeme taşımak için altın bir fırsat olarak değerlendirmiyoruz da varsa yoksa dans ve kıyafet saplantısı içindeyiz? Oysa yapmamız gereken şey, aslına döndürmektir onu.

23 Nisan'lar bize biraz da bu acı gerçekleri düşündürmeli değil midir?

Kâzım Karabekir Paşa'nın Emekleri Nasıl Unutuldu?

Daha 1919-20'lerde Doğu Cephesi'ndeki sahipsiz, öksüz, yetim çocuklarla ilgilenen ve elindeki kolordu imkânlarıyla onları sokaklardan kurtarıp kızlara meslek ve beceri kazandırma kursları açan, oğlanları da Gürbüzler Ordusu'na katarak Milli Mücadele günleri ve sonrasında halka moral vermesi için diyar diyar dolaştıran Kâzım Karabekir Paşa'nın çocuk bayramlarında hatırlanmamış olması da bir başka üzücü noktadır. *Çocuk Davamız* adlı bir kitap yazan ve çocuklara marş besteleyen, o savaş ortamında Rusya'dan eğitimci getirerek anaokulu kuran Karabekir Paşa'nın yetiştirdiği Gürbüz Çocuklar Ordusu'nun, zamanın gazete haberlerine bakılırsa halk arasında büyük bir ilgi uyandırdığı anlaşıyor.

23 Nisan, çocuk sorunlarına dikkat çekmek için icat edildiyse bu bayramda Karabekir Paşa'nın emeği neden görmezden gelinir?

Children's Day

23 Nisan'ın ilhamını ABD'den mi aldık?

Atatürk'ün 23 Nisan'ı çocuklara armağan etmediğini iddia edenlerden biri de Doç. Dr. Mehmet Ö. Alkan. Emek mahsulü makalesinden¹ öğrendiğimize göre, Yunus Nadi ve Fuat Umay 1925 yılındaki ABD seyahatleri sırasında kiliselerin öncülüğünde kutlanan Çocuk Bayramı'nı (*Children's Day*) görüp etkilenmişler ve seyahatlerinden dönüşte Çocuk Bayramı'nı Türkiye'ye getirmek için çalışmaya başlamışlar.

Yani Çocuk Bayramı bize mahsus değil. Neredeyse her ülkenin bir çocuk bayramı veya günü var. Biz de ilhamımızı ABD'den almışız.

1 Mehmet Ö. Alkan, "23 Nisan'ın gayriresmi tarihi", *Toplumsal Tarih*, Nisan 2011.

Çocuk Bayramı Bahane, Danslar Şahane!

Gazeteleri taradığımızda "Çocuk Hafta"larının nasıl kutlandığını ayrıntısıyla öğrenebiliyoruz. İşte 27 Nisan 1929 tarihli *Cumhuriyet*'ten o yılın Çocuk Bayramı'nın 'büyükler' tarafından (!) nasıl dans ederek kutlandığına dair bir haber. Okuyalım ve "Çocuk Bayramı"nın aslı anladığımızın daha o yıllarda nasıl buharlaştırıldığını görelim:

"Dün Çocuk Haftası'nın dördüncü günü idi. Bu münasebetle Türk Ocağı'nda çok güzel bir çocuk balosu verildi. Öğleden sonra anneleri ve ablalarıyla birer birer gelmeğe başlayan küçüklerin yüzleri gülüyor ve içlerinden gelen sevinç, parlayan gözlerinden okunuyordu. Balonun idare ve teşrifatını deruhte eden çocuk komitesi azası (üyesi), misafirlerini tatlı tebessümlerle karşılamakta idiler. Salon dolmaya ve cıvı cıvı yavrularla taşmağa başladı. Ve bir zaman geldi ki, çocukların yanlarında gelen yetişkin zevatın salondan biraz uzaklaşıp münhal (boşalan) sahayı onlara terk etmeleri lüzumu hasıl oldu. Artık cazbandın kıvrak nağmeleri arasında umumi bir tebessüm dalgası kaynaşıyordu. Mini mini kavyelerin reveranslarına ve iltifatlarına nazik ve asil etvar (tavırlar) ile mukabele eden damların rengârenk kostümleri bilhassa nazarları sürükleyecek derecede cazipti. Müteakiben artistler bedîî rakslarına (estetik danslarına) başladılar ve alkışlandılar. Bundan sonra küçük idare heyetinin reisi ve azası küçük misafirlerine kotiyonlarını gevrek kahkahalar, çılgınlıklar arasında tevcih etti. Eğlence artan sevinçler arasında 7'ye kadar devam etti."

Atatürk Bir Paşa'yı Meclis'in Elinden Nasıl Kurtarmıştı?

28 Aralık 2011'de Uludere'de ne oldu? Bilinçli bir katliam mıydı, yoksa sadece teknik bir hata mı?

Eldeki 4 saatlik video kaydının inceleneceği ifade edilmekle birlikte yetki karmaşası nedeniyle 35 köylünün ölümüyle sonuçlanan bu bombalama olayının üzerinin kapatılacağı şimdiden belli oldu gibi. Acele hüküm vermeyelim elbette ama ne yapalım ki, yakın tarihimizin aynası bize bu işlerin 'hep böyle' olduğunu göstermekte. Nitekim aradan geçen 2,5 yıla yakın sürede ciddi bir mesafe katedilemediğini gördük.

Mesela 1921 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında Dersim Dağları'nın kuzey sınırlarında meydana gelen Koçgiri Ayaklanması'nı şiddetle bastıran Sakallı Nureddin Paşa'nın yaptıklarının nasıl yanına kâr kaldığı da bizzat Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarından rahatlıkla izlenebilir.

Hem Nureddin Paşa hem de emrindeki Topal Osman'ın Samsun ve Koçgiri'deki acımasız katliamı ve kanunsuz eylemleri, zamanında bizzat Meclis'te kıyasıya eleştirilmiş ama başta Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve devlet, onlara dokunulmasına engel olmuş, kendilerinden hesap sorulamamış ve bir milletvekilinin deyişiyle, Ermenilere, hatta 'Afrika'daki barbarlara' bile layık görülmeyecek o zulümler maalesef cezasız kalmıştır.

Şimdi Sakallı Nureddin Paşa'nın düzenli kuvvetleri ile Giresunlu Topal Osman'ın gönüllülerinin işlediği zulümlerin Meclis'te nasıl tartışıldığına kulak verme zamanı. Bunun için TBMM Gizli Oturum Zabıtları'nın sararmış sayfalarına eğilmemiz yeterli olacaktır (Meraklılar www.tbmm.gov.tr'den ulaşabilirler).

3 Ekim 1921 tarihli 85. toplantıda söz alan Erzincan milletvekili Emin Bey, Koçgiri olaylarını bizzat takip ettiğini söyledikten sonra "Orada öyle bir mezalim (zulüm) icra edilmiştir ki, tüyleri ürpertir" der. Emin Bey'e göre asıl facia, bu zulümlerin Meclis adına ve onun verdiği yetkilere dayanılarak yapılmasıdır.

Konuşma yapan diğer milletvekillerine göre Nureddin Paşa ve adamları, Meclis'in isyanı bastırmak için ordu komutanlıklarına verdiği yetkiyi kötüye kullanmışlardır. Erzurum Mebusu (mezarı Bursa'da, Emirsultan Mezarlığı'ndadır) Mustafa Durak Bey ise şöyle der:

Memleketimizde yapılan mezalimi herkes duymalıdır. Çünkü efendiler, memlekette yapılan bütün felaket, bütün mezalim, bütün seyyiat (kötülükler) bunların millettan saklanmasıdan doğmaktadır (Sanki son cümleyi günümüz için söylemiş gibidir).

Cengiz Han zulmü

Koçgiri'de devlet adına işlenen zulümlerin açıklanmasını neredeyse söz alan bütün milletvekilleri ısrarla istemektedirler. İçişleri Bakanı Refet (Bele) Paşa, "Hepimiz suçluyuz," der, "bu yetkiyi ordu komutanlarına tanımakla, gelin hep birden itiraf edelim" diyerek günah çıkartır hatta. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey ise üstü örtülmeye çalışılsa da zulmün Avrupa kamuoyu tarafından bilindiği ve aleyhimize kullanıldığı kanaatindedir. Şunları ekler sözlerine: "Bir adam görevini kötüye kullanmış, cezasını görsün."

Erzincan Mebusu Fevzi Efendi ise daha da ileri gider ve Koçgiri'de halka yapılan mezalimin ancak Cengiz Han'ın ordusu veya Ermeniler tarafından işlenebileceğini dile getirir. Yakılan evler, ırzlarına saldıran kadınlar, öldürülen çocuklar ve siviller...

Sakallı Nureddin Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile yan yana

Söz alanlar dur durak bilmeden Nureddin Paşa'nın gaddarlığından söz ederler. O kadar ki, bir *imha hareketine* girildiğinden dem vuranlar bile çıkar. Erzincan Mebusu Emin Bey daha sonra iyiden iyiye açılır ve şunları söyler:

Efendiler, dünyanın hangi yerinde böyle bir harekât görülmüştür ki, babasını bir evladın eline bir ip, diğer evladın eline bir ip verip çektirerek tam altı saat zarfında bu suretle feci bir şekilde öldürülmüştür? (Bunun faillerinin de Topal Osman'ın adamları olduğunu açıklar.)

Dersim Mebusu Hayri Bey'e göre ise bu zulümler Ermenilere bile yapılmamıştır. Bir başkasına göre bu hareket 'hıyanettir.' Ve diğer acı şikâyetler ilk Meclis'in özgür tavanına çarpıp çarpıp dökülen sayfalara o 5 Ekim 1921 günü.

Zulümler araştırılıyor

Derken Meclis bir araştırma (tahkikat) komisyonu kurup olayın derinliğine araştırılmasını ister. Bunun için iki heyet seçilip olay yerlerine gönderilir.

Biri Samsun'da Rumların tehirci sırasındaki muameleleri, diğeri de Dersim'de yapılanları araştırmakla görevli komisyonlar işlerini bitirince raporlarını hazırlayıp başkanlığa sunarlar.

Çıkan sonuca göre Meclis, o tarihte kendisine karşı sorumlu bulunan Nureddin Paşa'ya görevden el çektirir ama cezalandırma noktasında Başkomutan'ın da kararını vermesi gerekmektedir. Oysa Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Meclis'te yaptığı konuşmada görevinden merkeze alınan Nureddin Paşa'yı harcamaya yanaşmamaktadır.

Meclis yargılanmasına karar vermiştir ama Mustafa Kemal Paşa yaptığı incelemeden sonra Nureddin Paşa hakkında Meclis'in verdiği kararın 'biraz ağır' olduğu kanaatine varmıştır (16 Ocak 1922). Böylece Paşa, 'Paşa'ya Meclis'in kararına rağmen sahip çıkar. Suçlamaların daha fazla araştırılması gerektiğini beyan eder. Bu açıklama Meclis'te kabul edilir ve Nureddin Paşa yargılanmaktan kurtulmuş olur.

İşte yargılanmaktan böyle kurtarılan Sakallı Nureddin Paşa'nın *Nutuk*'un sonlarında sayfalarca ve kıyasıya eleştirildiğini görmek hakikaten biraz garip kaçmaktadır. Keza aynı Meclis'in Rumlara yaptıklarından dolayı sık sık eleştirdiği Topal Osman'ın da önce Cumhurbaşkanlığının özel korumalığını üstlenmesini, ardından da Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'i öldürdüğü gerekçesiyle teslim olması beklenmeden öldürülüp Meclis'in önünde ayağından asılmasını da anlamak zorlaşmaktadır.

En ilginç de nedir biliyor musunuz?

Sakallı Nureddin Paşa Meclis'e 1925'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin bütün baskılarına rağmen bağımsız olarak girmeyi başarmış ve Şapka Kanunu aleyhine bir önerge vererek şimşekleri üzerine çekmiştir.

Bundan sonra ilginç bir gelişme yaşanacak ve Meclis'ten (herhâlde tehditler üzerine) uzaklaşacak, Beylerbeyi'ndeki evine

kapanıp 1932'deki vefatı üzerine Küplüce Mezarlığı'na gömülecek olan Nureddin Paşa, 12 Eylül Darbesi'nin ardından Atatürk Araştırma Merkezi'nin Mustafa Kemal Atatürk ve Abdüllatif Naci Eldeniz'den sonraki üçüncü şeref üyesi ilan edilecektir!

Nureddin Paşa'nın damadı Abdullah Alpdoğan'ın da 1937'de başlayan kanlı Dersim Harekâtı'nda kayınpederini pek utandırmadığını ve onun şanını yere düşürmediğini söylememize gerek yok sanırım!

Türkiye tarihini tanıyacak ve yüzleşecek diyorum ama bunun akşamdan sabaha olacağını da düşünmüyorum tabii. Yüzleşme biraz zaman alıyor gördüğünüz gibi.

Günün birinde bir Koçgiri tartışması da yapar mıyız bilmiyorum. Lakin bunu sırf bugün için istiyorum. Yani gözümüzün önündeki ihlallere karşı duyarlı olabilmek için...

Mustafa Kemal Q Harfini Alfabeden Neden Çıkarmıştı?

Kullanmakta olduğumuz Latin alfabesi değişmedi ama özellikle Kürtçede kullanılan bazı harflerin kullanımına müsaade edilerek önemli bir adım atılmış oldu. Böylece q, w ve x harflerinin resmen kullanılmasına izin verildi. Bunda Kürtçe eğitim talebinin rolü olduğu açık. Kürtler de zamanla kendi Latin alfabelerini yaptılar ve sonunda bizim Latin alfabemize üç harf eklediler (Vaktiyle x ve q için Azerbaycan da az diretmemiştii).

Bu bölümde bu üç harf üzerinden 1928 yılındaki Harf İnkılabı'na dair ilginç birkaç noktayı yakalamaya çalışacağız. Bir rivayete göre q harfi az daha alfabemize giriyormuş ama bakın neden girmemiş?

Ama önce Harf İnkılabı'na giden süreçteki yanıltmacalara bir göz atalım.

1933, Cumhuriyet'in 10. kuruluş yılı... Bu tarihte Ankara'da uluslararası çapta törenler düzenlenir. Bu arada devlet bir kitap çıkarır. Adı; *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne. Nasıldı? Nasıl Oldu?* Kitapta 4 maddede Arap harflerinin neden kaldırıldığı ve Latin harflerinin neden benimsendiği anlatılır. En önemli iki gerekçe açıkça belirtilmiştir:

(Arap harfleri) Bizi teokrasinin (yani şeriatın) külliyyatına ve fikir yeraltlarına doğru sürüklüyordu.

Yabancıların dilimizi öğrenmelerini ve bizi tanımalarını âdeta imkânsız kılıyordu. Ekalliyetler (azınlıklar) dahil.

Kitabın 35. sayfasındaysa yeni harflerin kolay öğrenilip modern basım tekniğinin yollarını açtığı belirtildikten sonra ilk alıntının tersine şu noktalar üzerinde durulmuştur:

(Harf İnkılabı) Bizi teokratik külliyatından (dinî eserler) ve fikir yeraltlarından bir darbede ayırmıştır. GERİYE DOĞRU UZANAN KÖPRÜYÜ DİNAMİTLEYİP ATMIŞTIR.

Yabancıların dilimizi kolayca öğrenmelerini ve ekalliyetlerin millet bünyemize girmelerini kolaylaştırmıştır.

Altta resimlerinin altına ise şu çocukça cümle düşülmüş:

Kargacık burgacık Arap harflerini bir türlü sökemeyen halk, şimdi güldür güldür okumaya başladı!

Bir dönemin geçmişe küfrederek kendini temize çıkaracağına dair cinnetinin tezahürü bunlar. Biri de çıkıp “O kargacık burgacık dediğin harflerle Çanakkale’yi ve İstiklâl Savaşı’nı kazandık, yeni ‘Türk’ harfleriyle hangi başarınız var?” sorusunu aşkete suratınıza, ne cevap verecektiniz?

Ayrıca İnönü’nün yıllar sonra hatıralarında da itiraf ettiği gibi bunlar birer bahaneydi. Doğru cevap, “bizi geçmişe bağlayan köp-rülerin dinamitlenmesi”ydi. İnönü de o kaypak diliyle şöyle itiraf etmişti bunu:

Harf İnkılabı bir okuma yazma kolaylığına bağlanamaz. Harf İnkılabı’nın bizde tesiri ve büyük faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır.¹

Eğip bükmeden söylemişler aslında: Mesele okuma yazma kolaylığı değil, hâlâ anlamadınız mı?

Andrew Mango “kral çıplak” diyor

O cümleye siz de takıldınız mı bilmiyorum. Hani şu 10. Yıl kitabındaki azınlıklar Arap harflerini okuyamadıkları için bizimle bütünleşemiyorlardı, şimdi biz onların bildikleri Latin harflerine geçince artık milli bünyemize girecekler iddiasına...

1 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s. 485.

Bence bu itiraf çok mühim. Öyle anlaşılıyor ki, Medeni Kanun'da olduğu gibi azınlığı çoğunluğa uyduramayınca çoğunluğu azınlığa tabi kılma ilkesi işlemiş burada da. Medeni Kanun, şeriata tabi olmak istemeyen azınlık ve Levantenlerin hukuklarına Müslüman çoğunluğu tabi kılma uygulamasıydı ve açıkça Lozan'da dayatılmıştı.

Harf İnkılabı'nda da özellikle ekalliyetlerin milli bünyeyle bütünleşmesi meselesi üzerinde durulması epey ilginç. Nitekim bu noktaya Andrew Mango da dikkat çekmiş. Diyor ki:

Dil ile alfabe birbirinden ayrılmazdı: Türkçe konuşan Karamanlı Rumlar Yunan harfleriyle yazarlar, Ermeni ve Museviler de kendi alfabelerini kullanırlardı. Latin harflerinin kabulüyle birlikte Türkler, Hristiyan Batılılarla aynı safa (kampa) konulmuş oldu.

Yine Mango'ya göre "böylece gâvurların alfabesi vatansever, milliyetçi Türklerin alfabesi hâline geldi."²

Mango'nun "Kral çıplak!" diyen tarzını inkılap tarihçilerimizin nazar-ı dikkatine sunarak şimdi alfabemize girmesi tartışılan q harfinin neden çıkarıldığını Falih Rıfkı Atay'dan okuyalım beraberce.

Alfabe komisyonunda da görev yapan Atay, *Çankaya* adlı kitabında şöyle yazar:

Q neden Türk alfabesine girmediydi?

Bu arada bir "q-kü" harfi tehlikesi atlattık. Biz Türkçe kelimelerde "k"nın ince seslilerde daima "ke", kalın seslilerle "ka" okunduğunu düşünerek "q-kü"yü alfabeye almamıştık. Ben yeni yazı tasarısını getirdiğim günün akşamı Kâzım Paşa (Özalp) sofrada:

– Ben adımı nasıl yazacağım? "Q-Kü" harfi lâzım, diye tutturdu. Atatürk de:

– Bir harften ne çıkar? Kabul edelim, dedi.

Böylece Arap kelimesini Türkçeleştirmekten alıkoymuş olacaktık. Sofrada ses çıkarmadım. Ertesi günü yanına gittiğimde meseleyi yeniden Ata'ya açtım. Atatürk el yazısı majiskülleri (büyük harfleri) bilmezdi. Küçük harfleri büyütmeyle yetinirdi. Kâğıdı aldı, Kemal'in baş harfini küçük "kü"nün (q) büyütülmüşü ile son-

Harf İnkılabı'nın ilk günlerinden bilinen bir fotoğraf karesi

ra da “K”nın büyütülmüşü ile yazdı. Birincisi hoşuna gitmedi. Bu yüzden “q” harfinden kurtulduk. Bereket Atatürk q’nun majiskülünü (yani Q’yu) bilmiyordu. Çünkü o “K”nın büyütülmüşünden daha gösterişli idi.³

Gördünüz mü 86 yıl sonra dönüp geldiğimiz q harfinin ihraç serencamını?

“1928 yılında işler böyle keyfi yürüyordu” dediğimizde kızanlar Falih Rıfkı’nın *Çankaya*’sını yasaklatmadıklarına pişman olmuşlardır eminim.

Güya Harf Devrimi’ni Abdülhamid yapacaktı!

Bir yarışma programında “Harf Devrimi’ni yapmayı düşünen padişah hangisidir?” diye bir soru yöneltilmiş. Bilememiş yarışmacı. Meğer doğru cevap, “II. Abdülhamid” imiş. İzleyenlerin büyük bir şaşkınlık yaşadıklarını Twitter hesabıma gönderdikleri onlarca tepkiden öğrendim.

Ortak soru şuydu: Neydi doğrusu?

İddia, Sultan Abdülhamid’e ait olduğu iddia edilen *Siyasi Hatıratım* adlı kitaba dayanıyor. Sultan güya diyormuş ki:

Yazımızı öğrenmek pek kolay değildir. Bu işi halkımıza kolaylaştırmak için belki de Latin alfabesini kabul etmek yerinde olur.

Ali Vehbi Bey adlı kim olduğu bilinmeyen biri tarafından Fransızcaya çevrildiği söylenen bu kitabın Osmanlıca aslı bulunamadığı gibi metnin kendisinde de şüpheleri davet eden pek çok ihtilaflı nokta mevcut. İçerisinde Sultan Abdülhamid’e ait olduğunu söyleyebileceğimiz bazı parçalar bulunuyorsa da, bunlar “Abdülhamid’in

3 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s. 440-441.

hatıratı” olduğunu göstermez (Bütün Abdülhamid hatıratlarının uydurma veya en azından şüpheli olduğunu gösteren Ali Birinci’nin *Divân* dergisindeki makalesi mutlaka okunmalı).⁴

Ayrıca bir sözün “siyak ve sibakını” da göz önünde tutmak gerekmez mi? Uzun süren saltanatı sırasında Latin harfleri için kılını kıpırdatmamış birinin tahttan indirildikten uzun zaman sonra bunları söylemesinin manası nedir? Kusura bakmayın ama devlete bağlamak için o kadar çaba sarf ettiği Arapları harf inkılabı yapsaydı kaç gün yönetimi altında tutabileceğini bilemeyecek kadar saf biri değildi Sultan Hamid.

Sonuç: Cevap yanlış!

4 Ali Birinci, “Sultan Abdülhamid’in Hâtıra Defteri Meselesi”, *Divân*, Sayı: 19, 2005/2.

Sivas Kongresi'nin ABD'ye Gönderdiği Mektup *Nutuk*'ta Neden Yer Almadı?

“Tarihin çöplüğünden hangi parçaları çıkarıp incelemeliydim?” diye soruyor Fransız felsefeci Michel de Certeau ve ekliyor:

Çöplükleri karıştırdım, kütüphanelerin araştırma salonlarında, yani çok eski cesetlerin ‘muhafaza edildiği’, elden ele gezdirildiği bu mağaralarda saatlerimi geçirdim. Öğrendim ki, bütün bu geçmişte gizlenen ve bize karşı direnen belli bir yapılanma var.

Filozof, yakın tarihimizin hâlini anlatmış sanki. Bir enkazın, hatta çöplüğün içinden parçaları arayanlara benziyoruz. Hâlâ ve galiba uzunca bir süre de böyle olacak.

Öyleyse sıkı durun! Zira *Nutuk*'ta ‘Gönderilebilip gönderilmediğini hatırlamıyorum’ cümlesiyle üstü örtülmek istenen ‘mızır’ bir belgenin Sivas Kongresi tutanaklarındaki Osmanlıca orijinaline ulaşmış durumdayım.¹

İşte Sivas Kongresi'nden ABD Senatosu'na gönderilen ve gelip Osmanlı ülkesinin durumunu inceleyip “manda” diyemedikleri

¹ Recep Toparlı, *4 Eylül Sivas Kongresi Tutanakları (Ek Belgeleriyle)*, Sivas, 2013. Daha önce Osmanlıcaları eksik bir hâlde *Sivas Kongresi'nin Tutanakları* adıyla yayınlanmıştı (Sivas, 2010).

TO THE PRESIDENT OF THE SENATE OF THE UNITED
STATES OF AMERICA.

000

The National Congress of Sivas, representing the entire Moslem population of European Turkey and Asia Minor, and composed of delegates representing every province and state in said portions of the Ottoman Empire, assembled on September 4, 1919 for the purpose of securing the fulfillment of the wishes of the majority of the population of the empire with the protection of all minorities, and, with life, liberty, justice and inalienability of property rights guaranteed for all.

The National Congress of Sivas by unanimous vote on September 5, 1919 passed a resolution outlining the desires of the majority of the population of the Ottoman Empire and embodying the principles which will guide the future action of the Congress at Sivas, the central committee which it will elect from among its members before dispersal, and all of the subsidiary organizations within the frontiers of the Empire.

In accordance with the said resolution of policy, the National Congress of Sivas, this day, by unanimous vote, requests the Senate of the United States of America to send a committee of its members to visit all provinces of the Ottoman Empire for the purpose of investigating with the clear vision of a disinterested nation conditions as they actually are, in the Ottoman Empire before permitting the arbitrary disposal of the peoples and territories of the Ottoman Empire by a treaty of peace.

In the name of the National Congress of Sivas;

President

Vice President

2nd Vice President

Secretary

Secretary

Sivas, Turkey.
September 9, 1919.

This photocopy may not be further reproduced or distributed without the specific written consent of the Hoover Institution Archives.

HOOVER INSTITUTION
Stanford, California 94305-5080
1984

NOTICE: THIS MATERIAL MAY BE PHOTOCOPYED BY
COPYRIGHT LAW (TITLE 17, U.S. CODE)

Telgrafın 'İslak imzalı' orijinal kopyası Stanford Üniversitesi'ne bağlı Hoover Enstitüsü'nde çıktı. Altta Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve diğerlerinin Latin harfli imzaları okunuyor.

için “müzaheret”te bulunup bulunmayacaklarına karar vermelerini isteyen o tarihî telgrafın hikâyesi...

Manda Kongresi mi?

1919 Eylül’ünün 4. günü perşembeye rastlıyordu. Sivas Kongresi öğleden sonra saat 3’te açılacaktı. Başkan seçilen Mustafa Kemal Paşa açış nutkunu “Heyetin başarılı olması temennilerini Allah’ın huzuruna yükseltirim” sözleriyle noktalamıştı. Burada bir ay önce sona eren Erzurum Kongresi’nden sonra ikinci büyük milli irade hamlesi yapılacaktı.

Erzurum Kongresi’nden çok dem vurulsa da kongre beyanname-sinin 7. maddesine konulan “Milliyet esaslarına saygılı ve ülkemize karşı istila emeli beslemeyen **herhangi devletin** fennî, sınaî, iktisadi yardımını memnuniyetle karşılız” ifadesindeki ‘devletin’ hangisi olduğu sorulmaz genellikle. Üstü örtülmeye çalışılsa da tutanaklar okunduğunda kastedilenin ABD olduğu kesindir.

İlginçtir, aynı madde Sivas Kongresi’nde de gündeme gelmiştir. O kadar ki, Amerika’dan talep edilecek olan ‘manda’ya manda denilip denilemeyeceği bile tartışılmıştı. Ancak Sivas Beyannamesi’nin 7. maddesine de aynen kurulacak olan bu garip ifadenin ardından öyle bir karar alınmıştı ki, sonucunda ABD Senatosu’na bir telgraf çekilecek ve açıkça yardım istenilecekti.

Resmî tarihi rahatsız eden telgraf

Ancak bu telgraf uzun yıllar gözlerden saklanarak unutturulmaya çalışılmış ama varlığı dilden dile dolaşmış ve nihayet Demokrat Parti devrinin sonlarına doğru eski Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu’nun çabalarıyla ABD Senato Arşivi’ndeki orijinaline ulaşılabilmişti. Derken inkılap tarihi kitaplarımıza girmemekte hâlâ inat eden belgenin bizzat Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey vd. imzalı nüshasına Hoover Enstitüsü’nde ulaşılabilecekti. Şimdi onu Sivas Kongresi’nin Osmanlıca kaleme alınmış resmî tutanaklarından da Türkçe olarak okuma imkânımız var artık.

Böylece Sivas’tan Washington’a çekilen telgrafın bütün nüshaları elimizde. Ancak cevap bekleyen asıl soru şu: Telgraf neden saklanmıştı?

Sebebi basit aslında: 1927 tarihli *Nutuk*'taki kurguya ters düştüğü için. ABD'ye "Gelin, tarafsız bir devlet gözüyle imparatorluğun her tarafında inceleme yapın" denilmesi yeni inşa edilmeye çalışılan resmi tarihe aykırı düşüyordu zira.

Nitekim *Nutuk*'ta ABD'den Anadolu'ya bir heyet çağrılması tek-lifinden şöyle bahsedilir:

Kongre başkanlık divanının imzalarıyla bu yolda bir mektup hazırlandığını hatırlıyorsam da bu mektubun gönderilebilip gönderilmediğini pek iyi hatırlamıyorum. Esasen bu mektuba özel olarak önem atfetmiş değildim.

Hatırlamıyor, önemsizdi diyor... Ancak *Nutuk* her şey değildir ve tarihi ondan başlatıp onda bitiren takımın tarihçilikte amatör bile olamayacaklarını bilmek için tahsile dahi ihtiyaç yoktur.

İnkılap tarihçilerimizin dikkatinden kaçan bir belge, aslında Mustafa Kemal'in kafasında daha telgraftan bir ay önce, 12 Ağustos 1919'da "manda" fikrinin yer ettiğini göstermektedir. Nasıl mı? Mustafa Kemal, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya aynen şunları yazmış da ondan:

Erzurum Kongresi'nin Amerikan mandaterliği hakkında yazılacak şey ancak kongre beyannamesinin 7. maddesinin içerdiği ima ve açıklıktan ibarettir. *Daha fazlası kabil olmadı.*²

Ya kabil (mümkün) olsaydı?

Atatürkçülüğünden kimsenin şüphe edemeyeceği Prof. Dr. Sina Akşin bile Sivas'ta kongreye başkanlık eden Mustafa Kemal'in manda meselesi tartışılırken seyirci kalışını garipsemektedir. Nitekim tutanaklardaki şu sözler de M. Kemal Paşa'ya aittir:

Eğer her hâlde biz yardıma muhtaçsak **bu yardımın Amerika tarafından yapılmasını tercih ederiz**, bu cihet arzu ve temenni edilir. Bununla beraber iç ve dış bağımsızlığımızı da kaybetmek istemiyoruz (s. 89).

Şimdi gelelim telgrafın ne dediğine...

2 Ali Fuat Cebesoy, *Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü*, Temel Yayınları, İstanbul 2002, s. 106-107 (İtalikler tarafımdan yapılmıştır-M.A.).

Sivas Kongresi tutanaklarındaki metnin son paragrafının sadeleştirilmiş hâli şöyle diyor:

Sivas Kongresi'nin başlıca kararlarından olup bugün oybirliğiyle kabul ettiği bir karara dayanarak Amerika Senatosu'ndan özel bir heyetin Osmanlı memleketlerine gönderilmesini ve bu suretle memleketimiz ahalisi hakkında Avrupa tarafından körü körüne bir karar alınıp barışın o suretle kararlaştırılmasından önce "Memalik-i Şahane"nin (Osmanlı topraklarının) söz konusu heyet tarafından baştan başa ziyaret edilip bugünkü gerçek durumun her türlü çıkar hissinden azade ve tarafsız bir kılı kırk yaran bakışla incelenmesini insanlığın sükûnu ve adalet hakkı namına rica eder.

Evet, rica ederiz. Ancak ABD nedense bu ricaya cevap vermez. Belki de o sırada Türkiye'de bulunan General Harbord heyetinin aynı görevle gönderilmiş olmasını yeterli saymıştır. Nitekim Harbord'un verdiği rapor da Türkiye mandasını kabul etmenin aleyhindedir.

Bizzat ulusalcıların yayın organı olan Kaynak Yayınları tarafından çıkarılan Dr. Deniz Bilgen'in *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi* adlı kitabında söz konusu telgrafın Mustafa Kemal'de rahatsızlık yarattığını, Damat Ferid'in bile bağımsızlıktan bahsettiği bir zamanda Sivas'tan "müzaheret" (mandanın sulandırılmış şekli) talebinin çıkmasının kamuoyu desteğini kaybettireceği uyarılarının yapıldığını belirtir.

Nitekim Kongre'ye katılmasına izin verilen tek yabancı gazeteci Browne, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine şöyle dediğini yazacaktır:

Türkiye, Amerika'nın yardıma gelmesini istiyor... Amerika bunu kabul ederse, sizi temin ederim ki Türkiye, Amerika'nın bütün şartlarını kabul edecek. Sivas Kongresi doğrudan ABD mandasını kabul etmek istemiyor, çünkü **evvela biz ABD'nin bunu kabul edip etmeyeceğinden emin değiliz.**³

Ne demişti filozofumuz? "Bütün bu geçmişte gizlenen ve bize karşı direnen belli bir yapılanma var."

Öyleyse siz de Sivas Kongresi tutanaklarında "gizlenen" ve bize karşı "direnen" o yapılanmayı buldunuz mu acaba?

3 Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi: Amerikan Mandası ve Gazeteci L. E. Browne'in Faaliyetleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004, s. 190 (Vurgular bana ait-M.A.).

Mustafa Kemal Samsun'a Kaçarak mı Gitti?

Osmanlı'nın hayaleti, hani şu var mı yok mu bir türlü belli olmayan UFO'lar gibi bir kere daha göründü ufkumuzda. Baksanıza, Sultan Vahdettin'in "hain" olup olmadığını ikide bir tartışır olduk.

2013 yılında Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı tarih kitaplarının gözden geçirileceğini açıkladı. Ardından Mehmet Ali Şahin, Son Padişah'la ilgili "vatan haini" hükmü devam ediyorsa tarih kitaplarının değiştirilmesini istedi. Derken Nur Serter girdi devreye ve bunların Cumhuriyet değerlerine savaş açmak anlamına geldiğini, gelişmeleri "elem verici" bulduğunu söyledi.

Peki, Nur Serter'e elem vermemek için tarihçiler ne yapmalı acaba? Yatıp kalkıp *Nutuk* mu okumalı ve okutmalılar? Öyle yapılmalıymış! Son incisi de şu: *Nutuk*, "gericilerin kafasına düşen bir tuğla" imiş! Tuğlanın kimin kafasına düştüğü belli. *Nutuk*'un inkılap tarihçiliğimizin kafasına düşen büyükçe bir tuğla olduğunu dahi söyleyebiliriz yeri gelmişken. Hâlâ kendilerine gelemiyorlar da!

Ders kitaplarından örnek vermek çok hoşlandığım bir iş değildir ama derdimi anlatabilmek için bu defa mecburum.

Şimdikilere göre epeyce ayrıntılı olan Afet İnan'ın *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi* adlı kitabına aldığı 22 Mayıs 1919 tarihli raporda Mustafa Kemal Paşa'nın "Millet birlik (yekvücut) olup, hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur" diyerek

Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'nden isteklerini beyan ettiği mektubun Osmanlıca aslı ve Latin harflerine çevrilen nüshası

Numara 14 Asaadedir.	Vesika NO : 11	13/5/335
Muhasebat 1121		
Bölge 335 8667		
Harbiye Nezaret-i Celilesine		
<p>1) 7/5/335 tarih ve 7 numaralı tezkire-i Âcizanele MÜfettişlik kareğah mensubinin de aylık muhasebat-ı adiyelerinin ginciden ve buradan itas idarumun tezkire etmişim. Herne devair-i müteallifinaz neticelendirmeştir.</p> <p>2) Muhrifet-ı fevkalâde MÜfettişliğe bu-del-tamdik bahal edilmezi 6/5/335 tarih ve 5 numaralı tezkire ile istirham edidiği halde haudı bir karar ita edilmemiştir. Bu kararın itasile bareher alelhaanp bir miktar meblâğın ita'el idarum tabiidir.</p> <p>3) İkmalî iki binak otomobili lâzımdır. Bu da haudı temin edilmeştir.</p> <p>4) Muhasebat-ı sâtiyemle kareğahın seferi kareğah ittihazı bak-hudahi 12/5/335 tarih ve 12 numaralı tezkire-i Âcizi de haudı mevhi-i muamelada bolunur.</p> <p>Halâda arz olunan mevad netayice itirham atırıldıktan ve bismen-alayn emretindeki Gıvra ve subûtnun hasarlıklarını yeşmek ve ağırları nın havaıçını temin etmek gibi hususatin muhtası olduğu parey, bilfiil varmak imkanı haalî olduktan üç gün sonra hareket oluncuğa mevkkehtir.</p> <p>Bu işler için bir haftadanberi kareğahın Gıvra ve subûtnı bismet tehp ile meşgul oldukları cihetle bir an ervel için kat-iyete itirham ettirilmezi ehemdiyetle istirham aylerim.</p>		
Dokuzuncu Ordı Ektaat MÜfettişi ve Muhasebat Defterine 13/Mayıs/335		
Muhri Yaver Nezaret-i Sehiyari Mirliva M.Kamal		

19 Mayıs 1991 tarihli Zaman gazetesinin manşeti "... Samsun'a İngiliz vizesi" idi.

Osmanlı hükümetine çok açık bir ifade ile kurtuluş hareketinin birliğe, milli egemenliğe ve Türk milliyetçiliği fikrine dayanacağını bildirdiği yazılı.

Ancak belgenin Başbakanlık Arşivi'ndeki Osmanlıca orijinalini okuyunca meselenin o kadar da net olmadığını anlıyorsunuz. Buna göre, Mustafa Kemal Paşa kurmay subaylarından birkaç kişiyi Samsun'daki İngiliz subaylarıyla görüştürüyor. Aynı belgeye göre görüşmelerde manda teklif eden İngilizlere şu cevap verilmiş:

Türklüğün ecnebi idaresine tahammülü olmadığı, İngilizler gibi en medeni ırklardan müşavir ve teşkilatçı olarak zevat-ı müte-hassisa ve marufenin hüsn-ü kabul göreceği...

Böylece Samsun'a çıktıktan 3 gün sonra Mustafa Kemal Paşa'nın,

1) İşgalci İngilizlerle görüştüğü (subayları vasıtasıyla görüştüğünü söylüyor ama Hüseyin Gerde gibi kurmayları kendilerinin görüşme-diklerini yazıyor; kim doğruyu söylüyor?),

2) Yabancıların mandasına karşı olduklarını ve,

3) İngilizleri en medeni "ırklar"dan kabul ettiklerini, onlardan danışman ve teşkilatçı olarak uzman ve meşhur kişilerin hizmete alınmasının iyi karşılanacağını söylediği veya söylettiği anlaşılıyor.

Afet İnan'ın sözünü ettiği o cümlelerin orijinali ise şu şekilde:

Türklüğün (...) Hâkimiyet-i millîye esasını, Türk duygusunu hedef ittihaz ile hükümet-i hâzıraya bütün ruh ve vücuduyla mûti' ve münkâd bulunduğu sırasıyla teşrih edilmiş(tir).

Bektaşî fikrasındaki tarzda Kur'an okumaktan ne farkı var bunun? "Hedef tutmuştur"dan sonrasını okumayınca cümlelerin bir anlamı kalmıyor ki! Türklüğün Damat Ferid Paşa hükümetine bütün vücut ve ruhuyla itaatkâr (mûti') ve boyun eğmiş (münkâd) olduğunu söyleyen kısmını kesiyorsunuz ve bunun adı da tarihçilik oluyor! Yazıklar olsun sana Afet İnan, bu millet seni İsviçrelerde belgeleri makaslayıp tarihi tahrif edesin diye mi okuttu?

Doğrusunu yazsa insanlar Mustafa Kemal'i Samsun'a gönderen sadrazamın Damat Ferid olduğunu öğrenecekler çünkü. Hain birinin bir kahramanı nasıl gönderebildiğini sorarsa okur, ne cevap verilecek, değil mi? O da onu mu hain biliyordu? Güldürmeyin Allah aşkına!

"Samsun'a İngiliz vizesi" manşeti

Fehmi Kuru'nun yönetiminde çıkan *Zaman* gazetesi 1991 yılının 19 Mayıs'ında yayınlayana kadar Mustafa Kemal'in Samsun'a İngiliz vizesiyle gönderildiğine dair belgeler de ortada yoktu. O gün *Zaman*'ın ilk sayfası belgeyle doluydu ve manşet şuydu: "Samsun'a İngiliz vizesi."

Şimdilerde ortalıkta bu belgeleri ilk ben yayınladım diye gezinen şahıstan tam 7 yıl önce Kâzım Karabekir'in damadı Faruk Özerengin, Vehbi Vakkasoğlu'na belgeleri sızdırmış, o da *Zaman* gazetesini tercih etmişti. Bu gerçekten de bir ilkti (Ondan tam 2 yıl önce de *Zaman*'m 19 Mayıs manşetinde yine bu konu vardı: "Atatürk Samsun'a İngiliz vizesiyle gitti").

İngiliz vizesini almadan gitmesi mümkün değildi ki. Mantık yürüterek bile bunun böyle olduğu sonucuna ulaşılabilirdi ama bir tarih mantıkla yazılmaz, belgeyle yazılırdı. Peki o zamana kadar neden bu vize konusu üzerinde durulmamış ve belgeler yayınlanmamıştı?

Haksızlık yapmayalım, mesela Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'nin Eylül 1952 tarihli ilk

sayısında bazı mahrem belgeler yayınlanmıştı. Ancak doğrudan *Nutuk*'u zor duruma düşürecek belgelere özenle yer verilmemişti.

Oysa ne kaçarak gidilebilirdi Samsun'a, ne de dümeni kırık, pusulası bozuk bir tekneyle. Bugün biliyoruz ki, hazırlıklar inceden inceye planlanarak ve eksikler giderilerek yola çıkmıştı Bandırma gemisi.

Elimizdeki belgelerden biri özellikle ilginçtir.

Tarih 13 Mayıs 1919. Henüz İzmir işgal edilmemiş. İstanbul'dan yola çıkışına 3 gün varken M. Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'nden 4 şey istemektedir. Şunları:

- 1) 7 Mayıs'ta istediği karargâh mensuplarının üç aylık tahsisatlarının şimdiden ve buradan ödenmesi,
- 2) Müfettişlik görevi sırasında ortaya çıkabilecek olağanüstü masraflar için 6 Mayıs'ta para istenildiği hâlde buna henüz karar verilmemiştir. Karar verilir hesaplanarak kendisine bir miktar para ödenmesi,
- 3) En az iki binek otomobili temini,
- 4) Kendisine verilecek tahsisat ile karargâhının "seferî karargâh" olarak kabul edilmesi hakkında ayın 12'sinde bir başvuruda bulunduğunu ama bu konunun da henüz işleminden geçmediğini, bir an önce geçirilmesini istediği.

İstekleri yerine getirildikten ve maiyetindekilerin paraları nakden ve peşin olarak ödendikten üç gün sonra yola çıkacağını söyleyen Mustafa Kemal Paşa'nın hâlâ İstanbul'dan kaçarak gittiğini tekrarlayanlar varsa denilecek bir şey yok tabii ki.

İşte bir belge daha. Tarih 1 Haziran 1919. Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu) müzakerelerine mahsus tutanakta aşağıdaki satırları okuyoruz:

Mustafa Kemal Paşa ile refakatindekilerin tahsisat ve harcırahları Harbiye Nezareti bütçesinden verilecekse de, seyyar olarak görev yapacaklarından bazı masrafları olacaktır. Bu sebeple normal tahsisatlarına yarım maaş eklenmesi uygun görülmekteyse de, bütçede bu paranın bir karşılığı bulunmadığından aylık tahsisatlarının yarısı olan 57.269 kuruşun beklenmedik masraflar kaleminden ödenmesine...

Bırakın kaçmayı, beklenmedik masrafları bile ödenmiş Samsun'a gidecek heyetin.

Belgeler devreye girince çok başka bir tarih çıkacak karşımıza. Emin olun. Devrimci Che Guevara bile gerçeği yalandan ayırmayı bilmiş, biz bilememişiz. Şöyle demiş:

Bir yalan, hangi amaç için söylenmiş olursa olsun, her zaman, en kötü gerçekten daha kötüdür.

“Anayasamız Kur’an’dır” Diyen Devlet Başkanı Kimdir?

İnsan haberi okuyunca ister istemez etkileniyor: “Avrupa’da ilk kez minareden ezan okundu. Gurbetçiler duygulu anlar yaşadı.”

Ezan-ı Muhammedî’ye kavuşan Avrupa’daki kardeşlerimizin nasıl bir coşku duyduklarını, 1950 yılında Türkiye’nin ezana yeniden kavuşmasını anlatan yüzlerce kişiyle yaptığım görüşmelerden gayet iyi bilirim. Aradan geçen 60 yıla rağmen zaman zaman gözyaşlarına hâkim olamıyorlardı.

Güya ezan Türkçe okunursa halk ne denildiğini anlayacak ve Müslümanlığının şuuruna varacak, şimdiki deyişle bilinçli Müslüman olacaktı! Camiler bilinçli Müslümanlarla dolup taşacaktı. Ne yazık ki süreç böyle işlemedi. Camiler giderek boşaldı, minareler sustu. Yapılanlar ‘ezan zulmü’ olarak tarihe geçti.

Peki Arapça ezanı yasaklatan Mustafa Kemal Paşa dine karşı mıydı? Cevabımızı sona saklayalım ve çok sözü edilen ama üzerinde yeterince durulmayan Balıkesir Hutbesi’ne beraberce eğilelim.

7 Şubat 1923 Cuma günü değil, Çarşamba günü verildiği, önce Paşa’nın büyük bir cemaatle öğle namazını kıldığı, ardından şehitlerin ruhlarına mevlid okunduğu gibi ayrıntıları geçelim.

Şunu söyleyeyim ki, hutbe metninin her cümlesi, üzerinde ge-nişçe durulmayı hak etmektedir (Piyasadaki yalan yanlış hâllerine

güvenmediğimden Milli Mücadele'nin resmî yayın organı sayılan *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 11 Şubat 1923 tarihli nüshasındaki neşrini esas alacağım).

Gazi, Fatih Sultan Mehmed'in kayınpederi Zağanos Paşa'nın yaptırdığı camide bizzat minbere çıkarak şu girişi yapmıştır:

Millet, Allah birdir. Şanı büyüktür. Allah'ın selameti, atıfeti ve hayr-ı üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri Cenab-ı Hakk tarafından insanlara hakâyıkı (gerçekleri) tebliğe memur ve resul (elçi) olmuştur.

Klasik bir hocaefendi edasıyla başlayan hutbede konuşanın TBMM hükümetinin başkanı olduğunu hatırlamak gerekir. Devamında sarf ettiği şu cümle çok çok önemli: “Kanun-i Esasî cüm-lenizce malumdur ki, Kur'an-ı Azîmû's-şan'daki nusûstur.” Yani diyor ki: “Anayasa Kur'an'daki emirlerdir (naslar).” Açıkça ‘Anayasa Kur'an'dır’ diyor vesselam.

Acaba bugün herhangi bir siyasetçi bu cümleyi söylese başına neler gelirdi? Düşünmeye değer bir husus.

Biraz daha devam edelim mi okumaya? Buyurun:

İnsanlara feyz-i ruhî (ruhî bereket) vermiş olan dinimiz son dindir, ekmel (kusursuz) dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa, hakikate tamamen tevafuk ve tetabuk ediyor (uyuyor). Eğer akla, mantığa ve hakikate tevafuk etmemiş olsaydı bununla diğer kavanin-i tabiyye-i ilahiye beyinde tezaad (onunla yine ilahi kaynaklı olan tabiat kanunları arasında çelişki) olması icab ederdi. Çünkü bilcümle kavanin-i keviyyeyi (bütün tabiat kanunlarını da) yapan Cenab-ı Hakk'tır.

Burada tamamen dinî alana ait bir mantık yürütüldüğünü kelim kitaplarına veya Risale-i Nur'un söylemine aşina olan-

Atatürk'ün açıkça “Anayasa Kur'an'dır” sözü pek çok dergide de mevzubahis edilmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın, *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 11 Şubat 1923 tarihli nüshasında neşredilen Balıkesir Hutbesi metni (sağ üstte)

lar fark etmiş olmalı. Kur'an ile dünya çelişmez buna göre. Çünkü ikisinin de yaratanı aynı olduğu için Kur'an'ın tabiat kanunlarıyla çelişmediğini ve çelişemeyeceğini bu kadar öz olarak ifade eden bir metni *Söylev ve Demeçler*'in neresine oturtmak gerekir acaba?

Ancak ufak bir sorun var:

Bu bir hocaeefendi üslubu ve mantığında irad edilmiş olan hutbeyi veren kişi, bir siyasetçi. Hatta adı konulmamış bir devletin fiili başkanı. Nitekim aynı camide bulunan Kâzım Karabekir Paşa çıkışta onu böylesine yoğun bir dini konuşma yaptığı için eleştirmiş ve “Bu millet dini siyasete alet etmekten yeterince çekmedi mi Paşam?” diyerek tavrını koymak ihtiyacını duymuştur.¹

1 Kâzım Karabekir'in günlüğünde ise şu satırlar yer alır:

“7 Şubat 1923 Çarşamba.

Hava yağmurlu.

Bahkesir'de, Ulu Cami'de Paşa Hazretlerinin minbere çıkarak hutbe ve muşahabesi! En mutassıp bir hocanın söyleyemeyeceklerini söyledi: ‘Dinimiz son dindir. Ekmel dindir. Kanun-ı Esasî Kuran-ı azimû’ş-şândaki nusûstür.’ (Aynen *İzmir Yollarında* risalesinin 93. sayfasındaki tafsilatı).

Kâzım Karabekir, *Günlükler 2 (1906-1948)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 847.

Peki fiilî de olsa bir devlet başkanının camide minbere çıkıp Elmalılı Hamdi Yazır Hocaefendi gibi dinî ve metafizik açıklamalar yapmasını nasıl değerlendirmek gerekir? O zamanın şartları öyleydi diyerek mi?

Neyse, biz “hutbe”yi okumaya devam edelim:

“Büyük sevap kazanacağım”

Arkadaşlar, Cenab-ı Peygamber mesaisinde iki dâra (eve), iki haneye malik bulunuyordu. Biri kendi hanesi, diğeri Allah’ın eviydi. Millet işlerini Allah’ın evinde yapardı. Hazret-i Peygamber’in isr-i mübareklerine (kutlu yoluna) iktifaen (bazı metinlerde “iktidaen” (‘uyarak’) şeklinde geçiyor) bu dakikada milletimize, milletimizin hâl ve istikbaline ait hususâtı görüşmek maksadıyla bu dâr-ı kudside (kutsal evde) Allah’ın huzurunda bulunuyoruz. Beni buna mazhar eden Balıkesir’in dindar ve kahraman insanlarıdır. Bundan dolayı çok memnunum. Bu vesileyle büyük bir sevaba nail olacağımı ümid ediyorum.

Hutbenin kendisine “büyük bir sevaba” nail olma fırsatı verdiği ni de ifade eden Mustafa Kemal Paşa sözlerine şöyle devam eder:

Efendiler, camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmak lazım geldiğini düşünmek, yani meşveret (danışma) için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferdin zihnini başlı başına faaliyette bulun(dur)mak lazımdır. İşte biz de burada din ve dünya için, istikbalimiz için, bilhassa hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım.²

Gazi bundan sonra halkın ne düşündüğünü öğrenmeye, sorularına cevap vermeye hazır olduğunu söyleyecek ve “Âmâl-i milliye (milli emeller), irâde-i milliye (milli irade) yalnız bir şahsın düşünmesinden değil, bilumum efrâd-ı milletin (bütün millet fertlerinin)

2 Karşılaştırmak için bkz. *İzmir Yollarında*, Hazırlayan: Mehmet Önder, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1989, s. 85-86.

arzularının, emellerinin muhassalasından (toplamından) ibarettir” diyerek bu defa mihrapta cemaatin sorularına cevap verecektir.

Cevaplar da epey ilginç ama konuyu dağıtmamak için başka bir vesileye bırakıyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, Balıkesir Hutbesi, son asırda bir devlet adamının dinî söylemi son sınırına kadar çekerek kullandığı müstesna bir örnek olarak tarihe geçmiştir.

Dudağınızın kenarına iliştiğiniz o soruyu fark ediyorum: İyi de “Anayasamız Kur’an’dır” diyen, hatta her ikisini de Allah yarattığı için Kur’an ile tabiat (bilim) arasında bir çelişki olamayacağını söyleyen Gazi, sonradan Ezan’ı yasaklattığı gibi 1 Kasım 1937 günü Meclis’i açarken “Gökten indiği sanılan kitapların dogmaları” diyerek Kur’an’ın (hâşâ) ilahi bir kitap olmadığını söyleyebilmiştir.

Bu çelişkiyi nasıl çözmeliyiz?

Soru güzel ama keşke cevabımız da aynı güzellikte olabilseydi! Bence inkılap tarihçilerimizin asıl görevi, Mustafa Kemal Paşa’nın fikriyatındaki bu radikal değişimin, hatta kopuşun sebeplerini ilmek ilmek çözmek olmalı.³ Ama nerede?

3 *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni Açış Konuşmaları*, TBMM Yayınları, Ankara 1987, s. 246.

Bir Zamanlar Diyarbekir Halkı Mustafa Kemal'i Kürt Kabul Ediyormuş

Güneydoğu'ya iki yıldır bahar erken geliyor. Nevruz kutlamaları normalleşti. Barış dili yeniden revaçta. Kutlu Doğum etkinlikleri onbinleri meydanlara topluyor... Çanakkale ve Misak-ı Milli'nin yeni bir Türkiye resminin kurucu parçaları olarak yerini alması da son derece olumlu gelişmeler...

Aksi hâlde "Osmanlı'nın parçalanması" sürecine yeni bir halka daha eklenmesi söz konusu çünkü.

Bu yeni sürece tarihin normalleşmesinin eşlik etmesini beklemek ve tarih alanında da "barış dili"ni egemen kılmak için var gücümüzle çalışmamız gerekiyor. Cumhuriyet döneminde tarihi yeniden yazarken yapılan abartma, ideolojik çarpıtma ve hataları düzeltceğiz, öte yandan da yakın tarihe bunlardan sakınan duru bir bakışla bakmayı da öğreneceğiz.

Bir yandan Çanakkale zaferindeki payı Mustafa Kemal'in rakibi olduğu için resmen yok sayılan Enver Paşa'nın hakkını teslim ederken, öbür yandan Mustafa Kemal Paşa'nın 29 Şubat 1920'de Talat Paşa'ya yazdığı mektupta söylediklerini hatırlatacağız.

Hangi sözleri mi? Şunları:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namı altında vücuda getirilen millî birlik, Erzurum ve ardından Sivas genel kong-

Cemilpaşazade Kadri Bey ve çocukları (Malmisanij)

relerinde tespit edilen esaslara göre, Türk ve Kürt milli sınırlarıyla sınırlanan Türkiye'yi bölünmekten kurtarmak ve *Osmanlı devlet ve milletlerinin bağımsızlığını temin etmek gayesini hedefledi.*

Demek oluyor ki, Mustafa Kemal'e göre 1920 başlarında hem hâlâ Osmanlı'yız, Osmanlı devlet ve milletlerinin (milletinin değil) bağımsızlığı için mücadele vermekteyiz, hem de kurtarılması hedeflenen "Türkiye", Türk ve Kürt "milli sınırlarını" kapsamaktayız. Hedeflerimizden birinin, bizi Kürt ve Türk diye bölmek için uğraşan düşmanlara karşı ortak mücadele vermek olarak tanımlanmış olması belgeyi son derece önemli kılıyor.

Ancak elimizdeki tek belge bu değil. Genelkurmay'a bağlı ATASE'nin yayımladığı bir kitapta Mustafa Kemal'in Mayıs 1919 ile Nisan 1920 tarihleri arasında Kürt aşiret liderlerine çektiği tam 20 adet telgrafın var olduğunu görüyoruz. Hatta Samsun'a çıktıktan 9 gün sonra Diyarbakir Milletvekili Kâmil Bey'e çekilen telgrafta günün ruhuna çok yakın cümleler bulmak mümkün.

Diyarbakir Kürt Kulübü

Telgrafta Mustafa Kemal Paşa "dış düşmanlara karşı din kardeşlerinin el ele vererek sevgili topraklarımızı kurtaracağı" bu tehlikeli anda Diyarbakir'de açılan Kürt Kulübü ile Türkler arasında ihtilaflar çıktığını duyduğunu yazıyor ve bu ihtilafların "her iki kardeş ırk için" ne kadar acı sonuçlara yol açabileceğini muhatabına hatırlatıyor, dahası ayrılık davası gütmenin bu kritik zamanda "en büyük bir ihanet" olacağını söyleyerek kendisinden acilen tedbir almasını rica ediyor.

Türk-Kürt kardeşliği yaklaşımı Erzurum Kongresi'ne yaklaşılrken iyice belirginleşiyor. Nitekim 16 Haziran 1919'da Diyarbakirli Cemilpaşazade Kadri Bey'e yazdığı telgrafta Kürtlerin bağımsız bir Kürdistan kurmalarını tasvip etmediğini belirten Mustafa Kemal, bunun Ermenistan lehine İngilizler tarafından tertip edilmiş bir plan olduğu düşüncesindedir. Devamında şunları yazar:

Kürtler ile Türkler birbirinden koparılmayı kabul etmez öz kardeşler(dir); bugün için vicdanî görevimiz Kürtler, Türkler, bütün İslâmî unsurlar (Osmanlı'dan kalan Müslüman etnisiteler) tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak

ve vatanın parçalanmasını önlemektir. Türk ve Kürt milletinin bu yüce maksadı kazanmaya azmetmeleri sayesinde sonuçtan tamamen emin olabiliriz.

Mustafa Kemal Paşa biraz daha ileri giderek şu ilginç cümleyi de kurmaktan çekinmez:

Kürt kardeşlerimin hürriyet, refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hukuk ve imtiyazların (haklar ve ayrıcalıkların) verilmesine tamamen taraftarım.

Mustafa Kemal Paşa'nın tanınacağına taraftar olduğunu söylediği hakları ve ayrıcalıkları noktasında Kürtlerle hemfikir olmasının tek şartı nedir biliyor musunuz? Sıkı durun: Osmanlı Devleti'nin daha fazla parçalanmasına mani olunması.

Bir başka kitabımda "Osmanlı Devleti'nin parçalanması devam mı ediyor?" diye içimi karartan bir soru sormuş ve belki de gelecekte Mustafa Kemal'in 'son Osmanlı Devleti' olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak anılacağı notunu eklemiştim sözlerime. Bunun şok etkisi yapacak bir tespit olduğunu kabul ediyorum ama bazen başka türlü ifade edilmeyen hisler vardır ve bu hisler vicdanımızı, ilk anda tepki çekse de, bazı doğruları söylemeye zorlar. Bu cümle de onlardan biriydi ve Nevruz'un serbest bırakılması sürecinde ayrı bir anlam kazandı.

Bunları yazarken Kürt Tarihi araştırmacısı Malmisanij'ye kulak kabartıyorum. Kendisi şu ilginç notu düşmüş *Diyarbakirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği* adlı kitabına:

Mektubun yazıldığı Kadri Bey'e göre Mustafa Kemal Paşa Diyarbakir'de görev yaparken Kürt reisleriyle âdeti kardeşlik derecesinde bir dostluk kurmuştu. Ancak zaferi kazandıktan sonra Kürt emirliklerini hileli tedbirlerle ortadan kaldırarak Kürtleri mahvedici "Türk siyaseti" izledi. Oysa 1917'de Diyarbakir'deki görevi sırasında karargâhının korumalarını Kürtlerden seçmiş, Kürt millî elbiseleri ve "kolos dismaliye" bezenmiş Dersimli Hasan Hayri Bey'in komutasında bir muhafız taburu kurdurmuştu.

Mustafa Kemal'in 16 Haziran 1919 tarihli mektubunu yazdığı Cemilpaşazade Kadri Bey şaşırtıcı bir noktaya da çekiyor dikkatimizi ve diyor ki:

Mustafa Kemal Paşa Kürt askerî taburunun giydiği elbise tarzında temiz giyinmiş 8-10 yaşlarında iki yetim Kürt çocuğunu da daima arabasında gezdirdiyordu. Bu gösteriş bir taraftan Ermenilerce Kürt milletine çok caniyane bir surette tatbik edilen imha siyasetinin aksi tesirini karşılamak, diğer taraftan Paşa'nın Kürtleri sevdiğini göstermek için yapılıyordu.

Durun bitmedi, asıl sürpriz devamındaki satırlarda gizli. Okuyalım:

Mustafa Kemal'in Kürtlere zahiren (görünüşte) gösterdiği bu yakınlık o derece tesirini göstermişti ki, Mustafa Kemal Paşa'nın aslen Kürt olduğunu söyleyenler bile vardı.¹

Özellikle 1924'ten sonraki Mustafa Kemal portresiyle karşılaştığımızda tezat iyice belirginleşiyor. Hangi Mustafa Kemal? Kürtleri seven mi, yoksa onların kimliklerini reddeden mi?

İşte inkılap tarihçilerimize sıkı bir ev ödevi daha...

Size daha Erzurum Kongresi'ne sunulan ve ecnebilerin Kürtler ile Türkleri birbiri aleyhine kışkırtmaya karşı çıkan rapordan söz edecektim ama onu başka bir bölüme bırakalım. Nasıl olsa bu süreçte yakın tarihin pek çok karanlık sayfası üzerine yazmak için fırsatımız olacak.

1 Malmisanij, *Diyanbekirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği*, Avesta Yayınları, 2004.

Mustafa Kemal, Vahdettin'le Arasındaki O Sırrı Açıklıyor

Gazi Mustafa Kemal tarafından kaleme alınan ve CHP Kongresi'nde 6 gün boyunca milletvekillerine dinlettirilen *Nutuk*, aynı kongrede 'temel eser' kabul edilmişti. Yani o, Cumhuriyet'in temel ve tartışılmaz kitabıdır (kanonu) diyebiliriz.

Bana sorarsanız 'temel kitap' (kanon) olması, tartışılmaz olmasını getirmemeliydi. Maalesef getirdi...

İnkılap tarihçilerimizin ana hedefinin *Nutuk*'ta yazılanları doğrulama, yazılmayanları ise çürütme ve gözden düşürme gayretkeşliği, tarihin yeniden okunmasının bu kadar çok konuşulduğu ve Kemalizm'in çözülmeye yüz tuttuğu bir zaman diliminde bile bütün hızıyla devam ettirilmeye çalışılıyorsa varın 1930'ların, 1940'ların hâlini siz düşünün.

Daha da ilginç bir nokta, *Nutuk*'u yanlışlar veya yalanlar korkusuyla 1945 yılında kısmî demokrasinin gelmesine kadar neredeyse hiçbir ciddi hatıratın yayınına izin verilmeyişidir. Ali Fuat Cebesoy gibi yakın tarihimizdeki önemli bir şahsiyetin *Milli Mücadele Hâtıraları*'nın yayın tarihinin 1953 olması yeterince anlamlıdır.

Öte yandan Milli Mücadele'nin en kritik döneminde başbakanlık (daha doğrusu İcra Vekilleri Heyeti reisliği) yapan Rauf Orbay'ın hatıralarının hayatının son birkaç yılında, 1962-63 yıllarında *Yakın Tarihimiz* adlı süreli yayında tefrika edilebildiğini hatırlamak önem-

lidir. Ne kadar az şey yazabildiğini, arkadaşı Kâzım Karabekir'e gönderdiği ve *İstiklâl Harbimiz* adlı 'temel' eserinin arkasına konulan (ne yazık ki Yapı Kredi Yayınları baskısında çıkartılmıştır) mektubunda yazdıklarıyla kıyaslayınca öğrenebiliyoruz.¹

Atatürk döneminin büyük bir bölümünde İçişleri Bakanlığı (Dahiliye Vekilliği) yapmış olan Şükrü Kaya'nın hatıratının ölümünden sonra çiftliğindeki evinden kaybolduğunu yakınlarda vefat eden İsmet Bozdağ yazmıştı vaktiyle. "İlk Beşler"den Refet Bele Paşa bir hatırat bıraktı mı? Bilmiyoruz. Karabekir'in paşa cesaretiyle 1933 yılında yayınına giriştiği *İstiklâl Harbi'nin Esasları*'na ise matbaada el konulup Bakırköy kireç ocaklarında yakıtırlıldığını hatırlayalım.

Demek ki 1950'ye kadar devam eden fiilî bir hatırat yasağı söz konusu: *Nutuk*, nasıl okunduğu dönemde bütün itiraz edebileceklerin ya idam sehpasında ya da idam sehpasının gölgesinde susturulduğu bir zamanda yazılabilmiş ve okunabilmişse, aynı şekilde 'temel kitap' kabul edilebilmesi için onyıllar boyunca kendisine itiraz edebileceklerin kalem ve ağızlarına susturucu takılması sayesinde heykelleştirilebilmiştir.

Peki böyle davranmakla iyi mi yapıldı?

Kötü heykeller kadar gerçeklere yabancı, soğuk, uzak bir şey tasavvur edebilir misiniz? Özellikle Türkiye'de yapılan heykeller... Bugün *Nutuk* da bir heykeldir ve ne yazık ki heykelin harareten yoksunluğu, donmuşluğu, can sıkcılığı, bakılmazlığı ve değişmezliği ile malul okunmayan ama bazı klişeleri tekrar edilip durulan bir 'kutsal kitap' hâline getirilmiştir.

1927 yılında basılan Osmanlıca aslını okuyabilmeyi bir yana bırakın, Latin harflerine çevrilmiş baskısını da bugün Türkoloji ve Tarih bölümlerinin hocalarından başkasının anlayabilmesi mümkün değildir, çünkü Dil Devrimi en çok 'temel eser' (kanon) olarak konumlandırılmak istenen *Nutuk*'u vurmuş ve beş on yıl içerisinde onu neredeyse tamamen anlaşılmaz ve arkaik bir metin hâline getirmiştir.

İsterseniz sonunda yer alan bir sayfalık Gençliğe Hitabe'yi bir yakınınıza okutun ve içinde ne kadar 'anlaşılmaz' kelime barındırdığını kendiniz gözlemleyin (mesela *şerâit*).

1 Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960.

Bugün *Nutuk*'u okumak ve anlamak başlı başına bir meseledir ve herkes kendine göre istediği parçalarını kesip biçerek yeni bir *Nutuk* 'yapabilmektedir.' Öte yandan *Nutuk*'un diliyle dileyen cainının istediği gibi oynayabilmekte, mesela *iktisadi* kelimesi yerine *tutumsal* gibi akla zarar karşılıklar 'önerilebilmektedir!'²

Nutuk heykelleştirildi

Mihver tarih metni olarak konumlandırılması, giderek heykelleştirilmesi ister istemez *Nutuk*'un hızla değişen tarihî gerçekliklerden kopmasını da getirecek ve zamanla katı bir söylem (veya ikna) adasının ortasında, etrafındaki isimler ve olaylardan yalıtılmasının, bir bakıma yalnızlaştırılmasının ağır sıkıntısını yaşamaya başlayacaktır. Mevcut gidişin sonunun 'fosilleşme' olması ise kaçınılmazdır.

Oysa en basit kaidedir: Tarihte -Kutsal Kitaplar hariç- ancak tartışılabilen, sorgulanabilen, yeniden yazılabilen metinler yaşar. Ne yazık ki, buna devlet tarafından çok uzun yıllar izin verilmemesi, bir *Nutuk* uzmanlığı branşının gelişmesini de önlemiş, akademisyenler ise tezlerinin ona aykırı düşmemesi için -zira "viran olası hanede evlad u iyal" vardır- hakikatleri eğip bükerek köprüyü geçmeye bakmışlar, neticede tarihî gerçekleri ortaya koyma tavrı ertelene ertelene bugünlere kadar gelinmiştir.

Günümüzdeki manzara ise aşağı yukarı şudur:

Nutuk ve onun etrafında oluşturulan kalabalık literatürün, tabii *Söylev ve Demeçler* gibi yan metinlerin de tartışılmadan kabullenilmesi bizzat onlara ihanet olmuş, anlaşılabilir hâle gelmesi gibi kaçınılmaz bir yan etki, hatta bir komplikasyon doğurmuştur. Nitekim bu yaklaşım daha Atatürk'ün hayatında garip bir sonuç vermiş ve iki ciltlik ilk baskısının (1927) ikinci cildi olan "Vesikalar" kısmı Latin harfleriyle yapılan ikinci baskısında (1938) çıkartılmış, böylece eserin en büyük dayanağını oluşturan "belgeler" eserden makaslanmıştır.

Muhtemelen buna yol açan görünürdeki sebep, vesikaların dil bakımından çok büyük bir hızla eskimiş olmasıydı. Ama bence daha derindeki sebep şuydu: Vesikalar (belgeler) kısmı can sıkıcı olmaya

2 Örnekler için *Küller Altında Yakın Tarih* (Timaş Yayınları, İstanbul 2006) isimli kitabıma bakınız.

başlamıştı. Oluşturulmaya çalışılan ve pedagojik açıdan tesviye edilmek istenen bilgiler ile belgeleri okuyanların kafası karışıyordu. Mesela işgalci bir İngiliz komutan, bulunduğu mınıtkadan geri çekilmesinde bir mahzur olup olmadığını (!) Mustafa Kemal'den öğrenmek istiyordu vs. vs.

Ancak *Nutuk* kaleme alınırken gayet iddialı başlanmıştı işe. Türkiye'nin hemen her yerindeki belgeler bazen polis marifetiyle çuvallarla toplanmış ve Çankaya Köşkü'ne (sonra da Dolmabahçe Sarayı'na) getirilmişti. Burada kurulan bir heyet belgeleri düzenliyor ve Gazi onları okuyarak notlar çıkartıyor, üzerlerinde gerekli 'düzeltmeleri' yaptıktan sonra da kâğıda döküyor veya döktürüyordu.³

Aslında *Nutuk*'un 1927 Ekim'inden önce, yılın ilk aylarında tamamlanıp basılması tasarlanmıştı. Ancak Gazi'nin geçirdiği bir kalp krizi (22-23 Mayıs 1927 gecesi) bütün planları altüst etmiş ve bu yüzden geldiği İstanbul'da son kısımlar üzerinde yeterince çalışmamış, bunun üzerine son yıllardaki olaylar ilk yıllarla kabil-i kıyas olmayacak kadar özet hâlde ve polemik üslubu ağır basan eleştirel bir savunma tonunda yazılmıştı. En yakın arkadaşlarının tasfiye edildiği veya susturulduğu 1924-26 döneminin, onları ihanetle suçlamaya kadar varan keskin ve hınçlı ifadelerinin biraz da bu asabi hâlet-i ruhiye içinde yazıldığını bilmek gerekir.⁴

Demek ki, *Nutuk* bir tarih metni değildir. Siyasi bir hesaplaşma metnidir ve tarihçilerin onu kullanırken mutlaka objektifliğini sorgulaması, başka kaynaklarla kıyaslaması, ama bu kıyaslamanın *Nutuk*'u haklı çıkarmaya programlanarak değil, onun içermesi beklenen hakikatlerin kabuklarından dışarıya çıkarılması gibi bilimsel bir yöntemle yapılması gerekirdi.

***Nutuk* paradoksu**

Benim "*Nutuk* paradoksu" demeyi tercih ettiğim bir husus var. Bunu biraz açmak isterim:

- 3 *Nutuk*'un yazılış süreci hakkında bir tanığın ifadeleri için bkz. *Hürriyet Pazar*, 7-9 Kasım 2010.
- 4 *Nutuk*'un içeriğini deşifre etmeye yönelik bir çalışma için bkz. Hakan Uzun, *Atatürk ve Nutuk*, Siyasal Kitabevi, İstanbul 2006.

Atatürk'ün, Türk Tarih Kurumu'nun giriş kapısında duvara kazınmış hepimizin bildiği bir sözü vardır. Şöyle demiş:

Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.

Bu sözün içeriğine bakacak olursak tarihçi refleksiyle aşağıdaki soruları sormamız kaçınılmazdır:

Bu sözü esas alacak olursak vakanüvislerin en büyük tarihçiler sınıfına dahil edilmesi gerekmez miydi? Ne demektir tarihçilerin tarihi yapanlara sadakat göstermeleri? O zaman her ağzını açanın eleştirdiği Osmanlı vakanüvislerinden daha iyi tarihçi yoktur! Bu mu amaçlanıyordu? O zaman hep padişahların istediklerini yazmıştır diyerek niye eleştiriyorsunuz ki vakanüvisleri ve vakanüvislik anlayışını?

Ya da buradan şu sonucu mu çıkartmalıyız: Cumhuriyet kendisine (*Nutuk*'a) sadık vakanüvisler ister! Oysa tarihçi tarihi yapanlara değil, *tarihe* sadık kalmalıdır. Ünlü Alman tarihçi Ranke'nin deyişiyle 'olgulara'...

Türk Tarih Kurumu, bina girişine bu sözü kazımakla kurumun kendisini "Gazi'nin vakanüvisi" olarak konumlandırırmış olması ilginçtir ve en az onun kadar ilginç olan husus, bu sözün nereye gideceği üzerinde o sözü yazanların ve yanından geçenlerin dahi düşünmemiş olmalarıdır.

Demek ki, tarihçilerimiz düşünmüyor, sormuyor, sorgulamıyor. "Soru işaretini evde unutmuş bir tarihçilik olur mu?" diye sormuştum yıllar önce. Pekâlâ oluyor bizde. Hem de çok, pek çok.

'İyi de paradoks bunun neresinde?' diye sorduğunuzu iştirir gibi oldum. Merak buyurmayın, şimdi geliyorum oraya.

"Nutuk-i Şerif!"

"Nutuk paradoksu"nu şu şekilde formüle edebiliriz:

Nutuk bir tarih metni ise sorgulamadan ondan faydalanmanın mümkün olamayacağını hemen her tarihçi bilir. Yok eğer bir tarih

metni değil de sorgulanmayacak bir 'kutsal kitap' ise o zaman da tarihî bir belge olarak kullanılamaz!

Nutuk kutsal bir kitap mı, yoksa tarihî bir belge mi? Önce buna bir karar vermek lazım. Bu nokta çok önemli.

Zira *Nutuk*, iddialarını delilleriyle sunmak istiyor, bunun için epeyce belge de gösteriyor. Tarihçinin işi ise bu belgeleri sorgulamak, sahih mi değil mi diye araştırmaktır. '*Nutuk*'ta ne yazılmışsa doğrudur' sözü din alanına ait bir ifadedir ve tarihle, hele bilimle herhangi bir alakası bulunmamaktadır.

Nitekim bu zinhar sorgulamaya yanaşmayış tavrının sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi'nin açış konuşmasının *Nutuk*'ta makaslandığı gerçeğinin de uzun süre farkına varılamamıştır. Oysa merhum Fahrettin Kırzioğlu 1993 yılında bastırdığı *Bütünüyle Erzurum Kongresi* adlı eserinde Erzurum Kongresi'nin bütün tutanaklarını orijinalleriyle birlikte yayınlayınca gördük ki, *Nutuk* müellifi 1927 şartlarında bilinmesini istemediği bazı gerçeklerin üzerini örtmek için müthiş bir gayret içerisinde girmiş.

Mesela açış konuşmasında geçen şu resmî tarihe taban tabana zıt ifadeleri, tutanakların orijinallerinin üzerindeki karalama ve çizgilerden de anlıyoruz ki, bizzat çıkarmıştır ve sadece 'maslahata uygun' kısımlarını *Nutuk*'a almıştır. Almadığı o kısımları ise tarihçilere yine "Biraz cesaret mirim" seslenişiyle aşağıya aynen alıyoruz.

Konuşan: Mustafa Kemal Paşa

Yer: Erzurum Kongresi'nin yapıldığı Sanasaryan Koleji salonu

Tarih: 23 Temmuz 1919

Mustafa Kemal Paşa Kongre delegelerine şu önemli bilgileri ifşa ediyor:

İşte o sansürlenmiş sır

Anadolu'da, Pâyitahttaki münevverânın ve din ve devlete mesbukü'l-hidme zevat-ı âliyenin, gaye-i mukaddesemiz uğrunda evvel ve ahir masruf olan mesaisi pek kıymettardır. Pâyitahttaki münevverânın ve din ü devlete hizmetleri mesbûk zevat-ı âliyenin mesai-i masrufeleri, kıymetdar olmakla beraber, [ancak] te'sir ve

murâkabe altında mahsur bir muhit; kendilerini daima tehdit ve akamette müteessir etmektedir. Herhâlde mukadderata hâkim ve hukukuna sahip bir idare-i milliyenin müdahaleden masun ve müstakil bir surette zuhurunu, ancak Anadolu'dan bekliyorlar. Buna istinadendir ki, bir Şura-yı Milli'nin vücudunu ve ancak, kuvvetini irade-i milliyeden alacak mesul bir hükümetin mevcudiyetini talep etmek, artık ve bilhassa son zamanlarda pâyitahtın heman tekmil tabakat-i mütefekkirini için bir fikr-i sabit hâlini almıştır. Anadolu'daki Ordu Müfettişliği memuriyetime, bilhassa İngilizler tarafından hazm u tahammül olunamayacağı ve dahilden de bir çok ifsadat ve tezviratın karışacağı, daha o zaman kestirilerek alenen gerek Sadrazam (Damat Ferid) Paşa'ya ve gerekse rical-i marufe-i devlete söylemiş ve bilhassa Zat-ı Akdes-i Padişahiye (Vahdettin'e) de bilmünasebe maruzatta bulunmuş idim. Bu bâbdaki esrâr ve muhâberâtın ve Zât-ı Akdes-i Padişahî ile geçen ma'ruzât ve müdavelâtın şimdilik neşri muvâfık olmayıp inşaallahu teala mübarek vatan ve milletin bilfiil mazhar-ı necât olduğunu idrak edince kitap hâlinde intişârı ve o zaman bugünkü kongre heyet-i muhteremesini teşkil buyuran zevât-ı kıymetdâra da bir hâtıra-i millî olarak takdimi mutasavverdir.

Bu uzun paragrafı anlamadınız değil mi? Anlamamanız normal. Özetle şunları söylüyor Mustafa Kemal Paşa:

1. İstanbul'da kutsal gayemiz, yani vatanın esaretten kurtarılışı konusunda yapılmakta olan çalışmalar çok değerlidir.
2. Ancak bu çalışmalar, işgal ordularının denetimi altında yürütüldüğü için sonuç almalarına yetmemektedir.
3. İstanbul'dakiler milli bir yönetimin ortaya çıkışını Anadolu'dan bekliyorlar. Hatta bir meclis açılması ve milli iradenin kendisini göstermesi konusu, İstanbul'da neredeyse bir saplantıya dönüşmüş durumdadır.
4. Benim Anadolu'ya gönderilmemin İngilizleri rahatsız edeceği konusunu daha önce gerek Damat Ferid'le gerekse Vahdettin'le görüşmüştük.
5. Devlet adamları ve Vahdettin'le aramızdaki sırların açıklanması şimdilik uygun olmamakla beraber kurtuluştan sonra bunları

Erzurum Kongresi tutanaklarından Mustafa Kemal Paşa'nın açış konuşmasında üzerini çizdiği satırlar ve değiştirdiği kelimeler açıkça görülebilmektedir (F. Kırzioğlu, *Bütünyle Erzurum Kongresi*, Ankara 1993).

kitap yapıp hepinize milli bir hatıra olarak birer adet takdim edeceğiz.

Açıklanmayan sır

Peki Vahdettin ile Mustafa Kemal arasındaki o sırlar neydi? Bunlar daha sonra açıklandı mı?

Derin Tarih dergisine ek olarak verilen Sultan Vahdettin'in Mekke'den yayınladığı *Beyanname*'de Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Yunanlarla mücadele etmesi için gönderdiği ifadesini okuyoruz. Acaba o sır bu muydu?

Bilmiyoruz. Ancak yakın tarihin giderek 'çok' olmaya başladığı da bir gerçek.

Mabeyn Kâtibi Ali Fuat Türkgeldi, Sultan Vahdettin'in kendisine şöyle içini döktüğünü anlatır:

Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir, bir ben bilirim. (...) Ben milletin ateşli külü üzerine oturdum; taht-ı saltanatın (saltanat tahtının) kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim. Bunlardan kimseye bahsedilemiyor; millete de malumat verilemiyor. Elbette bir gün tarih bu hakâyıkı (hakikatleri) yazar.

Tarihin o hakikatleri yazma günü yaklaşıyor. Zira “Gözü olana gün ışımıştır.”

5 Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984 (3. baskı), s. 182-183.

II. BÖLÜM

İNÖNÜ VE CHP

Ecevit CHP'nin Yanlış Atatürkçülüğünü Nasıl Eleştirmişti?

19 Mayıs 1944 günü sabahın alacakaranlığında Süleymaniye Camii'nin avlusunda iki meçhul karaltı minarelere doğru ağır ağır ilerlemektedir. Elllerinde 32 metre karelik üzeri yazılı bir Amerikan bezi vardır. Birinci adam minarenin ilk şerefesine sessizce çıkarak bezi iple sıkıca bağlamış, arkadaşının da karşı minarede aynı şeyi yapmasını beklemeye başlamıştır. Tam bu sırada caminin bekçisi onları fark ederek düdüğünü çalar, alarm verilir. Kaçmaktan başka çare yoktur. Nitekim biraz sonra iki şüpheli karanlıktan istifade ederek -şimdilik- kayıplara karışırlar. Böylece Ekim ayında tutuklanmalarına kadar sürecek uzun bir kovalamaca başlar.¹

1 Bu olay, bizzat Mihri Belli tarafından etraflıca anlatılmıştır. Bkz. *Mihri Belli'nin Anıları: İnsanları Tanıdım*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1989, s. 229 vd. Belli'nin hatıralarına düştüğü ilginç notlardan biri de, "1930'larda yine Süleymaniye Camii minaresine TKP'li şoför İsmail ile şoför Halit'in astıkları kızıl bayrak örneği"dir. Demek komünistlerin camileri eylem yeri olarak kullanma alışkanlıkları epey eski. Komünistlerin camilere gösterdikleri bu çarpık ilgi Belli'nin anılarında bir espri konusu bile olmuştur. Bir gün Hasan Basri Alp isimli arkadaşıyla Unkapam'nda Arap Camii'nin avlusunda bir köşeye otururlar. Uzakta abdest alan insanları görürler. Hasan Basri, "Bu, tarih işte" der. Mihri Belli anlayamaz, sorar: "Tarih olan ne?" Hasan Basri cevap verir: "Seninle bu cami avlusunda buluşmamız tarih işte." Mihri Belli'nin tepkisi şöyle olur: "Bunu da tarih yazarsa o tarih kaç ciltlik olur Basri?" (s. 231).

Eylemcilerden biri 2011 yılında hayatını kaybeden komünist siyasetçi ve yazar Mihri Belli'dir. Peki suçları? Bezin üzerine 2 metre boyundaki harflerle "Saracoğlu Faşisttir" yazmışlardır! Saracoğlu, yani devrin sözde "Efe Başbakanı"² Şükrü Saracoğlu. Bir başbakana gözünün üzerinde kaşın var diyebilmek. Bundan büyük suç tasavvur olunabilir miydi Tek Parti devrinde?

Şimdilerin tatlı su solcularının toz kondurmadıkları Tek Parti dönemi, aslında bir zamanlar solun da faşistlikle suçladığı açık bir zulüm sahnesine tekabül etmekteydi. Kendi geçmişlerini bilmemek sadece sağa mahsus bir olay değil demek ki (Sayfa 89'a koyduğumuz Aziz Nesin'in "Ey Türk Faşisti" başlıklı yazısı ibretle okunmalı).

"Solun Türk devrimiyle imtihanı"

Savaş Açikkaya'nın *Solun Türk Devrimiyle İmtihanı*³ adlı kitabı hem titiz basın taramalarıyla hem de 2007 yılında Mihri Belli'yle bizzat gerçekleştirdiği üç söyleşiyle Türk solunun Atatürk ve CHP ile sorunlu ve zorunlu, hatta kerhen kurduğu ilişkiyi irdeleyen değerli bir çalışma (Mahir Kaynak'la yapılan söyleşi de mutlaka okunmalı).

CHP'nin özellikle 1965'ten sonra içine girdiği ideolojik bunalım -ki hâlâ sürüyor bence- Atatürk'le kurdukları bu sallantılı bağlantıdan çıkıyor. Parti, hem ülkenin sahibiyim, hatta gerçek sahibiyim iddiasında, hem de 1977'deki Ecevit'i istisna edersek hiçbir serbest seçimde iktidara gelemiyor. Adı Halk Partisi olduğu hâlde gücünü halktan değil, asker-sivil bürokrasideki ağırlığından alıyor.

Bu çelişkiyi çözmeyi deneyen tek CHP lideri Bülent Ecevit olmuştu. Ancak onun da karşısında, sallansa da yıkılmamakta direnen bir İsmet İnönü "heykeli" vardı.

Tek kişilik bir parti gibiydi âdeta. CHP de "şahıs partisi" görünümünden bir türlü kurtulamıyordu. Üstelik İnönü'nün, 27 Mayıs

2 Tabii efeliği de kendinden menkuldür. Savaş yıllarında biri İstanbul Meclis-i Mebusanı'na olmak üzere iki defa Meclis'e milletvekili seçildiği hâlde görevden kaçarak Rodos'da sığır ticareti işiyle uğraştığını ileride okuyacaksınız. Böyle bir kaçağa bir de İstiklâl Madalyası verilmiştir ki, tam evlere şenlik bir durumdur.

3 Savaş Açikkaya, *Solun Türk Devrimiyle İmtihanı*, Paraf Yayınları, İstanbul 2011.

Darbesi'nden sonra silah zoruyla kendisine verilen başbakanlık koltuğundan Süleyman Demirel'in de ayak oyunları ile düşürüldükten sonra bunalıma giren partisini tekrar toparlaması bir daha mümkün olmayacaktı.

İşte tam bu sırada CHP'nin yarım asırlık binasında ilk defa Atatürkçülük dışında bir ideolojinin hayaleti gezinmeye başlar: "Ortanın Solu."

İsmet İnönü *Milliyet*'e verdiği bir beyanatta "CHP devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solundadır" der demez partide kazan kaldırmalar başlar. Ağır toplardan Tahsin Banguoğlu ve Kasım Gülek, İnönü'nün bu tutumunu sert bir şekilde eleştirirler.

Herkesin kafası karışıkken 1965 genel seçimlerine girilir ve CHP Ekim ayında halktan bir kere daha tokat yer. Partinin sol kanadına mensup Bülent Ecevit'in önünün açılması bundan sonradır.

Ecevit Orta'nın Solu ideolojisinin CHP'nin gerçek ideolojisi olduğunu savunarak yükselmiş ve 1969 seçim yenilgisinden sonra tahtı iyice sarsılan ve yaşanan İnönü'nün halefi olmuş, sonunda onu kendi partisinde yenerek sağlığında koltuğuna oturmayı başarmıştır.

Ancak Ecevit'in bu hızlı yükseliş sürecinde Atatürk hakkında yaptığı değerlendirmeler, 2005 yılında *Zaman* gazetesine verdiği "Vahdettin hain değildi" demecinin tesadüf eseri söylenmediğini doğrular niteliktedir. Dahası sol siyaset açısından yeni bir söylemdir.

Şimdi Ecevit'in o görüşlerinden birkaçını görelim:

Atatürk'ü tabulaştırmayın

Türkiye'de solun Atatürk'ü araçsallaştırması, yani reddetmeden kendi devrimlerine giden yolda aşılacak bir adım (aşama) sayması alışkanlığına Attila İlhan gibi Ecevit'in de sahip çıktığını görüyoruz. Ancak o biraz daha cesur çıkmış ve sol siyasette bir Atatürk eleştirisi çığırını açmıştır. Mesela Atatürk'ü tabulaştırmamak gerektiğini şöyle savunmuştur:

Atatürk'ü tabulaştırmak, Atatürkçülüğe en aykırı bir eğilimdir.

İkide bir Atatürk'ü özleyenlere de söyleyecekleri vardır Ecevit'in:

Bazı kötümser kişiler, Atatürk'ün ölümünden otuzu aşkın yıl sonra, hâlâ bir Atatürk özlemi içindedirler. (Bunlar) kendi top-

lumlarına o kadar güvensizdirler ki, illa Atatürk dirilsin de veya bir başka Atatürk çıksın da kendilerini kurtarsın isterler. Ölümünden otuzu aşkın yıl sonra Atatürk, kendini Türk toplumuna, bu kötümser kişilerin aradığı kadar aratıyor olsa idi, Atatürk'ün başarılı olmadığına hükmetmek gerekirdi. Oysa Atatürk'ün başarısı, Türk toplumunun Atatürksüz yürüyebilmesidir.

Sanki bugünkü CHP'liler için söylenmiş gibi değil mi? Ama daha söyleyecekleri vardır Ecevit'in.

Darbecilğe ve askerden medet ummaya yönelik gayrimeşru çabalarına Atatürk'ü kalkan yapanlara ise "Atatürk devrimciliğinin bir yaptığı devrimler şeklinde somut, bir de sürekli devrimcilik şeklinde soyut yönü vardır" şeklinde tepki gösterir. Ancak bu ikisi birlikte olursa gerçek Atatürk devrimcisi olunabilir ona göre. Ecevit için 1920'ler ve 1930'lardaki devrimlere saplanıp kalanlar gerçekte devrimci değil, tutucudurlar, çünkü geçmişe saplanıp kalmışlardır.

Nihayet Ecevit'e göre Atatürk her türlü tutuculuğa karşıdır, "Atatürk tutuculuğu" da buna dahildir.

Türkiye'de Baasçı bir darbe yapma heveslisi Doğan Avcıoğlu'nun başını çektiği Yön Hareketi'nin Atatürkçülüğünü de cesaretle sorgulayan Ecevit, bunların aslında Atatürkçü de, solcu da olamayacaklarını söyler. Bunlar "Atatürkçü geçinen sözde devrimciler"dir. Onlar süngülerin arkasından devrim yapmayı amaçlıyor, halktan değil, üniformalılardan medet umuyorlardır. Oysa Atatürk savaştan sonra üniformasını çıkarmış ve sivil siyasete yönelmiştir; çelişki şu ki, Yöncüler ise kendileri sivilken askerliğe yönelmekteydiler.

Velhasıl 'halka rağmen halk için' anlayışı Ecevit'e göre değildir.

"Gerçek" devrimi arayış

Savaş Açıkkaaya'nın deyişiyle, Atatürk dönemini bir "devr-i saadet" olarak gören ve ona özlem duyan anlayışa karşı bayrak açan Ecevit, Cumhuriyet inkılaplarının daha çok üstyapıyla ilgili biçimsel ve yüzeysel devrimler olduğunu söyleme cesaretini gösterebilmiş, "Oysa," demiştir, "asıl ihtiyaç duyduğumuz devrimler altyapı devrimleridir." Bunu Atatürk yapamamış ama en azından ona giden yolu hazırlamıştır. Dolayısıyla yapılacak 'gerçek devrim', Atatürk'ü

EY TÜRK FAŞİSTİ!

Ey Türk Faşisti!

Birinci vazifen Türk matbaalarını yıkmak, makinelerini ısırmak, demirleri dişleyip duvarlara saldırmaktır. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli, gazeteleri çamurlara serip, üzerlerinde ağzın köpürünceye kadar tepinmektir. Bu temel, partinin hazinesidir.

Bigün nümayiş yapmak için emir alırsan, bütün polisleri yanbaşımda bulacaksın.

Meydanlarda kitaplarını yaktığın namuslu insanlar, bütün dünyada eşi-benzeri görülmemiş biçimde işkenceye uğratılabilir. Emniyet müdürlüğümüzde dövülebilirler. Demir Ahmet (*) tarafından sövülebilirler. Bütün malları mülkleri zaptedilmiş, matbaaları yıkılmış, gazeteleri kapatılmış, evleri başlarına indirilmiş, çoluk-çocukları dağıtılmış, evleri işgal, kendileri perişan edilmiş olabilir.

Bütün bu şartlardan daha elim olmak üzere, Amerika'dan borç dahi alınabilir. Hatta bu borç alınan paralar ziyafetlerde yenilenebilir.

Ey Faşist yumurcıkları! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi bütün bu yapılanları kâfi görmeden vazifen matbaaları yıkmak, makileri kırmak, namuslu yurtseverleri parçalamaktır. Muhtaç olduğun kazma, balta, sopa, demir çubuklar, Halk Partisi'nin ambarlarında mevcuttur.

Zincirli Hürriyet
5 Şubat 1948

(*) Ahmet Demir, CHP'nin tek parti iktidarından kalma İstanbul Emniyet Müdürüydü. Baskıcı ve zorba iktidarın kıyıcı polisiydi. Sonraları yuzkızartıcı bir suçun sanığı olarak adı gazete haberlerine düştü.

de aşacaktır, aşmak zorundadır (Bunları 12 Kasım 1969'da *Ulus* gazetesine açıklarken, İnönü hâlâ CHP Genel Başkanı'dır ve kendisi de Genel Sekreter'dir. CHP ne genel sekreterler görmüş, değil mi?).

Partisi içinden kendisini "Geçmiş inkâr edemezsin" diye eleştirenlere Ecevit'in cevabı da gayet sert olmuş ve şöyle çıkmıştı:

Atatürk'ü bir tanrı olarak ele almamak gerekir.

Sonrasını biliyorsunuz.

12 Mart Muhtırası ve arkasından kurulan Nihat Erim hükümeti İnönü tarafından destelenecek, Ecevit de tepki olarak genel sekreterlikten istifa edecektir. Bir yıl sonra yapılan kurultayda bu defa Ecevit'in İnönü'yü devirerek genel başkan seçilmesi üzerine istifa eden vekiller "Artık CHP Atatürk'ün partisi olmaktan çıktı" diye ortak bir bildiri yayınlacaklardı.

1972'de böyle deniliyorsa bugün neden aynı şey denilemesin?

CHP "Atatürk'ün Partisi" olmaktan 1935'lerde, daha da net olarak Celâl Bayar'ın başbakanlığa getirildiği 1937'de çıkmıştı; yani Atatürk hayattayken. Atatürk'ü ölmeden önce öldüren bir partinin onun partisi olduğunu iddia etme gayretkeşliğini bizzat CHP'nin tarihi yalanlamaktadır.

Muğlalı'nın Kışladan İsmi Kaldırıldı Ama Kemikleri Hâlâ Devlet Mezarlığı'nda

Tek Parti döneminin kalıntılarını temizlemek sanıldığı kadar kolay olmuyor. Düşünün, aradan 71 yıl geçmiş, 33 kişiyi katlettiğini bizzat mahkemede itiraf ettiği hâlde hâlâ Orgeneral Mustafa Muğlalı'ya kamu katında hak ettiği cezayı verememişiz. İsmi bir kışladan kaldırıldı belki ama hâlâ Muğla'da belediyenin bir iş hanında yaşıyor, kemikleriyse 12 Eylül darbecilerinin kararıyla kaldırıldığı anlı şanlı Devlet Mezarlığı'nda.

Tabii ki meseleyi Muğlalı'dan ibaret görmüyorum. O bir dönemin simgesi. Dahası, karanlık, meşum bir dönemin simgesi. Acıları yıllardır toplumun vicdanından tüten o yalnız karanlık değil, aynı zamanda “kanlı” dönemi aydınlatacak özgür ortam maalesef henüz yakalanabilmiş değil.

Tarih kitaplarımız artık Dersim Katliamı'ndan bahsedebilecek mi? İstiklâl Mahkemeleri'nin hukuk cinayetlerini yazma cesaretini gösterebilecek mi? Dahası, 1943'te Orgeneral Muğlalı'ya Van'ın Özalp ilçesindeki katliam emrini kimin verdiğini açıklayabilecek mi?

Prof. Dr. Mikâil Bayram katliamın yapıldığı Özalplıdır (eski adıyla Saray). Kendisinden bu olayın Özalp'tan nasıl görüldüğünü anlatmasını istedim. Aşağıdaki bilgileri verdi:

Özalp İran sınırına çok yakındır. Sığırtmaçlar sığırları mecburen sınıra yakın otlaklara götürürler. Bir gün İran'dan bir grup

silahlı insan gelip 500'e yakın sığırı kaçırrır. Halk kaymakama, jandarmaya haber verir, müdahale etmelerini ister. Ancak kılırları kıpırdamaz. Bunun üzerine kendileri silahlanıp sığırlarının peşine düşerek bir kısmını geri getirmeyi başarırlar. Ancak çatışma sırasında pek çok hayvan telef olur. Bunun üzerine halk Ankara'ya telgrafla şikâyetle bulunur. Cumhurbaşkanı İnönü durumdan haberdar olur ve 3. Ordu Komutanı Muğlalı'ya, 'Halkla kaymakam birbirine girmiş, işi hallet' der.

Olay yerine gelen Muğlalı, sınır bölünürken İran'da akrabası kalan kim varsa onları tespit ettirir. İçlerinde babam da var. Jandarma geceleyn köye gelir, ışıgı yanan evlerdeki erkekleri toplar. Bu sırada bir asker de izinli olarak köye gelmiş, akrabalarıyla hasret giderirken yakanıp götürülür.

Toplam 33 erkeği elleri bağlı vaziyette Takorengiz köyünde bir vadiye indirmişler. "İhtiyat askeri" yapacağız diye yola çıkardıkları bu insanlara orada kendilerini infaz edecekleri bildirilince zavallılar 'Yemin ediyoruz, İran'a gideceğiz ve bir daha buralara dönmeyeceğiz, yeter ki canımızı bağışlayın' diye yalvarıp yakarıyorlar uzun süre. Ama nafile!

Bunun üzerine iki rekât namaz kılmak için izin istiyorlar. Elleri bağlı vaziyette Engiz Deresi'nden abdest alıp cemaatle namazlarını kılıyorlar. İçlerinden Serheng adlı kişi hem ezan okuyor, hem de imam oluyor. Sonra kurşuna diziliyorlar.

Ölenlerin çocuklarından bir kısmı sınıf arkadaşımı. Nasıl bir acı yaşıyorlardı, anlatamam.

İki yedek subaya işletilen bu katliamın asıl askerî sorumlusu Org. Muğlalı olmakla birlikte Tek Parti döneminde kılına bile dokunulmadan görevine aynen devam etmişti.

Olayın üzeri tam örtüldü sanılırken Tek Parti dönemi sona ermiş, çok partili hayata geçilmişti. Muhalefet konuyu yeniden gündeme taşıyınca mahkeme açılmış ve CHP iktidarının görmezden geldiği bu katliamın sorumlusu, ancak 2 Mart 1950'de, yani olayın üzerinden tam 7 yıl geçtikten sonra öldürme emrini kendisinin verdiğini itiraf etmişti. Bunun üzerine mahkeme kendisine idam cezası vermekle birlikte, nereden icap ettiyse hafifletici nedenlerle ceza müebbet hapse çevrilmiş, Af Kanunu'yla da 20 yıl hapse indirilmişti.

İlginçtir, zamanın askerî yargıtayı, verilen hükmü bozmuş, Muğlalı tam yeniden yargılanacakken bu defa hapiste öldüğü haberi gelmiş ve olay böylece kapanıp gitmişti.

Siz kapandı zannedin, derin devletin mezardan sonra da terfi işlemlerini sürdürdüğünü bilmiyorsanız çok yanılırsınız. Nasıl 1921 Koçgiri Kürt İsyanı'nı kanlı bir şekilde bastıran Sakallı Nureddin Paşa 12 Eylül'den sonra çıkarılan bir kanunla mezarında orgeneralliğe terfi ettirilerek kemikleri Atatürk Orman Çiftliği'nde kurulan Devlet Mezarlığı'na taşınmış ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu'nun 3 nolu üyesi yapılmış(!) ise, Mustafa Muğlalı'nın kemikleri de 1988'de itibarı iade edilerek Devlet Mezarlığı'ndaki "saygın" yerini almıştır.

İşin ilginç yanı, olayın geçtiği tarihte Van Savcısı olan Kemal Yörükoğlu'nun 1950'den sonra Demokrat Parti milletvekili sıfatıyla Meclis'te anlattıklarıdır. Resmî tutanaklara da geçmiş bulunan bu sözler, bir paşanın bireysel bir ölüm emrinden ziyade planlı bir katliam ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Ölüm tutanağı

Aslında 38 kişi olarak toplananların 5'ini tutuklayarak hayatlarını kurtardığını anlatan zamanın Van Savcısı, İran'dan açılan ateşe karşılık verirken köylülerin öldüğünü beyan eden tutanağın önceden imzalatıldığını, yani bunun planlı bir operasyon olduğunu söylüyor. 33 köylünün vurulduğu bu sözde çatışmada tek bir askerin dahi burnunun kanamadığına dikkat çeken Yörükoğlu, operasyondan sonra Muğlalı'nın tabur komutanını telefonla arayarak tebrik ettiğini de sözlerine ekliyor.

Burada olayın planlı ve emrin "yüksek yerden" geldiğini gösteren kanıt, 1945 yılında İnönü'nün, 33 kişinin katili (biri yaralanıp 2 yıl sonra ölmüştü) Org. Muğlalı'yı koluna takarak Van'a gelmesidir. Bunun anlamı, 'Evet, onları biz öldürdük, gerekirse yine öldürürüz'den başkası olabilir mi? Katili cezaevine göndereceği yerde milli bir kahraman gibi koluna takarak henüz acıları taze olan yöre insanlarının karşısına çıkarması, suçun kaynağının daha yukarılara dayandığının en açık kanıtı değil midir?

Olay 1950’li yıllarda Meclis’te gündeme getirildiğinde o oturuma nedense İsmet Paşamız teşrif etmemiştir! Dahası Çankırı Milletvekili Kenan Çağman, kürsüden Mustafa Muğlalı’yla bir tarihte görüştüğünü ve kendisine “yukarıdan” teşvik gördüğünü belirttiğini söylemiş, bu zatın da İsmet İnönü olduğunu açıkça ifade etmişti.

Şimdi anlaşılıyor değil mi bu menfur cinayetin üzerinin neden ısrarla örtüldüğü?

Bu kanlı olayı Türkiye uzun yıllar sadece Ahmet Arif’in meşhur “Otuzüç Kurşun” şiirinin ağulu dizelerinden anlamaya çalışmıştı:

Turna sürüsü değil bu
Gökte yıldız burcu değil
Otuzüç kurşunlu yürek
Otuzüç kan pınarı
Akmaz,
Göl olmuş bu dağda...

Tek Parti dönemini sorgulamadan yakın geçmişteki bazı karanlık olayların kaynağı da anlaşılamaz. Hem daha İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın Diyarbakir Katliamı’na girmedik bile... Merak buyurmayınız. Onun da sırası gelecektir nasıl olsa...

CHP'nin Milli Mücadele'den Kaçan Başbakanı Kimdi?

Adettendir. Her seçimden sonra bir mazbata tartışmasıdır gider. Bundan 68 yıl önce de biri eski bir Fenerbahçeli olmak üzere iki milletvekilinin mazbatasını iptal edilmişti. Ama asıl bomba bundan sonra patlamış ve bir CHP'li başbakanın asker kaçağı olduğu ortaya çıkmıştı. Bu başbakanın, özellikle Fenerbahçelilerin yakından tanıdığı bir isim olduğunu söyleyelim.

“Geçmiş, bugüne öylesine benzer ki, bunun yanında suyun suya benzerliği hafif kalır”¹ sözünü İbn Haldun günümüz Türkiye'si için söylemiş olmalı. Nitekim 68 yıl önce, yine bir seçim sonrasında ülke öylesine hararetli bir tartışmanın kucağına yuvarlanmıştı ki, çıkan yangını ancak 4 yıl sonraki 1950 seçimleri söndürebilecekti.

Demokrasi tarihimize “lekeli seçim” olarak geçen 1946 seçimleri Tek Parti döneminin çürümüşlüğüne bir ayna gibi yansıtan ama aynı zamanda çeyrek asırdır ülkeyi keyfince yöneten, hesap sorulamayan elitist (halka tepeden bakan) bir kadronun iktidarı elde tutabilmek uğruna ne tür zorbalıklara başvurabileceğini gösteren ibretlik bir olaydır.

1 Ben serbest olarak Türkçede bu şekilde bir ifadenin uygun olduğu kanaatindeyim. Süleyman Uludağ'ın motamot çevirisi ise şöyledir: “Suyun suya benzemesinden çok geçmiş geleceğe benzer.” Bkz. Süleyman Uludağ, *İbn Haldun*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 44.

Bu seçimde halkın oylarına devlet zoruyla el konulmuş, DP'nin çoğunluğu aldığı yerlerde oylar kapalı kapılar ardında mülkî amirler eliyle CHP'ye 'transfer edilmiş' ve gayrimeşru bir 4 yıllık iktidar dönemin kapısı milletin iradesinin rağmına kıra döke açılmıştı. Bu durumda İnönü'nün son cumhurbaşkanlığı da gasbedilmiş oylar üzerinde gerçekleşmişti.

İşte 1946'dan masamıza düşen aşına fotoğraflar.

1946'nın "Hatip Dicle"si Fener'in gol kralıydı

II. Dünya Savaşı sonunda Türkiye'nin yapısı bir diktatörlük görüntüsü arz ediyordu. Gerçi Meclis vardı ama göstermelikti; muhalif parti yoktu, sivil toplum bitirilmişti, gazeteler baskı altındaydı, sesini çıkarmaya kalkan süresiz kapatılabiliyordu. Öte yandan ABD dünyaya "Ya benden yanasınız, ya Sovyetler'den" restini çekmişti. Hür Dünya'yı seçmiştik ama ABD, anayasa ve kanunlarımızın totaliter devletlerinkine benzediğini yüzümüze çarpınca ve yapacağı yardımı serbest seçimler şartına bağlayınca İsmet Paşa rejimin iplerini gevşetmek zorunda kalmıştı. Yoksa Türkiye'ye çeyrek asırdır vurdukları zinciri gevşetmeye asla niyetleri yoktu.

Çıkarılan seçim kanunu evlere şenlikti. Açık oy, gizli tasnif uygulaması getirilmişti. Oyunuzu herkesin (yani devletin) gözü önünde açık olarak sandığa atacaktınız ama sandıklar kapalı kapılar ardında sayılacak ve sonuçlar ancak devletlular tatmin edildiğinde açıklanacaktı.

Sandık başlarında resmî olmayan tutanaklar tutulmuş ve seçimi büyük şehirlerde açık ara DP'nin kazandığı belli olmuştu. Ancak 3 gün sonra resmî sonuçlar açıklandığında şaşkınlıkla görüldü ki, seçim CHP'ye kazandırılmış, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dahi seçilemediği hâlde hileyle Meclis'e sokulmuştu.²

Bu facia üzerine Celal Bayar, Fevzi Çakmak, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes gibi Demokratların ağır topları seçim sonuçlarını protesto etmiş; İzmir, Bursa ve Ankara'da (Cebeci'de tam 50 bin kişi toplanmıştı) on binlerin katıldığı protesto mitingleri düzenlenmişti.

2 1946 seçiminin ve seçim sonrasındaki tartışmaların ayrıntıları için Tekin Erer'in *Türkiye'de Parti Kavgaaları* adlı kitabına bakılabilir: İstanbul 1963, s. 137 vd.

Halk tam Tek Parti kâbusundan uyandım derken, özgürlük hevesi kursağında kalıyor ve iradesine zorbalıkla el konulduğunu görmenin acısını yaşıyordu. Ancak bu, daha gerginliğin ilk safhasıydı. Arkası gelecekti.

395 milletvekiliyle Meclis'e giren CHP, 66 koltuğa sahip DP karşısında ezici bir üstünlük kurmuştu (daha sonra sayıları 62'ye düşecekti). Bu şaibeli tablo yeterli görülmemiş olmalı ki, muhalefeti daha da zayıflatmak üzere başka entrikalara başvuruldu. Mazbatalar o zaman Meclis tarafından onaylanıyordu. Öyleyse bu koz rakibi veya düşmanı bir kere daha sindirmek üzere kullanılabilirdi.

Abdurrahman Münib Berkman adlı İstanbul Barosu'na bağlı bir avukat ile Fenerbahçe'nin ve Milli Takım'ın unutulmaz golcülerinden Zeki Rıza Sporel'in (aynı zamanda ilk milli maçımızda berabere kaldığımız Romanya'ya 2 gol atmasıyla tarihe geçmiştir) mazbataları CHP'lilerin oylarıyla iptal edildi.

Zeki Rıza'nın veteriner subay olmasına rağmen Milli Mücadele sırasında Ankara'ya çağırıldığı hâlde gitmemesi gerekçe gösteriliyordu. Savaş sonrasında bu işleri takip eden Heyet-i Mahsusa, sağlık gerekçesini öne süren Sporel'in Kuva-yı İnzibatiye'ye katıldığını tespit etmiş ve askerlikle ilişkisini kesmişti. Böylece askerlikten atılarak kısmen kamu hizmetlerinden yasaklı olmanın milletvekili seçilmeye engel olduğu hükmüne varılmış ve mazbatasını meclis tarafından iptal edilmişti.³ Yani Milli Takım'a seçilebilir ama Millet Meclisi'ne seçilemezdi.

Asker kaçığı başbakan kimdi?

Bu görüşme sırasında konuşan DP'li Refik Koraltan kürsüden öyle sert açıklamalar yapacaktı ki, yankıları basında aylar boyu sürecek ve Milli Mücadele tarihinin karanlık sayfaları bir kere daha açılacaktı.

Refik Koraltan, Zeki Rıza gibilerinin görevden atılmasını amir 347 sayılı kanunun "idari mahiyette bir tasfiye kanunu" olduğunu ve siyasi bir anlam taşıdığını belirtmişti. Üstelik kanunda hukukun temel

3 Cemil Koçak, "Heyeti Mahsusalar (Bir soru-bir yanıt ve öykünün sonu)", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 52, Nisan 1988, s. 205.

ilkelerinden olan “Kanunlar makabline şamil olmaz”ın (çıkarıldığı tarihten öncesini kapsamaz) çiğnendiğini, kanun çıktığı tarihte suç sayılmayan bir fiilin suç sayıldığını belirtmiş ve mazbata iptalini uzun uzadıya eleştirmişti. Üstelik Sporel, Milli Mücadele yıllarında İstanbul’da kurulan M. M. (Müdafaa-i Milliye) grubunda çalışmış, Milli Mücadele’ye adam ve silah kaçırmak için ter dökmüştü.

Ama Koraltan hızını alamamış ve sonunda “ağzındaki bakla”yı çıkarmıştı:

“Unutmayalım ki,” demişti, “o zamanlar Anadolu’ya davet edilip de gitmeyenleri, askerliğini yapmayanları saymaya kalkarsak listeye hâlen devlet hizmetinde çalışan memurları, profesörleri, hatta bakanları da katmamız gerekir.”

Asker kaçağı bakanlar, öyle mi?

Basının bu “bomba” haberin üzerine gitmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Peki kimdi bu bakanlar?

“Bomba” patlıyor

Basında günlerce devam eden sıkıştırma ve kovalamacalardan sonra Refik Koraltan nihayet o herkesin merakla beklediği isimleri ifşa etmek zorunda kaldı. Şunları söyledi:

Şükrü Saracoğlu, Hilmi Uran ve Emin Erişirgil Milli Mücadele’den kaçımlardır. Eski Maliye Bakanı Fuat Ağralı ise Milli Mücadele yıllarında işgalci devletler olan İtalya ve Yunanistan’ın pasaportunu taşımıştır.

Her üç isim de CHP’nin ağır toplarıydı ve ilki başbakan, ikincisi bakan, üçüncüsü milletvekiliydi. Lozan heyetinde de bulunan Fuat Ağralı üstelik çift (İtalyan) pasaportluydu.

İşin garibi, bu “bomba” açıklamayı birkaç gün önceye kadar başbakan olan Şükrü Saracoğlu asla yalanlamamış ve asker kaçağı bir başbakan olarak tarihe geçmiştir. Nihayet konuştuğunda ise o kadar karışık bir hikâye anlattı ki, kimseyi inandıramadı.

Şükrü Saracoğlu da *Time*'a kapak olanlardandı. Ama hangi marifetiyle?

O günlerde Nadir Nadi, “Bu tatsız münakaşalar böyle uzayıp giderse yarın hangi isimlerin ortaya atılacağı ve neticelerinin nerelere varacağı kestirilemez” diye yazabiliyordu *Cumhuriyet*'te. Hakikaten de eski defterler bir kere açılırsa işin ucu kim bilir nerelere varabilir, kimler koltuğundan olabilirdi? Kim bilir?

Bunun üzerine DP'liler Meclis'i protesto edecek, Cumhurbaşkanı İnönü araya girip de ikna edinceye kadar sıralarını boş bırakacaklardı. Ne var ki, bütçe görüşmelerinde Başbakan Recep Peker'in Menderes'e “psikopat” diye terbiyesizlik etmesi üzerine DP yeniden Meclis'i terk edecek ve bu büyük mücadele 1950 yılına kadar böyle sürüp gidecekti.

Eski *Cumhuriyet* yazarlarından Mehmet Kemal *Türkiye'nin Kalbi Ankara* adlı kitabında şunu yazıyor:

İsmet Paşa ile hiç kimse hesaplaşmamıştır. İsmet Paşa Türkiye Cumhuriyeti'nin (...) bütün vidalarını, çarklarını makineye takan adamdı.⁴

Bugün 50 yıllık iktidarında İsmet Paşa'nın taktığı o vidaları çıkarmaya uğraşıyoruz diyeyim de siz anlayın...

4 Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983, s. 190 vd.

Saracoğlu Şükrü'nün Marifetleri

Refik Koraltan bombanın pimini çekmiş ve hem Meclis'tekiler hem de basın mensupları günlerce Refik Koraltan'ı dilinin altında ki baklayı çıkarmaya davet etmişlerdi. Koraltan *Tasvir* gazetesine İstiklâl Savaşı sırasında İtalyan ve Yunan pasaportu taşımış olan bir ismi açıklamıştı: Eski Maliye Bakanı Fuat Ağralı. Fakat asıl üzerinde durulan kişi, daha birkaç ay öncesine kadar başbakanlık koltuğunda oturan Şükrü Saracoğlu olmuştu.

Manşetlerden bir türlü inmeyen, hatta TBMM'de bile tartışılan meseleyi ancak Sıkıyönetim Komutanlığı'nın koyduğu basın yasağı derin dondurucuya koyacak, Saracoğlu'nun Milli Mücadele'den kaçtığı hâlde nasıl bakan ve başbakan olabildiği sorusunun üzeri resmen örtülecekti.

İddialar üzerine Şükrü Saracoğlu hemen cevap vermez, çok sevdiği satrancını oynamaya devam eder. Neden sonra CHP'nin resmî gazetesi olan *Ulus*'ta ve destekçisi *Cumhuriyet*'te baştan savma bir açıklaması çıkar. Besbelli kendisini Milli Mücadele'ye hizmet etmiş göstermek için çırpınmaktadır. Lakin bazı karanlık noktalar vardır açıklamasında.

Bunlara gireceğiz. Ama önce açıklamasını özetleyelim.

Saracoğlu açıklayamıyor!

Saracoğlu Şükrü İsviçre'deyken İzmir'in işgali üzerine Kuşadası'na dönmüş. Ödemiş düşman işgali altında bulunduğu için bir arkada-

şının evinde kalmış. “Heyet-i milliye”lerden birini kurup “küçük fakat azimli ve silahlı bir kuvvet” toplamışlar (Demek istiyor ki, ben Milli Mücadele’ye katılmak için emir veya davet beklemeden katılanlardanım). 1919 yılı sonunda Meclis-i Mebusan seçimlerinde aday oluyor ve seçiliyor ama dağlar bir türlü (!) Kuşadası’ndan İstanbul’a yol vermiyor!

Aradan 4 ay geçiyor, kahramanımız nihayet İstanbul’a varıyor ama şu talihsizliğe bakın ki, Meclis İngilizlerin baskınından sonra kapanmış, kendisi de

aranmaktadır (benim İngilizlerin Meclis’e gelmemiş birini niye aradıklarına aklım sırrım ermedi ya, neyse). Bunun üzerine yeniden Kuşadası’na dönüyor. Bundan sonra Köşk, Nazilli, Aydın, Koçarlı, Söke ve Kuşadası cepheleri “yıkılıncaya kadar” elinden geldiği kadar hizmet ediyor.

Ancak bu sırada Mustafa Kemal Paşa mebusları davet ettiği ve kendilerine 7 ay süre verdiği hâlde Ankara’ya da gitmiyor. “Gitmedim, çünkü gidemezdim” diyor “Efe Başbakan”ımız. Ödemiş Dağları’nda ol mertebe cengâverlik eylemiştir ki, gözünü açıp da Ankara’nın yollarını bulamamıştır bir türlü. İki defa Meclis’e çağrılan ama ikisine de gitmeme başarısını gösteren kahramanımız, sıkılmadan “Cephedeki hizmetlerimin mükafatı olarak göğsüme kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası takıldı” demeyi de ihmal etmiyor (13 Aralık 1946).

İstiklâl Madalyası dosyasını açacak olursak iş uzar. Bırakın Meclis’ten kaçanlara, İstiklâl Savaşı’na karşı çıkanlara bile verildiğini bilmiyor değiliz. Nice hak edenlere verilmeyip hak etmeyen torpillilere bol keseden dağıldığı ise bir bahs-i diğerdur...

Yedigün dergisinin kapağında yeni başvekil
Şükrü Saracoğlu

Zeki Rıza Sporel

Refik Koraltan

Demek ki, Saracoğlu Şükrü Bey'in İstiklâl Madalyası'nı Milli Mücadele'ye hizmetine kanıt olarak göstermesi lüzumsuz bir gayretkeşlikten ibarettir.

Şükrü Saracoğlu bu açıklamasıyla hem ayıbını örtüyor, hem de epeyce eksik ve yanlış anlatıyor. Maddeler hâlinde sorgulayalım öyleyse:

Cevapsız sorular

- 1) Kurduğunu söylediği "heyet-i milliye"de¹ acaba neler yapmıştı Saracoğlu? Alman istihbarat servisinin 15 Temmuz 1919 tarihli raporu çarpıcı bir gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Buna göre Mahmut Esat (Bozkurt) ve Şükrü (Saracoğlu) beyleri İsviçre'den Türkiye'ye gönderenler İtalyanlardı. İsviçre'de tanıştıkları İtalyan ajan ve komutan Accame tarafından "İlerleyen Yunan işgaline karşı İtalya lehine propaganda yapmaları için" gönderilmişlerdi. Malum, İtalya o tarihlerde Milli Mücadele'yi destekliyor, yalnız silah ve cephane vermekle kalmıyor, İzmir bölgesindeki direnişi

1 Heyet-i Milliye'ler, Kuva-yı Milliye'nin bir alt kategorisi olarak düşünülebilir. Kısaca Kuva-yı Milliye'yi destekleyen küçük çaplı örgütlenmelerdi. Bkz. Sıtkı Aydınel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 391.

Şükrü Saracoğlu (sağdaki) Mahmut Esat Bozkurt ile birlikte efe kıyafetleri içinde. Kendisi bu fotoğrafı Milli Mücadele'ye katıldığının belgesi olarak sunmuş ama Yörük Efe tarafından yalanlanmıştır.

de örgütlemeye yardımcı oluyordu.² Nitekim Saracoğlu Şükrü'nün İtalyanların işgali altında bulunan Rodos Adası'na gidip orada bir süre kalmış olması bunun en çarpıcı kanıtıdır.

² Berlin'deki Politisches Archiv des Auswartigen Amtes'de bulunan R 21282, 831 numaralı belge. Aktaran: Hans-Lukas Kieser, *Türklüğe İhtida: 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri*, Çeviren: Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 148.

- 2) Bir ara Demirci Mehmed Efe'nin yanında bulunmuş ve Efe'nin tercümanlığını yapmıştır. Ne tercümanlığıdır bu? diye soracak olursanız, elbette İtalyanlarla kurulan iyi ilişkileri düşünmeniz gerekecektir.
- 3) 1946 Aralık'ında *İzmir* gazetesi muhabiri Tuğrul Deliorman, Aydın cephesinde bulunmuş yaşlı insanları bulup konuşturmuşsa da, kimse Saracoğlu'nu hatırlamamış, onu hiçbir cephede görmediklerini beyan etmişlerdir. O tarihte Koçarlı CHP Başkanı olan Mehmet Yunus da Saracoğlu'nu tanımadıklarını söylemiştir. Gazeteci Deliorman'ın topladığı malumata göre Saracoğlu İtalyanların Kuşadası'm işgaline kadar orada kalmış, daha sonra Söke'ye geçmiş, oranın zenginlerinden Hüseyin Bey'in adalara sığır satma işinde çalışmıştır. Ardından Milas'a geçmiş, orada da yine sığır ticaretiyle uğraşan zenginlerin yanında rahatça yaşamıştır. Sizin anlayacağınız, millet savaşırken o sığır ticaretiyle meşguldür ve ağaların kollaması altındadır. İşgalden sonra nasılsa Ödemiş Kaymakamlığı'na getirilen Saracoğlu'na ikramiye II. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne üye seçilince (1923) çıkmış, bir süre İnönü hükümetlerinde çeşitli bakanlıklar yaptıktan sonra başbakanlığa kadar yükselmiştir.
- 4) Asıl hoş olan itiraf, Aydın yöresindeki kahramanlıklarıyla nam salan Yörük Efe'den gelmiştir. Yörük Ali Efe'ye göre Saracoğlu ile Mahmut Esat (Bozkurt) Milli Mücadele sırasında bir gün yanma gelmişler ve beraber fotoğraf çektirmek istemişler. Kendisi aynen şöyle anlatıyor bundan sonrasını:

Kızanlarımдан iki tanesinin zeybek elbisesini onlara giydirdim ve beraberce fotoğraf çektirdik. Sonradan gördüm ki, bu fotoğrafın kendilerine ait kısmını keserek bir yerde yayınlamışlar.³

İşte önceki sayfada gördüğünüz iki “kahraman”ımızın Efe (kızan) kıyafetindeki cakalı fotoğraflarının aslı esası budur; sahtekârlıktır yani.

Mesela Ege bölgesindeki direniş hareketinin başlatıcılarından Celal Bayar da Şükrü Saracoğlu'nun Milli Mücadele'ye katılmadığını

3 *Tasvir*, 13 Aralık 1946.

hem 1946'da söylemiş, hem de ailesine ve tanıdıklarına anlatmıştır (Bu bilgiyi Nisan 2014'te kendisini evinde ziyaret ettiğimiz kızı Nilüfer Gürsoy da ifade etmiştir).

Daha yazacak çok şey var ama arif olan anladı sanırım.

Sahte kahramanların boyası er geç dökülür. Şükrü Saracoğlu işi biraz uzatmıştı sadece, o kadar...

Atatürk Belgeden 28 Kelimeyi Neden Çıkarttı?

İsmet İnönü bir hatırat yazmadı. Günlükleri de son derece mekanik bir dille kaleme alınmış. Sır vermiyor. Neyse ki, araştırmacı Sabahattin Selek 1968 yılında İnönü'yü konuşturdu da bugün *Hatıralar* diye bir cilt kitap elimizde.

Ancak bir vesileyle *Hatıralar*'ın *Ulus* gazetesindeki orijinali ile 2009 yılında yapılan 3. baskısını karşılaştırdığımda bazı farklılıklar dikkatimi çekti. Bunların en çarpıcısı, 17 Mayıs 1968 günü (yani Paşa'nın sağlığında) yayınlanan kısımda geçen bir cümlenin kitaptan makaslanmış olmasıydı. Bu cümleyi birkaç yıl önceki bir tartışmadan da hatırlayacaksınız: "Kimse duymasın, millet düşmanınızdır." Ne var ki, mevcut hatıraların bu cümlenin bulunması gereken 239. sayfasında yok.¹

Önce son baskısında çıkartıldı zannettim ama meğer hatıraların kitaplaşan nüshalarına hiç konulmamış (Bu cümlenin anlamı üzerine yaptığım farklı bir değerlendirmeyi *Korku Duvarını Yıkma* adlı kitabımda bulabilirsiniz).

Böylece "İsmet İnönü'nün hatıraları" niyetiyle elinize aldığınız kitabın gerçekte elden geçirilmiş, budanmış, sansürlenmiş güvenilmez bir metin olduğunu öğreniyorsunuz. Tabii Türkiye'de tarihi gerçeklerin neden gölgeden bir türlü çıkamadığını da...

1 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Hazırlayan: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009 (3. baskı), s. 239.

Onu bırakın, *Nutuk* dahi eksik ve hatalı basılmaktadır. Eksiktir, çünkü belgeler tamam değildir: Bütün belgeler yoktur, var olanlar eksiktir, kısaltılmış veya değiştirilmiştir. Hatalıdır, çünkü hem basımında tashih hataları vardır, hem de belgelerin bir kısmının orijinali kesilmiş veya değiştirilmiştir.

Bunu öğrenmenin en kestirme yolu, kuşkusuz Kâzım Karabekir'in eserlerini okumaktır. En sert *Nutuk* eleştirmenlerinden biri olan Kâzım Karabekir Paşa, özellikle kendisiyle ilgili belgelere sıra geldi mi, eşi bulunmaz bir kaynak hâline gelir.

Karabekir Paşa, 3 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği şifreli telgrafının 1927 tarihli ilk *Nutuk* baskısının 208. sayfasına eksik konulduğunu, yalnız eksik konulsa iyi, aynı zamanda metni üzerinde oynanmış olduğunu da yazar. Buna göre Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'in telgrafından tam 28 (yirmi sekiz) kelimeyi keyfi olarak çıkartmış, bunun yerine kendi yanından dört kelime eklemiştir. Fakat bu eklenen 4 (dört) kelime de (yani "sâbıkı misillü, bir yerde" kelimeleri) cümleyi anlamsız hâle getirmeye yaramıştır sadece.

Karabekir Paşa kızmasın da ne yapsın, değil mi? Madem belgelere dayalı bir hatırat yazılıyor, yorum kısmı neyse ne de, bari belgelerin orijinalleri üzerinde makas gezdirilmesi idi!

Hicran yarası

Binlerce İnkılap tarihçimiz dururken *Nutuk*'un belgelerindeki bu eksikleri kaleme alma cesaretini telgrafın sahibinden başkasının gösteremeyişi ise bir başka hicran yarasıdır. Onu açmayın.

Bu 'inkılap tarihçileri'ne vaktiyle bir soru sormuştum: Atatürk "Tarih yazmak tarih yapmak kadar mühimdir..." sözünü nerede ve ne zaman söylemiştir?

En yüksek makamlara kadar çıktım ama cevap yok. Bu sözün, Atatürk'ün sağlığında herhangi bir yerde yayınlandığına dair bir kanıt da gösterilemedi. Ancak bu sözün kaynağını, Tarih Kurumu'ndan değil de Atilla Oral adlı bir araştırmacının çalışmasından öğrendik. Atatürk'ün bu sözünün de içinde yer aldığı el yazısıyla yazdığı bir

mektubu sahaflardan bulan Oral, bunu bir kitap hâlinde yayınlayınca kaynağını öğrenmiş olduk.

Oysa bu mektup, yıllarca Türk Tarih Kurumu'nda yöneticilik yapmış ve Atatürk hakkında kitaplar kaleme almış Uluğ İğdemir'in arşivinden çıkmıştı. Anlayacağınız, sakıncalı bulunmuş olmalı ki, yayınlanma şerefine nail olamamış!²

Türkiye'de "inkılap (ya da devrim) tarihçiliği" diye bir ekol olduğuna biliyoruz. İsmi bile bilimsel olmadığını, güdümlü bir tarihçilik olduğunu ele veriyor aslında. Mesela alanın en pazusu bükülemeyen uzmanlarından Prof. Sina Akşin'e, Sevr'in 'Türkiye'nin idam fermanı' olduğunu savunduğu NTV'deki Çiğdem Anat'ın (Muhteşem Yüzyıl konulu) programında (2011) şu net soruyu sormuştum: "1983 Eylül'ünde *Yaba* dergisinde 'Anlaşılan Sevres'i kimse ciddiye almıyordu ki hiçbir devlet bu antlaşmayı onaylamadı. Sevres'i garip bir şekilde bile bile ölü doğurdular' diye yazdınız mı?"

'Ne münasebet?' demesini beklersiniz, değil mi? Sadece ve sadece 'Hatırlamıyorum' diyebildi. Çünkü elimde o yazısını da içeren *Türkiye'nin Önünde Üç Model* adıyla çıkan kitabı vardı,³ o cümleyi de kendi kitabının 42. sayfasından okumuştum.

Demek Sevr'i kimse ciddiye almıyordu, öyle mi? Peki bize Sevr hakkında neler okuttunuz seneler senesi? Onu bir umacı, idam fermanı vb. gibi göstermek için elinizden geleni yapmadınız mı?

Malum dizide Kanuni'nin I. Fransuva'ya yazdığı ünlü mektuptan "Kürdistan" kelimesinin sansürlenmesi bunun yanında hiç kalır, hiç...

2 Atilla Oral, *Atatürk'ün Sansürlenmiş Mektubu*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2011.

3 Sina Akşin, *Türkiye'nin Önünde Üç Model*, Telos Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 42.

Bir Paşa Öldürdü, İstiklâl Mahkemesi'ne Başkan Yapıldı!

Gazetelerden bir haber: "Hatay'ı Fransızlardan 7 milyon franga satın aldık." Haydi bakalım gelsin yorumlar: 'Vay canına, demek ki yakın tarihe dair bilgilerimiz külliye yalanmış. Biz de Hatay'ı bileğimizin gücüyle kurtardığımızı zannediyorduk. Meğerse neymiş?'

Körlerin fili tarifinden farkı yok bunun. Eline 'belge' geçiren ortalığa fırlayıp basıveriyor manşeti. Gerçek kimin umurunda?

Ama gerçeğin birilerinin umurunda olması lazım. Jose Saramago'nun *Körlük* adlı romanındaki gibi çoğunluğun kör olduğu bir yerde gören birilerinin gördüklerini söylemesi şart...

Haydi dahasını söyleyeyim: Fransızlara verdiğimiz para 7 milyon frank değil, tam 35 milyon franktı! Ancak kimse Fransa'ya verilen bu paranın mahiyetini ve neden verildiğini sormuyor.

Ben sordum. 'Hatay uzmanı' denilince akla ilk gelen isim olan Mehmet Tekin, Fransa'ya üç taksitte ödenen 35 milyon frangın Hatay'ın satış bedeli olmadığını, bunun oradaki Fransız yatırım ve tesislerinin karşılığı olarak ödendiğini söyledi. Tekin'e göre ilk taksitte 3 milyon frank ödenmiş, arkasından 25 milyon franklık ikinci bir ödeme gerçekleştirilmiş. Son taksit ise 7 milyon franktır ki, gazetecimizin bulduğu belge de bununla ilgilidir.

Türkiye'de tarih neden bu kadar yoğun bir şekilde gazetelere ve internetteki haber sitelerine düşüyor? Tarihçiler arasındaki teknik bir

tartışma olarak kalması gerekirken, neredeyse bütün kamuoyunun tarihi meselelerle bu denli ilgilenmesi tuhaf gerçekten de.

Bunun açıklamasını ben tarihin onyıllarca bastırılmış olmasında görüyorum. Kemalist tarihin efendi anlatı olarak topluma dayatıldığı uzun süren bir tek eksenli tarih eğitiminden günün birinde nasıl olsa kurtulacaktık. Bu kurtuluş, 1950'lerde ümit verici gelişmeler gösterdi. Yasak olan hatırat yayınlamak serbest hâle geldi. Ali Fuat Cebesoy gibi Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından biri bile "Milli Mücadele Hâtıraları"nı ancak Demokrat Parti döneminde, 1953'te yayınlatabildi. Turgut Özal döneminde beliren rahatlatma ikinci adım oldu. 28 Şubat postmodern darbesi Kemalist (yoksa "Kamalist" mi demeliydik?) tarihi diriltmeye yönelik son nafile çabalayıştı.

Artık Post-Kemalist dönem başlamıştır ve bu dönemin en çarpıcı simgesi, Dersim Katliamı'nın belgelerinin kamuoyunun önüne serilmesi ve halkın Tek Parti döneminin karanlıklarını daha net bir biçimde görmeye başlamasıdır.

Yaşadığımız olay, postmodernlerin dediği gibi "bastırılanın geri dönüşü"dür ve bu sürecin henüz başlarında bulunuyoruz. Öyle görünüyor ki, arkası gelecek. Birilerinin korkuları bundandır. Bu süreçte İstiklâl Mahkemesi'nin başına cinayet işleyen bir caninin getirildiğini de belgeleriyle öğreneceğiz.

Meclis'te cümle âlemin gözü önünde Deli Halid Paşa'yı vuran, bunu da savcıya itiraf eden ama nasılsa beraat ettirilen Kel Ali, sadece bir yıl sonra İstiklâl Mahkemesi'ne, üstelik "başkan" olarak atanmıştı. Katillerin hâkimlik yaptığı bir dönemdi o, sizin anlayacağınız.

İskilipli neden idam edildi?

İşte o çakma hâkimin torunu, eski Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili Osman Paksüt tartışmalar üzerine bir açıklama yapmış: Güya İskilipli Âtîf Hoca Şapka Kanunu'na muhalefetten değil de vaktiyle Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin yayınladığı Milli Mücadele aleyhtarı beyannameye imza attığı için idam edilmiş imiş. Bunu söyleyen hukukçu, torun...

Hukuk, delil demektir. Açarsınız en önemli hukuki belgeler olan iddianame ve kararı, görürsünüz neden idam edildiğini. Diyeceksiniz ki, İstiklâl Mahkemeleri'nin arşivi henüz açılmadı. Evet, henüz

açılmadı ama bundan 19 yıl önce, 1993'te İşaret Yayınları Ankara İstiklâl Mahkemesi tutanaklarını bastırdı. Hem de Osmanlıca orijinaliyle birlikte.¹

İskilipli Âtîf Hoca mahkeme sırasında “Kel Ali” lakaplı Ali Çetinkaya (hani şu Afyon'da heykeli dikilen ‘kahraman’) ve diğer heyet üyelerinin yönelttiği suçlamaları sırasıyla çürütürken, sorgu dönüp dolaşıp Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin bildirisine geliyor. Âtîf Hoca bildiriyi imzalamadığını ve imzalayan arkadaşlarını (Mustafa Sabri Efendi'yi) ikna etmek için nasıl çaba sarf ettiğini anlatırken, kendisinden bunu ispat etmesi isteniyor. O da belgeyi sunuyor. *Vakit* gazetesinin 1034. sayısında (doğrusu, ileride göreceğiniz gibi 1032 olacak) yayınlanmış bir tekzibname, yani yalanlama haberi. İskilipli, bu kesin delille mahkeme heyetinin iddiasını çürütmüş oluyor.

Hoca'ya illa bir suç yakıştırmak isteyen mahkeme heyeti ise ne yapıyor biliyor musunuz? Onu salondan attırıyor! Başkanın şu sözleri gayet manidardır:

“Sus! Bizi çileden çıkarma!”

İşte İstiklâl Mahkemesi'nin göz yaşartan adaleti... (Ayrıntılara bir sonraki bölümde gireceğiz.)

Bir de mahkemenin karar metnine bakalım mı?

Altı üstü bir kitapçık

Kararda Âtîf Efendi'nin TC'nin yenilik ve ilerlemeye doğru attığı adımlara engel olmak ve halkı isyan ve irticaya teşvik etmek kastıyla 1924 sonlarında *Frenk Mukallitliği ve Şapka* adlı kitapçığı yayınladığı, 1925 tarihli Şapka Kanunu'ndan sonra isyan çıkan bölgelerdeki aramalarda kitabın bazı nüshalarının bulunduğunu ve eserin masum halkın fikirlerini iğfal ve isyanın çıkışında etkili olduğu belirtildikten, yani asıl suçlama şapka üzerinden yapıldıktan sonra buna ‘zoraki bir yorum’ ekleniyor.

Bu yorumda Âtîf Hoca'nın daha 1909'dan (31 Mart Vak'ası'ndan) itibaren karıştığı olaylar zikrediliyor ve inkâr etmesine rağmen bildiride imzası olduğu iddia ediliyor ama dikkat; bundan dolayı suç-

1 Hazırlayan: Ahmed Nedim, *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları 1926*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993.

lanmıyor. Bu husus, şapka ve tesettür hakkındaki kitabından dolayı suçlandıktan sonra onun zaten eskiden de bu yolun yolcusu bir şahıs olduğu iddiasını destekleyici bir yorum şeklinde karşımıza çıkıyor

Nitekim idam cezası, Umumi Ceza Kanunu'nun 55. maddesi gereğince anayasayı tamamen veya kısmen değiştirmeye cebren teşebbüsten veriliyor.²

Anayasayı değiştirecek ne gibi bir eylemde bulunduğu meselesi bir yana (altı üstü bir kitapçık yazmıştır), kararda Âtîf Hoca için vatana ihanetten bahsedilmemesi de idamın doğrudan doğruya kitabının şapkayı protesto edenleri, onların deyişle irticayı tahrik ettiğinden dolayı verildiğini ortaya koymakta. Asıl vatana ihanet suçlaması Babaeski Müftüsü Ali Rıza Hoca için yapılmış ve karar metni dikkatle okunmadığı için her iki olay birbirine karıştırılmıştır.

Zaten beraber asıldıkları merhum Ali Rıza Hoca ile Âtîf Efendi'yi kader âdeta birbirine bağlamıştır. Mesela kendisi de aynı mahkemede yargılanan Tâhirü'l-Mevlevî'nin tanıklığından anlıyoruz ki, rüyasında Peygamber Efendimiz'i^(sav) gören ve savunmasını onun uyarısı üzerine yapmaktan vazgeçen kişi Ali Rıza Hoca olduğu hâlde, bu asil tavır sonradan İskilipli Âtîf Hoca'ya yakıştırılmıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî şöyle yazıyor:

Mahkeme inikâd etti [celse açıldı]. Müftü Ali Rıza ve Âtîf efendiler çağrıldı. Ali Rıza Efendi çabucak, Âtîf Efendi ise gecikerek avdet etti (döndü). Ali Rıza Efendi müdafaaname [savunma] yazmamış, verilecek hükme razı olduğunu söylemiş. Âtîf Efendi müdafaanameyi bizzat okumuş ve hitamında reis beye tevdi eylemiş (vermiş).³

4 Şubat 1926 sabahı Ankara'da, Meclis'in önünden geçenler dilini yutmuş bir kalabalığa rastlayacak ve merak edip dikkatle baktıklarında beyazlar içindeki iki cesedin idam sehparalarında sallandığını göreceklerdi. Uzun boylusunun Âtîf Hoca olduğunu sadece bilenler bilecekti.

2 A.g.e., s. 291.

3 Tâhirü'l-Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*, Hazırlayan: Nurcan Boşdurmaz, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2012, s. 342.

İskilipli Âtîf Hoca'yı Asanlardan Biri de Andımız'ın Mucidiydi

Tarihin yeni ortaya çıkan yüzü, nice dir uyuşturulmuş dimağlarımızı kamaştırmaya devam ediyor ve öyle görünüyor ki, bir süre daha edecek de. "Andımız" tartışmasının bir faydası da bizi Cumhuriyet'in kuruluş yıllarının acı şahsiyetlerinden biriyle, Dr. Reşit Galip'le yüzleştirmesi oldu.

Böylece Andımız'ın mucidi olan bu tıp doktorunun Darülfünun hocalarının sokağa atılmalarından Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın üniversiteden kovulmasına, Atatürk'ün kafa ölçüsünün alınmasından ezanın Türkçeleştirilmesine kadar akla hayale gelmedik çeşitlilikte mühim işlere memur edildiğini öğrenmiş olduk.

Lakin daha önceki bölümlerden birinde bir cümleyle değindiğim İstiklâl Mahkemesi üyeliği de en az diğer 'görevleri' kadar önemliydi. 7 Mart 1925'ten itibaren bir yıl ülkede terör fırtınası estiren bu mahkemenin iş yoğunluğunu konunun uzmanı Ergün Aybars'ın verdiği rakamlar yeterince göstermektedir:

Bakılan dava sayısı: 256.

Yargılanan sanık sayısı: 1.669.

Mahkûm edilenlerin sayısı: 669.

Verilen toplam hapis cezası: 3.000 küsur yıl.

İdam cezası: 128.

Sürgün cezası: 50.

Müebbet kürek ve sürgün cezası: 7.¹

Eşkıyalık gibi başka davalara da bakıyordu gerçi ama Reşit Galip'in de üyesi bulunduğu Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin mesaisinin ana meşgalesini irtica ve şapkaya muhalefet oluşturmuştu. Nitekim İskilipli Âtîf Hoca gibi âlimleri idam eden mahkeme de ondan başkası değildi.

İşin garibi, bugün asker ve polisler dışında sivil olarak hemen hiç kimsenin giymediği, ülkemizde 25 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan "Şapka İktisası Hakkında Kanun" hâlâ yürürlüktedir ve üstelik Anayasamızın güvencesi altındadır.

Birkaç yıl önce Avrupa Birliği müzakereleri için ülkemize gelen yetkililer bu kanunu görünce, hele de anayasanın güvencesi altına alındığı söylenince hayretler içerisinde 'Şapka Kanunu'na neden ihtiyaç duyduunuz ki?' diye safça sormuşlardı. Bizimkilerin ne cevap verdiklerini bilmiyorum; zevahiri kurtaracak bir cevap verdilerse bile şapka uğruna bu milletin evlatlarının binlerce yıl hapis yattığını, onlarca vatandaşın kellesini kaybettiğini eminim söylemek akıllarına gelmemiştir.

Bütün bunlar yaşandı bu ülkede. Hem de öyle böyle değil, altı üstü bir şapka için idam sehpalarında nice âlimler sallandırıldı (Bu arada belirtelim ki, 'sallandırma' tabiri halkın, etrafında çokça gördüğü darağaçlarını salıncağa benzetmesinden doğmuştur. Rıza Tevfik'in ünlü şiirinde geçen "Bunlar her tarafa kurdu salıncak" mısraı bunu anlatır).

İşte şapkanın anavatanı olan Avrupa medeniyetinden delegeleri bile hayrete düşüren anlı şanlı kanunumuzun nasıl uygulandığına dair bazı misaller:

Sus! Bizi çileden çıkarma!

Yer: Ankara İstiklâl Mahkemesi. Tarih: 26 Ocak 1926. Başkan: Kel Ali (Çetinkaya), Üyeler: Kılıç Ali ve Reşit Galip. Yargılanan sanık: İskilipli Âtîf Hoca.

1 Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s. 419.

Tutanaklarda “Kılıç Ali Bey” ve “Ali Bey” de lafa girip sanığı suçlayıp payladıkları için S rumuzuyla soruları soran kişinin Aydın Mebusu Reşit Galip olduğu anlaşılmaktadır.

İskilipli Âtîf Hoca, bundan önce Giresun’da yargılanıp beraat etmiştir ama mahkeme yakasını bırakmamıştır. Yine de gayet emin bir şekilde cevaplandırır soruları.

Araya Kel ve Kılıç Ali’ler de girer. Mesele, Şapka Kanunu’ndan 1,5 yıl önce bastırılmış olduğu kitapçığın nerelere gönderildiğidir. Hepsini teker teker açıklar. “Şahitleri getirin,” der Âtîf Hoca, “gerekirse getiririz, cevabını alır. Cezama razıyım” diye de ekler. Oralı olmazlar. Hatta beraat ettiği Giresun davasında sanki hüküm giymiş gibi davranırlar. Gizli bir gayesi olduğunu iddia ederler. “Her şeyim ortada” diyerek, hesap veremeyeceği hiçbir şeyinin olmadığını söyler gayet rahat bir edayla.

Bir şeyler çıkarmaya azimlidir mahkeme heyeti. Kararlıdır. Nitekim Reşit Galip şöyle çıkışır Âtîf Hoca’ya:

Sen en karanlık günlerde Teâlî-i İslâmcılık yap, Mustafa Sabri’nin yanında yer al da sonra karşımızda şöyle böyle söyle. Sözleriniz hiçbir gerçeğe uygun değildir.

İşte belgesi!

Bunun üzerine Âtîf Hoca öldürücü darbesini indirir: “Bunun belgesini size gösterdim” der. Reşit Galip kızar: “Ne belgesi?” Âtîf Hoca gayet sakin “Mustafa Sabri ile bu beyanname meselesini görüşseydim tekzip etmezdim” der. Anlaşılan, suçlandığı beyannameyi imzalamadığı gibi Mustafa Sabri’ye açıkça muhalefet ettiğine dair resmî bir tekzip belgesi de sunmuştur mahkemeye. Onu hatırlatır. Mahkeme, belgeyi dikkate almak istememiştir besbelli.

Reşit Galip köşeye sıkışmıştır. Kızgın bir tonda “Belgeyi göster” diye hırçınlaşır.

Merhum Âtîf Hoca o vakur tavrını hiç bozmadan sözlerine devam eder:

Belgeyi arz ediyorum. *Vakit* gazetesinin 1034. nüshasında tek-zibnamem duruyor. Şimdi bu durup dururken bendenize belge sormak bilmem nasıl olur?

Bu darbeyi hazmedemeyen Andımız'ın mucidi, Âtîf Hoca'nın tekzip metnini kendisini kurtarmak için yayımladığını söylemek zorunda kalır. Bu defa Hoca, "Öyle olsaydı onlarla beraber olurum" der, rızası olmadan yayınlanan beyanname sonrasında Mustafa Sabri ve arkadaşlarıyla yollarının ayrıldığından bahseder. Mahkeme heyetinin öfkesine bakılırsa tekzip metni kuvvetli bir belgedir.

İşte ithamlarına taş gibi cevap veren bu belge karşısında birilerinin pek bir beğendiği Reşit Galip'in evlere şenlik cevabı:

Sus! Bizi çileden çıkarma! Biz budala olmalıyız ki, bu sözlere inanalım. Bol bol atıyorsun. Çıkarın!²

İstiklâl Mahkemeleri'nin adalet anlayışının Yassıada'dakinden hiçbir farkının olmadığını gösteren çarpıcı bir sahne... Hatta Yassıada'daki adalet anlayışının kaynağının İstiklâl Mahkemeleri'nden miras kaldığını bile söyleyebiliriz.

Biz Türk milletini böyle görmek istiyoruz!

Bugünden bakınca o zaman millet koyunmuş da kimse sesini çıkarmamış zannediyoruz ya, bu dahi feci bir yanılğı. Daha Şapka İnkılabı yapılmadan önce yazdığı kitapçıktan yargılanan İskilipli'nin hangi haksız muamelelere maruz kaldığını gördük. İsterseniz şimdi de bazı Anadolu şehirlerindeki toplumsal itirazları ve itiraz edenlerin uğradıkları akıbeti de tarih sırasıyla görmeye çalışalım:

26 Kasım 1925: Erzurum'da halk çarşısı kapatıp Vali'nin evinin önünde "Biz gâvur memur istemiyoruz" diye protesto etmişlerdi şapkayı. Derhal sıkıyönetim ilan edildi. 80 kişi tutuklu.

30 Kasım: Maraş'ta hükümet binası önünde toplanan halk "Şapka istemeyiz" diye bağırdı. Erzurum'daki şapka protestocularından 6'sı idam edildi (Hapis cezalarını zikretmiyoruz). Sivas'ta 1 idam var.

2 *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları* 1926, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s. 109-115.

7 Aralık: Erzurum'da 4 idam daha.

15 Aralık: Rize'de 8 idam ve ağır hapis cezaları.

18 Ocak 1926: Maraş'ta 5 idam ve hapisler.

4 Şubat: İskilipli Âtîf ve Ali Rıza hocalar Ankara'da idam edildiler.

Suçları görünüşte şapkaya itiraz etmekti ve altı üstü bir başlığa itiraz etmenin en dehşetli suç sayıldığı dönemlerdi. Mason üstadı olup uzun süre İçişleri Bakanlığı da yapmış olan Şükrü Kaya bunu Şapka Kanunu çıkarken Meclis'teki bir konuşmasında ayan beyan belirtmişti zaten:

Millet, bağımsızlığını 6-7. yüzyılların (Asr-ı Saadet'i kastediyor-M.A.) köhne fikirlerine bağlayamaz. Biz vicdanlarda milliyet aşkını uyandırmak istiyoruz. Milli kıyafet ancak müzelerde bulunur. (...) Biz Türk milletini böyle görmek istiyoruz.

Emredersiniz...

İskilipli Âtîf Hoca'yı Aklayan Belge Neden Görmezden Gelindi?

Nicedir bir hafiye gibi o gazetenin peşindeydim. İskilipli Âtîf Hoca'nın İstiklâl Mahkemesi'ne sunduğu ama hâkimler heyetince kabul görmeyen o belge nerede olabilirdi? Nihayet 1920 Ekim'ine ait bir gazetenin üçüncü sayfasının en altına sıkıştırılmış vaziyette buldum onu.

Karşımda *Nutuk*'tan beri Milli Mücadele'ye "zararlı cemiyetler" arasında geçen Teâlî-i İslâm Cemiyeti yönetiminin, haklarında çıkan gazete haberini, yani yayınladıkları söylenen bildirinin Yunan uçaklarından Anadolu şehirlerine atıldığı iddiasını, sadece iki gün sonra söz konusu haberin çıktığı *Vakit* gazetesine gönderdiği resmî tekzibnameyle yalanladığını, suçlamayı daha o zamandan inkâr ettiğini görüyor ve okuyordum.

Aradan neredeyse bir asır geçmiş ama biz İstiklâl Mahkemesi'ne bile sunulan bu resmî belgeyi tarihin karanlık mahzenlerine itip kaybetmeyi başarmışız. Neşredip de toplumu aydınlatmamışız. Nerede tarihçilerimiz?

Ne diyelim. Nasip bugüne imiş!

Amaç yargılamak mı, yoksa asmak mı?

İskilipli Âtîf Efendi başkanı olduğu Teâlî-i İslâm Cemiyeti adına Mustafa Sabri Efendi tarafından düzenlenen beyannameyi tasvip

بۇنامە لىبارەلىرىڭ ئاممىلىرى پائىدەلىرى
 تەلى "اسلام جەمئىتىدىن : « وقت غەزەتىنىڭ
 ۱۰۳۲ نومۇرلۇق نەسخەسىدە (تەلى "اسلام
 جەمئىتىنىڭ پائىدەلىرى) غەزەتلىرى بىر قەدەر كۆردۈك .
 جەمئىتىڭ تاسسىدىن بىر قەدەر بولان نەزەرىنىڭ
 مەھر رەسمىيەتلىرى تەلى تەلى مەھسۇلاتلىرىنىڭ
 اولمىلىق مەھر رەسمىيەتلىرى تەلى تەلى مەھسۇلاتلىرىنىڭ
 تەلى "اسلام جەمئىتى تەلى بولغاندىن ۋە جەمئىتى
 استانبول غەزەتلىرىدە نەشر پائىدەلىرىنىڭ مەھسۇلاتلىرى
 رەسالى شەكىلدە ۋە سۈر سۈرەدە ھېچ بىر پائىدەلىرى
 نەشر پائىدەلىرىنى بىر قەدەر بولان . »

Âtîf Efendi'nin, suçlandığı beyannemeyle ilgili olarak
 Şeyhülislam Sabri Efendi'ye de açıkça muhalefet ettiğine dair
 resmî tekzip belgesi

etmediği, karşı çıktığı ve hatta belgenin mühürlenmesi için yapılan oylamada red oyu kullandığı hâlde İstiklâl Mahkemeleri'nin his-mından yakasını kurtaramamıştı. Bu suçlamalar üzerine Âtîf Efendi, suçlandığı beyannemeyle ilgili olarak Şeyhülislam Mustafa Sabri'ye de açıkça muhalefet ettiğine dair resmî bir tekzip belgesi sunmuştur mahkeme heyetine.

Mahkeme ise bu kritik belgeyi sümenaltı etmiştir.

İşte Âtîf Hoca'nın mahkemeye sunduğu ve *Vakit* gazetesinde (25 Ekim 1920) yayımlanan o tekzipnamenin tam metni:

Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nden: "*Vakit* gazetesinin 1032 numaralı nüshasında 'beyannâmeleri' unvanlı bir fıkra gördük. Cemiyeti-mizin te'sisinden beri vukû bulan neşriyâtının mühr-i resmî ile tahtîmî, müttehas usûl cümlesinden olmağla mühr-i resmî ile mahtûm olmayan neşriyâtın Teâlî-i İslâm Cemiyeti'ne ta'alluku bulunmadığı ve Cemiyet'in İstanbul gazetelerinde münteşir

beyannâmelerinden maâdâ risâle şeklinde ve suver-i sâirede hiçbir beyannâme neşr etmemiş olduğu beyân olunur.”

Bugünkü dile çevirirsek:

Vakit gazetesinin 1032 sayılı nüshasında ‘Teâlî-i İslâm Cemiyeti’nin bildirileri’ başlıklı bir yazı gördük. Cemiyetin kuruluşundan beri yapılan yayınların resmî mühürle mühürlenmesi kararlaştırılmış usulden olduğu için resmî mühürle mühürlenmiş olmayan yayınların Teâlî-i İslâm Cemiyeti’yle ilgisi bulunmadığı ve cemiyetin İstanbul gazetelerinde yayımlanmış bildirilerinden başka risale şeklinde ve diğer şekillerde hiçbir bildiri yayınlamamış olduğu beyan olunur.

Teâlî-i İslâm Cemiyeti’nin 94 yıl önceki sesini duyan olur mu acaba?

Başka Dersim'ler var mı?

Dersim tartışması, CHP Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün'ün 10 Kasım 2011 tarihli *Zaman*'da çıkan demeciyle başlamış ve bu konuda en son konuşması gereken Deniz Baykal'ın açıklamasıyla doruğuna ulaşmıştı.

Baykal'a göre Dersim tartışması bir "tuzak"tı ve CHP bu tuzağa düşmeyecekti. Oysa bu bir "tuzak" ise buna düşmemenin yolu, onu görmezden gelmek değil, tanıyıp bu kabuk bağlamış yaranın sahiplerinden özür dilemekten geçmez miydi?

Bu defaki Dersim 'açılımı', uzun bir süredir benim de kendi imkânlarımla katkıda bulunduğum yakın tarihin aydınlatılması girişimleri adına çok değerli bir adım oldu. Muhakkak ki bunun arkası gelecek ve başka Dersim'ler de birer ikişer gün yüzüne çıkacak. Bakın, şimdiden sıraya girdiler bile.

Cumhuriyet devrinde yaşanan bu 'öteki Dersim'lerden biri de 1930 yazında gerçekleştirilen Zilan Katliamı'dır. Öyle ki bu katliam, yapıldığı tarihte -Zilan'ı duymazlıktan gelen solcularımızın kulakları çınlasın- Zürih'te toplanan Sosyalist Enternasyonal tarafından kınanmış, dünya kamuoyunun dikkatleri "Türk oligarşisi"nin Kürt halkını kurban ettiğine çekilmiş, bölgede işlenen "kanlı suçlar"ın kapitalist ülkeler tarafından görmezlikten geldiği ifade edilerek protesto edilmiştir.¹

1 Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, Çevirenler: Alper Duman-İsmail Çeken, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 413-4.

Tayyarelerimizin bombardımanı devam ediyor

Aşiret reisleri af diliyorlar

Zeylân harekâtında imha
edilenler 15,000 den
fazladır

Karaköse 14 (Hu. Mu.) — Ağrı'daki tepelerinde kovaklara iltica eden 1800 kadar salâhi kalmıştır. Tayyarelerimiz bilâfâsıla uçuplara devam ederek, şakiller üzerinde çok yakından manevra yapıyorlar ve şiddetle bombardıman ediyorlar. Hava ateşi sürmaks devam etmekte, Ağrı daimi infillâk ve ateş içinde inlemektedir. Zivelerî dümenli serazat Ağrı'nın ekşiya ya-taklığı da tarihe karışıyor. Süvarinin yetiemediği yerlerde Türk'ün demir kartalları asilerin hesabını temizlemektedir. Çökten açılan dümen parçaları ekşiyayı imana getiriyor. Aşiret reisleri, sergövdeler amansız bir hale geldiklerinden ve sadakat edocleklerinden bahide Salih Paşaya müracaat etmekte-dirler. Hudut karakollarına iltica eden fakiler apseye vardır. — Raif

İmha edilenler

Karaköse 14 (Hu. Mu.) — Ağrı eteklerinde ekşiyaya iltica eden köyler tamamen yakılarak ahâlini Erçiş'e savk ve orada iskân ol-tunmuştur. (Zilan) harekâtında imha edilen ekşiya miktarı 15,000 den fazladır. Yalnız bir müfreze Zilan

Kumandan Salih Paşa tarama harekâtını blzzat idare edecek

Salih Pş. zabitlerinin kahramanlık-la-rını şitayişle naklediyor

Karaköse 14 (Hu. Mu.) — Bu gün burada; harekâtı idar eden Koldur Kumandanı Salih Pş. il-görüşüm.

Ben içeri girer girmez mehta-rem komandanı tayyareci binbaş Zeki Beyi göstererek şöyle dedi:

— Ben böyle zabıtlara malik olduğum için bahtıyordum. Arka daadlarını, asiler üzerine öyle kah-ramanca ve müthiş ahımlar yaptılar ki bu ateşin harekâtı tasavir e-debilmek bile pek güçtür. Şakla-rın üzerine dört beş metreye ka-dar inerek onları bomba ve mitral-yüz ateşi içinde mahvettiler. — Raif

Karargâhta..

Karaköse 14 (Hu. Mu.) — Bu

de düşüp ölenler 1000 kişi tahmin ediliyor. Zilan deresinden sıvıyan S şaki de teslim olmuştur. Burada ki harp pek müthiş bir tarzda ce-reyan etmiş, Zilan deresi lebalip cıvat ile dolmuştur.

Ekşiyanın mitralyöz ateşini idare eden firarî mitralyöz zabiti İl-ya Nuri'nin Ağrı tepelerinde ol-duğu zannediliyor. Bu mel'unun da ileri harekâtında akıbetine kavuş-cağı muhakkaktır. — Raif

Kürdistan Krallığı

Karaköse 14 (Hu. Mu.) — Bazı ecnebilerin merkezi Beyazıt olanak üzere Van havâlisinde bir Kürt hü-

kümeti tesis ederek bütün Kürt'leri istiklâl verileceğini ilân ettiler ve bu suretle Şark kıyasımı hazırta dıkları teyyüt etmişir.

Esir edilen aşiret reisleri buz sarabaten itiraf etmişlerdir. Kend-lerine İran'ın aillâh ve cepthane ve-diği muhakkaktır. Tedmir edilek asiler münâdeme mahallerinde ki-dilerine haftalarca "etisöcek aillâ ve tuchizat hırakınıglardır.

Şak'taki Kürt aşiretleri bir Kü-düstan Krallığı teşkil etmek için bu hadişeyi çıkarmışlar, fakat gö-lusa bir zaman zarfında "mamul (Mahmud) e düşülmüşler.

Zilan Harekâtı'na ait gazete haberleri. 15 binden fazla "ekşiya" imha edilmiş!

1925 yılında patlak veren Şeyh Said Olayı'nın şiddetle bastırılması ve ardından gelen kitlesel zorunlu iskân uygulaması, yani bölge ve rejim açısından tehlikeli sayılan Kürt liderleri ve ailelerinin Orta ve Batı Anadolu'ya tehirci âdeti Kürt milliyetçiliğinin gelişmesi için uygun bir zemin hazırlamış oldu. 1927 baharında bir Kürt milli kongresinin toplandığını ve kongrede bütün milliyetçi örgütlerin dağıtılarak hepsinin Hoybun (Bağımsızlık) adlı bir örgüt çatısı altında birleştirilmesine karar verildiğini ve bir bayrağı da bulunan bu minyatür devletin Ağrı Dağı eteklerinde kurulduğunu görüyoruz.

Önceleri şaşırtıcı bir şekilde uzlaşmacı davranan Türk yetkilileri (zira Fethi (Okyar) Bey kabinesi soruna daha yumuşak ve uzun va-

deli tedbirlerle çare bulunacağı kanaatindeydi) müsait davrandılar ama Kürt milliyetçileri bunun bir tuzak olduğu inancıyla anlaşmaya yanaşmadılar. Bunun üzerine Türk devleti Mayıs 1930'da 4. ve 6. kolordulara Salih (Omurtak) Paşa komutasında hareket emri verdi. Yine de ilk ateş Kürtlerden geldi. 11 Haziran'da başlayan hücum ilk aşamada başarılı oldu, Türk ordusu Ağrı Dağı'ndan atıldı.

Peki Zilan'da ne oldu?

Ancak çatışmalar uzayıp yayıldıkça hangi tarafın daha dayanıklı olduğu anlaşılıyordu. En son 2 Eylül'de meydana gelen büyük bir çarpışmada Kürt kuvvetleri Türk askerini Diyarbakır'a doğru geri letmeyi başardılar ama bu başarı, aynı zamanda kuvvetlerinin son damlasını kullandıkları anlamına geliyordu. Üstün asker sayısı ve ikmal imkânlarıyla Türk askeri kontrolü ele geçirdi ve isyancılar dağıldı; Kürtlerin komutanı İhsan Nuri, İran'a kaçmayı başardı. Böylece bir Kürt isyanı daha bastırılmış oluyordu.

Ancak iş orada kalmadı. İsyanın bastırılmasını ağır ve kesin cezai tedbirler, yani tehcir (zorunlu göç), toplu tutuklamalar ve alelacele infazlar takip edecekti. Bölgedeki Kürt köyleri uçaklarla bombalanıp ateşe verildi. Bugün hâlâ son tanıkları hayatta bulunan çok sayıda sivilin katledildiğini biliyoruz.

'Nereden biliyoruz?' diye soracaksınız haklı olarak. Tabii günün birinde bir başbakan çıkıp da Dersim'de öldürülenlerin resmî sayısını açıkladığı gibi Zilan Deresi'nde öldürülenlerin sayısını açıklayıncaya kadar kesin ölü sayısını bilemeyeceğiz (Genelkurmay kayıtlarına göre 13 bin Dersimli öldürülmüş). Ancak devrin gazetelerinde, özellikle *Cumhuriyet* gazetesinde önemli bilgiler var. Aşağıda bu bilgilerin bir kısmını aktaracağım.

Mesela 16 Temmuz 1930 tarihli *Cumhuriyet*'te bir yandan Ağrı Dağı harekâtının yeni başladığı ifade edilirken, öbür taraftan uçaklarımızın bombardımana devam ettiğini okuyoruz.

Robert Olson'un çarpıcı tezi böylece doğrulanmış oluyor. Biz daha çok Sabiha Gökçen'in Dersim'i bombalamasına takmış durumdayız ama Olson'un açığa çıkardığı gerçek şudur: Kürt isyancıların

Zilan Harekâtı'nda kullanılan uçaklardan biri

ve köylerin bombalanması sayesinde stajını tamamlamıştır Türk Hava Kuvvetleri!

Biz 16 Temmuz tarihli *Cumhuriyet*'i okumaya devam ediyoruz:

Ağrı Dağı tepelerinde kovuklara iltica eden 1.500 kadar şaki kalmıştır. Tayyarelerimiz bilafasıla [aralıksız] uçuşlara devam ederek, şakiler üzerine çok yakından bombardıman ediyorlar. Hava ateşi süreksiz [kesintisiz] devam etmekte, Ağrı daimî infilak ve ateş içinde inlemektedir. (...) Süvarilerin yetişemediği yerlerde Türk'ün demir kartalları âsilerin hesabını temizlemektedir.

15 binden fazla eşkıya

Fakat operasyon sadece Ağrı Dağı'nda değil, daha güneyde, Van Gölü'nün kuzeyindeki Erciş'te, Zilan Deresi'nde de bütün hızıyla devam etmektedir. Aynı gazeteye göre Ağrı Dağı eteklerinde eşkıyaya iltica eden köylerin ahalisi Erciş'e sevk olunmuştur. Gazetede yazıldığına göre,

Zilan Harekâtı'nda imha edilen eşkıya miktarı 15 binden fazladır. Yalnız bir müfreze önünde düşüp ölenler 1.000 kişi tahmin edilmektedir. Buradaki harp pek müthiş bir tarzda cereyan etmiş, *Zilan Deresi lebalep ecsad (cesetler) ile dolmuştur.*

Bu nasıl bir bilgidir? İnsanın inanası gelmiyor.

Zilan Deresi'nin ağzına kadar cesetlerle dolduğunu bildiren gazetedeki haberin bir kısmı devletin okuru gaza getirmek için verdiği

yanlı bilgiler olsa dahi, Ağrı Dağı harekâtının henüz başlamadığı hesaba katılırsa Zilan Deresi'nde öldürülen 15 bin kişinin tamamının eşkiya ya da bugünkü deyimle terörist olması mümkün müdür? Eşkiya dediğin en fazla 40-50 kişilik gruplar hâlinde bulunur. 15 bin eşkiya resmen ufak bir ordu demektir ve gerilla mantığına terstir.

Akla mantığa sığmayan bu veriyi sunanlar, sadece Zilan'da 15 bin teröristin bulunmasının ne anlama geleceğini anlaşılan kimsenin fark etmeyeceğini zannetmektedirler. Bu açıkça bir katliamdır ve katliamın Dersim'de veya Zilan'da olmasının bir önemi olmaması gerekir. Ama bazıları için var anlaşılan.

Alevi Dersim için ayağa kalkan Türkiye'nin Sünni Van'a bağlı Erciş'teki Zilan halkı için de o gür sesini yükseltmesi gerekmez mi?

Dahası diğer Dersim'leri de tartışmaya hazır mıyız?

1925 Yılında Demokratik Cumhuriyete Giden Yoldan Nasıl Sapmıştık?

“Paşa Kâzım” adıyla meşhur olan Gazi’nin yakınlarından biri, 1940’larda bir gün Ankara’dan trenle Haydarpaşa’ya gelmiş. Sağanak yağış varmış. Kendisini karşılayanlar “Sormayın efendim, bir haftadır hiç durmadan yağıyor” diye yakınmışlar ve arkasından Ankara’nın havasını sormuşlar. “Ankara günlük güneşlik” cevabını alınca “Nasıl olur, burada yağmur, fırtına ama Ankara günlük güneşlik!” diye şaşırmışlar. O da “Eee, orası devlet merkezi,” demiş, “havaaların bozmasını hükümet yasakladı.”

Paşa Kâzım aslında yalnız Ankara’ya değil, Türkiye’ye de hâkim olan İsmet Paşa’nın diktatörlük zihniyetini espri fırınında pişirerek servis etmiş.

Zannedilir ki, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla Tek Parti idaresine geçilmiştir...

Zannedilir ki, Cumhuriyet’in perdesi serbest seçimlerle açılmıştır...

Ve zannedilir ki, bütün yasaklar Osmanlı zamanında, bütün özgürlükler ise 29 Ekim 1923’ten sonradır...

Oysa gerçekler bazen hayallerimizi yıkar. Yıkılsın diyorsanız devam edin okumaya.

Cumhuriyet kurulmadan hemen önce II. TBMM seçimleri yapılmıştı. Görünüşte bir hükümet krizi çıkarılarak gidilmişti seçime ama

bu seçimlere hem Mehmed Âkif gibi “mollalar”ın temizlenmesi hem de Lozan’ı kabul etmeyeceklerin tasfiyesi için gidildiğini biliyoruz.

Derken Meclis’te bir “Selamet-i Umumiye Komitesi” oluşturuldu. Tehdit ve baskıyla kanun çıkarmak ve muhalefeti sindirmek bu komitenin göreviydi (Rauf Orbay anlatır). İçine doluşan asker kökenli milletvekilleri yüzünden Meclis nereye segenel kurmay karargâhlarından birine dönmüştü. Askerin kontrolündeki sıkı yönetim ilan edilmiş bir Meclis de diyebiliriz ona.

1923 Ağustos’unda açılan meclisten Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Kâzım Karabekir ve Adnan Adıvar gibi muhaliflerin temizlenmesi mümkün olamamıştı, zira bu kadar mutlak bir güç henüz yoktu Gazi Paşa’nın elinde.

Tezvirat başlıyor

1924 yılında hilafetin lağvı dahil sarsıcı adımlar atılmış ve tartışmalar muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasıyla sonuçlanmıştı. İstiklâl Savaşı’nın kahramanlarından Karabekir, Cebesoy, Cafer Tayyar, Refet Bele, Rauf (Orbay), Adnan (Adıvar) gibi 28 milletvekili “ikinci grup” bünyesinde yürüttükleri muhalefeti bir parti çatısına taşımak ihtiyacını duydular.

İlk başvekil İsmet Paşa koltuktan yaklaşık bir yıl kalabilmiş, TCF’nin kurulduğu Kasım ayında istifa ederek yerine daha liberal olan Fethi (Okyar) Bey gelmişti. Devletçi CHF iktidarda, liberal TCF muhalefetteydi ve yeni başbakan da CHF’li olmakla birlikte eğitim ve zihniyet itibarıyla liberaldi. Sanki iktidarda bir demokrasinin umut çöcekleri açıyordu Türkiye siyasetinde.

TCF’nin adında “Cumhuriyet” kelimesi vardı, hattabunu Halk Partisi’nden önce almışlardı ama tüzük ve programları kısmen liberaldi. Özgürlüklere önem veriyor, dinî inanç ve fikirleresaygı gösterdiklerini beyan ediyorlardı. Bir de 40. maddesi vardı bu tüzüğün, yabancı sermayenin ülkeye gelmesi kalkınmanın olmazsa olmazı olarak görülüyordu.

Tabii tezvirat hemen başlamıştı.

Bunlar irticayı hortlatmak istiyor ve ülkeyi yabancılara peşkeş çekmeye hazırlanıyorlardı. Ali Fuat Paşa, İsmet Paşa’nın istifasından sonra yeni hükümeti kuran Fethi Bey kabinesini eleştirirken “İktidara gelen hükümetler en sağlam dayanaklarını milletin sinesinde aramalıdır” deyince kıyamet kopuverdi. Halk Partililere göre iktidarlar

millete değil, Meclis'e güvenmeliydi. Milletin sinesine dayanmak Meclis'e tecavüz, hatta hakaret demektir! (Belki inanamıyorsunuz ama söyledikleri aynen böyle!)

Başvekil Fethi Bey, CHF grubuna hâkim olamıyordu. Zaten Meclis'e mebus subaylar hâkimdi ve silahla içeriye girilmesi vaka-i adiyedendi. İşte bu sırada muhalefet partisinde bulunan Deli Halid Paşa, CHF'li milletvekillerinin arasındayken sırtından vurulmuş ve hastaneye kaldırılmadan Meclis'te inleye inleye can vermişti. İleride genişçe yazacağım bu olay, 9 Şubat 1925 günü meydana gelmişti. Muhalefete tahammülü olmayan iktidar, beş gün sonra altın bulacaktı.

Şeyh Said İsyanı'nda Fethi Bey olayı büyütmeye çalıştı ve sert tedbirler alarak linikan bulamak istemedi. Birdahagüvenoyu istedi Meclis'ten. TCF'nin desteğiyle aldı da. Artık arkasında Meclis desteği olan bir hükümet vardı. Ancak iktidardaydı ama muktedir değildi ve asıl muktedirin kimler olduğu çok geçmeden anlaşılacaktı.

Dini siyasete alet etmek

Halk Partili şahinler sadece Şark'ta tedbir almanın yeterli olacağını savunan güvercin Fethi Bey'i pasif buluyor ve başlarında istemiyorlardı. Onlara göre çok sert tedbirler alınmalı, bunlar bütün ülkeye yayılmalı ve âsiler sıkı bir çember içine alınmalıydı ki, irticanın ve dahi muhalefetin beli kırılabilirdi!

Fethi Bey direniyor ve Şeyh Said İsyanı'nın asıl müsebbibinin şimdi şahinleşmiş bulunan Recep Peker'in Doğu'daki yanlış icraatları olduğunu şamargibi indiriyordu yüzüne. Ne ki gücü yetmedi ve kabinesi düşürüldü. Bu, Cumhuriyet dönemindeki en ciddi demokratikleşme fırsatlarından birinin hoyrat çaharcanması anlamına geliyordu. İkinci siyesadece birkaç ay sonra TCF'nin kapatılması olacaktı.

Bundan sonra Gazi, pusuya yatmış bulunan İsmet Paşa'ya verdi hükümeti kurma görevini, o da kendisine olağanüstü yetkiler verilmesini şart koştu. Başka türlü kabul etmemişti görevi. Ülkeyi ancak böyle düzeltebilirdi!

İsmet Paşa işi sıkı tutuyordu: Meclis devre dışına itilecek, basın susturulup muhalefet sindirilecek, itiraz edenler ise İstiklâl Mahkemesi'ne verilip soluğu darağacının gölgesinde alacaktı.

Kâzım Karabekir Paşa şiddetle itiraz etti Takrir-i Sükûn, bir başkadeyişle Susma Kanunu'na. Asıl hedefin muhalefetin tasfiyesi olduğunu Meclis kürsüsünden cesaretle haykırdı. Milletten en tabii haklarından mahrum edilmesinin Cumhuriyet'e şeref vermeyeceğini anlattı.

Buna karşılık Milli Savunma Bakanı Recep Peker hıncını basından aldı. "Saralı salyalarını" her gün halkın yüzüne fişkırtan bu odaklar (!) kapatılmalıydı. Buna Karabekir itiraz etti. "20. yüzyılda zan ve vehimle millet idare edilemez" dedi.

Ve Karabekir'in dedikleri çıktı.

Takrir-i Sükûn Kanunu ile 14 gazeteden 8'i biremire kapatıldı. Kalan 6'sı ise âdetane nefes almayak korkuyordu. Önce TCF'nin tüzüğündeki "Dini inanç ve fikirler esaygılıdır" (Efkâr ve itikadât-ı diniyeyehürmetkânız) maddesinin Şark'taki isyanı teşvik ettiği iddia edildi. Oysa bu partinin Ankara'nın batısında şubesi bile yoktu. Lakin kurt, kuzuyu yemeyen niyetlenmişti bir kere.

Bu arada iktidar iki güvenilir adamını TCF'ye soktu, onlar da nasıl oluyorsa bir kahvede polislerin yanında, iktidara gelirlerse yeniden hilafeti getireceklerinden filan bahsettiler. Polisler de rapor tutup şikâyet etti. Ve 3 Haziran 1925 günü toplanan Bakanlar Kurulu, Karabekir'in başkanı olduğu TCF'yi kapattı.

Parti kapama ayıbı

Film gibi değil mi?

Böylece ilk liberal hükümetimiz olan Fethi Bey kabinesi 101 günde düşürülürken ilk muhalefet partimizin ömrü de sadece 6,5 ay sürmüş oldu.

Bu arada neler olmamıştı ki!

İki ayda bastırılan Şeyh Said olayı bahane edilerek Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldı, 2 yıl korkunç bir baskı yönetimi uygulandı (sonradan 4 yıla çıkarıldı), basinsusturuldu, muhalefet bitirildi, Meclis devre dışı bırakıldı. İsmet Paşa ise ülkenin üzerinden birtırpangibigeçen İstiklâl Mahkemeleri için "Bilhassa hayırlı ve feyizli olmuştur" diyecekti.

Hayatta kalabilen 6 gazeteden *Hür Fikir*'in başyazarı Kılıçzade Hakkı ise İsmet Paşa'yı ölçsüz sözlerle övüyordu:

Eseriniz olan bu kanun öyle bir mucizedir ki, Mesih ibn Meryem'in (Hz. İsa) maruf etmek ve balıklarından ziyade halkı doyurmuştur! (13 Temmuz 1925)

Pes, değil mi? Bir demokratik tecrübeden sadece birkaç ayda geldiğimiz noktaya bakın!

Cumhuriyet Tarihinde Rüşvet ve Yüce Divan

Yolsuzluk ve rüşvet, insanlık tarihinin başlangıcına demir atmakla beraber ona karşı mücadele edenlerin macerası da aynı şekilde tarihin derin katmanları arasından diri başlarını çıkarırlar.

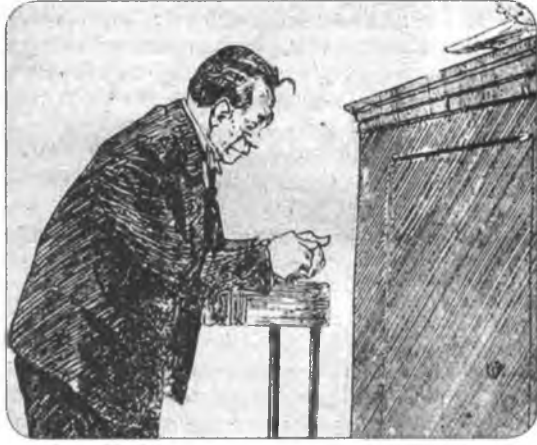
11. yüzyıl Çin’inde Wang An Shih, 14. yüzyıl Tunus’unda İbn Haldun, yolsuzluk olgusuna neşterlerini vuran düşünürlerden sadece ikisi. Zamanımızda ise İslâm dünyasında meydana gelen yolsuzluklarla ilgilenen Prof. Dr. Seyyid Hüseyin el-Attas, *Rüşvet* adlı kitabında¹ çağdaş İslâm dünyasında yolsuzlukların sebeplerine nafizane bir nazarla eğilmiş ender uzmanlardan biri.

El-Attas’a göre rüşvet ve yolsuzluk olaylarının ördüğü ağ öylesine karmaşıktır ki, son derece dinamik liderler bile kendilerini bu ağa takılıp kalmaktan kurtaramazlar. Ahlak idonanımları yeteri dereceden mükemmel yeterli sayıda insanın desteği olmaksızın yolsuzluklarla başa çıkmak için girişilen her çaba sonuçsuz kalmaya mahkûmdur.

Öte yandan yakın tarihte rüşvet ve yolsuzluk veya suistimal olaylarının başlangıcını hemen Cumhuriyet’in ilanından bir ay sonrasına kadar uzatmak mümkündür.

Lozan görüşmeleri sırasında Ankara’daki hükümet bütçede yeri olmadığı hâlde Ziraat Genel Müdürlüğü’ne bir tahsisat verdimiştir.

1 Seyyid Hüseyin el-Attas, *Rüşvet*, Çeviren: Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul 1988.

Eski Bahriye Vekili İhsan (Eryavuz) Bey hakkındaki Meclis soruşturması devrin karikatürcülerine malzeme kaynağı olmuştu.

Millet Meclisi toplanır ve bu tahsisatı onu tahsis edenlerden, yani zamanın Başbakanı Rauf (Orbay) ve İktisat Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) beyler ile diğer bakanlardan eşit olarak tahsil edilmesini karara bağlar. Kayda değer bir hüküm olduğu tartışılmaz...

Bunun arkasından zaferden sonra zengin ve firari Rum ve Ermenilerin İçişleri Bakanı'nın emriyle ülkeye yasa dışı yollardan sokulduğu ve bu işten çıkar sağlandığı dedikoduları ayyuka çıkar. Bundan İçişleri Bakanı Ferid Bey sorumlu tutulur. Yüce Divan'a verilecektir ki, Bakan Bey nasılsa hastalanır ve Meclis tatildeyken istifa eder. Bir ara Tevfik Rüştü (Aras) Bey'in de adı karışır olaya. Lakin Başvekil İsmet Paşa İçişleri Bakanı'nın istifasını yeterli görüp olayın üstünü kapatır.

Fakat asıl sarsıcı yolsuzluk olayı Havuz-Yavuz davası diye tarihe geçmiş ve suçlular hapisle de olsa bir şekilde cezalandırılmıştır (Tabii İstiklâl Mahkemesi'nin eline düşmüş olsalardı kendilerini idam sehpasında bulmaları an meselesiydi).

Asıl garip olanı, Yüce Divan'a (Divan-ı Âli'ye) gönderilen ve 2 yıl ağır hapis cezasına çarptırılan Bahriye Vekili Topçu İhsan veya nam-ı diğer İhsan Eryavuz'un bir süre önce Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde başkanlık yapmış olmasıydı! Sizin anlayacağınız, kimin hâkim, kimin mahkûm olduğunun birbirine karıştığı devirlerdi.

Neden Havuz-Yavuz?

Bu davaya halk arasında “Havuz-Yavuz davası” denilmesine sebep, 1914’te Almanlardan sözde satın aldığımız Yavuz (Goeben) zırhlısının tamiri için havuza alınması çalışmaları sırasında ortaya çıkan yolsuzlukların yargılanmış olmasıdır.

Aralık 1927 tarihli gazetelerde ilk söylentiler yayılır. Yavuz zırhlısının tamiri için yapılan sözleşmelerde İhsan Bey’in eleştirilmeyi ve sorumluluğu gerektiren bazı hareketleri görülmüştü.

Çok geçmeden Başbakan İsmet Paşa (İnönü) TBMM’de bombayı patlatır. Ağır bir dille suçladığı kendi Bahriye (Denizcilik) Bakanı İhsan Bey hakkında soruşturma açılmasını ister. Böylece dört ay sürecek olan Yavuz-Havuz yolsuzluk davasının pimi çekilmiş olur.

Alındığından beri cüssesine kıyasla pek az işimize yaramakla beraber başımıza bela üstüne bela getirmiş olan Yavuz, bu defa da bir yolsuzluk olayında sahne alır. 1918 yılında İngilizlerin mayın ve uçak hücumlarına maruz kalarak yara alan zırhlı önce İstinye Koyu’na, ardından da İzmir’e çekilir (Mondros Mütarekenamesi’nde Yavuz’u İngilizlere kaptırmamak için az mı mücadele vermişti Rauf Bey!)

Bu arada 1925 yılında Atatürk, Yavuz’u ziyaret eder ve tamir edilmesini ister. Milli Savunma Bakanlığı (Müdafaa-i Milliye Vekaleti) da tamir için bütçesine tam 2 milyon lira ödenek koyar.

İyi de tamir nasıl yapılacaktır?

İhaleyle tabii. Bunun üzerine Enver Paşa’nın eniştesi olan Ömer Nazım Bey ve arkadaşı Dr. Fikret Bey el birliği yapar, aralarına Cebelberek Milletvekili İhsan Bey’i de alarak Alman Bohm und Voss şirketinin temsilcileri sıfatıyla bir şirket kurarlar. Sözleşme imzalarlar ama kâğıt üzerinde kalır. İhaleye katılırlar.

Ancak fark edilir ki, Yavuz’un tamiri ancak bir havuz içinde mümkün olabilecektir. O zaman da şu soru çıkar karşılına: Ya dışarıdan hazır bir havuz alıp getirecekler ya da içeride bir havuz yapılması işini ihaleye vereceklerdir. İlki hızlı neticelenecek, ikincisi ise ucuza gelecektir. Tercih ilkenden yana yapılır.

Ancak teklif veren İngiliz şirketi Vickers Armstrong’la tam masaya oturulacaktır ki, ilginç bir gelişme yaşanır. Yavuz’un tamiri ihalesine

katılmış olan Topçu İhsan o sırada kurulan Denizcilik Bakanlığı'na (Bahriye Vekaleti'ne) getirilir!

Bu çok garip bir durumdu ama olmuştu işte. İnönü atamış, Gazi onaylamıştı. Onlardan gizli saklı bir iş olabilir miydi zaten?

İhaleye katılan ortağa yeni kurulan bakanlığın koltuğunu layık görmek bugün anlayamadığımız çarpık bir bağlantının ipucunu uzatıyor önümüze. Ne var ki olaylar bunun bir tuzak olup olmadığını anlamamıza elverecek şekilde gelişmiyor.

Bakanın yargılanması

İhsan Bey hazır havuzu almaya karar verdiyse de şirketin Türkiye temsilcisi Hikmet Paşa işi karıştırdı. Havuzun iyi durumda olmadığını gördü. İngilizler de tavsiye etmeyince iş suya düştü. Bunun üzerine bir havuz yaptırılması kararı alındı. Bu defa Alman şirketi bu ihale için kıyasıya rekabete girecek ve ne olacaksa işte o sırada olacaktı.

Son teklif tarihi 7 Mayıs 1925'tir. Dockbau şirketi 226 bin İngiliz lirası teklifte bulunmuş, Flander şirketi ise ihaleye kapalı zarfını göndermemişti. Yani tek teklif verilmişti. Herkes ihaleye katılan tek şirket olan Dockbau'nun kazandığını düşünürken beklenmedik bir şey oldu ve ihale, açık eksiltmeye katılmamış olan Flander'e verildi!

Bu nasıl olmuştu?

Herkesin kafası karışmıştı. Meğer Flander'in müdürü rakip firmanın ne kadar teklif verdiğini içeriden öğrenmiş, ondan bin lira aşağı vererek ve üstüne bir mayın montaj fabrikası da hediye ederek ihaleyi kılıfına uydurup kazanmıştı!

Usulsüzlükler

İki usulsüzlük vardı burada:

- 1) İhale Kanunu'na aykırıydı,
- 2) Flander'in teklifi son teslim tarihinden geç gelmesine rağmen kabul edilmiş ve ihale ona verilmişti.

Peki yetkililer bu teklifi neden kabul etmişlerdi? Yoksa bir menfaat ilişkisi mi vardı Topçu İhsan ile şirket arasında?

Flander şirketi işi söz verdiği tarihten geç bitirdi, havuzu yaptı ama Yavuz indirilirken havuz kırıldı. Neticede iş bitti ama herkesin de sabrı tükenmiş oldu.

Yavuz'un tamiri ise ayrı bir yılan hikâyesiydi.

St. Nazaire adlı Fransız şirketine verilen ihalede İhsan bey Bakanlar Kurulu'nun kabul etmediği bazı sözleşme değişikliklerini kendi kararıyla gerçekleştirmiş ama bu da yeni şüpheleri uyandırmıştı kamuoyunun aklında. Bakanlık aradaki farkı kapatmayı kabul etmişti ama bu defa da Bakanlar Kurulu reddetmişti. Şimdi onun da hesabı sorulacaktı.

Hem de bakanlığın kaldırılması haberini sağır sultanın bile duyduğu bir sırada İhsan Bey'in apar topar sözleşmeye yeni maddeler ekletmesi yolsuzluğa cila vuruyordu. Bu işte kasıt ve rüşvet mi rol oynamıştı?

İşte İsmet Paşa'nın kararıyla toplanan tahkikat (soruşturma) encümeni Bakan İhsan Bey'in dokunulmazlığını kaldırarak ve onu Yüce Divan'a gönderecekti.

19 Nisan 1928'de açıklanan kararda eski bakan Topçu İhsan 2 yıl ağır hapse, milletvekili Sapancalı Hakkı 1 yıl, Dr. Fikret ile Nazım Bey ise 4'er ay hapse mahkûm edilmişlerdi. Böylece Cumhuriyet tarihinin ilk Yüce Divan'ı bir bakan ile bir milletvekilini cezalandırarak bir ilke imza atmış oluyordu.²

İstiklâl Mahkemesi Hâkimi Topçu İhsan bu defa mahkûm olmuştu.

2 Havuz-Yavuz davasının ayrıntıları için bkz. Cemal Kutay, *Cumhuriyet Devrinde Suistimaller: Divan-ı Âliler Meclis Tahkikatı*, 2. baskı, İstanbul 1958.

Tekke ve Zaviyeleri Kapatın Kanun Anayasaya Aykırıydı

Türk İhtilâli'nin kararı Batı medeniyetini kayıtsız şartsız kendisine mal etmek, benimsemektir. Bu karar o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki önüne çıkacaklar demirle, ateşle yok edilmeye mahkûmdurlar.

Mahmut Esat Bozkurt (Adalet Bakanı)¹

Türkiye'de hukukun içine sürüklendiği perişanlığı beraberce yaşıyoruz.

Galiba bizde yasama süreci Enver Paşa'ya izafe edilen “Yok kanun, yap kanun” tekerlemesine uygun biçimde ilerlediğinden oluyor bütün bunlar. Öyle ya, kanun yoksa yapmaktan daha kolay ne var? Uymazsa yeni bir gömlek yok değil ya!

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da aynı mantık devam etti. Nitekim tekke ve zaviyeler ile türbeleri tek hamlede kapatın 677 Nolu kanun kabul edildiğinde kimse bunun 1924 Anayasası'nın 75. maddesine aykırı olduğunu fark etmemiş, etmişse bile kulağının üzerine yatmıştır.

Öte yandan 1928 yılında yapılan anayasa değişikliğinde devletin dininin İslâm olduğuna dair fıkra ile 26. maddede nasılsa kalmış

¹ Mahmut Esat Bozkurt, “Medeni Kanun nasıl hazırlandı?”, *Medeni Kanun'un XV. Yıldönümü İçin*, İstanbul 1944, s. 11.

olan Şer'î hükümlerin Meclis tarafından yürütüleceğini âmir cümle kaldırılmış, hatta “Vallahi” diye başlayan İslâmî yemin şekli namus üzerine ant içmeye dönüştürülmüş olduğu hâlde kimsenin aklına tarikatlara mensubiyeti serbest bırakan anayasanın 75. maddesini değiştirmek gelmemiştir.

Jäschke gibi bir yabancı olmasa² dikkatimizi çekmeyecek olan bu hayati konu üzerinde neden durduğumuzu, maddenin 1937'ye kadar yürürlükte kalmış şeklini okuduğumuzda daha iyi anlayacağız. İşte bugün bile gerisinde olduğumuz 1924 Anayasası'nın o ünlü 75. maddesi:

Hiç kimse mensup olduğu din, mezhep, tarikat ve felsefi ictihadından dolayı muaheze edilemez (sorgulanamaz). Asayiş, adab-ı muaşeret-i umumiye (genel görgü kuralları) ve kavanine mugayir (kanunlara aykırı) olmamak üzere her türlü âyinler serbesttir.

Neymiş? Hiç kimse bir tarikata mensup olduğundan dolayı hesaba çekilemezmiş, bir. Kanunlara ve adaba aykırı olmamak şartıyla her türlü ayin serbestmiş, iki.

O zaman biz de sözde hukuk devrimi ile modern devlet olma katına yükseldiğimizi zannedenlere soruyoruz:

1924 Anayasası'nın 75. maddesi 1937'ye kadar yürürlükteyken siz hangi hakla 30 Kasım 1925 tarihli kanunla tekke ve zaviyeleri kapatır, şeyhlikleri ve tarikatları yasaklar, hatta “tarikat ayini icrasına mahsus olarak geçici de olsa yer verenlere” hapis cezası verdirebilirsiniz? Bu mu “hukuk devrimi”? Bu mu sözde modern devlet?

Görüldüğü gibi tekke ve zaviyeleri kapatan kanun açıkça 1924 Anayasası'na aykırıdır, bâtıldır, geçersizdir. Çünkü kanunlar anayasaya aykırı olamaz. Bu ilkeyi 1. sınıftaki hukuk talebesi bile bilir.

Çıkarıldığı tarihte dahi bâtıl (geçersiz) olan bu kanunun bugün gelinen insan hakları ve sivil toplum evresinde tutunacak dalı kalmadığı hâlde hâlâ yürürlükte kalması içimizi kanatmaktadır. Yetkililerin bir torba kanunla bu özgürlükleri yasaklayıcı kanunu kaldırmaları halkın beklentileri arasında. Bilsinler ki, 1924 Anayasası kadar ol-

2 Gotthard Jäschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Çeviren: Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s. 37.

sun bağrında özgürlüklere yer açmayan bir anayasayla yönetilmek hakikaten zorumuza gidiyor.

Süt kardeşle evlenmek serbest

Medeni Kanun kabul edilirken de fahiş bir hata (!) işlendiğini söylememiz lazım. İsviçre Medeni Kanunu Fransızcadan yalan yanlış tercüme ettirilerek (ki çeviri hatalarını yıllar sonra ülkemize gelen hukukçu Ernst Hirsch şaşkınlıkla fark edip dile getirecektir) 17 Şubat 1926'da leh ve aleyhinde dahi konuşulmasına müsaade edilmeden kabul ettirilmiştir! Öte yandan Medeni Kanun'un yürürlüğe girme tarihi 4 Ekim 1926 olarak belirlenmiştir. İşte tam bu arada kanundaki o fahiş hata (!) fark edilecekti.

Meğer Hristiyan İsviçreliler laikliğe aykırı ama İslâmiyet'e ve geleneklerimize uygun düşen bir maddeyi 'çaktırmadan' kanunlarına ilâştirivermemişler mi? Zamanın Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) 92. maddenin ilk fıkrasındaki bir ifadeyi kaldırmak üzere hışımla harekete geçecektir. Kanunun ilk şekli aynen şöyleydi:

Aşağıdaki kimseler arasında evlenmek memnudur (yasaktır):
Neseb sahih olsun olmasın usul ve fûru arasında; ana baba bir veya baba bir kardeşler arasında, bir kimse ile amca, dayı, hala ve teyzesi arasında, süt ana ve kardeşler arasında.

İsviçre'den alınan Medeni Kanun'da evlenilmesi yasak kimseler arasında "süt ana ve kardeşler" de sayılıyor. Ne büyük bir facia değil mi! Tabii malum zihniyettekiler için öyle.

Acar bakanımız derhal harekete geçecek ve kanun henüz yürürlüğe girmeden verdiği değişiklik önergesiyle "süt ana ve kardeşler arasında" evliliği yasaklayan ifadeyi kanundan çıkaracaktır! Böylece Medeni Kanun'da Kur'an'a ve örf ve âdetlerimize uygun düşen bir madde, sözde laiklik kaygısıyla kaldırılmış, elin Hristiyan ve "laik" İsviçrelilerinin bile yasakladığı süt ana ve kardeşlerle evlilik bir Müslüman ve "laik" ülke olmamıza ve Kur'an'da süt kardeşle evlilik açıkça yasaklandığı (Nisa, 23) hâlde bizde serbest bırakılmıştır.

Nitekim Bakan Mahmut Esat, Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği gün milletimizin 13 asrın (İslâm'ın) kendisini çeviren bozuk (sakim) inançlarından ve karışıklığından kurtulmuş, eski medeniyetin kapılarını kapayarak çağdaş medeniyetin içine girmiş olacağını yazma cüretini gösterecektir.

Çağdaşıktan anladıkları da süt kardeşle evlenmeyi serbest bırakmak ve anayasaya aykırı kanun çıkarmak olsa gerek!

Lozan'da dayatıldı

Hâlbuki Lozan Barış Antlaşması imzalanmadan önce yeni bir medeni kanun için Meclis'te hummalı çalışmalar yürütülmekteydi. Komisyonlardaki hukukçular hem İslâm hukukundan hem de uluslararası hukuktan yararlanarak yeni kanunlar yapmak için ter döküyorlardı. Hatta 30 Aralık 1923'te bir kanun tasarısı Meclis'e sunulmuş ama zamanın Adalet Bakanı Seyit Bey tarafından geri aldırılmıştı.

Gariptir, Lozan'ın İngiltere Kralı tarafından onaylanmasından sonra Kanunları Değiştirme Komisyonu tekrar toplandığında masada artık İslâm hukukundan yararlanılacağına dair bir ifadeyi bulmak mümkün olmayacaktır. Tamamen 'çağdaş' bir devlet kavramına dayanacaktı kanunlarımız. "Yüksek medeniyeti temsil eden Garp milletleri"nin kanunları alınacak, uluslararası örf ve âdetler ihmal edilmeyecekti.

Peki bizim örf ve âdetlerimize bu düşmanlık nedendi? Hani "Türkçü" ve "milliyetçi" idik! Kendinden, örf ve âdetlerinden utanan bir milliyetçilikti bizimkisi. Oysa milliyetçiliğe bundan daha uzak bir tavır tasavvur edilebilir mi?

Bu arada komisyondaki bir üyenin sessiz sedasız istifa ettiği görülecekti. Sağlık sebepleriyle istifa ettiğini bildiren üye, devrin önde gelen İslâm hukukçularından Ömer Nasuhi Bilmen'den başkası değildi. Prof. Dr. Mehmet Âkif Aydın'ın deyişiyle muhtemelen yeni komisyonun hazırlayacağı kanunun çerçevesini az çok tahmin ettiğinden heyet içinde bulunmak istememişti.³

3 Mehmet Âkif Aydın, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 310.

Yeni komisyonun 142 maddelik bir Aile Kanunu tasarısı hazırladığını biliyorsak da Adalet Komisyonu'na teslim edildiğinde ona ihtiyaç kalmadığı bildirilmiştir. Artık zahmete gerek kalmamış, bakanlık İsviçre Medeni Kanunu'nu Fransızca bilenlere çeviriye vermiştir bile. Prof. Aydın'ın şu kanaati önemlidir:

Bütün bu gelişmelerde Lozan Antlaşması'nın ve bu antlaşma görüşmeleri sırasında Batılı devletlere yeni Türk devletinin hukuki yapısı konusunda verilen sözlerin önemli rol oynadığı açık bir biçimde görülmektedir.⁴

Yeni kanunlar çıkarılırken hukukta realizm-rasyonalizm kutuplaşmasını aşacak, telaş etmeden ve uzun süre toplumun bedenine uyacak bir hareket tarzı benimsenmesi, her şeyden önemlisi de “Yok kanun, yap kanun” mantığından neler çektiğimizin bilinciyle hareket edilmesi işte bunun için önemlidir.

4 Aydın, a.g.e., s. 310.

Osmanlı Arşivi Bulgaristan'a Okkayla Satılmıştı

Atatürk'ün gizlenen bir vasiyetnamesi var mı? Bana göre yok, birilerine göre var, hem de 400 sayfalık bir hacimde! Son zamanlarda alevlenen tartışma bakalım nereye bağlanacak? Genelkurmay bizde yok dedi ama yaygara aynen devam ediyor.

Öte yandan Türk Tarih Kurumu 2005 yılında Latife Hanım'ın mektuplarını açıklayacaktı, ailenin müdahalesiyle açıklanamadı. İşin tuhafı, ne zaman açıklanacağı da belli değil. Bu açıklama Türkiye'deki arşivlerin güvenilirliğini de tartışmalı hâle getirmişti.

Tabii bütün arşivler için değil söylediklerimiz. Ancak Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı ATASE Arşivi'ndeki kısıtlamalar, Dışişleri Arşivi'ndeki tasnifin bir türlü bitmek bilmeyişi, İçişleri-Emniyet Arşivleri'nde Kozmik Oda'da gizlenen belgeler gibi örnekler hem içeride hem dışarıda çeşitli çevreleri kuşkuya düşürüyor haklı olarak.

Bu arada Türk Tarih Kurumu'nun sabıkasının da epeyce kabarık olduğunu belirtelim.

"Türk Tarihi"ni ortaya çıkarmak üzere kurulan bir kurumun bizzat gerçekleştirdiği Mimar Sinan'ın mezarının açılması ve kafatasının ölçülmesi hakkında herhangi bir kayıt tutmamış olması çok tuhaf değil miydi sizce de?

İşte koleksiyoner Atilla Oral'ın bir sahaftan bulduğu Atatürk'ün "sansürlenene" mektubunun aslı normalde TTK'da olmalıydı, zira oraya yazılmıştır. Ancak yoktur. Kurumun eski müdürlerinden Uluğ İğdemir'in şahsi arşivinden (terekesinden) kopyası çıkan mektubun aslını bakalım ne zaman okuyabileceğiz?

İbrahim Hakki Konyalı balyalarla taşınan ve Bulgaristan'a gönderilen arşiv belgelerine suçüstü yaparken...

Mektupta neler var peki? Mesela şu cümleler yeterince ilginç:

Arabistan Yarımadası'nın kumsal çöllerinden 'İkre-bismi rabbi' safsatasını esas tutmuş olan Arapların medeni cihanlarda, bilhassa Türk zengin medeni muhitlerinde bu iptidai (ilkel) ve cahiliyet devrinin timsali olan düstura yaslanarak yapmadıkları tahrifat kalmamıştır.

Başka ne var Atatürk'ün sansürlenlen mektubunda? Hz. Ömer aleyhindeki şu cümleye ne dersiniz?:

...Ömer'in (...) gösterdiği çıplak ve çıft Araplık malumunuzdur.

Ya halifeleri alaya aldığı şu ağır sözü nasıl yorumlamak gerekir:

(Türkler) En nihayet Muhammed'in halifesi unvanını taşımak maskaralığında bulunanları emir ve iradelerine ram etmişlerdir.¹

Bunlar apaçık ortadayken Atatürk'ün etrafında kıyamet kopartılan sözde vasiyetinde 50 yıl sonraki meçhul yöneticiye halifeliliği getirme emrini verdiğini söylemiyorlar mı? İnsaf diyorum. Bu direktifi verecek kişinin sağlığında hiç değilse halifeliliğin yeniden kurulmasına yönelik bir iması olsun bulunmaz mıydı?

Balya balya belge

Bu bölümdeki asıl meselemiz sansürleme, saklama, gizleme değil, resmen gümbür gümbür satılmış olan arşiv belgelerimiz. Bizzat Atatürk'ün Ayasofya'da mozaiklerin sıvaların altından çıkarılması için emir verdiği 1931 yılında geçiyor olay. Yani birilerine göre sözde "Altın Çağ" da...

1 Atilla Oral, *Atatürk'ün Sansürlenlen Mektubu*, Demkar Yayınları, İstanbul 2013, s. 67-68.

Okka ile satılan evrak **Maliye müfettişleri** **tahkikata başladılar**

**Satılan evrak hazinei evraktaki vesaik
değil eski hesap defterleridir**

Satılan evrakın bulunduğu Sultan Ahmet'teki mahzen

Tarihi vesikaların okka ile satıldığı hakkındaki şayialar üzerine dün tahkikat yaptık. Bir çok kimseler satılan vesikaların Babi-âli'de evrak mahzenindeki kıymetli evrak olduğunu zannetmişlerdir. Hattâ bazı refiklerimiz evrak hazinesinin resmini bile dercetmiştir.

Halbuki satılan evrak bunlar değil, Sultan Ahmet'te tapu dairesi arkasındaki maliye vekâletine ait mahzendeki kâğıtlardır. Bunlar asırlardan beri toplanmış eski hesap defterleridir.

Bu evrak ve defterler balyalar halinde gönderiliyor. Fakat diğer taraftan da lüzumsuz görülen bir çok evrak okka ile satılıyor. Bu meyanda bir Bulgar şirketine pek çok eski evrak satılmıştır. Şirket şimdiye kadar bunlardan 200 balyayı sevketmiştir.

Satılan evrak tarihl vesikalar değildir. Maamafih içlerinde bir zamanlar yapılan seferler hesabına ve bu gibi şeylere dair çok şayanı dikkat şeyler vardır. Bunlardan her zaman istifade etmek kabildir.

Akşam, 22 Mayıs 1931

"Altın Çağ" da, kime göre? Tarihimiz ve kültürümüze göre Altın Çağ olmadığı kesin. Tuğralar ve kitabelerin kazınarak yok edildiği, camiler, medreseler ve tekkeler gibi vakıf eserlerinin haraç mezat satıldığı bir döneme "Altın Çağ" denilebilir mi?

Başbakanlık Devlet Arşivleri tarafından 1993 yılında basılan *Bulgaristan'a Satılan Evrak...* adlı kitapta "Arşivin bir milletin tarih ve kültür hazinesi olduğunu idrak eden ecdadımız, bunun içindir ki, kurduğu arşiv teşkilatına 'Hazine-i Evrâk' adını vermiştir" diye yazılı. Yani Osmanlı döneminde arşivin adı, "Belge Hazinesi" dir.

Bakalım bu hazine 1931 yılında nasıl satılmış? Sözüünü ettiğimiz kitaptan okuyoruz:

1931 yılında, asla affedilmesi ve unutulması mümkün olmayan bir gaflet neticesi, bilebildiğimiz kadarı ile dünya arşivcilik tarihinde bu konuda tek örnek olarak, çoğu maliyeye ait Osmanlı dönemi arşiv malzemesi, milli hafızamızın bir bölümü, sorumsuz, milli kültür ve şuurdan habersiz bir iki kişinin gayretiyle Bulgaristan'a hurda kâğıt olarak satılmıştır.²

Ancak Muallim Cevdet ve İbrahim Hakkı Konyalı gibi iki hamiyetperver insan hadisenin üzerine gidince nakliye ve satışlar durdurulmuş, o zamana kadar satılanların hurda kâğıt değil, tarihî arşiv belgeleri olduğu anlaşılmış ve trenle giden balyalar geri istenilmişse de Bulgaristan bu sayede en büyük Osmanlı arşivlerinden birini kurmuş, bize de birkaç çuval işe yaramaz belgeyi iade etmiştir. O Bulgaristan ki, bu gaflet ve hatta hıyanet yüzünden bugün Osmanlı tarihi çalışanların uğramak zorunda oldukları duraklardan biri olmuştur.

Peki olay nasıl ortaya çıkmış?

Kilosu 3 kuruştan belge

Bunu İbrahim Hakkı Konyalı'nın 4 Haziran 1931 tarihli *Son Posta* gazetesine yazdıklarından takip edelim. Konyalı'nın evrak taşınırken gittiği arşivde gördüğü manzara şöyleymiş:

Koridor harman hâlinde dökülmüş kâğıtlarla dolu idi. Arkada yüzlerce torba kâğıt yığılmıştı. Torbaların üzerine çıktım. Çok kıymetli vesikalar, defterler göze çarpıyordu...

Kadrini bilemediğimiz değerlerden Muallim Cevdet ise ilk duyduğunda inanmamıştır bu barbarlığa. Gazeteleri ve resimleri görünce başından yıldırımla vurulmuşa döner ve hüngür hüngür ağlamaya başlar. Ardından kalkıp gider Sultanahmet Meydanı'na. Manzarayı gözleriyle görür. Ve yarım saat sonra bir kucak dolusu belgeyle geri döner. "Bunları beşer kuruşa çocukların elinden aldım, tarihî evrak

2 Mehmet Tosunlar ve Erol Çelik, *Bulgaristan'a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Döneminde Arşiv Çalışmaları*, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993.

bu hâle getirilir mi?" der ve gözyaşları bu defa kucağındaki belgeleri ıslatır.

Ardından Başvekil İsmet İnönü'ye mektup yazıp faciayı haber verir. 400'e yakın sandık ve balya dolusu belge, kilosu üç kuruştan Bulgaristan'a satılmıştır. Demek ki, Türkiye'nin en zengin arşivinin yarısı imha edilmiştir!

Ve hiç sakınmadan o öldürücü sorusunu sorar: "Biz vahşi miyiz?"

Vahşi miyiz, değil miyiz? Tarih bunu yazmıştır ve o dönemde daha bilmediğimiz neleri yazacaktır?

"Biz vahşi miyiz?"

İşte Muallim Cevdet'in vagonlara nakledilirken yere düşen ve sokaktaki çocuklar tarafından toplananlardan her birine 5'er kuruş ödeyerek satın aldığı belgelerden bazıları:

1. Viyana Seferi'ne dair parçalanmış yol masrafı defteri.
2. Uygurca metinlerin çözülmesi için hayati değerde bir anahtar.
3. Orhaniye zırlısının mühimmat defteri.
4. Sırbistan'da ilk fethettiğimiz Niş Kalesi'ne ait kayıtlar.
5. Gazi Mihal evladının Plevne'deki vakfına ait bir kayıt.
6. 1700'lü yılların başına ait Hatice Sultan'ın mührünü taşıyan bir mutfak defteri ki, o dönemdeki yemeklerin nasıl yapıldığını vs. öğrenmek için birinci el kaynaktır.
7. Maliye memurlarının mühürleriyle vergi nişanlarını içeren bir defter.
8. Divan Edebiyatı'nın yıldızlarından Şeyh Galib'in evlatlarına verilen bir ferman ve daha neler neler...

Muallim Cevdet'in ısrarı ve basının rezaletin üzerine gidişiyle mızrak çuvala sığmayacak, Bulgaristan'a belge sevkıyatı duracak ama giden de gitmiş olacaktır.

Sonunda Başvekil İsmet Paşa satışın durdurulması ve arşivin korunması talimatını verir ama Basra harap olduktan sonra... Yine de Muallim Cevdet bu faciaya "cinayet" demeye devam edecek, gazeteler ise şu başlığı atacaklardır:

"Türk tarihinden beş asır yağma edilmiştir."

İstiklâl Mahkemeleri Âdil miydi?

Tarihi, özellikle de yakın tarihi tartışmaya açıyorsanız başınız fena hâlde belaya girmiş demektir. Kimi dost görünenlerin bıyıkaltı homurdanmalarına, 'Keşke bu konulara hiç girmese, yazık olacak' repliklerine, belediyelerdeki programlarınızın iptaline, 'belli yerlerden' bilgi alamamaya vs. razısınız da, fazlası var: Uyarılar, hakaretler, hatta açık veya örtük tehditlere de hazır olmalısınız. Hatta bazıları da 'yüksek yer'dendir tehditlerin.

Bu da gösteriyor ki, Türkiye'de yakın tarih henüz 'tarih' olmamış, hafızanın o engin ummanına karışmamıştır. Hâlâ canlı bir hesaplama konusudur ve yazdıklarınız bir yerlerde bazılarınca mimlenmektedir. Demek ki Türkiye'de tarih sadece "tarih" değildir.

Ancak hedefinizi Mehmed Âkif'in deyişiyle "Hakk'ı tutup kaldırmak" olarak belirlemişseniz bunlar sizi yıldırılmaz. Allah'ın verdiği nefes miktarınca görevinizi yapmak zorundasınızdır. Öyleyse sorulamaya devam...

Standart tarih kitaplarına bakarsanız İstiklâl Mahkemeleri'nin rejim düşmanlarına, bu arada "irtica" taraftarlarına hak ettikleri cezayı vermek üzere kurulduğunu okursunuz. İşte onlardan birinde, üstelik ilk resmî *Cumhuriyet Tarihi* ders kitabında İzmir Suikastı vesilesiyle temizlenenlerden şu parti propaganda konuşmasını andıran üslupla bahsedilmesi dikkate değer:

Bu sefillerin ve cürüm (suç) ortaklarının kanında Türklük cevherinden eser bulunmadığına şüphe yoktur. Bunlar hiçbir milletin varlığında barındırmağa razı olamayacağı kadar soysuzlardır.

Yanlış okumadınız, bunlar bir ders kitabında yazılı. Ve muhatapları çocuklar... Aynı haşin ve hesaplaşmacı üslubun günümüze dek yaşamasına da pek şaşırıyoruz. Neden mi? Bu tehditkâr üslubu fena hâlde 'içselleştirdik' de ondan. Hepsinden fenası bu, yani zulme alışmak.

Bakın aynı kitapta lise öğrencilerine nasıl anlatılmış İstiklâl Mahkemeleri'nin mahiyeti:

İstiklâl Mahkemeleri (...) adalet müesseseleridir. Bu mahkemelerin Cumhuriyet devrinde irtica ve ihanet hareketlerinin önüne geçmekte hayırlı faaliyetleri görülmüştür.

Tarih IV başlıklı ders kitabı (yayın tarihi 1931) İstiklâl Mahkemeleri'nin 1927 yılında kaldırılmasını da hükümetin "tarihte az görülmüş demokratik faziletlerinden" biri saymaktadır ki, "Pes artık" dedirtiyor insana!

Oysa yalan, külliyan yalan... Gerçi mahkemeler 1927'de faaliyetini durdurdu ama gücünü aldığı Takrir-i Sükûn Kanunu tekrar ihtiyaç duyulabilir diye uzun süre (Demokles'in kılıcı gibi) yürürlükte bırakıldı. Dahası, İstiklâl Mahkemeleri Kanunu çok partili hayata geçilmesine rağmen dahi yürürlükten kalkmamıştı. Resmen kalkması 1949 yılını bulacaktır.

Söylememiz gerekir ki, İstiklâl Mahkemeleri'yle ilgili gerçeklerin anlatılamayışının altında beyin yıkamaya dönük bir gayretkeşlikle yazılan ders kitaplarındaki sakat mantık yatmaktadır (Burada "İstiklâl Mahkemeleri" derken Cumhuriyet'ten sonra kurulanları, özellikle 1925-27 Dönemi'nde faaliyet gösteren Şark ve Ankara İstiklâl Mahkemeleri'ni kastettiğimizi belirtmekte fayda var).

"Birbirimizi yiyeceğiz"

En başta İstiklâl Mahkemeleri'nin adalet dağıtmak gibi bir hedefleri olmadığını söyleyelim. Yeni rejimin oturtulmasının önündeki en-

gelleri bertaraf etmek, bunun için de tam bir sindirme fırtınası estirmek gerekiyordu.

İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluş gerekçesinde 1793-94'te Fransa'daki Terör Dönemi'nin sık sık hatırlanması anlamlıdır. 1917 sonlarında Bolşevik Rusya'da kurulan Çeka yapılanmasıyla da paralellik kurulabilir. Asıl maksat, yeni rejime itaati temin edecek ve kimsenin çatlak ses çıkaramayacağı tek sesli bir Türkiye oluşturmaktı.

Nitekim Halide Edip Adıvar, Mustafa Kemal Paşa'ya

Afyon'da zaferden sonra ne yapacağını sorduğunda "Birbirimizi yiyeceğiz" cevabını almıştı. Halide Edip'in "Niçin?" sorusu ise "Ya bana karşı çıkmış olan adamlar?" şeklinde karşılık bulmuştur.¹ Yani karşı çıkmış adamlarla bir hesaplama kaçınılmazdı. Nitekim Gazi Paşa'nın İsmail Habib Sevük'e söylediği "Kız gibi bir Meclis istiyorum" sözü de gerçek hedefin ne olduğunu açıkça gösteriyordu aslında.

Kaldı ki, Cumhuriyet'ten önceki İstiklâl Mahkemeleri'ni denetleyecek bir meclis vardı ve sıkı bir şekilde bu görevini yerine getiriyordu, oysa yeni dönemde Meclis'in de denetimi dışında, emirleri doğrudan doğruya Gazi Paşa'dan alan bir mahkeme ve hukuktan bihaber üyeleri söz konusuydu. Kimsenin hesap sormadığı, yetkileri neredeyse sonsuz, kararlarının temyizi olmayan bir terör mahkemesiydi bu.

Ziya Hurşit idam edildikten sonra, boynunda yaftasıyla... Celladı Kara Ali'yi epeyce uğraştırdıktan sonra idam edilebilmişti.

1 Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1979, s. 227.

Ankara İstiklâl Mahkemesi görev başında

Sürece veya kararlara müdahale eden başbakan bile olsa mahkemece tutuklanabiliyordu. Nitekim Başvekil İsmet Paşa'nın, tutuklu arkadaşı Kâzım Karabekir'i polise baskı yaparak serbest bıraktırmıca mahkemenin kendisini de tutuklamaya kalktığını ve ancak Reiscumhur Gazi'nin araya girmesiyle bağışlandığını hatırlamak gerek. Keza Adana Valisi Hilmi Uran da iki sanığı ödeneği olmadığı gerekçesiyle Ankara'ya gönderemediği için İstiklâl Mahkemesi tarafından tutuklanmak istenmişti.

Tabii tek bir otoriteden emir alarak hareket eden bir siyasi mahkemede korkunç adli hataların yaşanması kaçınılmazdı. Bunlardan birini bize, "Atatürk'ün silah arkadaşı" diye bilinen Ali Fuat (Cebesoy) Paşa biraz da dehşet içinde anlatır.²

Sen misin itiraz eden?

Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'e suikast davasında idamla yargılananlardan biriydi. Hükümler verilip idamlıklar ayrıldıktan sonra İzmir'de bir ambara tıklmıştı İstiklâl Savaşı'nın anlı şanlı generalleri. "Herkeste bir şaşkınlık hâli vardı" diyor ve devam ediyor Cebesoy:

2 Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hâtıralar*, 2, İstanbul 1960, s. 219-220.

Hepimiz perişan olmuş bir ruh hâli içinde idik. Omuzlarımız âdeta çökmüştü. Ağzımızı bıçak açmıyordu. Büyük bir felaketten kurtulabildiğimize inanamıyorduk. Bir aydan beri paşa rütbesine yükselmiş şerefli birer asker oluşumuz, teşrii masuniyetimiz (dokunulmazlığımız), mazideki hizmetlerimiz, şahsiyetimiz, hepsi hepsi unutulmuştu. Şerefsiz, adi, hakir bir mevkie düşürülmek isteniyorduk.

Bu sırada mahkemede adaletin A'sının dahi olmadığını belgeleyen çarpıcı bir olaya da tanık olmuştur Cebesoy Paşa.

Milli Mücadele'nin gizli kahramanlarından İsmail Canbulat ile Halis Turgut, kendilerine verilen 10'ar yıl sürgün cezasına itiraz etmeye kalkmışlar. Cebesoy onlara bu işi fazla kurcalamamalarını tavsiye etmiş. "Hakkımızı arayacağız!" demişler, "Töhmets altında yaşayamayız. Kendimizi müdafaa edeceğiz."

Biraz sonra mübaşir çağırılmış kendilerini savunmaları için. "Hışım gibi kapıya doğru atıldılar" der Ali Fuat Paşa. Ertesi sabah merakla iki kader arkadaşını aramaktadır gözleri. Kendisi o iç yakıcı sahneyi şöyle anlatır:

Buz gibi bir şey başımdan aşağı dökülmüştü. 10 sene sürgün cezasının ağırlığına tahammül edemeyen ve bunun için tekrar mahkemenin huzuruna çıkan bu iki arkadaşaya verilen yeni ceza korkunçtu: İdam. Hüküm, diğerleriyle beraber o gece sabaha karşı yerine getirildi.

60 yıl kadar önce yayımlanan kitabında M. Philips Price, "Türkiye'nin hizaya getirilmesi için bir süre bir diktatöre ihtiyacı olduğu iddia edilebilirdi. Fakat Türkiye tarihinin bir dönemini kirleten bu gibi şahsi intikam fiillerine ihtiyacı yoktu" diye yazıyor ki, İstiklâl Mahkemeleri'nin o dönemde bir intikam aracı olarak kullanıldığını kuvvetli bir ışık tutmuş oluyor.

Artık ders kitaplarının sayfalarındaki küfleri temizlemenin zamanı gelmedi mi sizce de?

Meğer Andımız'ın Mucidi Ezanı da Türkçeleştirmiş

2013 yılında çıkan Demokratikleşme Paketi, 80 yıldır çocuklarımızı za okul kapılarında içirdiğimiz And'ı tarihe gömmüş oldu. Bir askerî darbeyle geri getirmeye kalkmazlarsa şimdilik ona veda ettiğimizi düşünebiliriz. Peki Andımız'ı başımıza saran mucidin şahsiyetini hiç merak ettiniz mi?

Dr. Reşit Galip

Adı Dr. Reşit Galip. Bulaştığı işler neler mi? Yorulmazsanız sayalım:

Mübadele Komisyonu delegesi, Aydın Milletvekili, Ankara İstiklâl Mahkemesi üyesi, Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkan Vekili, Türk Tarihi Tetkik Encümeni Genel Sekreteri, Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri, CHP GYK Üyesi, Halkevleri'nin kurucularından...

Dahası var ama o zamanlar daha 'millî' olmamış olan Eğitim

Bakanlığı (Maarif Vekilliği) yaptığını söyleyeyim de kestirmeden yol alalım.

41 yaşında ölen Andımız'ın bu on parmağında on marifet mucidinin bilmediğimiz yönlerini şöyle toparladım sizler için:

Rodos'ta dünyaya gelen Reşit Galip'in 1919 yılında Köycüler Cemiyeti'ne kendi eliyle verdiği hayat hikâyesinde ilginç bir ayrıntıyı yakalıyoruz. Buna göre Yahudilerin kurduğu ve çocuklarını okuttuğu Alliance İsrailite İlkokulu'na girmiş ama bir sene sonra Sultan II. Abdülhamid'in emriyle okuldan çıkarılmış! Sultan bunu yaptıysa bir bildiği vardır, diyor ve söz konusu okulların hangi gayeyle kurulduğunu Aron Rodrigue'in *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması* adlı kitabından beraberce okuyoruz:

(Bu okullar), Batılılaşmanın yanında öğrencilerinden Yahudilik inancına tam bir bağlılık içinde olmalarını da istemekteydi. Örgüte göre Yahudilik, üstün bir 'ahlaki' din olarak okullarda verilen eğitimin ayrılmaz bir parçası olmalıydı. Alliance Okulları'nı kuranlar Doğu ve Kuzey Afrika'daki Yahudi halklarının dinsel duygularını güçlendirmeyi, onların Yahudiliğe, Yahudiliğin tarihine ve geleneklerine, iyi ve soylu olan her şeye bağlı olmalarını istemekteydi.¹

Muhtemelen gizlice Amerikan Kız Koleji'ne giden genç Halide Edip Adivar'ı okula gitmekten men eden Sultan Abdülhamid'in keskin gözü, görünüşte Reşit Galip'in de kökü dışarıda bir Yahudi okuluna gitmesine göz yummamıştır.

Yahudi profesörler, tarihçilik ve ırkçılık

Ne gariptir ki, aynı Reşit Galip, Darülfünun'un yerli ve Osmanlı'dan devralınan kadrosunu "inkılapçı değil" gibi sudan bahanelerle hemen tamamen tasfiye edecek ve Hitler Almanya'sından kaçmak isteyen Yahudi profesörlerle yeni bir "Türk üniversitesi" kurmaya soyunan Eğitim Bakanı olarak tarihe geçecektir.

1 Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması: "Alliance" Okulları, 1860-1925*, Çeviren: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınları, İstanbul 1997, s. 126.

Reşit Galip ailesiyle birlikte (Foto: Yedigün, Ankara)

İşte acar doktorumuz bu az zamanda büyük işler başardığı başkanlığı sırasında Andımız'ı önce kendi kızları için yazacak, ardından 80 yıllık bir bağirtma eyleminin fitilini ateşleyen inkılapçı olacaktır.

Reşit Galip'in bilinmeyen yanlarından biri de inkılap tarihinin temelini teşkil eden *Tarih IV* (1931) adlı ders kitabının yazarı olması. Hâlâ ideolojik etkisi devam eden bu kitabı Gazi Mustafa Kemal ile baş başa yazdıklarını, müsveddelerin Gazi tarafından tashih edildi-

ğini, doktorumuzun ise bazı müphem noktaların açılması için soru sormak gibi mühim katkılarda bulunduğunu biliyoruz.²

Cemal Kutay, Reşit Galip'in ağzından kitabın yazım sürecine dair şu sözleri aktarmıştı:

Onun önünde bir nevi hususi inkılap dersi alıyordum. Yaptığım itirazlar sadece kendimi bu sahada derinleştirmek içindi.

Böylece yalnız Andımız'da değil, inkılap tarihlerimizin temelinde de bir tıp doktorunun emeğinin yattığını öğreniyoruz.

Reşit Galip'in inkılap maceralarını 32 kısım tekmlî birden anlatmak ne mümkün. Onun için en iyisi birkaç önemli olay üzerinde durarak kafa çapı hakkında bir dereceye kadar fikir vermek.

Kafatası ölçüyor

İlk baskısı 1971 yılında yapılan *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri* adlı kitap, Çankaya'da 12 yıl sofracılık yapan Cemal Granda'nın anılarıdır (Şaşırtıcı tarafı, kitabın 2. baskısını Hürriyet Yayınları'nın yapmış olmasıdır). Granda 'Kafa ölçüsü' başlığı altında şu çarpıcı olayları anlatır:

Şapka Devrimi'nden sonra fes bir kenara atılmış, herkes şapka giymeye başlamıştı. Şapka ile beraber bunu giyecek olanların kafa ölçüleri de ortaya çıkmıştı. 1930 yılında Ankara'dayız. O zaman Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip, elindeki bir makineyle herkesin kafasını ölçüyor. Dolikosefal mı, Brakisefal mı? Hatırimda kaldığına göre 77-79 gelen kafalar Dolikosefal, 81'den ileri olanlar da Brakisefal.

Atatürk'ün başı ölçüldü ve 81 geldi. Odadakiler sıraya girmişler, başlarının ölçülmesini bekliyorlar. Atatürk, Reşit Galip'e 'Çelebi'ninkini (yazarı kastediyor) ölç' dedi. Öbürlerinden önce başım ölçüldü, 81 çıktı. Sevinmeye başlamıştım. Öyle ya, Atatürk'le aynı kafa ölçüsü taşıyordum. Fakat sevincim uzun sürmedi. Atatürk

2 Millet, 7 Ağustos 1947.

‘Olmaz! O hayvan kafalıdır. Bir yanlışlık olmasın’ dedi. Neredeyse ağlayacaktım...³

Buna göre Reşit Galip aynı zamanda kafatası ölçen bir doktordur!

Acar doktorumuz 1932 yılında düzenlenen Türk Tarih Kongresi’ne “Türk ırk ve medeniyet tarihine umumi bir bakış” adlı bilimsel (!) bir tebliğ de sunacak ve tam 62 sayfa tutan mufassal tebliğinin ardından kürsüye çıkıp tezlerini çürüten büyük bilim adamı Zeki Velidi Togan’a açıkça saldıranların başında gelecek, sonuçta onun marifetiyle Togan Hoca’nın üniversiteden ipini çekmeyi başaracaktır!

Kongre’deki şu sözleriyle tarihe geçmeyi fazlasıyla hak etmiş olmalı:

Uzun boylu, uzun, beyaz simalı, düz veya kemerli ince burunlu, muntazam dudaklı, çok kere mavi gözlü ve göz kapakları çekik olarak değil, ufki (yatay) açılan ‘Türk’, beyaz ırkın en güzel örneklerinden biridir.⁴

“Türk tarihi Ergenekon’dan çıkacaktır” diyerek sahneyi terk eden doktorun ardından ‘şiddetli ve sürekli alkışlar’ koptuğunu söylememize gerek yok. İrkçi tarih anlayışının Türkiye’de yerleştirilmesi uğruna elinden geleni esirgememiştir ne de olsa. Kongre dediğin de şov sahnesi mübarek...

Hz. Peygamber Türk’müş!

Bitmedi. Bir marifeti de İslâm’da reform yapmaktır Reşit Galip’in. Hızını alamayıp din işine de el atmış ve ‘Müslümanlık Türk’ün Milli Dini’ adlı bir tez hazırlamış. Sadece özeti elimizde bulunan tez, Atatürk’ün direktiflerinden ilhamını almış, onun tarafından okunup üzerinde fikir yürütülmüş ve el yazılarıyla notlar konulmuş.

Münir Hayri Egelî’nin ‘Eski bir Atatürkçü’ imzasıyla *Millet* dergisinde çıkan tefrikasında (Ekim 1947-Ocak 1948) aktardığına göre pırıltılı zekâsından çorak iklimimize saçtığı bazı inciler şunlarmış:

3 Cemal Granda, *Atatürk’ün Uşağının Gizli Defteri*, Kent Kitap, İstanbul 2011, s. 61.

4 *1. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1932, s. 159.

– Hz. Peygamber Türk aslındandır.

– Müslüman medeniyeti bir Türk medeniyetidir.

– Müslümanlığı Türk'ün anlayacağı bir hâle getirmek gerekir. Bu da ancak ibadetin Türk diliyle yapılmasıyla kabil olabilir.

İşte bu 'tez'in arkasından tekbir ile ezanın Türkçeleştirilmesi işine girilmişti ki, ilk Türkçe ezan çevirisini yapanın Andımız'ın yazarı olması sanırım fazla söze hacet bırakmayacaktır.

Urfa'da bir söz vardır; “Bilen bilir, bilmeyen bir demet maydanoz (*bahteniz*) zanneder” derler. Dr. Reşit Galip de o uzun hikâyenin sadece bir perdesidir.

Bir perde kapandı. Peki ya diğerleri?

Şimdi de Reşit Galip'in Atatürk karşısında nasıl hem vezir hem de rezil edildiğini görelim.

Atatürk Reşit Galip'i Nasıl Rezil Etmmişti?

Basınımızda bugün olmuş, 1930'ların o gülünç Gazi ve Atatürk şaklabanlıkları bütün hızıyla sürerken şimdi de bunun "İslâmcı" versiyonlarının türemiş bulunması, gülünçlüğe hazinlik boyutunu da eklemiş bulunuyor maalesef.

Haydi anladık, 1920'lerde, 30'larda bir yerlerden (mümkünse TBMM'den) arpalık kapmak için birileri Atatürk'e "Yaratan (haşa), Yaşatan, Dirilten..." diye en canhıraş fiyatlarla (!) şiirler yazar, meddahâne nutuklar döşenir, hatta Taflı oğlu Cevdet'in 1932 tarihli *Bir Faninin Kadehleri* adlı dalkavuknamesinde gördüğümüz gibi yağdanlığın amuda kalkışını bile cömertçe sergilerlerdi. Sonuçta Taflı oğlu Cevdet Bey'in 1931 seçimlerinde mebusluğa nail olması, seçim dedikse sözün gelişi canım, düpedüz emirle atanması da gösteriyor ki, hedef tam 12'den vurulmuştur.

Ancak 2010'lu yıllarda artık yalan rüzgârı olduğu iyice ortaya çıkan "Atatürk'ten seçme fıkralar"a kendilerine İslâmcı denilen veya kendilerini bir zamanlar öyle lanse edenlerce cankurtaran simidi gibi sarılınmış olması garipten de öte sakil bir hâl oluşturuyor. Doğrusu, o yaygınlaşan yanlış söyleyişle "dumur olmak" böyle bir şey mi acaba diye düşünmeden edemiyor insan.

Dumura uğramak... Ve hele Doktor Reşit Galip'i göklere çıkarmak, ululamak, hatta kutsamak da nereden çıktı? Öz torunu bile gazetelere verdiği mülakatlarda Andımız'ın artık demode kaldığını,

içinde bulunduğumuz çağa uygun olmadığını söyleyip duruyor, buna karşılık güya hakikatşinaslık şovuyla suret-i haktan görünüp Reşit Galip üzerinden -benim gibi- And'ını eleştirenlere hışımınla çıkışan bazı eski İslâmcıların bir zamanlar aynı kulvarı paylaştığımız insanlar olması, yolun bir kısmında kimlerle yürüdüğümüz üzerinde yeniden düşünmeye davet ediyor fakiri.

Kimse kusura bakmasın, ben Reşit Galip'i idealist filan diye görmüyorum. Tam tersine, kullanışlı bir adam olduğu, İstiklâl Mahkemeleri'ndeki yüzlerce idam, 60 bin kafatasının ölçülmesi, Türk Tarih Kongresi'nde emsalsiz tarihçi Zeki Velidi Togan'ın Gazi'nin resmîleştirilmek istenen "tezi"ne bilimsel itirazları üzerine üniversiteden kovdurulması, Darülfünun'dan deve dişi gibi hocaların kollarından tutulup sokağa atılması ve yerlerine Alman Yahudilerinin doldurulması gibi ciddi ideolojik operasyonlarda maşa gibi kullanıldıktan sonra bir köşeye atılanlardan biri olduğunu düşünüyorum. Tıpkı onlarca adamı astıktan sonra bir mendil gibi buruşturulup kenara atılan İstiklâl Mahkemeleri'nin elleri kanlı Üç Ali'leri gibi, onların mesai arkadaşı eli kanlı Reşit Galip de aynı muameleye maruz kalmıştır.

Eğer dedikleri gibi Reşit Galip'de idealizmin zerresi mevcut olsaydı, sokağa attığı kimya profesörü Cevat Mazhar Bey'in 'Beni hiç değilse bir orta mektebe hoca olarak atayın da alnımdaki şu inkılap düşmanı damgasıyla yaşamayayım, sokağa çıkamıyorum' yakarışını cevapsız bırakmaz ve ülkemizin bu seçkin inorganik kimyacısının damarlarına baryum klorid eriyiği zerk ederek "feci çırpıntılar" içerisinde hayatına son vermesinin üzerini "Veremden öldü" diye örttürmezdi iktidarın emrindeki gazetelere.¹

Nazım'a 15 yıl hapis cezası veren Doktor!

Ayıptır, yazıktır, günahıdır. Bari torunu gibi "Bunları yaptı ama devrin şartları böyleydi, ne yapsın?" deyin de günahıyla beraber bırakın bir kenara.

1 Bkz. *Yakın Tarihin Kara Delikleri* adlı kitabım (2013).

Şeyh Said'i, İskilipli Atıf'ı, Maliyeci Cavid'i, Rüştü Paşa'yı, İsmail Canbulat'ı... astıran, Rauf Orbay gibi bir kahramanı 10 yıl kürek cezasına mahkûm eden, Kâzım Karabekir Paşa ve şerefli dava arkadaşlarını idamla yargılayan ve hatta ordu içinde kaynaşma olmasa resmen sallandırmaya kararlı birine saygı duymamı kimse beklemesin.

Aklıma gelmişken sorayım: Şu bizim Nazım Hikmet sevdalılarına ne oldu dersiniz? Sus puslar değil mi? Neden acaba? Yoksa Reşit Galip'in Nazım Hikmet'i İstiklâl Mahkemesi'nde 15 yıl ağır hapse mahkûm ettiren yargıçlardan biri olduğunu fark ettiklerinden mi dersiniz? Ey Nazım deyince hiddetle köpürenler! Haydi sesinizi çıkarsanıza!

Açın Ergün Aybars'ın *İstiklâl Mahkemeleri* kitabını,² bu "Kemalist" incelemede Nazım Hikmet'in de, Aydınlikçılar'ın da, *Aydınlik* gazetesinin o zamanki sahibi Sadrettin Celal'in de aynı davada yargılandıklarını ve tam 15'er yıl kürek, yani ağır hapis cezasına mahkûm edildiklerini okursunuz. Şimdiyse aynı gazetenin devamı olduğunu iddia eden *Aydınlik* gazetesi çıkmış, bana karşı bir zamanlar kendi gazetesinin sahibini mahkûm ettiren şu ırkçı Reşit Galip'i savunuyor.

Ziya Paşa'nın o meşhur,

Zalimlere bir gün dedirtir kudret-i Mevla
"Tallahi lekad aserekellahu aleyna"

beytini tasdik ediyor, bir bakıma suç işlemiş olduklarını kabul ve beyan ediyorlar, hem de hiç farkına varmadan.

Meğer yılını koynumuzda büyütmüşüz!

Bu vesileyle Reşit Galip'in etrafına örülmek istenen ve ondan bir kahraman ("Atatürk'e kafa tutan tek adam" lakırdıları) türetmeye dönük Kemalist efsaneye de son vermekte fayda var, zira bu Reşit Galip şakası biraz fazla uzadı. Unutmayın ki, tarihi silah olarak kullanmaya kalkarsanız bir gün o silahı sizin kafanıza doğru çevirecek birileri de muhakkak çıkacaktır.

2 Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun baş kısmını yazdığı ve "Sonunu bilenler tamamlasın" dediği bir hatıra dilden dile, daha doğrusu ekrandan ekrana ışık hızıyla dolaşmakta. Özetleyelim:

Reşit Galip bir gün Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'ndaki sofrasındaymiş (Şimdi birileri "O sofralarda öyle ciddi şeyler konuşulurdu ki..." demesin sakın, Safiye Ayla'nın hatıralarından öyle şeyler aktarırım ki, sıdkınız sıyrılır. Buyurun bir parçayı birkaç sayfa sonra okuyup feyizlenelim). Vaktiyle Atatürk'ün de öğretmenliğini yapmış olan zamanın Milli Eğitim Bakanı Esat Hoca da oradadır.

Reşit Galip sofrada eğitim sistemini ve Bakan'ı açıkça ve şiddetle eleştirir. Atatürk de hocasını savunur, haksızlık yaptığını söyler. Tartışma iyice kızışınca Atatürk dayanamaz ve Reşit Galip'i sofradan kovar. Bunun üzerine Reşit Galip "Burası sizin değil, milletin sofrasıdır!" diye kafa tutar! Atatürk bakar ki iş kavgaya dönüşecek, sofrayı kendisi terk eder.

Efsaneyi üretenler genellikle olayın buraya kadarki kısmını aktarıyor ve "Bakın, iyi bakın, o beğenmediğiniz sofrada ne cesur yürekler (!) varmış. Atatürk de ne hoşgörülü adammış birader!" diye duble yollar düşüyorlar Kemalizm'in sarsılmakta olan kalesine.

Ancak olayın bir de arka planı ve en önemlisi de aynı kaynakta ilginç bir devamı var. Onu fıkradaki Bektaşî Şeyhi gibi görmüyorlar veya görmek ve göstermek istemiyorlar. Ne ki, görmek istemeyenden daha kör kim olabilir? Biz işte olayın onların görmek istemediği kısmını okuyacağız birazdan.

Atatürk'ün uşağı Cemal Granda Kemalizm açısından şoke edici bilgiler aktardığı hatıralarında olayın tam da bundan sonrasını anlatan tek şahidimiz. Bakın neler neler nakletmiş:

Reşit Galip'in kalkmadığı sofradan kendisi kalkıp sarayın Harem Dairesi'ne giren Atatürk soyunurken uşağına meğer şöyle demiş:

"Desene ki yılanı koynumuzda büyütüyormuşuz!"

Atatürk'ün "yılan" dediği, anlı şanlı Reşit Galip'tir!

Ancak devamında bir süre sonra Atatürk'ün Reşit Galip'in Ankara'da verdiği bir konferansı radyodan dinlemesine ve konuş-

masından memnun kalarak “gözlerinde bir sevinç pırıltısı yanıp” söndükten sonra “Kendisini affettirdi” demesine ne diyelim?

Tahmin edebiliriz herhâlde: Reşit Galip o konuşmasında kimbilir hangi yaltaklanma ve dalkavukluklarda bulundu da afv-ı şahaneye mazhar olabildi!

Ya o birilerinin pek hoşuna giden “onurlu adam”ın akıbeti ne oldu? Granda onu da anlatıyor ki, bütün açıklığıyla:

Radyoyu kapattıktan 15 gün sonra Atatürk Ankara’ya gitmiş ve Reşit Galip bu defa Çankaya’daki sofraya davet edilmiş. O da gelmiş. Atatürk sofradayken bir ara Reşit Galip’in kulağına eğilip yalnız onun duyacağı bir sesle “Yarımdan itibaren Maarif Vekili’siniz” diye müjdeyi fısıldamış. Nitekim birkaç gün sonra da bakan olduğu kamuoyuna açıklanmış.

Öyle kalkılmaz, böyle kalkılır!

Buraya kadar mesut bir hikâye gibi görünüyor. Fakat bakın bu onurlu Bakan’ın (!) başına o gece bundan sonra neler gelmiş? Atatürk’ün çok şey bilen uşağına kulak verelim yine:

O gece sofraya oldukça kalabalıktı. Reşit Galip’in üzerinden sevinç akıyordu. Toplantının en kıvamlı anında Atatürk kapıda duran askerlerden ikisini çağırdı ve güreştirmeye başladı. (...) Güreş çok zevkliydi. Hepimiz büyük bir dikkat ve merakla sonunun nasıl geleceğini bekliyorduk. Reşit Galip’in ise merakı son haddini bulduğu bir sırada Atatürk askerlere işaret ederek yeni Bakan’ı “Altı Okka” yapmalarını emretti.

Hepimiz şaşırmiştık. Bakan da öyle. Daha şaşkınlığımız geçmeden o babayani iki asker, Reşit Galip’i karga tulumba kucaklayıverdiler. Havaya kalkan Bakan, önce bir iki çırpınmayı denedi; fakat ne haddine. Dev gibi muhafızların birer çelik pençeyi andıran elleri arasında kıpırdamak ne mümkün.

Toplantıda bulunanlarda heyecan son haddini bulmuştu. Sonunun ne olacağını merak ediyorlar, âdeta nefes bile almaktan korkuyorlardı. Atatürk ise soğukkanlı ve tabii görünüyordu.

Evet, Reşit Galip Maarif Vekili yapılmış, bugünkü deyişle Milli Eğitim Bakanı. Lakin onuru da ayaklar altına alınmış, elalemin için-

de tıpkı bir sunnet çocuğu gibi iki babayani askerin eline verilmiş, ayakları yerden kesilmiş, el ve ayaklarından kısıvrak yakalanmış vaziyette çırpınmaktadır. Rezaletin son perdesine ramak kalmıştır.

Karga tulumba bakan oldu

Atatürk'ün uşağı bundan sonrasını da anlattığı için bahtiyarlığımız fevkalhaddir! Buyurun onun sansürsüz ağzından dinleyelim bu garip olayın devamını da:

Askerler Reşit Galip'i iki üç kez havaya kaldırdılar. Tam yere vuracakları sırada Atatürk'ün işaretiyle vurmaktan vazgeçiyorlar, tekrar var güçleriyle havaya sallıyorlardı.

Birkaç kez tekrarlanan bu hoş oyundan sonra Atatürk, Mehmetçiklere, 'Yeter' dedi. Sonra sofradakilere döndü. Gülererek, 'Biz istersek böyle de hareket edebiliriz' dedi.

Herkes gibi Uşak Cemal Efendi (Atatürk kendisine "Çelebi Efendi" dermiş) de gördükleri karşısında şaşkındır; bir yandan da bir bakanın içine düştüğü bu tahkir edici durumu kendince manalandırmaya çalışmaktadır.

Acaba Atatürk bu hareketi neden yaptırmıştı askerlerine? 15 gün önce kendisine hakaret eden Reşit Galip'e ders mi vermek istemişti, yoksa "vaktiyle kalk dediği hâlde sofradan kaldıramadığı Reşit Galip'i isterse böyle kaldıracabileceğini mi ima etmişti?"³

İşte birilerinin sözde "onurlu duruş" sahibi dedikleri Doktor Reşit Galip'in asıl bu rezil rüsva oluşuna isyan etmesi ve tam da burada Atatürk'e, "Burası sizin değil, milletin sofrasıdır, beni iki askere kaldırtmaya ve cümle âleme rezil etmeye asla hakkınız yoktur!" demesi ve bu aşağılamadan sonra racon kesmesi gerekmez miydi?

Anlatılana göre değil bağırıp çağırmak, gıkı bile çıkmamıştır. Ne de olsa bakanlık koltuğunun sıcaklığını altında henüz hissettiği dakikalardır.

3 Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Kent Kitap, İstanbul 2011, s. 79-85.

İşte efsaneleştirilmeye çalışılan olayın arka planı ve anlatılmayan devamı...

Bir olayı anlatacaksanız bari başıyla sonuyla bir bütün olarak anlatın da içki tesiriyle söylenmiş sözler ile bakanlık vaadiyle ayılmış olan zatın manidar susuşunun sebebini iyice fehmedebilelim. Aksi takdirde tarihin bize kurduğu tuzakların farkına varmaz ve en önemlisi de tarihteki olayları yanlış anlayarak ve anlatarak gerçeklerin önüne yeni engeller dikmiş olur, hatta bir perde de siz çekersiniz. Yanlış bilgi üzerine yapıyanlış yorumlar bina edersiniz. Efsane imalatçılığının ekmeğine yağ sürmüş olursunuz.

Voltaire haklı olmalı: “En büyük acı, artık acıtmaz olmuş zincirlerin acısıdır.”

Safiye Ayla Anlatıyor Atatürk ile İsmet Paşa Arasında...

...Atatürk çok keyiflendi ve kahkahalarla gülmeye başladı. "Öyleyse gel beni öp!" dedi.

Büyük bir coşku ve istekle kalkıp önce Atatürk'ün elini, sonra da yanaklarını öptüm!

O gece bana bol bol övgüler yağdırdı Atatürk. On yedi yaşında ve en güzel çağımdaydım. Vücudumun kadınsı çizgileri yeni yeni ortaya çıkmaktaydı.

(...) Ertesi gün Çankaya'ya çağırıldım. O geceyi asla unutamıyordum.

(...) Yaşadığı çağa damgasını vurmuş bu büyük insanla baş başa iki gece geçirdik. Heyecan dolu, şiir yüklü, tozpembe iki gece... O gecelerin unutulmaz anıları ruhumun derinliklerine sindi. Başkalarıyla asla paylaşmayacağım, kıskançlıkla koruduğum ve kalbimin en gizli köşelerinde sakladığım anılarımla sarhoş bir hâlde İstanbul'a döndüm.

(...)

İsmet Paşa az sonra izin isteyip sofradan çekildi. Zaten erken yatan bir insandı. O sofradan ayrılır ayrılmaz Atatürk bana döndü, "Safiye git bak bakalım, Paşa'nın bir isteği var mı?" diyerek ardı sıra gönderdi.

İnönü'nün odasına girdiğimde beni büyük bir incelik ve istek içinde karşıladı.

Bana pijamalarını verdi. "Yanımda kal kara kız," dedi, "yorgun görünüyorsun."

Sabah uyandığımda Paşa'yı giyinik olarak gördüm. Erkenden kalkmış hazırlanmıştı. Ben telaşlandım. "Özür dilerim Paşam!" dedim, "Uyuyakalmışım!"

(...) İnönü'nün odasında kaldığım geceden sonra Atatürk beni bir daha sofrasına çağırmadı. Sanırım onun bu tutumunun birçok nedeni vardı. Ata bana kırılmış ya da gücenmiş, hatta kızmış olabilir miydi? Kim bilir, belki de... Bunları söylerken bildiğim bir şey yok elbet; yalnızca benim yorumum. Ancak şunu iyi biliyorum ki: Ata o günlerde İstanbul Radyosu sanatçılarından Melek Tokgöz adlı bir hanımla çok yakından ilgileniyordu.

Safiye Ayla'nın Anıları, Haz.: Necati Güngör, Heyamola Yayınları, İstanbul, s. 19 ve 107-108.

İdeoloji Bilimi Nasıl Döver? Susturulan Dilbilimci

Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı Özel Kalemî'nde şifre kâtipliğine girmiş olan Haldun Derin'in hatıralarında rastladığım bir olay, Başkır-istan Devlet Başkanlığı yapmış Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın 1932'de üniversiteden kovulması olayının tek örnek olmadığını gösterdi. Meğer az daha Azeri kökenli bir dil uzmanı da aynı akıbete uğrayacakmış. İşte 1934 yılında düzenlenen İkinci Dil Kurultayı'nda geçen o ibretlik olayın ayrıntıları:

"Sunulacak tezleri, Gazi, hep yaptığı üzere önceden birer birer okumuş bulunuyor. Bu arada İstanbul Üniversitesi'nden (Ahmet) Caferoğlu, sırası gelince tezini kürsüden okumaya başladı. Fakat önceden sunduğu nüshada bulunmayan birtakım sözleri tezine sonradan eklemiş. Öyle sözler ki, Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi adına kurultaya katılan Profesör Samoyloviç ile Profesör Meşçaninof'un vatandaşı oldukları ülke üzerinde Caferoğlu'nun hoş kaçmayacak, konu dışı bazı düşünce ve dileklerini yansıtıyor. İşte bu sırada bir işaret verilmiş olmalı ki, bir kımıldama görüldü. Ufak bir haber uçu, hâkimane -bilgece- bir üslupla Caferoğlu kürsüden indirildi. Rus egemenliği altındaki kan kardeşleri için beslediği duyguları yenemeyerek Caferoğlu, bir boşboğazlığa kapılıvermekten kendini alamamıştı."

Cumhuriyet'in kürsü özgürlüğü ve aydınlanması bu kadardı işte...

Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemîni Anımsarken*, Haz. Cemil Koçak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 77.

İnönü Taksim'deki Müslüman Mezarlığını da Yok Etmışti

1 Mayıs 2013'ten beri gündemden inmeyen Taksim Meydanı'nın tarihe mal olması şunun şurasında 150 yıllık hikâyedir. Hatta bugünkü hâlimden söz edeceksek hikâyemizi 88 yıl ile de sınırlandırabiliriz.

Peki ondan önce ne durumdaydı Taksim?

Semte adını veren Sultan I. Mahmud'un eseri olan şirin maksemi 18. yüzyıldan beri oradaydı ama kırık bir bölgede yer alıyordu ve en önemlisi Taksim, şehrin en geniş mezarlık bölgelerinden birine ev sahipliği yapmaktaydı.

'Nasıl? Taksim Meydanı eskiden mezarlık mıymış yani?' dediginizi duyar gibi oluyorum. Evet, yanlış duymadınız, burası çok geniş bir mezarlık adasıymış ve hatta büyüklüğüyle Eyüp Sultan'ın rakiplerindenmiş.

Taksim'deki mezarlıklar o kadar geniş bir alanı kapsamaktadır ki, yalnız Gezi Parkı'nı değil, Taksim Anıtı'nın bulunduğu mahalden başlıyor, AKM binasından sahile doğru iniyor, öte yandan Pangaltı'ya kadar göz alabildiğine uzanıyordu. İçinde hatırı sayılır büyüklükteki bir Müslüman mezarlığı bulunduğu gibi "Frank", Rum ve Ermeni mezarlıkları da vardı. Zaten burası Bizans devrinden beri mezarlık olarak biliniyordu. İşte tartışılan Topçu Kışlası, mezarlıkların bulunduğu yeşil alana yapılacaktı.

١٩١٨ امپراطور و امپراطریس آلمانین ساریک ایس باغداد و آلمان ساریک ایس باغداد
Arrivée de L.-L. MM. l'empereur et l'impératrice d'Allemagne à l'ambassade impériale de Péra

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ziyareti sırasında çekilen bu fotoğrafta sağda bugünkü Alman Konsolosluğu, solda ise Müslüman mezarlığının ve selvilerin görüntüsü

Önemli bir ayrıntı da şudur:

AKM tarafındaki Müslüman mezarlığı ile meydanı Harbiye'ye doğru kateden Fransız, Rum ve Ermeni mezarlıkları yan yanaydı. Osmanlı İstanbul'unda semtleri bile ayrılan farklı din mensuplarının son uykularını birbirine yakın mezarlıklarda uyumaları ilginçtir ve bu, sadece Osmanlı'nın engin hoşgörüsünü gösterir.

Ancak dikkat çekici bir başka nokta var: Ayaspaşa'daki Müslüman mezarlığı 1926 yılına kadar ayaktaadır ve mezar taşları ve selviler Taksim'i 'laikleştirme' uygulamasının kurbanı olurken korkunç bir rant transferine de kurban gidecektir.

Nasıl mı? Görelim beraberce...

Bir mezarlık nasıl paylaşılır?

1930'lu yıllarda Gümüşsuyu'ndan Mete Caddesi'ne uzanan bölgede pıtrak gibi bitiveren apartmanlar akılları karıştırmıştır. Zira

burada apartman yaptıranlar nedense hep Tek Parti devrinin komutanlarıdır, hatta tapuda Başbakan'ın eşi Mevhibe İnönü'ye ait bir parsel dahi çıkmıştır.

Mezarlığın parsellenip satılma hikâyesini cesur gazeteci Arif Oruç anlatır. Arif Oruç *Yarın* gazetesiyle Serbest Fırka'yı cansiperane bir şekilde savunmuştu. Partinin kapatılmasının ardından gazetesi de yasaklılar arasına girmiş olan Oruç, Başbakan İnönü'nün yolsuzluklarını yazmak ister; ancak bu, kaçtığı Bulgaristan'da çıkaracağı *Yarın* broşürlerinde mümkün olabilecektir.

Arif Oruç'un 5 No'lu *Yarın* broşüründeki¹ iddiaları yenilir yutulur cinsten değildir ve eğer Demokrat Parti 13 Temmuz 1950'de Af Kanunu çıkartmasa İnönü ailesi ve CHP'nin başını fena hâlde ağrıtabilecektir.

Aynı iddiaları Necip Fazıl gördüğümüz gibi 1950'lerde, Bedii Faik ise 1970 yılında *Dünya* gazetesinde tekrarlayacak ve deliller Ahmet Gürkan tarafından *İsmet Paşa'nın Beytülmalî* adlı kitapta toplanacaktır.

Arif Oruç'un iddiaları özetle şöyledir:

Başbakan İnönü yetkisini kullanarak mezarlığın tapusunu, Ayas Paşa'nın torunlarından birine verdirmiş, adam da tapuyu alır almaz “selvileri kestirip mezar taşlarını söktür”müş, boşalan arsayı yüzbinlerce liraya hükümetin önde gelenlerine satmış, sonra da Mısır'a savuşmuştur.

Bundan sonrasını Arif Oruç'un iğneli kaleminden okumaya değer:

Mevhibe İnönü'nün arsası

Kabristanın senedini eline alır almaz dahi İsmet Paşa'nın hanımefendilerine bir apartmanlık “yerceğiz” hediye etmişti. Hanımefendinin apartmanı “beleştten gelen” arsa üzerine kurulmuştu ki, arsanın kıymeti 50 bin lira tahmin ediliyor. Apartman, Başvekil Paşa'nın mahdumları küçük Ömer Beyefendi'nin cep harçlıklarından tasarruf edilen 200 küsur bin lira ile vücuda getirilmişti.

1 Arif Oruç'un *Yarın*'ı, Hazırlayan: Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

Ömer İnönü'nün Taşlık'ta inşa ettirdiği villa

Halk Fırkası erkânı, her gün pederleri tarafından verilen 5-10 kuruşu çabuk 200 bin lira hâlinde arttırmağa muvaffak olan küçük Ömer Bey'in; mahalle mekteplerinde peynir ekmek bulamayıp da Hilal-i Ahmer (Kızılay) tarafından kendilerine haftada iki defa birer dilim ekmek peynir tevzi edilen Türk çocuklarına "tasarruf numune-i imtisali (örneği)" olacağı söyleniyor.

Aynı olayı gazeteci Bedii Faik 1970 yılında şöyle anlatmıştır:

Ayaspaşa vaktiyle mezarlıktı ve evkafa (vakıflara) aitti. İnönü'nün müsteşarı olan zat, evkaf işlerine bakmaktaydı. Günün birinde işte bu müsteşar, mezarlığı vakıf olmaktan çıkarmış, parsellemiş ve bahis konusu arsayı da şefine münasip görmüştür. O tarihte görevde bulunan İstanbul Belediye Meclisi bu oldu-bitti karşısında isyan etmedi değil. Ama oldu-bittiyi yapan müsteşar beyin "Paşam! İstanbul Valisi, Belediye Meclisi'ni aleyhinize kışkırtıyor" demesi üzerine İnönü, devrin valisine son derece haşın davranmış ve rahmetli de bu muamele üzerine derhal istifa etmiştir.

Burak Çetintaş'ın araştırması Taksim sırtlarındaki Ayaspaşa Mezarlığı'nın nasıl parsellenip satıldığını bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyor:

Önce gömüye kapalı mezarlık sahasını kaplayan selviler birer ikişer kesilmeye başladı. Daha sonra da kimisi çarpılmış, kimisi

toprağa iyiden iyiye gömülmüş kavuklu, destarlı, serpuşlu mezar taşları kaldırıldı.²

Bir kurnazlık daha yapılmış ve vakıfların gazetelere verdiği ilanlarda satılacak arazinin mezarlık olduğundan hiç bahsedilmemiştir. Böylece satılan arazi rahatça parsellenip imara açılacak ve dönemin önde gelen ailelerine apartman olarak hizmet verecektir.

Peki bazı resimlerde gördüğümüz o güzelim mezar taşlarına ne oldu dersiniz?

Tabii onlar da hoyratlıktan ve rant hortumlarından nasibini aldı. Yok edildi. Öyle ki, bu mezar taşlarının içinde modern edebiyatımızın kurucusu kabul edilen Şinasi'ninki de vardı (*Şair Evlenmesi* yazarı hakikaten tuhaf bir adamdı; cenazesine yalnız 15 kişinin katılmasını vasiyet etmiş ve vasiyetine de riayet edilmişti. Ancak seçimin nasıl yapıldığını bilmiyoruz).

Böylece bazılarınca “Cumhuriyet’in Altın Çağı” olarak kabul edilen 1930’lu yıllarda üstelik Taksim’in Müslümanlığını simgeleyen koca bir mezarlık göz göre göre satılmış, yok edilmiş, imara açılmış ve ustaca gerçekleştirilen bir rant transferi operasyonuna sahne olmuştu.

Bu daha bir şey değil. Sultan Abdülaziz’in yapımını başlattığı Aziziye Camii’nin arsasına İnönü ve çevresindekiler tarafından nasıl el konulduğu ile birlikte değerlendirildiğinde karşımıza çıkan tablo korkunçtur. Cumhuriyet’in ilk yılları vakıf soygunundan tutukludur!

Abdülaziz'in Yaptıramadığı Caminin Arsasını Kimler Yağmalamıştı?

Falih Rıfki Atay'ı bilirsiniz, Atatürk'ün en yakınındaki kalemlerden biri, belki de birincisidir. Lakin bazı gerçekleri açıkça itiraf edebilen nadir Kemalistlerdendir. Propagandist olmadığı zaman sineye çekelebilen bir Kemalist'tir daha doğrusu.

Atay'ın kitabı *Çankaya'nın* "Bir Şehir Yapmak" bölümünü ibretle okumuştum. Bir dönemin talancı zihniyetini pek güzel yansıtan bu bölümü okumayan, 1920'ler ve 1930'larda Ankara'daki rant sağlama ve köşe dönme hikâyelerinden yeterince nasiplenmemiş demektir.

Bu konuyu neden gündeme getiriyorum? Şundan:

Şu "Gezici" aydınlarımız var ya, canını Topçu Kışlası'nın yeniden yapılmasına sırf 'rölövesi' yok diye karşı çıkanlar, diyorlarmış ki, hükümet o kadar tarihî eseri yeniden yapmaya meraklı ise Swiss Hotel'in yerindeki Şark Kahvesi'ni ihya etsin de görelim.

Söz madem Şark Kahvesi'nden açıldı, biz de diyelim diyeceğimizi:

Swiss Hotel'in oraya yapılması tabii ki feci bir hatadır. Ancak aynı hata, hem de çok daha büyüğü, 1935-40 yıllarında İsmet Paşa ve avenesinin tezgâhladığı akıllara zarar bir operasyonun sonucuydu.

Peki sizler cami arsası gasbedilerek yaptırılan İnönü Köşkü ve şimdi girdiği bütün savaşları kaybetmesiyle meşhur İsmet Paşamı-

Sultan Abdülaziz'in yapımını başlattığı Aziziye Camii'nin sonradan gasbedilecek arsasındaki taş kalıntıları (Ressam: Warwick Goble).

Taşlık ismi buraya yıllarca yerde kalan taşlardan dolayı verilecekti.

zın anlı şanlı heykelinin süslediği İnönü Parkı çatır çatır yapılırken neden ses çıkarmadınız? O zaman yoktunuz belki ama insan bir vakıf arazisinin gasbını tek bir yazısında olsun sorgulamaz mı?

Gelin, İnönü Köşkü ve çevresindeki CHP kodamanlarının evkaftan ele geçirdikleri araziye geri alma girişimini destekleyin de samimi olduğunuza inanalım.

Otelin yeri olsun, Şark Kahvesi ve İnönü Köşkü'nün yeri olsun temelleri 1875'te atılan Aziziye Camii'nin arsasıdır ve bir vakfın arazisidir. Nitekim Akaretler denilen sıra evler de bu vakfa gelir olsun diye aynı padişah tarafından yaptırılmıştır.

Şimdi Falih Rıfkı'nın Ankara'da dönem rant itiraflarına bakalım, sonra da bir cami arsasının uyanık bir cumhurbaşkanı ve çevresi tarafından hangi yollardan ele geçirildiğini görelim.

Ankara'da spekülasyon fırtınası

Falih Rıfkı şöyle yazıyor:

Çünkü hemen spekülasyona dalmıştık. Herkes saklayıp ileride satmak üzere arsa edinmek hırsına kapılmıştı. Şehir imarlarının

başlıca düşmanı spekülasyon olduğunu düşünecek hâlde bile değildik. Bunlar yeni devletin “kusur”ları değil, “tecrübesizlikleri” idi.

“Ankara’da herkes,” diyor Falih Rıfkı, “hırsla kapılmıştı”, “spekülasyona dalmıştı.” “Tecrübesizlik” diye “kusurları” örten bir kılıf da uydurmuş. Güzel, bunları bir kenara yazıp devam edelim:

Ankara’da milyonlar çalınmıştır. İstanbul’da milyonlar vurulmaktadır.

Ve arkasından şu acı hüküm cümlesi gelir:

Sabit olmuştur ki, Mustafa Kemal, Şapka ve Latin harfleri devrimlerini başarabilecek kadar kuvvetli bir idare kurmuş, fakat bir şehir planını tatbik edebilecek kuvvette bir idare kuramamıştı.

Nasıl? Dedğim kadar var değil mi? Artık aynı tayfanın İstanbul’da bir cami arsasında ne “milyonlar vurduklarını” görebiliriz.

Abdülaziz’in ahı yerde mi kaldı?

Sultan Abdülaziz payitaht İstanbul’a devasa bir cami yaptırmak istiyordu. En uygun yerin, Dolmabahçe Sarayı sırtlarındaki Vişnezade Mahallesi’nde olduğuna karar vermişti. Burada Kanuni Sultan Süleyman’ın yaptırdığı bir camiyle bazı evler vardı. Hepsini bedellerini fazla fazla ödeyerek istimlak ettirdi ve 1875 yılında Aziziye adını alacak caminin inşasını başlattı. Ancak ertesi yıl askerî darbeye maruz kalıp tahttan olunca inşaat da mecburen durdu.

4 minareli ve Boğaziçi’nin en güzel mimari eserlerinden biri olacağı belirtilen cami inşaatı yarım kalınca taşlar uzun zaman ortalıkta kaldı; halk bu yüzden oraya “Taşlık” adını verdi. Taşların bir kısmı çevre binaların yapımında kullanıldı.

Taşlık 1923 yılından itibaren şahıslara kiralanmış, bir köşesine de gazino inşa edilmişti. İşte buraya 1940’ların sonunda Mimar Sedat Hakkı Eldem tarafından bir Şark kahvesi inşa edilecektir.

Ancak cami arazisinin başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmeyecektir.

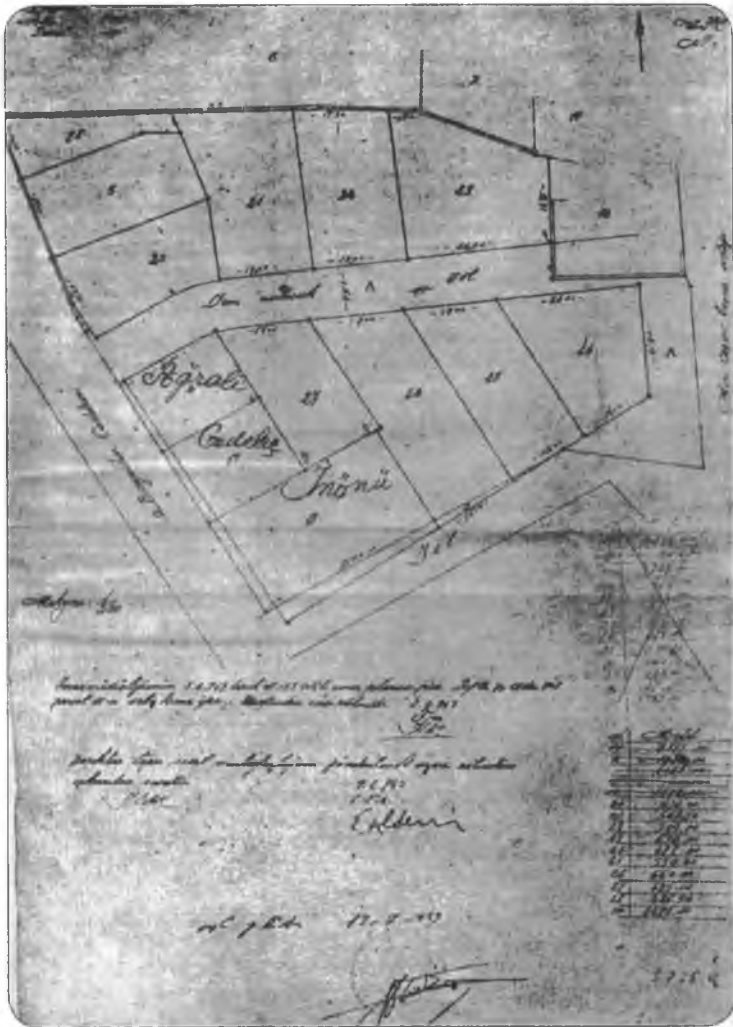

Sedat Hakkı Eldem'in *Boğaziçi Anıları* adlı kitabında yer alan bir fotoğrafta Aziziye Camii'nin inşaat hâli görülüyor.

1935'ten itibaren cami arsasına devletlular göz dikti. Taksim'deki Gezi Parkı'na ismini veren ve girişine diktireceği muazzam heykelini de Viyana'ya, Heykeltıraş Belling'e sipariş eden Cumhurbaşkanı İnönü, cami arsasından parseller satın almaya koyuldu. Ne gariptir ki, müsteşarı Kemal Gedeleş de aynı bölgeden arsalar satın alıyordu. Onun yanında ise yine CHP'li Maliye Bakanı Fuat Ağralı ile eşinin arsaları çıkacaktı (Ağralı'nın çifte pasaportu olduğunu hatırlatalım mı?).

Nitekim imar faaliyeti başlamakta gecikmeyecekti. Köşkler peş peşe yükselirken camiye ait büyük taşlar ve mermer sütunlar kaldırıldı, temelleri görünmez hâle getirildi. Cami arsasından geriye kalan kısım ise 1948 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla belediyeye devredildi.

Söz konusu otelin temelini 1987'de atıldığını söyleyelim. Son kalan yere de Maçka İnönü Parkı yapılarak ortasına, Gezi Parkı'na konulmak üzere sipariş edilen ama dikilemeyen heykel dikildi. Daha doğrusu cami arsası yağmasına böylece "tüy" dikilmiş oldu.

"Cihanın bir mislini görmediği ifşa ve ispata ait tapu haritası",
Büyük Doğu, 15 Eylül 1950

İstanbul'un bu gözde mekânındaki spekülasyonlar DP döneminde Meclis'e getirildi (20 Kasım 1950). Sinan Tekelioğlu İçişleri Bakanı Rüknettin Nasuhioğlu'ndan Taşhık'taki yağmayı soruyor, o da cevaplıyordu.

Yağma Hasan'ın böreği!

Tutanaklara göre Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, başta İnönü olmak üzere burada ev ve apartman yaptıranlar tarafından bir park yapması ve yolun imar planlarına aykırı olarak evlerinin önünden geçmesi için sıkıştırılmış. Yolun sırf bu şekilde keyfî ve teknik olarak pahalı yaptırılması kamuya pahalıya patlamış ve o devrin parasıyla 2 milyon liraya yakın bir para dökülmüştür müteahhitlerin ceplerine. Yapılacak parka 3 milyon liraya yakın istimlak parası ödenmiş, şimdi hasretle andıkları Şark Kahvesi için de tüyü bitmemiş yetimin hakkından kısılarak 300 bin liraya yakın bir meblağ sarf edilmiştir. Toplam harcama dudak uçuklatıcıdır: 5 milyon 213 bin 750 lira...

Bu korkunç israfın, “Ne yapalım, savaştayız, paramız mı vardı?” denilerek hayvan yemi karıştırılmış 300 gramlık ekmeğe talim ettirilen milyonların kursağından kesilerek yapıldığını hatırlatalım.

Üstelik İnönü işi gücü yokmuş gibi cami arsasını her nasılsa Emlak Bankası'ndan metrekaresi 1 TL'ye (evet bir liraya) satın alan Cemal Sipahi'den gayet uygun fiyatlarla üç defa arsa satın alıyor, müsteşarı Kemal Gedeleş ile Fuat Ağralı da onu aratmıyorlar. Ve nedense bütün alış-satışlar bu üçlü arasında geçiyor ve aradan 7 yıl geçmesine rağmen nedense fiyatlar da pek artmıyor! İşlem bittikten sonra ise arsa fiyatlarını tut tutabilirsen!

Necip Fazıl “Dedektif X Bir” imzasıyla kaleme aldığı bu fahiş spekülasyonları “Yağma Hasan'ın böreği” başlığıyla duyuracak ve soracaktır:

Dünyanın ve tarihin hangi köşesinde bir devlet reisinin zatî (kişisel) nüfuzunu kullanarak ileride 100-150 misli kâr etmek üzere bir malı eline geçirdiği yazılıdır?¹

Sorgulayacaksanız buyurun, tapu dairesine beraberce gidelim ve bir cami arsasını kimlerin üzerlerine nasıl geçirdiklerini görelim. Bakın, İnönü ailesinin Anadoluhisari'ndeki yalısının 7,5 milyon liraya satışa çıkarıldığını yazmadım daha...

1 Dedektif X Bir, “Yağma Hasan'ın Böreği!”, *Büyük Doğu*, 15 Eylül 1950, s. 3 ve 14.

İsmet Paşa mandacı mıydı?

“İnönü! Kaç milyonun var??? Türk milleti bunun cevabını sana bir gün verdirecektir!!!”

Necip Fazıl Kısakürek

İşgal altındaki İstanbul’a gazeteci kimliğiyle gelmiş olan romancı Ernest Hemingway (sonradan Nobel Ödülü de alacaktır) şu veciz cümleyi düşmüş not defterine:

Mustafa Kemal’in kimselerin unutamayacağı, İsmet Paşa’nın da kimselerin hatırlamayacağı bir yüzü var.

Ünlü romancı bu manidar cümleyi sarf ederken herhâlde kimsenin hatırlamayacağı bir siması olduğunu söylediği İnönü’nün bu ülkede bir asır sonra dahi tartışılacağına zerre kadar ihtimal vermezdi. Bugün İnönü öylesine çetin bir kapalı kutudur ki, korkarım tam olarak açılmasına 21. yüzyılın ilk yarısının da nefesi yetmeyecektir.

Başbakanken eleştirilemezdi (kekeme Serbest Fırka dönemi hariç). Cumhurbaşkanıyken hiç eleştirilemedi. 1950’de iktidarı Demokrat Parti’ye eski defterleri açmamak şartıyla devrettiği için hesap sorulmaktan kurtuldu (Menderes ağzından çıkan ‘Devr-i sâbık yaratmayacağız’ sözünden kısa bir süre sonra pişmanlık duyacaktı). 27 Mayıs’ta yeniden kutsandığı için kimse ona yan bakamadı. Adalet Partisi’nin iktidara geldiği 1965’ten sonra basında ciddi bir eleştiri yapılar gibi oldu ama bu da askerin “Paşa”sına sahip çıkmasıyla

boşa çıkarıldı. Öldükten sonra kutsama yarışı devam etti ve bugüne böyle geldik...

Velhasıl kapanmamış (hatta henüz açılmamış) bir hesap var ortada. O kadar ki, İnönü'nün fiilen yaklaşık 50 yıl (30 yılı bizzat, 20 yılı da el altından) süren baş döndürücü uzunluktaki saltanat devrinin vidalarının yeni yeni çözölmeye başladığını söyleyebiliriz.

Mesela onun Amerikan mandacısı olduğunu henüz tartışmadık bile. Kâzım Karabekir'in *İstiklâl Harbimiz* adlı hatıratında yer verdiği bir mektup, Mustafa Kemal Samsun'a çıktıktan aylar sonra bile İsmet Bey'in bırakın Anadolu'ya geçmeyi, açıkça mandacılığı savunduğunu kendi el yazısıyla ortaya koyuyor.

Tarih: 27 Ağustos 1919. Albay İsmet Bey şöyle yazıyor işgal İstanbul'undan Erzurum'daki görevine çoktan başlamış olan sevgili arkadaşı Karabekir Paşa'ya:

Eğer Anadolu'da halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde Amerika milletine müracaat edilse pek ziyade faydası olacaktır deniliyor ki, ben de tamamiyle bu kanaattem. Bütün memleketi parçalamadan bir Amerika'nın murakabesine tevdi [kontrolüne emanet] etmek, yaşayabilmek için yegâne ehven çare gibidir.

Mektup çarpıcı. Lakin mektubu kendisine yazdığı Karabekir Paşa'nın onu yorumlayışı büsbütün çarpıcıdır. Karabekir'e göre mektupta bir düşünce (*mülâhaza*) değil, bir "ruhî hastalık" dile gelmiştir. Arkasından da İnönü için "müstebid (despot) ruh" ve "hâris (hırslı) dimağ" tabirlerini peş peşe sıralar.

Bu mektup karşısında askerî ve siyasi tarihimizin "ayrılmaz ikili" si sayılan "Mustafa Kemal Atatürk ile Mustafa İsmet İnönü'nün inanışları, politika ve angajmanları arasında devamlılık mı, yoksa kesinti mi vardır?" sorusunun dürüstçe cevaplandırılması gerekir.

Şu soruların da tabii: Gerçekten de Mustafa Kemal "Tek Adam", İnönü de "İkinci Adam" mıdır?

İkinci Adam efsanesi

Bir kere vaktiyle Cemal Kutay'ın dikkatimizi çektiği gibi bir mantık hatası vardır Şevket Süreyya Aydemir'in adlandırmasında. Aydemir,

Atatürk hakkında kaleme aldığı *Tek Adam* adlı kitabının arkasından İnönü'yü "İkinci Adam" olarak lanse eden bir başka üç ciltlik kitap yazmıştır. Böylece Cumhuriyet'in ilk çeyrek asrının büyük kısmına damgalarını vurmuş olan bu iki liderin sadece siyaset değil, zihniyet ve şahsiyet itibarıyla da ayrılmaz ikili oldukları algısı oluşturulmuş ve zamanla pekiştirilmiştir.

Zaten bu algı yönetimidir ki, İnönü'nün Atatürk öldükten sonra yürüttüğü politikanın ta kendisi olmuştur. İnönü bir yandan kendisini "Yeni Atatürk" olarak tahkim eder, "Kral öldü, yaşasın yeni kral!" sloganına var gücüyle sarılırken, diğer yandan sanki onun politikalarıyla kendisinininki arasında hiçbir kırılma ve ek izi yokmuş gibi total bir algı oluşturmaya girişmiştir. Bu algı çarpık marpıktı ama Şevket Süreyya gibi propagandistlerin gayreti ve ders kitaplarına kadar sokulmak ve senelerce tekrarlanmak suretiyle tuttu.

Oysa Kutay'ın da dediği gibi "Tek Adam"ın "İkinci"si olmaz! Tek, benzersizlik ifade eder ve "Birinci" demek değildir. "Birinci"nin "İkinci"si olabilir, lakin "Tek"in "İkinci"si olmaz. Birine "Tek" di-yorsanız ona ekleme veya ilave yapamazsınız. Dolayısıyla "İkinci Adam" tabiri zaten en baştan sakattır. Velhasıl İnönü "İkinci Adam" olamaz. Olmadı da zaten.

Ancak bana sorarsanız Atatürk de "Tek Adam" değildi. Bu mit sonradan inşa edildi. Gerek Milli Mücadele'ye başlarken Padişah ve hükümetin desteğini alışı, gerek Anadolu'ya geçtikten sonra Karabekir, Rauf (Orbay), Ali Fuat (Cebesoy) ve Refet (Bele) gibi öncülerin yardım ve desteklerinde, gerekse Ankara'da Fevzi (Çakmak) ve İsmet (İnönü) gibi askerler yanında şeyhler, âlimler ve Kürt aşiret reislerinden yardım istemesinde onun "Tek Adam" olmadığını, Karabekir Paşa'nın deyişiyle "eşitler arasında birinci" olduğunu görürüz. Belki Cumhuriyet'in ilanından, özellikle de 1926'dan sonra "Tek Adam"lığından bahsedilebilir, ancak burada da İnönü, Tefik Rüşti Aras, Şükrü Kaya, Recep Peker ve Reşit Galip gibi has adamlarını kullanarak kritik adımları attığını göz önünde tutmak gerekir.

Demek ki ne Atatürk mutlak manada "Tek Adam"dı, ne de İnönü "İkinci Adam". Bunlar tamamen ideolojik tabirler olup gerçeğe hiçbir zaman tam olarak tetabuk etmez.

İnönü bilmecesi

Gelelim İnönü bilmecesine; iki soruda konuyu toparlayalım:

- 1) İnönü Milli Mücadele'ye neden bu denli geç katıldı?
- 2) İsmet Paşa neden Amerikan mandasını destekledi?

Burada bir parantez açarak İsmet Paşa'nın manda meselesinin konuşulduğu Sivas Kongresi'ne katılmadığını ama kongre öncesinde Amerikan mandası istediğine dair mektubu yazdığını hatırlayalım. Mektup, Erzurum Kongresi 7 Ağustos'ta kapandığına göre bundan 20 gün sonra ve Sivas Kongresi'nin başlamasından bir hafta önce yazılmıştır.

Evet, İsmet yoktur ama Sivas Kongresi'nde Türkiye mandasının Amerika'ya verilmesine taraftar olduğunu yakın arkadaşı Karabekir'e bildirmek ihtiyacını duymuştur. Bu bilgiye bir mim koyup geçelim.

Öte yandan Sivas Kongresi'nde ABD mandası üzerinde müzakereler sürerken Mustafa Kemal'in (Sina Akşin gibi bir Kemalist'i bile hayrete düşüren) sessizliği ve Rauf Bey'i araya sokarak ortalığı yatıştırmaya ve teklifi geçiştirmeye çalışması şaşırtıcıdır. Keza Mustafa Kemal Paşa'nın o unutmayan hafızasının ABD Kongresi'ne yazıp imzaladığı ortak imzalı mektubun gönderilip gönderilemediğini *Nutuk*'ta her nasılsa unuttuğunu hayretle okuyoruz.

Oysa Sivas'ta mandanın ABD'ye verilmesi açıkça konuşulmuş ve karara bağlanmış (bkz. madde 7), Mustafa Kemal de buna ses çıkarmamıştı.

İddiamın en ciddi kanıtlarından biri, Hoover Enstitüsü'nden temin edip yayınladığım mektup, diğeri Mustafa Kemal'in *The New York Times*'a verdiği 4 Mayıs 1920 tarihli mülakattır.

KEMAL PRESENTS NATIONALIST VIEWS

Tells an American Interviewer
He Is Fighting to Free
the Sultan.

COUNTS ON OTHER MOSLEMS

Expects Them to "Hamper the
Enemy"—Says He Won't "Will-
ingly Accept" Allied Terms.

Mustafa Kemal'in *New York Times*'a verdiği
mülakatın başlığı (4 Mayıs 1920)

Mülakatta muhabir şöyle sormuş, Mustafa Kemal Paşa da aynen şöyle cevaplandırmıştır:

Milliyetçilerin bütün Türkiye'yi kapsayacak Amerikan mandası hakkında ne hissettiklerini sorunca Kemal şöyle dedi: Biz mandayı bir süre önce istemiştik. Daha sonra şartlar öyle gelişti ki, Amerika mandayı üstlenemedi.

İnanmayanlar için İngilizcesini de yazıyorum buraya:

When asked how the Nationalists felt about the American mandate for all Turkey, Kemal said: We asked for it some time ago. Later conditions may be such that America cannot take the mandate.

Görüldüğü gibi BMM'nin açıldığı günlerde kendisiyle konuşan ABD gazetesi NYT muhabirine Mustafa Kemal "Bizim mandacılıkla ne alakamız var? Olur mu öyle şey?" diyemiyor. Ne diyor? "Evet, istemiştik ama şartlar Amerika'nın mandayı kabul etmesine elvermedi" diyor. Arzu eden kendi gözleriyle de okuyabilir burada yayınladığımız metni.

Demek ki, okuduğunuz yazı mandacılık suçunu İnönü'nün üzerine atarak Atatürk'ü temize çıkartan cinsten değil.

Artık yurttan kaçmış olan Halide Edip'i *Nutuk*'ta ABD mandacılığıyla suçlamak kolay. Ama aynı tarihte Halide Edip kadar mandacı olanların sonradan düşman bellediklerini mandacılıkla suçlayıp kendilerini süttten çıkmış ak kaşık yerine koymalarını da dürüstlikle bağdaştırmak zor. Buna çok da şaşırıyoruz, zira bu "Yavuz hırsız" tavrının yakın tarihte o kadar bol örneği var ki.

İsterseniz Mustafa Kemal'in mandacı olup olmadığı meselesini burada keselim ve ileride daha müsait bir vesileyle yeniden gündeme getireceğimizi vadederek İsmet Bey'in çuvala değil, çuvalara sığmayacak kadar iri kıyım olan ABD mandacılığına eğilelim.

İşte o mektup

Artık İsmet Bey'in mandacılığı savunan mektubundan daha geniş bir alıntı yapmanın zamanı geldi. Şöyle yazmış Hazret (buraya kısmen sadeleştirerek alıyorum):

Şimdi İstanbul'da belli başlı iki akım vardır. Amerikan ve İngiliz taraftarlığı... Eğer Amerika'nın gelmesi suya düşerse İngilizlerin topraklarımızın bugünkü bölüşümünü genişletmekten başka yapacakları bir şey kalmıyor ki, Fransızlar ve İtalyanlar ona bu konuda yardımcı olacaklar, karşı çıkmayacaklardır. Eğer Anadolu'da halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde Amerika milletine başvurulsa çok faydası dokunacaktır deniliyor ki, ben de tamamiyle bu kanaatteyim. Ülkenin bütünlüğünü parçalamadan Amerika'nın kontrolüne emanet etmek, yaşayabilmek için tek (yegâne) katlanılabilir çare gibidir. Bu pazarlığın sürdürüğü bir zamanda Amerika lehine ağırlık koymak gerekir.¹

Sivas Kongresi'nde konuşulacak manda meselesini ta İstanbul'dan duyup da bu fikre katıldığım beyan etmek ihtiyacını duyan birinden bahsettiğimizi hatırlatalım.

İsmet Bey (o tarihte henüz Paşa olmamıştır zira) aynı mektubunda Askerî Şura'dan ihraç edilmesinin sebebini, hükümetin kendisini Anadolu'ya silah ve cephane gönderiyor zannetmesine bağlıyor; hatta bu işle zinhar alakası bulunmadığını Karabekir Paşa'ya temin ederek ardından şu çarpıcı cümleyi ekliyor:

Tam tersine Anadolu'da tutulan hatalı yolun inat ve ısrarla takibinden doğan sonuçlar bakalım ne olacaktır?

1) ABD mandasına taraftar olan ve, 2) Milli Mücadele'ye inanmayan ve onu "hatalı yol" olarak gören bir İsmet Paşa portresi çıkıyor bu mektuptan. Kitabının sonuna mektubun el yazısıyla yazılmış olan orijinal hâlinin fotokopisini koyan Karabekir Paşa, altına da çarpıcı şu yorumu eklemiştir:

İsmet Bey'in bu mektubunda Anadolu'daki hareket hakkındaki görüşünde hiç isabet yok. Anadolu'da asayişsizlikten, anarşiden ve sonucu büyük olacak bir felaketten söz ediyor. Oysa o tarihte vaziyet iyiye doğru gidiyor, belki de her zamankinden daha iyi hâldedir.

¹ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 193-195 (Önceki baskılarda orijinal nüshanın fotokopisi de varken YKY baskısında nedense çıkarılmıştır).

İşin peşini bırakmayan Karabekir, bir dipnot daha düşerek İnönü'nün Amerikan mandası taraftarlığı ve Anadolu'daki milli harekete inanmayışının yalnız Ağustos 1919 tarihli mektubuyla sınırlı kalmadığını, bunun 1920 başlarına kadar devam ettiğini de kaydeder. Buna göre İsmet Bey İstanbul'da kalıp orada kurulacak olan yeni hükümete girmek için uğraşmış ve bu yüzden Milli Mücadele'ye geç katılmıştır (tıpkı Mustafa Kemal gibi).

Ancak kapağına akademik unvanlar sıralanarak yazılan İnkılap Tarihi kitaplarında bu hayati belgeye yer verilmez.

Neden peki? Zira İnönü kendisine ihtiyaç duyulduğu yıllarda hiç de hakkı olmadığı hâlde kahraman yapılmak istenmişti ve geçmişindeki gediklerin resmî tarihin acemi sıvacıları tarafından itinayla örtülmesi gerekiyordu. Gedikler o kadar çok ve büyüktü ki bunun için enstitüler vs. kurmak gerekiyordu.

İşte bu örtme işlemine bizde tarih diyorlar!

Bu nasıl kahraman?

Öte yandan Ocak 1920'de geldiği Ankara'da Ali Fuat Paşa'ya "Mustafa Kemal Paşa burada kalmam için emir vermedi. Esasen buraya şahsıma taalluk eden (kişisel) bazı sebeplerle İstanbul'a dönmek üzere geldim" diyen ve hazır Anadolu'ya geçmişken Milli Mücadele'ye katılmayıp İstanbul'a geri dönen de aynı İsmet Bey değil miydi?

Burada, "Kendisine kalması için emir verilmesini bekleyen, verilmeyince de küsüp geri dönen biri nasıl kahraman oluyor?" diye sormak gerekmez mi? Hem Mustafa Kemal kendisine neden bir görev vermemişti acaba? Bu da merak uyandırıcı bir durum değil mi?

Gazi'nin *Nutuk*'undaki telgraflar bile İsmet Bey'in Milli Mücadele'ye inancının olmaması bir yana, mandacılığın kabul edilmesi için canla başla nasıl çırpındığını da göstermektedir aslında.

Öte yandan Sadrazam Ahmed İzzet Paşa'nın İstanbul'dan Amerikan mandasını kabul etme teklifini içeren layihasını Erzurum'daki Heyet-i Temsiliye'ye İsmet Bey göndermiş, teklifin Milli Mücadele'nin liderleri tarafından kabul edilmesi için gayret sarf etmiş ve bu işin

peşini de epeyce kovalamıştır. Sonunda Karabekir Paşa, İsmet'in yüzüne karşı meseleyi kestirip atmak zorunda kalmıştır:

Millet ittifakla mukavemet (direniş) kararını vermişken zati (kişisel) bir layihadaki (rapordaki) manda esaslarını münakaşa ve kabul etmeye Heyet-i Temsiliye yetkili değildir.

İlginçtir, bu görüşe Mustafa Kemal de katılır ve Heyet-i Temsiliye adına Karabekir'e şu manidar telgrafi çeker:

İsmet Bey'e mezkûr layiha hakkında (Karabekir tarafından) verilen cevap pek isabetli ve uygun görülmüştür. Teşekkür ederiz.

Durumu şöyle özetleyebiliriz:

İsmet Bey hararetle taraftar olduğu Amerikan mandasını Anadolu'daki arkadaşlarına, onların kesin olarak Milli Mücadele'ye atılma kararını ittifakla vermiş oldukları günlerden sonra bile ısrarla kabul ettirmek için durmadan telgraflar çekerek çalışmış ve bu konuda, İstanbul'da mandacıların da sözcülük ve takipçiliğini yapmak suretiyle Milli Mücadeleciler karşısında başlıca "mandacı" olarak tutum almıştır.²

1920 yılı başında geldiği (neden geldiği de açıktır, Ahmed İzzet Paşa onu Anadolu'yu yoklaması için göndermiştir çünkü) Ankara'da kendisine yüz veya görev verilmeyince geriye dönen, giderken ve geriye dönerken İngiliz kontrolündeki demiryolunu güvenle kullanan, üstelik İngilizlerce "Neden gittin?" diye sorguya çekilmeyen İsmet İnönü'ye hâlâ "İkinci Adam" diyen varsa söylenecek tek şey, gafil değilse eğer gözlük numarasını değiştirme vaktinin çoktan geldiğidir.

Ne yapalım ki, Türkiye'de tarih böyle ayarı bozuk gözlüklerle yazılalı bir asır oluyor.

2 Feridun Kandemir, *İkinci Adam Masalı*, İstanbul 1968, s. 52-3.

Yine Andımız Vesilesiyle: Eğitim Bakanlığı da Darbeciler Tarafından “Milli” Yapılmıştı

Cumhuriyetimiz 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi’nin dehşet ortamında gerçekleştirilen ve yaklaşık 40 yıl süren uzun bir ‘balans ayarı’nın etkisinden yeni yeni sıyrılıyor. Darbelerle askere tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıkların sistemin derinlerine ne denli kök saldıgını fark ettikçe düzeltilmesi gerekenler de göze batır hâle geliyor. 2013 yılındaki 19 Mayıs kutlamalarının Ankara dışında stadyumlarda değil, liselerde yapılması düzenlemesi bu bakımdan gayet isabetliydi. Muvazzaf subayların okulları denetlemelerini amaçlayan Milli Güvenlik derslerinin kaldırılmasıysa bence gecikmiş bir karardı.

Bu hamlelerle Cumhuriyet ‘yeniden’ değil, ‘yeni yeni’ kuruluyor, cumhurla buluşuyor. Cumhuriyeti halkın tepesine gerektiğinde bal-yoz indirmek şeklinde gören militarizmin sonu er geç gelecekti zaten.

Şimdilerde ‘öğrenci andı’nın ve okullar ile sınıflarımızın ayrılmaz unsurları olan Gençliğe Hitabe’nin kaldırılıp kaldırılmayacağı tartışılıyor. Hüseyin Çelik kaldırılabilceğinin sinyalinin vermiş. Bence de kaldırılmalı.

Şef, direktif, “damarlarınızdaki asil kan”, ancak totaliter ve ırkçı idarelerde anlamlıydı. Bu anlayış Avrupa’da 1945’te bitti, Sovyetler’de 1953’te Stalin kültü sarsıldı, eleştirildi. 1991’den sonra ise heykelleri bile yıkıldı. Ama bizde hâlâ okulların baş köşesinde Ebedî Şef’in emirnamesi...

Tabu hâline getirilen bu iki ‘gelenek’in tarihlerine bakılınca üzerinde neden bu kadar gürültü çıkarıldığını anlamak zorlaşıyor. Zira her ikisinin başlangıcı da zannedildiği gibi Atatürk’e dayanmıyor. And, Reşit Galip’in kızlarına yazdığı bir 23 Nisan şiirinden ibarettir, Atatürk köşesi ve Gençliğe Hitabe’nin okullara zorla sokulması ise 27 Mayıs Darbesi’nden sonraya rastlar. Yani darbeciliği kaplayan marazi ruhun damgasını taşır.

Ben ilkokulu 1971-72 sezonunda Bursa’da şimdi yıkılmış olan Emir Buhari İlkokulu’nda bitirdim. Yalnız bizim okuduğumuz and, bugünküne göre epeyce kısaydı. Hâlâ ezberimdedir:

Türk’üm, doğruyum, çalışkanım. Yasam, küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümden çok sevmektir. Ülküm, yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun.

Afet İnan’ın *Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler* adlı kitabına göre devrin ekâbiri 1933’ün 23 Nisan’ında Çankaya’da toplanmış. Maarif Vekili Dr. Reşit Galip kızları için o gün yazdığı andı uzatmış Afet İnan’a. İnan’ın aktardığı metin, bir kelime farkla bizim okuduğumuz andın aynısıdır. Reşit Galip “yurdumu, budunumu özümden çok sevmektir” diye yazmış; zamanla “budun” kelimesi çıkarılmış, yerine “millet” konulmuş. Bu bir.

İki defa daha değişikliğe uğramış andımız. İlk olarak fakir mezun olduktan hemen sonra (Ağustos 1972) ve 28 Şubat döneminde (1997). Metin uzatılmış. Yani birileri andımıza pekâlâ dokunabilmiş. Demek ki zannedildiği kadar ‘kutsal’ değilmiş.

İlhamı Fransa’dan

Madem tartışmaya başladık, dahasını söyleyeyim:

Milli Eğitim Bakanlığı’nın adı da değiştirilmeli. Neden mi? Fransa dışındaki Batılı ülkelerde Eğitim Bakanlığı “Milli” değildir de ondan. Fransa’da dahi 1940-41 ve 1974-81 dönemlerinde adı “Eğitim Bakanlığı” yapılmıştır. Diğer Batılı ülkelerde ise Eğitim Bakanlığı veya Eğitim Sekreterliği şeklinde adlandırmalara rastlarız.

Bakanlığın bizde hangi adları aldığını ise MEB'in internet sitesinden öğrenelim:

1923'ten 27 Aralık 1935'e kadar Maarif Vekaleti, 28 Aralık 1935'ten 21 Eylül 1941'e kadar Kültür Bakanlığı, 22 Eylül 1941'den 9 Ekim 1946'ya kadar Maarif Vekilliği, 10 Ekim 1946'dan sonra Milli Eğitim Bakanlığı, 1950'den sonra Maarif Vekaleti, 27 Mayıs 1960'tan sonra Milli Eğitim Bakanlığı adıyla çalışmalarını sürdürmüştür.¹

Yani kısa 1946-50 Dönemi hariç, bakanlığın "Milli"liği, tamamen 1960 Darbesi'nin ürünüdür. Atatürk döneminde bile adının 'Milli' yapılması akla gelmemişken, 27 Mayıs'tan sonra Fransa'ya özenilerek yapılan değişikliğin mutlaka tashihi gerekiyor. Darbe miraslarından birinden daha kurtulmak, ancak böylesine bir cesur adımla mümkün olacaktır zira.

Hem dikkat edilirse, "Milli" sıfatını taşıyan sadece iki bakanlığımız vardır. Milli Savunma Bakanlığı'nı bir yerde anlarız. Ülkenin savunulması "milli" olabilir. Ama o zaman "Neden "Milli Dışişleri Bakanlığı" demiyoruz?" sorusunun bir cevabı var mıdır? Yoksa Dışişleri Bakanlığı'nın "milli" olması gerekmiyor mu? Ya da Maliye veya Bayındırlığın millilikle ilgisi yok mudur? Millilik sadece savunma ve eğitimde mi ihtiyaçtır? O zaman bütün bakanlıkların önüne birer "Milli" madalyası takalım, başbakana "Milli Başbakan", cumhurbaşkanına da "Milli Cumhurbaşkanı" diyelim oldu olacak.

Gençliğe Hitabe efsanesi

Bugün bütün resmî kurumlarda, okullarda, olur olmaz her yerde karşımıza çıkmasına alıştığımız Gençliğe Hitabe de 27 Mayıs'tan sonra gündeme getirilmiş bir Cumhuriyet efsanesidir. Zamanın halkın oylarıyla seçilmiş iktidarına karşı giriştikleri, aslında idamlık bir suç olan hükümeti devirme ve anayasayı lağvetme hareketine meşruiyet fetvası koparmak ihtiyacını duyanlar, darbeden sonra Atatürk'ü var güçleriyle kullanmaya kalkmış, Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu çıkarmış olup CHP devrinde uzun süredir sürüncemede

1 www.meb.gov.tr, tarihçe kısmı.

bırakılmış olan Anıtkabir'in inşaatını bitirmiş olan bir iktidarı "karşı devrimci" safına iteleme gayretkeşliğine kapılmışlardı.

Nitekim Haziran 1960'ta Ankara'da devlet eliyle organize edilen öğrenci yürüyüşüyle birlikte meydanlarda devasa boyutlarda Atatürk resimleriyle karşılaşmaya başlarız. Gençliğe Hitabe'nin tam da bu sırada hatırlanması ilginçtir. *Hayat* dergisi, 27 Nisan 1961 tarihli nüshasının orta sayfasında Gençliğe Hitabe'yi, "Gençliğin Andı"yla birlikte poster olarak verir. Okullardaki Atatürk Köşesi uygulaması da işte tam bu sıralarda başlar.

1 Haziran 1961 tarihli *Hayat* ise "İnkılap Köşesi"nin ilk örneklerinden birinin Adana'daki 27 Mayıs İlkokulu'nda hazırlandığını haber vermektedir. Fotoğraf Atatürk resimleri yanında derginin 2 ay kadar önce verdiği Gençliğe Hitabe posterinin bu köşeyi süsleyen unsurlardan biri oluverdiğini tespit etmektedir.

Derginin iki hafta sonraki sayısındaysa uygulamanın bugün binlerce benzerine her şehirde rastlayabileceğimiz "Atatürk Köşesi"ne dönüştüğünü okuruz. Mardin'in Kızıltepe ilçesi Jandarma Alayı mensupları, derginin verdiği Atatürk ve Gençliğe Hitabe posterleriyle bir Atatürk Köşesi hazırlamış ve yanında sıralanarak objektife gururla poz vermişlerdir.

Gençliğe Hitabe ve Atatürk köşelerinin kanlı bir darbe sonrasında okul ve resmî dairelerimizin baş köşelerine dayatıldığını basit bir basın taramasından öğrenmek mümkün de, o kadar uzağa gitmeye gerek yok bence. Gazete ve dergilerin 12 Eylül'den sonra birdenbire nasıl Atatürk posterleriyle dolup taştığını gören nesillerdeniz çok şükür.

Son söz: Matta İncili'nde denildiği gibi "Kılıçla gelen, kılıçla gider. (26:52)"

III. BÖLÜM

AYASOFYA, SEVR, LOZAN

Ayasofya Neden İbadete Açılmalı?

Ayasofya! Ey muhteşem mabet! Merak etme, Fatih'in torunları yakında bütün putları devirip seni camiye çevirecekler. Gözyaşlarıyla abdest alarak secdelere kapanacaklar... Tehlil ve tekbir sadaları boş kubbelerini yeniden dolduracak... İkinci bir fetih olacak...

1952 yılı yazında *Serdengeçti* dergisinde¹ Osman Yüksel Serdengeçti böyle yazıyordu. Ve böyle yazdığı için aleyhinde dava açıldı, yargılandı ve beraat etti. Bu davadaki harikulade savunmasını *Ayasofya Davası* adlı kitapta okuyabilirsiniz.

Aradan 62 yıl geçti ama henüz Serdengeçti merhumun “yakında” tahmini tutmadı. Ayasofya hâlâ mahzun ve kederli... Çoğunluk Ayasofya'nın ibadete açılacağı günü sabırla bekliyor.

Bu arada mesut bir gelişme yaşandı; MHP Milletvekili ve TTK eski başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun Meclis'e verdiği kanun teklifi yeni bir umut ışığı uyandırdı: Acaba Ayasofya'nın içindeki Kur'an ve ezan suskunluğu nihayet sona erecek miydi?

Hemen hemen aynı günlerde Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın “mahzun Ayasofya” açıklaması da bu umudun yelkenine

1 *Serdengeçti*, Sayı: 17, Ağustos 1952.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MİMARLIK MÜDÜRLÜĞÜ

Sıra :
Sayı :

temir ve muhafassası masrafları da Maarif Vekilligince verilsek suretiler
Ayasofya caminin müseye çevrilmesi tasvip ve kabul olunmuştur .

24/II/334

REİSİCÜMHR

K. Atatürk

Bp. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

İsmi

Ş. S. S.

Reza

Ş. Kaya

Ma. V. V.

Ma. V.

Ma. V.

Ma. V.

Ş. Kaya

Reza

Reza

Reza

R. V.

S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V.

Reza

Reza

Reza

080 13 01 02 49 77 6

Sözde Ayasofya Kararnamesi'nin imza kısmı (sayfa 2).

K. Atatürk imzasındaki garabete dikkat!

rüzgâr üfleyen gelişmelerden biri oldu. Basın Ayasofya'yı bir kere daha gündem baş sırasına aldı.

Biz de bu vesileyle Ayasofya'nın kapatılış sürecine ve neden açılması gerektiğine dair bazı bulanık noktaları başlıklar hâlinde hatırlatmak istedik.

Önce Ayasofya kararnamesi meselesini ele alalım:

24 Kasım 1934 tarihli olduğu söylenen Bakanlar Kurulu kararı hakikaten garipliklerle dolu. Bunlardan biri de Atatürk'ün imzası meselesi.

Gazi Mustafa Kemal o gün çıkarılan 2587 No'lu kanunla "Atatürk" olmuştur. Ne var ki, kanunun yürürlüğe girmesi için üç gün daha geçmesi gerekecektir. Nitekim 27 Kasım günkü *Resmî Gazete*'de "Bu kanun neşri tarihinden muteberdir", yani yayınlanış tarihinden itibaren geçerlidir maddesiyle birlikte yayımlanır.²

Açıkça bellidir ki, Atatürk "Atatürk" ismini ve imzasını Kasım'ın 27'sinden önce kullanamaz. Peki nasıl oluyor da 24'ündeki mahut kararnamede Atatürk'ün "Atatürk" soyadıyla atılmış bir imzası bulunabiliyor? Başka deyişle ayın 24'ünde Atatürk resmen Atatürk değildi ve bu isimle imza atması mümkün olmadığı gibi, attığı imza da hukuken geçerli değildir.

Şüpheler

"İmza atılmışsa" dedik, çünkü Atatürk'ün Ayasofya kararnamesindeki imzası ne önceki ne de sonraki imzalarına benzer. Öncekinde "Gazi M. Kemal", sonrakilerde de küçük a ile "K. atatürk" şeklinde imza atmıştır. Oysa 24 Kasım tarihli sözde kararnamede "K. Atatürk" imzası kullanılmıştır.

Peki geçerli olan imzasında yazdığı "atatürk"teki a'yı kim veya kimler büyötmüştür?

Özetle kendisine Ermeni kaligraf Çerçıyan tarafından önerilenler dahil Atatürk'ün bu kararnamedeki gibi bir imzasını bilmiyoruz. Bu imza taklit yoluyla atılmış olmalıdır. Bu da kararnameyi bätıl hâle getiren sebeplerden biridir.

2 Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2865.pdf>

Ayrıca kararname hukuken de geçerli değildir, zira Medeni Kanun'un vakıflarla ilgili maddesine 1934'te de, bugün de aykırıdır. Kararnameler ise kanuna aykırı olamaz, olursa geçersiz hâle gelir. İptali gerekir.

24 Kasım 1934 tarihli kararname *Resmî Gazete'*de yayımlanmadığı gibi bugüne kadar ıslak imzalı orijinali de bulunabilmiş değildir. Bu kadar hayati önemi haiz bir kararnamenin orijinalinin Meclis'te veya Başbakanlık'ta muhafaza edilmemiş olması da epeyce gariptir, nitekim Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu Meclis Arşivi'nden aslının mevcut olup olmadığını öğrenmek istemiş, olmadığı kendisine resmî bir yazıyla bildirilmiştir.

Özetle aslı olmayan bir kararnameyle oldu-bittiye kurban edildiği görölüyor Ayasofya Camii'nin.

Sıra numarası da bir tuftadır. Kararnamelerin sıra numarası takip edilerek yayınlanması gerekirken burada sırası da şaşırılmıştır.

Bütün bu ve benzeri kanıtlar Ayasofya kararnamesini hukuk önünde geçersiz hâle getirdiği gibi, bizzat Atatürk döneminde çıkarılmış olduğu yarılsamasını oluşturmak üzere kurgulandığı yolundaki şüphelere de açık kapı bırakmaktadır.

Nitekim 1947 yılına kadar kararnameye herhangi bir atıfta bulunulmamış, dahası hiçbir kitapta yayınlanmamış olması, ilk kez çok partili hayata geçildiği bir tarihte resmen ortaya sürölmesi de gösteriyor ki, bu kararname çok büyük bir ihtimalle Atatürk zamanında hazırlanmış ama onun tarafından kanuna aykırı bulunarak imzalanmamış, yayınlanmadan kalmış, 1947'ye kadar da bir kenarda beklemişti.

Bu arada çok partili hayata geçilmiş, halkın ezan ve Ayasofya talebi Demokrat Parti'ye teveccüh edince ve bir kamuoyu baskısı ortaya çıkıp Ayasofya'nın bu baskı karşısında veya ilerideki muhtemel bir iktidar değişikliği sırasında açılması tehlikesi ortaya çıkınca malum sahte kararname tedavüle sürölmiş, vaktiyle Atatürk tarafından imzalanmadığı için kimseyi ikna edemeyeceklerinden korkanlar, birilerinin ağzını açamayacağı kesinlikte susturucu bir delil getirmek üzere onun imzasını taklit ederek elimizdeki fotokopiyi yayımlamışlardır.

Nasıl uyduruldu?

Tabii aslını yayımlayamazlardı, zira 1990'lı yıllarda İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir laboratuvar da imzanın Atatürk'e ait olmadığı kesin olarak tespit edilecek ve foyaları meydana çıkacaktı. Bu durumda da sahte kararnamenin orijinali yok edildi.

Gelin görün ki, sahtekârların mutlaka bir şeyleri atlattığı kuralını unutmuşlardı. Kararnameyi hazırlayanlar da takvime bakmışlar, "Gazi M. Kemal" değil de "K. Atatürk" dönemine tarihlendirmek istedikleri soyadını, kanunun çıktığı 24 Kasım 1934'e bağlamışlardı. Ancak ufak bir dalgınlık eseri *Resmî Gazete*'ye bakmak akıllarına gelmediği için kanunun yürürlüğe giriş tarihinin üç gün sonrası olduğu ayrıntısını atlamışlar ve bir uyanık tarafından imza taklit edilirken "K. atatürk" imzasındaki a yanlışlıkla büyük A olarak yazılmıştı.

Bizim düzmece Ayasofya kararnamesinin nasıl hazırlandığıyla ilgili tahminlerimiz ve senaryomuz böyle. Alternatif açıklamaları olanlar varsa buyursunlar, açıklasınlar.

İşte Ayasofya neresinden tutsanız dökülen düzmece bir kararnameyle cami olmaktan çıkarıldı. Tarihin George Orwell'in 1984'ünde kine benzer bir şekilde yeniden "yapıldığı" sinsice bir ayarlamayla karşı karşıyayız. Bundan sonra dikkatlerimizi bu muhataralı noktalar üzerine teksif edersek hayırlı neticeler çıkacağını umuyoruz.

Atatürk neden imzalamadı?

Ancak burada yanlış anlaşılacak da istemem. Atatürk'ün imzası sahte, dolayısıyla kararname onun zamanında çıkarılmadı tezini savunurken "Atatürk'ün bu işte zinhar suçu yoktur, ne yaptıysa İsmet İnönü ve hempaları yaptı, onların operasyonlarına kurban gitti" türünden korumacı bir refleksle hareket ediyor değilim.

Benim kanaatime göre arkasında ABD, İngiltere ve Fransa'nın da bulunduğu Amerikan Bizans Enstitüsü, Başkan Thomas Whittemore aracılığıyla 1931'de Florya Köşkü'nde Gazi'ye ulaşıyor ve aralarında elimizde bir fotoğrafın da olduğu görüşme gerçekleşiyor. Whittemore dertlerinin Ayasofya'nın sıva ve nakışların altında kalmış olan mozaiklerinin ortaya çıkarılması olduğunu söylüyor ve Natalia Teteriatnikov'un da belirttiği üzere Atatürk'ü ikna ediyor.

Atatürk, Marmara Köşkü'nde Thomas Whittemore ile birlikte

Ancak Natalia Teteriatnikov'a göre bu ikna sürecine ABD Dışişleri Bakanlığı ve Büyükelçiliği de katılmış. Whittemore mozaiklerin üzerini açma iznini koparıırken cami de kirlenir, tozlanır vs. denilerek bahaneyle ibadete kapatılmış, belki sadece Kadir geceleri gibi özel durumlarda namaz kılınmasına müsaade edilmişti.

Böyle başladı ve fiilen başlayan ibadet yasağı sonradan resmîleşti. Gün geldi, Ayasofya müze olarak açıldı ve bir daha da içinde namaz kılınmadı.

Atatürk bu sürecin başında vardı, ortasında vardı ve sonunda da 6 Şubat 1935 günü bizzat ziyaret ederek Ayasofya Müzesi'ni denetlemeyi ihmal etmedi. Eğer izni haricinde bir ibadete kapatma vaki olsaydı bir emrinin durumu düzeltmesi işten bile değildi. Ancak yapmadı ve ölünceye kadar da Ayasofya meselesini kimseye tartıştırmadı. Kimseyle de tartışmadı.

Söylediklerim karşısında "O zaman kararname sahih. Dediklerinizden bu sonuç çıkıyor" diyenlere şunu söylemek isterim:

Kararname ve üzerindeki imzalar (Atatürk'ünkü hariç) Bakanlar Kurulu'nda gerçekten de atılmış olabilir, zira faniler için Soyadı Kanunu daha önce çıkmıştı ve mesela İsmet Paşa "İnönü", Şükrü

İngiltere Kralı 8. Edward, özellikle ziyaret ettiği Ayasofya'dan çıkışta ABD'li Thomas Whittemore ile

Bey "Kaya" soyadlarını almıştı. Dolayısıyla Bakanlar Kurulu'nda Atatürk'ünkü dışındaki imzalar büyük bir ihtimalle doğru olmalı (İnönü'nün mutadı olan "İ. İnönü" yerine sadece "İnönü" diye imza atmasını ilk günlerin acemiliğine bağlamak mümkün. Herkesin Atatürk gibi kaligrafi ustaları yoktu ne de olsa!)

Ancak kararname önüne gelince Atatürk imzalamamış ve imza yeri boş kalmış, çok yıllar sonra bu imza yerine sahte bir imza atılmış olmalı. Ziyad Ebüzziya'nın Şükrü Kaya'dan naklettiği Atatürk'ün "Ben bu kararnameyi imzalamam" sözünün sebebi bu olmalı.

Ancak asıl mesele şu bence: Atatürk kararnameye imzasını niye atmadı, daha doğrusu atamadı?

Kanaatime göre Atatürk burada 'ezan formülü'nü uygulamak istedi. Laik bir devletin ezanı yasaklayan bir kanun çıkarmasındaki saçmalığı fark eden Mustafa Kemal'in bu işi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genelgesiyle hallettiğini biliyoruz.

Ezan Kanunu onun ölümünden 3 yıl sonra, 1941 yılında çıkarılmış ve laik bir devletin kanunlarına din içi bir düzenleme dahil edilmiştir ki, laikliğe indirilen en büyük darbelerden biri olduğunu bizzat o

hükümetlerde görev yapmış olan laik Celal Bayar dahi *Başvekilim Adnan Menderes* adlı kitabında açıkça belirtir.

Ezan için kanun çıkarmayan Mustafa Kemal'in Ayasofya'nın da Bakanlar Kurulu kararnamesiyle müzeye çevrilmesindeki hukuki mahzurları göz önüne alarak "Hayır, imzalamam" dediğini düşünebiliriz. Lakin bunun her zaman kanunlara saygılı davrandığı gibi bir mitos çerçevesine taşınması gerekmez.

Atatürk için esas sorun şuydu:

Birileri açıkça kanuna aykırı olan bu kararnameyi iptal ettirerek Ayasofya'yı eski hâline getirmeye kalkabilir, yani yeniden cami yapabilir.

Vakıfların elinden alındı

Medreselerin kapatılmasına uygulanan formül kısmen buraya da uygulandı. Vakıf olduğu gibi bırakıldı ama kullanım hakkı vakıfların elinden alındı, Eğitim Bakanlığı'na devredildi (Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda da benzer bir operasyonun yürütüldüğünü, medreselerin kapatılmadan Eğitim Bakanlığı'na devredildiğini hatırlayalım). Böylece vakıfların elinden alınan Ayasofya Vakfı'nın binasını Eğitim Bakanlığı'nın laik bir maksatla kullanması mümkün olacaktı.

Öyle de oldu ve Ayasofya Camii vakıfların maliyken Vakıflar İdaresi tarafından kullanılamaz hâle geldi (zira Vakıflar Kanunu bir vakfın amacı dışında kullanılamayacağını âmirdi; Ayasofya'da bu amaç ise namaz ve ibadetti). Bu yüzden fiilî bir durum yaratıldı ve bu formül sonradan Kariye gibi başka kiliseden çevrilmiş camiler için de bir nevi model oldu.

Özetle Atatürk Ayasofya'nın kararnamesini imzalamadı ama cami olmaktan çıkarılmasına da karşı değildi, buna bizzat karar vermişti (veya ikna edilmişti) ve fiilî durum yaratmak suretiyle Ayasofya'nın kullanım hakkını başka kurumlara devrederek onu bir şekilde müze yapmayı başardı.

İşin içinden böyle sıyrılmayı denemişti ama yaptığı oldu bittinin arkasında ne büyük hukuki boşluklar bırakacağını hesaba katmamıştı anlaşılan. Biz şimdi o boşlukları doldurmaya çalışıyoruz. Ya da yaraları sarmaya...

Başarabilecek miyiz? Göreceğiz.

Lozan'da Neler Döndü?

Türkiye'de yakın tarihin nasıl feci bir talana uğradığını öteden beri biliyor ve söylüyoruz. Belgeler imha veya tahrif edilmiş, haklılar haksız, haksızlar haklı, kahramanlar hain ilan edilmiş, sahte kahramanlara kucak açılmış, nihayet askerî ve siyasi kayıpların üzeri itinayla örtülürken ufacık kazançlar alabildiğine büyütülmüştür.

Bunlar neyse de, gözden kaçan asıl facia şudur:

Tarihe bakışımız neredeyse geri döndürülemez şekilde tahrif edilmiş ve bu tahribat darbe dönemlerinin de katkısıyla giderek kemikleşmiştir. Bu sonucu alabilmek için şöyle bir stratejinin takip edildiğini görüyoruz:

Şevket Süreyya Aydemir'in sakat icatlarıyla söylersek, "Tek Adam" Mustafa Kemal Paşa ve "İkinci Adam" İsmet Paşa hazretlerinin vaki kusurlarını görmezlikten gel veya elinden geliyorsa aynı kusurları büyük birer faziletmiş gibi takdim eyle. Öte yandan Kâzım Karabekir Paşa veya Ethem Bey (isminin başına getirilen "Çerkez" sıfatı etnik temelde bir "Türk olmama" hâlini ifşa etmesi bakımından anlamlıdır) gibi kahramanlarda kusur ara, bulamazsan her türlü atış serbest.

Bir başka deyişle şu abes kural geçerlidir tarih kitaplarımızda:

"Madde 1: Patron daima haklıdır.

Madde 2: Patronun haksız olduğu durumlarda 1. madde uygulanır."

Resmî tarihin “patronları” Mustafa Kemal ve İsmet paşalar olduğuna göre onlar daima takdis edilmek, aklanmak veya haklı gösterilmek zorundadır! Rakiplerini karalama ve onlara kırmızı kart gösterme görevi de bunun doğal sonucudur!

Vaziyeti epeyce basite indirgediğimin farkındayım ama ne yapalım ki, İnkılap Tarihçiliğimizin mevcut ürünleri bu basitleştirmeyi mazur gösterecek kısır bir mantıkla yazılıyor; dahası, tarihî olayların tabii mantığını tahrip ediyor. Ve bence asıl tehlike de zihinlerde yaptığı bu vahim tahribattan, başka türlü düşünme kapasitesini imhadan ileri geliyor.

Bir devlet düşünün, savaşa 2,5 milyon kilometrekarelik yüzölçümüyle giriyor, savaşı kaybediyor ve 770 bin kilometrekarelik bölümünü, yani yaklaşık dörtte birini kurtarabiliyor ve ‘Vatanımı kurtardım’ diye zafer çıgıllıkları atıyor. Peki geriye kalan dörtte üçlük toprak ‘gâvur toprağı’ mıydı ki, elden gittiğine bunca sevindin?

Halbuki başta bizzat Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Cumhuriyet’i kuran kadronun tamamı bu sözde ‘gâvur toprakları’nda dünyaya gözlerini açtılar, alın teri, göz nuru döktüler, okuyup yetiştirtiler, görev yaptılar, dağlarında türkülerini söylediler, derelerinden kana kana su içtiler ve en önemlisi de uğrunda yıllar boyu ‘düşmanlarla’ savaştılar.

Lakin işgal edilen toprakların geri alınması için parmaklarını dahi kımıldatmadıkları gibi Misak-ı Milli’nin ilk maddesinde zikri geçen Mondros Mütarekesi sınırlarının ‘içinde ve dışında’ kalan Osmanlı-İslâm çoğunluğunun hukukunu korumaktan da vazgeçtiler; hatta metinden ‘dışında’ kelimesini Cumhuriyet devrinde gizlice çıkararak sadece ‘içinde’yi bıraktılar, böylece Milli Yemin’i dahi tahrif ettiler, değiştirdiler.

Anlaşılan, bundan sonra sadece içeriyle sınırlı kalacaklardı. Nitekim “Yurtta sulh, cihanda sulh” vecizesi İngilizlerin kuracağı Yeni Dünya Düzeni’ne bir eldiven gibi uyuyordu. Zaten İsmet İnönü de Cumhuriyet’in 50. yıldönümünde TRT’de yaptığı bir konuşmada Lozan’ı İngilizlerin başardığını itiraf etmişti. İnanmadıysanız kendi ağzından çıkan sözleri yazayım:

Sulh (Lozan Barışı) esasında İngilizlerin gayreti ile olmuştur.¹

Lozan'ı böyle mi anlayacağız?

Lozan Barış Antlaşması üzerine London School of Economics'de doktora tezi olarak hazırlanan *Belgelerle Lozan* adlı kitap da (arka kapağından yazar Sevtap Demirci'nin Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde yardımcı doçent olarak görev yaptığını öğreniyoruz) maalesef bu klasik çarpıtma işlemlerinden bir kısmına imza atmaktan çekinmemiş.

Demek ki diyorum, bir zamanlar 'ilmin kiblesi' olarak görülen İngiltere'de de bizim tarihimizi İngiltere'nin talihine bağlamayı unutmayanlar hâlâ mevcut ve oralardaki academyda bir kitaptan alıntının nasıl yapılamayacağına örnek gösterilebilecek derecede vahim bir kaynak çarpıtmasına yalnızca Lozan söz konusu olduğunda göz yumulabiliyor.

Doğrusu bizdeki ideolojik gayretkeşliğe ve tabasbus seviyesizliğine pek şaşırmıyoruz, zira bir ideolojiyi ve şahsı savunma ve haklı çıkarma misyonuyla yola çıkan İnkılap Tarihi'nin baştan beri sicili bozuktur ve bu bozuk sicil neredeyse bir asırdır veraset yoluyla intikal etmektedir torunlarına.

Şimdi Dr. Sevtap Demirci'nin sözünü ettiğimiz kitabından bir alıntıyla yolumuza devam edelim:

[İsmet Paşa 4 Şubat 1923 günü] Otele döndüğünde, ne olduğunu öğrenmek isteyen gazeteciler etrafını sarmıştı. Paşa 'Hiçbir şey!' diye yanıtladı: 'Esareti kabul etmedik.'

Ne kadar da göğüs kabartıcı bir tavır değil mi? Oysa bu sözde alıntı cümlede bir Şark kurnazlığı gizli.

Yazar, İsmet Paşa'nın bu ifadesi için iki ayrı kaynak belirtiyor. İlki, Ali Naci Karacan'ın *Lozan* adlı kitabının 1971 Milliyet Yayınları baskısı, sayfa 293; diğeriye Şevket Süreyya Aydemir'in *İkinci Adam*'ının 1988 baskısı, cilt 1, sayfa 248.

Gayet bilimsel görünüyör değil mi? Dipnotsa dipnot, kaynaksa kaynak. Daha ne istiyorsunuz?

1 Nazmi Kal, *İsmet İnönü: Televizyona Anlattıklarım*, Bilgi Yayınları, 1993, s. 111.

Siz öyle zannedin. Dipnotta belirtilen kitapların ilgili yerlerine bakılınca hayret etmemek mümkün olmuyor ne yazık ki.

Ali Naci Karacan'ın kitabındaki asıl ifade hem çok daha uzun hem de doktora tezinde bağlam ve anlamından tamamen uzaklaştırılarak kullanılmış. Aynı metni Karacan'ın kitabının 1943 tarihli ilk baskısından aktarmayı tercih ediyorum (s. 212). Buyurun, beraber okuyalım:

Bütün fedakârlıkları yaptım, her şeyi kabul ettim, fakat memleketin iktisadi esaretini reddettim.

Bakın bu olmadı sayın Demirci. İsmet Paşa, Karacan'a, zamanın parasıyla 5 bin lirayı tıkr tıkr ödeyerek yazdırdığı kitapta "Her şeyi kabul ettim" diyor, siz doktora tezinizde "Hiçbir şey" diye değiştiriyorsunuz. Paşa "İktisadi esareti reddettim" diyor, siz "iktisadi" kelimesini tırpanlayarak konuyu yalınlaştırıyor, genelleştiriyor ve "Esareti kabul etmedik" yapıyorsunuz. Oldu mu şimdi? Paşa'nın sözü aslında apaçık bir çaresizliği ifade ederken sizin metninizde neredeyse dünyaya bir 'posta koyma' bağlamına oturuyor.

Hamaset bütün hızıyla devam ediyor. Londra'daki hocalar da buna göz yumuyor!

Oysa ilginç olan husus, bu konuşmanın bir de başının olması. Boğaziçili Yardımcı Doçentimiz nedense İsmet Paşa'nın bu ibretlik sözlerinin tamamına yer vermemiş. Sadece bahsini ettiğim cümleyi, o da kesip tahrif ederek almış. Metnin tamamına yer verseydi eğer, yukarıda sansürleyerek aktardığı cümleyi ona söyletmezdi zira.

Ben yine devlet parasıyla yazdırılan Karacan'ın *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*² adlı kitabından Demirci'nin almaktan kaçındığı pasajı aynen aktaracağım. Böylece Lozan'ın zafer mi, hezimet mi olduğu en yetkili ağızdan itiraf edilmiş olacaktır. Aynı zamanda Demirci'nin alıntıyı nasıl çarpıttığı da ortaya çıkacaktır.

"Her şeyi kabul ettik"

İngiltere Başdelegesi ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon alacağını almış ve 4 Şubat akşamı özel trenine binip apar topar Lozan'dan

2 Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Maarif Vekaleti, İstanbul 1943, s. 211.

Lozan'a giden Türk müzakere heyeti toplu hâlde

ayrılmıştır. Gidişi üzerine İsmet Paşa gazetecileri toplar etrafına ve onlara dert yazar. Curzon'a küsmüştür. Giderken, "İnsana bir haber verilmez mi?" der. Perişanlığı apaçık ortadadır. Barış antlaşmasını imzalatamamıştır çünkü.

Sözlerine şöyle devam eder:

Ben bütün konferans esnasında bu ağır mesuliyetin yükü altında çalıştım. (...) Eğer dünyada tek kimse çıkıp da bana 'Daha yapılacak fedakârlıklar vardı...', 'Şu kararı almalıydınız!' diyebilirse onları yapmaya razı olurum. Ben fedakârlığı son haddine vardırımdım. Toprak meselelerinin hepsi halledildi. Bu meselelerde kendi zararımıza ve müttefiklerin lehine kararlar aldık.

Ekalliyetler (azınlıklar) meselesini müttefiklerin dilediği gibi hallettik.

Boğazların serbestliğini kabul ettik.

Adli kapitülasyonlar meselesinde anlaştık. (...) Nihayet bu meselede de her aklı başında insanın kâfi addedeceği bir hâl tarzını kabul ettik.

İktisadi meselelerde âdil, meşru olan her şeyi kabul ettik. (...) Düyun-u Umumiye idaresinin faaliyetinin devamına razı olduk. İktisadi ve mali meselelerden çoğunu müttefiklerin lehine hallettik. Bu meselelerden birkaçı kalıyor. Bunları kabul etmedim.

İşte bu birkaç mesele dışında İtilaf devletlerinin bütün talep ve dayatmalarını kabul ettiklerini ifade ettikten sonra İsmet Paşa dönüp yabancı gazetecilerin de içinde bulunduğu topluluğa LSE'de yapılan o doktora tezinde eksik olarak alıntılanarak çarpıtılan cümlesini sarf ediyor:

Bütün fedakârlıkları yaptım, her şeyi kabul ettim, fakat memleketin iktisadi esaretini reddettim.

Bu arada belirtelim ki, ikinci kaynak olan Aydemir, kitabına son cümleyi almış ama onun üstündeki satırları ustaca özetlemiş ve Paşa'nın aleyhine kullanılabilecek ifadeleri bir güzel yuvarlamayı tercih etmiş. Bu yuvarlamacılar yüzünden yakın tarih bulamaca döndü ya zaten.

Dr. Sevtap Demirci *Belgelerle Lozan* adını verdiği tezini kendi ifadesiyle tam 5 yılda hazırlamış. Zamanının mühim bir kısmını resmî tarihe aykırı yönleri nasıl budarım diye düşünmekle geçirmiş olmalı!

Lozan'ı nasıl yorumlamalı?

Uluslararası bir antlaşma olan Lozan'ı nasıl yorumlamak gerektiğiyle ilgili bir yorum, açıktır ki, sadece evin içinden bakılarak yapılamaz. ABD ve Japonya gibi bugün alakasız olduğunu zannettiğimiz devletlerin dahi katıldığı bir uluslararası konferansı (resmî adı Yakın Doğu Meseleleri Üzerine Lozan Konferansı'dır) petrol, Hind deniz yolu, Süveyş Kanalı hâkimiyeti, Sovyetler Birliği'ni çevreleme stratejisi gibi İngilizlerin büyük dünya hâkimiyet planlarından bağımsız olarak ele almak mümkün değildir.

Helmut Mejcher'in 1972 tarihli bir makalesinde belirttiği gibi savaş sonunda İngiliz donanmasında kömürden mazota geçiliyordu. Nitekim Amiral Slade 1918 Ağustos'unda İngiliz donanması açısından mümkün olduğunca büyük miktarda petrol rezervini kontrol etmenin tartışılmaz önemine dikkat çekiyordu.³

Filistin/Suriye hezimetini dediğimiz, İngilizlerin ise "Mezopotamya Seferi" adını verdikleri 1918 Eylül/Ekim'inde gerçekleşen ve Mondros

3 Helmut Mejcher, "Oil and British policy towards Mesopotamia", *Middle Eastern Studies*, October 1972, s. 384.

Mütarekenamesi'yle sona eren askerî harekâtın gerçek amacı sükutla geçirilmiş ve hatta inkâr edilmiştir.⁴ Petrol bölgelerinin ele geçirilmesiydi gerçek sebep ve zaten önceden uzmanlarca belirlenmiş olan petrol rezervlerinin ele geçirilmesinden sonra harekâtın Halep'in kuzeyinde durmuş ve daha kuzeye ve ileri gidilmemesi meselesi üzerinde yeterince durulmamıştır.

Gerçekten de General Allenby komutasındaki İngiliz süvari birliğinin petrol bölgelerinin güvenliği sağlandıktan ve savaş ganimeti olarak alındıktan sonra takibe devam etmemesi üzerinde durmak gerekir.

Marshall Musul'a, Allenby de Halep'e ulaşmaya çalışıyorlardı Mondros Mütarekesi'nden önce. Mütareke imzalandığında ise İngiliz güçleri Musul'a doğru yaklaşmaktaydı. Churchill'in sonradan söyleyeceği gibi "Statüko kuruldu, birliklerin daha ileri gitmesine ancak mevcut askerî pozisyonumuzun korunması söz konusu olunca izin verilecektir."⁵ Yani iş bitti, harekâta paydos!

Nitekim Lozan'da İngiltere'nin başını çektiği Batı koalisyonu Osmanlı'dan boşalan alana yeni bir dünya düzeni kuruyordu. Bu dünya düzeni 1916'da Sykes-Picot gizli antlaşmasıyla temelleri atılan ve İsrail'in kurulmasıyla koordinatlarını bulacak bir dünyaydı ve aslında günümüzde çözülmeye yüz tutan Dünya Düzeni'ni pekiştiren bir mukaveleydi.

İmzalayan İnönü, Lozan'ın uzun ömürlü oluşundan gurur duymuştur ömür boyu. Ancak bu uzun ömrün sırrını, biraz da İngilizlerin 1918'den itibaren Osmanlı'nın vücudu üzerine kurdukları yeni düzenin sağlamlığına bağlayamaz mıyız? Biz de o düzenin muhafızı olarak yıllarca "Yurtta sulh, cihanda sulh" vecizesini tekrar edip durduk bilip bilmeden.

Bunu itiraf edince gerek Filistin, Suriye, Mısır gibi Lozan'la birlikte kaybettiğimiz coğrafyayla gerekse Türkiye'nin içine girdiği yeni anlayışla bir çatışma kaçınılmaz oluyor. Tabii bir şey daha kaçınılmaz oluyor: Son yüzyılın tarihini sağlıklı bir şekilde anlamak için yeni paradigmalara duyulan ihtiyaç. Bunu da ancak belge ve metinleri çarpıtmadan ama en önemlisi, uluslararası bir olayı (yeni dünya

4 Mejcher, a.g.e., s. 382.

5 Mejcher, a.g.e., s. 388.

düzeninin kurulması sürecini) iç ve dış parametreleri göz önünde tutarak kurabiliriz.

İşte o zaman Lozan'da İngilizlerin işleri bittikten sonra Ermenileri, Kürtleri, Rumları, İtalyanları, hatta Fransızları neden 'sattıklarını' ve Kemalistlerle neden anlaşmaya yanaştıklarını anlayabiliriz. Bunu anladığımızda ise 'Büyük Oyun'un ilk satırlarını sökmeye başlamışız demektir.

Helmut Mejcher'in dediği gibi Musul'a giren İngilizler, Türkiye'ye giren Truva Atı gibiydiler. İngilizleri Musul'dan çıkaramayınca geriye tek bir çare kalıyordu: Musul'u Türkiye'den çıkarmak!

Soru şudur: Peki ya bizim Truva Atımız Lozan ise? Onunladır ki, dışarıya karşı verdiğimiz bir savaş sonunda dışarının içeriye girip Medeni Kanun'da olduğu gibi ev sahibini kovması gerçekleşmiştir. Lozan Türkiye'nin içini boşaltacaktır.

Mısır'ı Lozan'da Verdiğimizizi Biliyor Muydunuz?

Lozan'ın metnini okur musunuz? Lozan'ı, yani Lozan Barış Antlaşması'm? Ben konuya özel ilgi duyan uzmanlardan başka metnini okuyan, okusa da anlayana pek rastlamadım da onun için soruyorum.

Neden acaba? Bu kadar zor mudur altı üstü 143 maddeyi okumak ve anlamak?

Mesela şu 17. maddeyi okuyalım mı beraberce:

Türkiye'nin Mısır ve Sudan devletleri üzerindeki bütün huku-
kundan ve sıfatlarından vazgeçiş hükmü 5 Kasım 1914 tarihinden
itibaren yürürlüğe girmiş olacaktır.

Maddenin gerçek anlamını bir üstteki maddeyi okuyunca anlı-
yoruz. Şöyle diyor Lozan'ın 16. maddesi de:

Türkiye işbu antlaşmada netleştirilen sınırlar dışında bulunan
topraklar üzerindeki ve bu topraklara ilişkin ve yine işbu antlaş-
mayla üzerlerinde egemenlik hakkı tanınmış olan adalar üye-
rindeki -ki bu topraklar ve adaların mukadderatı ilgili taraflarca
belirlenmiş veya belirlenecektir- her ne mahiyette olursa olsun
sahip olduğu her türlü hukuk (haklar) ve sıfatlarından feragat
ettiğini beyan eyler.

Yani: Türkiye kendisine biçilen sınırlar dışındaki işgal altında
bulunan bütün topraklarındaki haklarından ve onların getirdiği her

türlü sıfat ve avantajlardan vazgeçeceğini Lozan'ın 16. maddesiyle açıkça beyan etmiştir.

Soru buralara bir yere gizlenmiş gibidir:

Ne yani? Mısır 1923 yılına kadar bizim miymiş?

Kâğıt üzerinde de olsa bizimmiş ki, Lozan'da anlı şanlı İsmet Paşamızı onu gönül rahatlığıyla İngilizlerin eline teslim edebilmiş, üstelik 9 yıl geriye dönüp 1914 yılından itibaren "Mısır bizim değildir" diye borazanla da ilan etmiş.

Diyeceksiniz ki, Mısır çok önceden, II. Abdülhamid Han zamanında, 1882'de işgal edilmişti, onu İngiltere'den geri alacak gücümüz mü vardı ki?

Doğru. Ancak Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* romanında dediği gibi işgal altında olabilir topraklarımız. Ancak günün birinde geri alabilme umut ve hakkımız korunacaktı imzalamasaydık. Ya da bir başka hususta pazarlık konusu yapabilirdik onu.

'Zafer' denilince neyin yasını tutacaktınız ki? Üstelik diyelim ki alamadınız ama hiç değilse alamadığınızın üzerini zafer şişinmele-riyle örtmeyip en azından onu bir 'yara izi' (Freud) gibi muhafaza edebilirdiniz. O yara izine bakan gelecek nesiller Batı Trakya ve Filistin dahil Osmanlı topraklarının nasıl payımal edildiğinin ızdırabını hiç değilse içlerinde yaşatırlar, böylece kayıp coğrafya en azından zihinlerde ve kalplerde tütmeye devam eden 'en son ocak' olurdu.

Sultan II. Abdülhamid'in binbir manevra çevirerek İngilizlere kaptırmamak için nice terler döktüğü Mısır'ın tapusunun Lozan'daki iki maddeyle İngiltere'ye terki üzerinde düşünmek, yakın tarihimizin nasıl bir karambol hâline getirilerek anlatıldığının çarpıcı bir misalini teşkil eder sadece. Ve bir fermuarı açar...

Sevr Neden İmzalanmıştı?

Fark ettiyseniz kaç sayfadır bu kitaptan bir mesaj yayılıyor: Bir ‘tarih açılımı’na ihtiyaç var. Yeni bir tarih, özellikle de yeni bir yakın tarih yazılmalı. Neden mi?

Tarih bir ‘bilim’ ise değişir çünkü; bizde değişmeyen şeye tarih deniliyor, bir.

Halkın tektipleştirilmek istendiği diktatörlük yıllarında üretilmiş tarihle bugünkü farklılaşmış “yeni” Türkiye daha fazla yoluna devam edemez, iki.

Resmî tarihin şekillendiği 1930’larda Kürtçe radyo kurulabilir miydi? Bırakın kurulmayı, Arapça radyoları kaçak göçek dinlemenin bile engellendiğini biliyoruz. Oysa bugün devletin bir Kürtçe kanalı olduğu gibi özel kanallar dahi mevcut.

1930’lu yıllarda, hatta birkaç yıl öncesine kadar başörtüsünün kamuda serbest bırakılabileceğini düşünebilir miydik? Bakın, bıraktı. Kıyamet de kopmadı gördüğünüz gibi.

Demek ki değişiyoruz ve bunlar bölünmenin değil, yeniden bütünleşmenin alametleri. Canlılığın, dinamizmin, gelişmenin işaretleri.

İyi de iş tarihe, özellikle de yakın tarihe gelince neden radikal ve cesur adımlar atamıyoruz? Yoksa “Her şey değişir ama tarih asla!” mı diyoruz?

Her şeyden önce bizim tek taraflı değil, çok taraflı bir tarihe ihtiyacımız var. Hakları yenmiş olanların da, sesleri susturulmuş, talepleri bastırılmış olanların da, mazlumların da 'konuşabilecekleri' ortak bir tarih olmalı bu. Düşmanlık üretmeyen bir tarih daha doğrusu...

Sevr projesi

Aynı şey, bir zamanlar 'hain' ilan edilen Sultan Vahdettin veya açık bir ihanet belgesi olarak sunulan 'Sevr Barış Projesi' için de geçerli.

Sevr'in İngilizler dahil kimse tarafından ciddiye alınmadığını, ölümü gösterip sıtmaya razı etmek kabilinden bir hamle olduğunu bugün daha iyi anlıyoruz. Lakin olay Anadolu'ya başka türlü pompalanmış ve Mehmed Âkif dahil pek çok aydın Sevr'in bir 'idam fermanı' olduğuna samimi olarak inanmışlardı (Nasrullah Camii vaazını hatırlayın).¹

Oysa İstanbul cephesinde 'Sevr Projesi' (böyle dedim diye kollarını çemreleyenlere hatırlatmalıyım ki, 'proje' kelimesini bizzat Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta defalarca kullanmaktadır) tepkiyle karşılanmış ve Sultan Vahdettin tarafından "Mecelle-i mesâib" (Muşibetler belgesi) diye yaftalanmıştı.

O zaman soracaksınız haklı olarak: İyi de Sevr niye imzalandı?

İmzalandı, çünkü hükümete sadece 24 saat süre tanınmış, aksi hâlde savaşı yeniden başlatırız denilmişti. Peki ordusu terhis edilmiş, silahlarına el konulmuş, tersaneleri işgal edilmiş, üstelik bağımsızlığı bulunmayan bir devlet neyle ve nasıl savaşıacaktı? Söyler misiniz?

Ancak Sevr masa başında imzalanmasına rağmen onaylanmadı. Nitekim Sultan Vahdettin, Sevr karşısındaki tutumunu şöyle açıklar:

Ben Sevr Antlaşması'nı kesinleşmiş sayılacak surette tasdik etmedim. Meselenin kesinleşmesinin Meclis-i Mebusan'ın kabulünden sonraki tasdikime bağlı olduğunu ve hak ve adaletle bağdaşmayacak surette anormal olan böyle bir antlaşmanın devam ve istikrar sağlayamayacağını bildiğimden hakkımızın anlaşılmasına müsait zamanın gelmesine kadar vakit kazanmak yolunda devamla antlaşmanın hükümetçe kabulüne taraftar göründüm.

Sevr'i imzalamaya gönderilenlerden Rıza Tevfik'in bir parçasını burada yayınlayacağım 13 Temmuz 1933 tarihli mektubunda

1 Metni için bkz. Zeki Sarıhan, *Mehmed Âkif*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1993.

antlaşmayı neden imzalamadığına dair çok mühim açıklamasının iyi bilinmesinde fayda var. Şöyle yazıyor filozofumuz:

O esnada Mustafa Kemal'i bizim kabine Anadolu müfettişi olarak tayin ettiydi ki, orada ben de Şura-yı Devlet (Danıştay) Reisi olarak bulunuyordum. Asıl derdim, bir an önce barışı temin etmektir. Padişah (da) bir an evvel barışın tesisini benim kadar arzu ediyordu.

Rıza Tevfik bir arkadaşına yazdığı o mektupta Sevr'de yaşadıklarını şöyle anlatır:

Sevr'de imza ettik, hem memnun olarak imza ettik. Çünkü barış şartları, Avrupa devletlerinin içlerindeki 'nifak'a, yani birbirlerine düşmelerine bakılırsa kesinlikle uygulanamazdı. Zaten ben Tevfik Paşa'ya ve Padişah'a anlatmıştım ki, bizim barışı imzalamamızla hakikaten barış kurulmaz. Ancak Meclis-i Mebusan toplanıp onu tasdik ve kabul ederse, yani 'ratifier' ederse resmen tasdik edilmiş olur.

Filozof Rıza Tevfik'in Amman'dan gönderdiği mektubun can alıcı cümlesi ise şu:

Şimdilik ise resmen memleketimize sükûnet temin etmiş ve Mustafa Kemal'e de büyük ('azim') bir fırsat kazandırmıştık. Benim kabahatim, Kemalistlerin iradelerine karşı barışı imza etmektir.²

Yüz Ellilikler arasına alınıp Türkiye'ye girmesi yasaklanan birinin ancak arkadaşlarına yazdığı mektuplarda açıklayabildiklerini bilmek bugünkü okurun en tabii hakkı değil midir? Uzun yıllar bu haktan da mahrum bırakıldı bu ülkenin çocukları.

Şeyhülislam Mustafa Sabri işgale karşı

Yine "hain" ilan edilip Yüz Ellilikler listesine dahil edilen ve o sırada Sadrazam Damat Ferid Paşa Paris'te bulunduğu için sadrazam vekilliği görevini de yürüten Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Harbiye Nezareti'ne yazdığı 21 Haziran 1919 tarihli tezkirenin 3.

2 Mektubu Kadir Mısıroğlu'nun *Hilâfet* adlı kitabından aldım (Sebil Yayınevi, 2013).

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi

maddesinde çarpıcı ifadeler yer almaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi'nin çıkardığı *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'nin ilk sayısında³ bu çarpıcı belge devrin askerî uzmanlarınca aynen şöyle yorumlanmış:

(Belge) Damat Ferid Paşa hükümetinin 'bıçak kemiğe dayanınca' İtilaf devletlerinin baskısına ve keyfî hareketlerine karşı durmak karar ve azmini göstermektedir. Nitekim bu maddeye göre 5 Temmuz 1919'da İngilizlerin Samsun'a asker çıkarılmasına karşı durulmuş ve bunda da muvaffak olunmuştur.

Gözlerinizi ovuşturduğunuzun farkındayım ama yanılmıyorsunuz, bu alıntıyı Genelkurmay'ın bir yayınından aktarıyorum. İsterseniz aynı yayından Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin sözlerini de paylaşayım:

İtilaf devletleri tarafından önceden bildirilmeksizin belde ve kasabalarımızdan herhangi birine yeniden bir taarruz ve tecavüz vuku bulursa askerî kuvvetlerimiz tarafından tabiatıyla savunularak taarruzun engellenmesine çalışılması ve üstün kuvvetler karşısında engellenemediği takdirde temas korunmak şartıyla askerimizin münasip bir mevziye çekilmesi gerekmektedir...

Görüldüğü gibi, resmî tarih tarafından hain ilan edilen Mustafa Sabri Efendi yeni işgallere karşı direnilmesini savunuyor resmen.

"Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk" diye başlayan şiirini Tevfik Fikret şu mısrayla noktalamıştı: "Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak!"

Yakın tarihimiz bir gün "zindan karanlığından" çıktığında şimdi karanlıkta kalan belgelerin ışığının dünyamıza sızması da ihtimal dahiline girecektir, eminim.

3 Eylül 1952, s. 13.

Sultan Vahdettin, Vatana İhanet Suçlamasını Böyle Reddetmişti

Bugün yakın tarih tartışmalarında yeni bir dönemece girilmiş bulunuyor. Bir “fetr-i kâzib” olmamasını ümit ettiğimiz bu yeni dönemde yakın tarihe ait yeni bilgi, belge ve hatıratların neşredilmesinin, okurun dünyasını 90 yıl boyunca devam eden dayatmalardan kurtaracağı ve tarihin kara bulutlara boğulan ufkunu açmaya yardımcı olacağı ümidindeyim.

Öte yandan Sultan Vahdettin’in Mekke’deyken 1923’te yayınladığı beyannameyi yeterince bilinmez. Oysa yurtdışına çıktıktan hemen sonra, sıcağı sıcağına yazılmış olması bakımından yakın tarihimizden değerli ipuçlarıyla doludur.

Şimdi sizi Sultan Vahdettin’in ‘müdafaanamesi’yle baş başa bırakayım. Bırakayım ki, Son Sultan’ın bir gün ortaya çıkacağı ümidiyle vefat ettiği “hakikatlerin” hiç değilse bir kısmı önünüze dökülebilsin.¹

Sürgündeki Padişah 1923 yılında kendini şöyle savunuyor (Sa-
deleştiren özetliyorum):

Tahta geçer geçmez cephelerimizin birbiri ardından düştüğü haberlerini almaya başladım. Ülke hızla kan kaybediyordu. Beraber

1 Beyanname metni ilk defa Eylül 1978’de *Sebil* dergisinde tefrika edilmiştir.

savaştığımız ülkelerden ayrı bir barış yapmak istedim ama 'ihânet şebekesi'nin engellemesiyle karşılaştım. O uğursuz Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasına kadar böyle devam etti.

Peygamberimiz gibi hicret ettim

Mütarekeden ben değil, onu imzalayan Rauf (Orbay) Bey ile İçişleri Bakanı Fethi (Okyar) Bey ve devleti böyle bir acı mecburiyete düşürmekte cidden rol sahibi bulunan Mustafa Kemal Paşa gibi bugünkü Milli Mücadele reislerinin sorumlu ve suçlu olması gerekir. Zira anayasa gereği icraattan Padişah değil, hükümet sorumludur. Ancak asıl sorumlular bugün kahraman ilan edilmişlerdir.

Temel siyasetim, içerde makul ve ılımlı bir ıslahata girişmek, dışarıda ise aleyhimizdeki gayzın bertaraf olacağı güne kadar vakit kazanmaktı. İzmir'in işgali başlangıçta Büyük Devletler meselesiydi. İtilaf devletleri Yunanistan konusunda fikir ayrılığına düşünce meselenin mahiyeti değişti. Başlangıçta sabırla beklemek taraftarıyken işgal bir Yunan meselesi hâline gelince tavrımı değiştirip mağlup olmamak şartıyla direnişe taraftar oldum. Nitekim Kuva-yı Milliye'ye eğilim duyan kabineleri iktidara getirdim. Ancak bu sırada Mustafa Kemal itaat dairesinden çıkmış, kendi başına işler yapmaya başlamıştı.

Bize Sevr'i dayatıp 24 saat süreniz var, dediler. Ben de vakit kazanmak için antlaşmanın hükümetçe kabulüne taraftar göründüm. Nasıl olsa onay aşamasında önüme gelecekti. Nitekim Sevr Antlaşması'nı tasdik etmedim.

Hareketlerimde şahsi fikirler ve duygularımdan ziyade daima kamuoyunu veyahut direnilmesi mümkün olmayan diğer faktörleri esas aldım. "Kemalciler"in İstanbul'da nüfuz kurmalarını sağlayan Tevfik Paşa hükümetinin yaptıklarına da ses çıkarmadım. Ta ki saltanatın hilafetten ayrılması ve başkentin Ankara'ya nakline kadar. Birincisine, Şer-i şerife kesinlikle aykırı ve vekili bulunduğum Peygamber Efendimiz Hazretleri'nin haklarından feragati içerdiği, ikincisine ise hilafeti İstanbul gibi siyasi ve tarihî bir dayanaktan mahrum eylemek demek olduğu için karşı çıktım.

Bu gibi aşırı ve mecnunane arzularına tabi olmadığım için bana vatana ihanet iftirasında bulunanların bilmesi gerekir ki, dünyanın

تذکرہ امیر محمد علی

بدایت اشتعالندہ دولتمزك اشتراكنه قطعیاً رضا
 کو سترمدیك و بونون مدت دو امنجه المده بوانسان بالجله
 و سائله نخریسات و مضراتی تحدیده چالبدینم حرب
 عمومینك عواقب و خیمه سی غامیله كندینی کو سترمكه پاشلادینی
 بر زمانده برادر بك وفات مؤسسی وقوعه كله رك قانونه اساسی
 غماینك بخش ایلدیكی حقه استننا دآ و اهل حل و عقدك بیعت
 صومیه سیله مقام خلافت و سلطنته جالس اولمشم . او کونلر
 کوز اوکنه کتیر یلیر سه مقام حکمداری بی قبول ایلدیكم
 زمان بی قارشیلایان مشكلاتك درجه اهمیت و عظمتی تقدیر
 اولنور . بالاخره جبهه لومزك بر بر بی متماتب سقوط
 ایتسیله ثابت اولدینی اوزره هیچ برامید غلبه به مقرون
 اولیان حرب هاتك غادبسی ، اصول ، شروطنی اعلان و تطبیق
 ایتدیرمك نقابنی آتنده ۳۷۴ — ۱۹۰۸ دنبری رأس اداره منزه
 برلشمش بولسان اتحاد و ترقی ارکاتندن مفرط و متفند قسمینك
 حربدن بالاستفاده داخل مملکتده رواج و بردیكی یاغما ، احتکار

en büyük makam ve mansıbı olan Hilafet ve Saltanat makamında fiilen ve ecdadından gelen bir hak olarak oturan bir hükümdarı vatana ihanet gibi alçakça bir suça sevk edecek hiçbir emel ve ihtiras mevcut değildir. Ben o makamların şeref ve haysiyetini muhafaza için geçici olarak tahtımdan, vatanımdan, huzur ve rahatımdan ayrı düşmeyi bile göze aldım.

İstanbul'dan ayrılmam, hesap verememekten dolayı değildir. Hiçbir kanuna tabi olmayan insanlar elinde savunma ve söz hakkı yasaklanmış bir hâlde hayatımı göz göre göre tehlikeye atmak gibi ilahi emrin ve aklı selimin kabul etmeyeceği bir şeyden kaçınmak, hem de şan sahibi müvekkilimin (Peygamber Efendimiz'in) sünnetine uymak için hicret ettim.

Hakikat mağlup edilemez!

Şimdi bana haksız yere vatana ihanet suçu isnat edenler, hilafeti hukuk ve nüfuzundan ayırıp değiştirerek bu Muhammedî saltanatı yıkmış ve yalnız vatanlarına değil, bütün İslâm âlemine ihanet etmişlerdir.

Ben devleti tehlikeden korumak için özellikle dış politikada karşıtlarımın tabiriyle korkarak, yani itidal ve ihtiyatla hareket ettim. Daha doğrusu, vakit kazanmak için. Eğer bir hatam varsa din ve devletin bu derece tahrip edilip değiştirilmesine bütün vekil ve âlimler ve aklı başında insanlar ve memleketin önde gelenleri tarafından ses çıkarılmayacağına ve bazı hasis menfaatler karşılığında gizli ve aşikâr suretlerle yardım edileceğine ihtimal vermememdendir. Ben milletimin aydınlarının vatanî ve vicdanî görevlerini bu derece kötüye kullanmayacakları hakkındaki hüsn-ü zannıma ait olan hatamı itiraf ederim.

Hilafet meselesinin halli 300 milyonluk İslâm âlemine düşecek bir büyük meseledir. Dolayısıyla şimdi ben hilafet hakkında Ankara'da ve İstanbul'da verilen fuzulî ve cebri hükmü kesinlikle kabul etmeyerek hakkımda reva görülen iftiraları onları yakıştıranlara büyük bir nefretle red ve iade ederek, memleketin ırk ve din ayırmaksızın bütün ahalisinin mutluluk ve refahından başka bir emeli olmayan ve adalet ve itidalin hâkim olmasını isteyen müsterih bir kalb ve vicdan

ve hak ve hakikatin mağlub edilemeyeceğine dair kuvvetli bir imanla sevgili vatanıma dönünceye kadar ıtır kokulu toprağının ezelden müştakı olduğum Haremeyn-i Şerifeyn'de ve şimdilik Beytullah'ın civarında vakit geçiriyorum.

Ne yazık ki, memleketine bu hasret dolu satırların sahibinin cesedinin dahi sevgili vatanına girmesine izin verilmeyecektir.

Sultan Vahdettin tarihe savunmasını hafızamıza emanet etmek için çırpınmış. Günün birinde çığlığını duyabilecek bir kulak çıkar diye. Duyuyor muyuz?

IV. BÖLÜM

CUMHURİYET EFSANELERİ

Türkiye Cumhuriyeti'ni Almanlar mı Şekillendirdi?

Almanların yenilebileceklerine ihtimal vermeyen Enver Paşa'dan bugüne çok şeyler değişti. II. Dünya Savaşı'nın ardından içine düşükleri ezikliği, ülkelerini ayağa kaldırmak üzere giden Türk işçileri karşısında atmaya çalışan Almanların, 31 Mart Vak'ası ve Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na sürüklenmesi dahil pek çok karanlık hadisenin içinde parmakları olduğunu görmemek için kör olmak gerek.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Almanya'yla içine girilen ekonomik, kültürel ve ideolojik yakınlaşma baş döndürücü boyutlara ulaşmıştı. Bu yıllara ait üzeri örtölmüş veya fark edilmesi istenmemiş o kadar bol malzeme var ki! Bunlar hakkıyla ortaya konulduğunda Türkiye'nin Nazi Almanya'sından ne kadar çok etkilendiğini ve mesela Atatürk öldüğünde rakipsiz en büyük ticaret ortağının Almanya olduğunu görülecektir.

Bu bilgiler de, ilişkileri Hitler'in Atatürk'e hayranlığından ibaretmiş gibi göstermeye çalışan resmî yaklaşımın sırlarını dökecek ve Savarona'nın alınmasından Çankaya Köşkü'ndeki Hitler'in imzalı fotoğrafına dek uzanan çok karmaşık bir ilişkinin pimini çekecektir.

Almanya'nın 1917'de Von Kühlmann adlı büyükelçisi vasıtasıyla Osmanlı'nın Harf İnkılabı ihtiyacını gündeme getirmesi ilginçtir. Daha Arap harflerinin kullanıldığı 1926'dan başlayarak Harf İnkılabı'na dair gelişmeleri yakından takip eden Büyükelçi Nadolny ise Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'da Alman alfabesine dayalı bir harf inkılabı yapılması için kulis faaliyetlerine başlamıştır. Bu gerçekleştigi takdirde Alman kültürü yayılacaktır.

Aynı büyükelçinin en büyük korkusu ise Türklerin Fransız alfabe-sini kabul edip zaten etkisinde bulundukları Fransa'nın nüfuz alanına girmeleri ve Almanya'dan kopmalarıdır. Bunun için ne yapıp edip Almancanın, o da olmazsa Almanya etkisindeki Macarca gibi Doğu Avrupa alfabelerinin benimsenmesini sağlamak gerekir.

Devrimden sonra sevinçle şöyle yazar:

Yeni alfabenin sesli harfleri tamamen Almancadan alındı. Kelime-ler konuşulduğu gibi yazılıyor. Türkler Fransız kültür çevresinden uzaklaşıp Almanya'nın etkili olduğu Doğu Avrupa çevresine gir-diler. Bu, Almanya'nın menfaatinedir. Nadolny'ye göre bunları yapan Gazi Mustafa Kemal, Rusların Deli Petro'su gibi Asyalı halkını kamçıyla Avrupalılaştırmaktadır!¹

Hitler'in Türkiye planı

Peki Cumhuriyet'in ekonomik performansında Almanların rolü neymiş? Öğrenmek için Prof. Dr. Yahya Sezai Tezel'e kulak verelim:

Nazi Almanya'sının 1930'larda Türk dış ticaretinin hemen hemen yarısını ele geçirmesi yepyeni bir durum yaratmıştı. Almanya ile yapılan ticaret Nazi hükümetinin denetimi altındaydı. Alman-lar Türkiye'den, sattıklarından daha çok mal ithal edip önemli borç bakiyeleri biriktirerek, Türkiye'yi dünya piyasalarında eli kolu bağlı bir duruma düşürdüler. 1930'lar Türkiye'sinde Nazi metropolü mübadele ilişkileri aracılığıyla Türkiye ekonomisi üzerinde, bir kapitalist metropole bağımlılık açısından başka hiçbir dönemde görülmemiş bir etki gücü elde etti.²

Weimar ve Nazi Almanya'larının harfler ve ekonomiden baş-ka hayatın hemen bütün alanlarında etkileri görülmüş. Neler mi? Şunlar mesela:

İçişleri Bakanlığı'nı yeniden yapılandırmak için iki uzman; Ziraat Bakanlığı'na bağlı hayvancılık genel müfettişi; devlet fabrikaları-na uzman; Harita Genel Müdürlüğü'ne mühendis; kimya, orman, sağlık, silah, inşaat, meteoroloji, emniyet vs. uzmanları ile Yüksek Ziraat Enstitüsü müdürü ve 4 öğretim üyesi Almanya'dan çağrıl-

1 Bkz. Ramazan Çalık-Ali Galip Baltaoğlu, "Alman kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve yankıları", *Atatürk Yolu*, Mayıs-Kasım 2011, s. 263-283.

2 Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s. 203.

miş. Ordumuzda görevli Alman subayları saymadım daha. Yeni kurulan ve ortak olan Alman şirketlerini de. Lufthansa'nın 1939 Antlaşması'yla Türkiye'nin hava trafiğinde tekel kurmasını hatırlatıp geçelim. 1927'de Deutsche Bank'a camisiyle birlikte satılan Elazığ'ın Maden ilçesindeki bakır arazisi gibi örnekleri eklediğinizde durum ilginç bir hâl alır.

"Türkiye'nin kuruluşunda Almanya bu kadar belirleyici miymiş?" sorusu akıllara takılır ister istemez. Ama durun, devamı var.

1933'te iktidara gelen Nazi Almanya'sına geldiğimizde ilişkiler hızlanıyor. İtfaiye Uzmanı Weinmayer geliyor. Onu senfoni orkestrasının başına Praetorius'u, konservatuarın başına da Hindemith'i getirmemiz izliyor. Carl Ebert tiyatro danışmanımız oluyor ve Fransızları ülkeye sokmamak için cansiperane bir mücadele veriyor. Denizaltılar ve donanmada çalışan Alman uzman ve subaylar cabası. Çukurova'da makineli tarıma geçilmesinde de etkili oluyorlar.

Basına rüşvet dağıttırmıştı

Türk ordusunda görevli subaylar Alman nüfuzu için çalışıyor, ordunun Alman askerî sanayiine bağımlı kılınmasını amaçlıyorlar. "Almanya'nın hedefi, Türkiye'nin askerî alanda da Alman etkisine girmesini ve dış politikasını buna göre düzenlemek zorunda kalmasını sağlamaktır" diyen Cemil Koçak'ın hükmü şu:

Nazi iktidarı döneminde, Almanya'nın siyasal, kültürel, askerî ve ekonomik amacı, Türkiye'yi her bakımdan Almanya'ya bağımlı bir ülke hâline getirmektir.³

Türk basını üzerinde tekel kurmaya kalkmıştı Hitler. Bu amaçla Alman şirketleri basınıımıza yüklü miktarlarda reklam verdiler, büyük Alman şirketleri gazete kâğıdı ihtiyaçlarını İngiltere ve Fransa'ya oranla düşük fiyatlar vererek karşıladılar. 1939'a geldiğimizde basınıımız kâğıtta Almanya'ya bağımlı hâle gelmişti. Hatta Hitler Almanya'sı rüşvet çuvalının ağızını açmış, basını denetlemek üzere gazete sahipleri, yazı işleri ve köşe yazarlarına milyonlarca markı sebil ediyordu.⁴

3 Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

4 Yavuz Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Ankara Güven Anıtı'nın 1939'daki görünüşü

Üniversite Reformu'nda sokağa atılan hocalarımızın yerine Alman/Yahudi profesörlerin ikame edilmesini hatırlatmakta yarar var. Ankara'nın şehir planını yapan Jansen ve bakanlıklar mimarı Holzmeister gibi parlak isimler, Troost, Speer, Egli, Elsaesser ve Bonatz gibi mimarlar ne güne duruyor?

Bıktırmamak için kesiyorum.

Sadece şu Atatürk heykellerine bakın. Sarayburnu'ndaki ilk heykeli yapan Krippel, Hanak ve ölünce yerine gelen Thorak (ki Hitler'in resmî devlet sanatçısı olmuştu ve Güven Anıtı'ndaki o kaba Nazi figürlerini miras bırakmışlardı Ankara'ya), Canonica (İtalyan'dı ama Mussolini'nin adamıydı). İnönü ise heykelini Viyanalı Belling'e sipariş etmişti.⁵

Yıllar önce bir sanat eleştirmeni Almanya'da Naziliğin, İtalya'da Faşizmin heykel ve anıtları yıkıldığı hâlde bu sanatçıların eserlerinin her nasılsa Türkiye'de yaşamaya devam ettiğini şaşkınlıkla dile getirmişti.⁶

Adnan Adıvar'ın dediği gibi Türkiye bir dönemi donduran büyük bir anıt-kabire mi dönmüştür yoksa?

5 Ayrıntılar için bkz. Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s. 85 vd.

6 Orhan Taylan, "Türkiye'de Nazi heykelciliği", *Sanat Emeği*, Sayı: 1, Mart 1978, s. 14.

Vahdettin Neden ve Nasıl Kaçtı?

Sonda söyleyeceğimi baştan söyleyeyim: Şahsen Sultan Vahdettin'in yurt dışına kaçtığını değil, kaçırıldığını düşünüyorum. Çünkü tehditler, tezahüratlar, Yıldız Sarayı'nın çevresinde tabanca tüfek atmalar vs. ile zaten fiilen İstanbul'da yaşaması imkânsız hâle getirilmiş bulunuyordu. Apaçık tehdit altındaydı. Üstelik de 17 gündür padişah değildi. Sadece halifelik unvanı kalmıştı zayıf omuzlarında.

Nitekim *HMS Malaya* savaş gemisiyle Malta Adası'na gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Yıldız Sarayı'na gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin temsilcisi Refet Paşa'nın, o sırada üzüntüsünden ağlamakta olan Vahdettin'in yaverlerinden Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğlu Ali Nuri Bey'e söylediği, "Ağlama Ali Bey, kaçtığı iyi oldu, ya kalsa idi biz onu ne yapardık?"¹ sözü, haki-kati büyük ölçüde aydınlatmaya yeter. Bu sözden, Sultan Vahdettin eğer yerinde kalmış, gitmemiş olsaydı, Ankara'dakilerin niyetinin onu Yassıada'dakine benzer bir şekilde yargılamak ve idam etmek olduğunu anlıyoruz.

Nitekim konu üzerinde geniş araştırmaları bulunan yazar Kadir Mısıroğlu da aynı kanaate varmıştır. Mısıroğlu *Kurtuluş Savaşında*

1 Şefik Okday, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Padişah Yaveri İki Sadrazam Oğlu Anlatıyor*, İstanbul 1988, s. 107.

Son Sultan VI. Mehmed Vahdettin, tahtta

Sarıklı Mücahidler adlı kitabında çeşitli vesikaları inceledikten sonra şunları yazmaktadır:

Sultan Vahîdeddin, muvaffak oluncaya kadar kendisine bağlılık telgrafları çekip vaziyeti idare etmeğe çalışanların gerçek niyetlerini öğrenmişti. Onu lâalettayin bir insan gibi Ankara'ya götürüp muhakeme edecek [yargılayacak] ve muhtemelen asacaklardı.²

Aynı Ali Nuri Bey'in, bir bant kaydında, 30 Ağustos Zaferi'ni müjdeleyen raporu kendisine okuyunca Sultan Vahdettin'in zafer haberini birkaç kere tekrarlatarak sevindiği anlatılmaktadır.³

Hatta o hafta Cuma Selamlığı'nın, zaferin şerefine her zaman olduğu gibi Yıldız Camii'nde değil, yanında zaferleriyle meşhur Yavuz Sultan Selim'in yattığı Sultan Selim Camii'nde yapıldığını ve Padişah'ın da cemaatle beraber o gün Türk şehitlerinin ruhlarına dua ettiğini biliyoruz.

Dolayısıyla “bu” Vahdettin'in, normal şartlarda İstanbul'dan kaçması için herhangi bir sebep bulunmuyordu. Ancak kalması, yeni hükümetin işlerini (başta Lozan'da olmak üzere) zorlaştıracak ve yeni yönetime İngilizler karşısında ayak bağı olacaktı. Bu yüzden gitmesi 'istendi.' Padişah, Yıldız Sarayı'ndaki tahtında oturuyorken, Osmanlı'nın yorgun bedeni üzerinde gerçekleşecek Lozan pazarlığı ve dahi ameliyatı kolayca gerçekleşmeyecekti zira.

Bir de “Malaya” gemisi meselesi var. “Malaya”, Malaylar, yani sonradan tek bir devlete dönüşen “Malaya Adaları Federasyonu” demektir ve sözü edilen gemi, Malay Müslümanlarının (Malezyalıların) parasıyla, halktan yardım toplanılarak yaptırılmış ve ardından Britanya donanmasına hediye edilmiştir.

Acaba gitmeden önce İstanbul'daki İngiliz işgal yöneticileriyle, özellikle General Harrington ile Sultan Vahdettin arasında bir gemi tercih pazarlığı geçti mi? Bunun tafsilatını bilmiyoruz. Bildiğimiz, o sırada İngilizlerin ellerinde pek çok başka savaş gemisi de bulunduğu

2 Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahidler*, Sebil Yayinevi, İstanbul 2007 (10. baskı), s. 106.

3 Şefik Okday, a.g.e.

hâlde, içlerinden, yapımını Malay Müslümanlarının finanse ettiği geminin Sultan Vahdettin'e tahsis edildiğidir.

Araştırılması gereken ilginç bir nokta bu; bir diğeri ise "İngilizlere sığındı" denilen Sultan Vahdettin'in neden doğrudan doğruya İngiltere'ye (ya da en azından Britanya İmparatorluğu'na) değil de, Milli Mücadele'nin başlarından itibaren 'dost' bir ülke olduğunu ispatlamış bulunan İtalya'ya ait Malta Adası'na, bir ara Medine'ye uğradıktan sonra da yine İtalya'nın San Remo kasabasına gitmiş ve orada, Villa Manolya'da 1926 yılında beş parasız ölmüş olmasıdır.

Eğer Sultan Vahdettin hakikaten İngilizlere "sığınmış" ve onların cazip tekliflerini değerlendirmiş olsaydı, herhâlde bir kenara çekilmez, Şerif Hüseyin gibi altın sterlinle maaşa bağlanır, üstelik tabutu bakkalın, kasabın elinde rehin bırakılmaz, bu yüzden de haciz konulan cenazesi günlerce toprağa verilemediği için evinin ortasında kokuşup kalmazdı.

Onun için Sultan Vahdettin'in kaçmadığını, aksine İngilizler ile Kemalistlerin el birliğiyle kaçırıldığını düşünüyorum.

Bir Maymun İstiklâl Savaşı'nı Kazanmamıza Nasıl Yardım Etmmişti?

Tuhaf ama tarih bazen bize saçma sapan gelen olaylarla şekillenir. Oysa tarihte “saçma” diye bir şey olamaz. Aslında o sırada arkasındaki “büyük plan” okunamadığı içindir saçma görünmesi.

1920 Ekim’inde Yunan Kralı’nı ısırın maymunun hikâyesi bunun en çarpıcı misalidir.

İstiklâl Savaşı’nın henüz başlarında Yunan işgali İzmir’den Batı Anadolu’nun içlerine doğru bütün hızıyla genişlerken Atina’daki Tatoi Sarayı’nın bahçesinde meydana gelen esrarlı bir ‘ısıрма’ olayı Milli Mücadele’nin talihinin lehimize dönmesini sağlayacak ve askerinden âlimine, şairinden siyasetçisine kadar halkın moralini düzelterektedir.

İşte 1917 yılında babası Konstantin’in yerine tahta çıkarılmış ve Anadolu’nun işgali ile Yunanistan’la birleştirilmesi fikrini (Megalo Idea) en büyük dava edinmiş olan Yunan Kralı I. Aleksander’in bir maymun tarafından ısırılması olayı ve hiç hesapta olmayan sonuçları...

Milli Mücadele’nin İzmir’in işgaliyle başladığını kabul edersek, ikinci adımının 10 Ağustos 1920’de Sevr’in imzalanmasıyla atıldığını söyleyebiliriz. Gerçi İstanbul’da Sevr’den memnun olabilecek bir Allah’ın kulu yoktur, birkaç sayfa önce gördüğümüz gibi Rıza

Tevfik bile onu Anadolu'ya vakit kazandırmak için imzaladıklarını söylemiştir, Sultan Vahdettin ise "Mecelle-i mesâib" adını verir, yani "Musibetler belgesi"...

Onaylanmaz, ayrı; ama imzalanmasının Anadolu'daki yankısı biraz abartılı olur ve Mehmed Âkif ve Yahya Kemal dahil şair ve yazarlar, vaaz ve yazılarında Sevr'in, bu topraklarda din ve varlığımızın kökünü kazımayı hedefleyen alçakça bir planın parçası olduğunu haykırırlar. Meclis de aynı görüşü cömertçe yayar etrafa.

Oysa Sevr'i parlamentosuna getiren tek devlet, Yunanistan'dır. Ne İngiltere ne Fransa ne diğerleri böyle bir teşebbüste bulunmuşlardır. Çünkü tam bir 'aptallık anıtı' olan antlaşma projesinin uygulanamayacağını imzalatanların kendileri de biliyorlardı.

Her şey Başbakan Venizelos'un 7 Eylül 1920 günü Sevr Antlaşması'nı parlamentoya getirmesiyle başladı. Hemen Meclis'i feshederek 7 Kasım'da kendi hükümetinin gözetiminde yeni bir seçim yapılacağını bildirdi. Sıkıyönetim ve sansür kaldırılmıştı. Kampanya hararetle başladı ve umulmadık bir şekilde 27 yaşındaki Kral Aleksander etrafında bir tartışmaya dönüştürüldü.

Kral, Venizelos'un adamıydı ama soylu bir aileden gelmeyen 'Kralcı' bir Yunan kıızıyla evlenmek istiyor, Venizelos ise buna karşı çıkıyordu. Böylece Kral ile Cumhuriyetçi Venizelos'un araları açılıyordu. Venizelos, Kral'ın kralcı, yani monarşist bir aileden gelen bir kızla evlenirse bunun aleyhine olacağını düşünüyordu. Üstelik Kral dediğin halktan biriyle evlenemezdi; Yunan bile olsa.

Ancak Kral biraz dediğim dedik biriydi. Kararlıydı, evlenecekti. Venizelos acele etmemesi için yalvarsa da işe yaramadı. Derken sessiz sedasız evleniverdi. Tam bu haber Atina'da duyuluyorken hiç beklenmedik bir olay iç politikadaki bütün kavgaların seyrini değiştirecekti.

Maymun ısırtığı

Güneşli bir 30 Eylül sabahıydı. Kral Aleksander, Fritz adlı kurt köpeğiyle Tatoi Sarayı'nın bahçesinde mutad yürüyüşlerinden birine çıkmıştı. Köpeğin birden bir çalılığın içine atladığı görüldü. Havlama,

Yunan Kralı I. Aleksander

hırlama ve dalaşma sesleri birbirini kovalıyordu. Kral koştu; gördüğü manzara karşısında şaşkındı. Köpeği, evcil bir maymunu ağzına almış, şiddetle sarsıyordu. Maymunu köpeğin ağzından almaya çalıştığı sırada Kral darbeyi bir başka maymundan yiyecekti.

Dişisinin saldırıya uğradığını görerek harekete geçen erkek maymun ona bir kötülük yaptığını zannederek Kral'a saldırdı. Onu baldırından ve vücudunun çeşitli yerlerinden kötü bir şekilde ısırды. Adamları yetiştğinde Kral kan revan içindeydi. Maymunlar öldürüldü ama iş işten geçmişti.

Yaralar alelusul temizlenip sarıldı. Kral, hadisenin sarayın dışında duyulmasını istememiş, yaralarını ciddiye almamıştı. Ancak gece ateşlenme başladı ve giderek arttı. Üç hafta süren hayatta kalma mücadelesinden sonra, bir mikrobun kanda, vücut sıvılarında veya dokularda çoğalması neticesinde ölümle sonuçlanabilen bir hastalık olan sepsis'ten hayatını kaybetti.

Kral'ın ölümü üzerine Meclis toplanıp seçimleri bir hafta erteledi. Çaresiz, 3 yıl önce İngiliz, Fransız ve Rusların dayatmasıyla Alman taraftarı diye tahttan indirilen babası Konstantin yeniden tahta çıkarıldı. O da gerçek krallık yetkilerini kullanmak şartıyla kabul etti bu teklifi. Ne var ki, dönüşte tam bir tasfiye bekliyordu Yunan Genelkurmay'ını.

Seçimleri kaybeden Venizelos, başbakanlığı bıraktı ve yurdu terk etti. Yenilgisinin sebebini "Yunan halkının savaşıardan bıkkın" oluşuna bağladı.

Öte yandan İngiltere, Cumhuriyet'ten Krallığa dönmüş olan Yunanistan'ın kendi politikalarını yürüteceğine olan inancını kaybetmişti. Nitekim Savunma Bakanlığı'nın Ruslara yaklaşmakta olan Türkiye'yi kaybetme korkusu ağır basmıştı. Bu sırada Winston Churchill "İngiltere'nin Mustafa Kemal'le iyi bir barış yapabileceğini" yazıyordu.¹

Tarihler 23 Kasım 1920'yi gösteriyordu. Lozan'a gidilmesine daha 2 yıl vardı. Birdenbire İngilizlerle anlaşma yolu açılmıştı. Ardından başta İngiltere olmak üzere İtilaf devletleri Türk-Yunan savaşında tarafsız olduklarını, Yunanistan'ı tutmadıklarını bildireceklerdi.

Ey uğurlu maymun!

Bundan sonra Yunan ordusundan işgali 'başarmış' ve Bursa'ya kadar genişletmiş olan Venizelosçu generaller hızla tasfiye edildi, yerlerine savaş tecrübesi eksik komutanlar atandı.

Hemen o günlerde Kâzım Karabekir Paşa'nın Doğu'daki zaferiyle başlayan başarılar 1922 Ağustos'undaki Başkomutanlık Savaşı'yla

1 Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, Çeviren: Halim İnal, Ayraç Yayınları, İstanbul 2002.

hedefe ulaştı. Ancak yendiğimiz Yunan ordusunun içinden bölündüğünü, lojistik merkezinden uzaklaştığını ve dış yardımı büyük ölçüde kesilmiş bir ordu olduğunu da unutmamak gerekir.

Maymun ısırtığı âdeta düğmeye basmış ve Yunanistan'ın talih rüzgârı tersine dönmüştür.

İşte Bediüzzaman Said Nursi bu haberi aldığı zaman “Mücahid bir hayvan mersiyesi” başlıklı manzumeyi yazarak “Uğurlu Maymun” a övgüler düzmüş ve en umutsuz bir anda bile Allah'ın hangi esrarengiz enstrümanı devreye süreceğinin bilinemeyeceğini şöyle vurgulamıştı:

Ey maymun-i meymûn!

Kâfirleri mahzun, Yunan'ı da mecnun eyledin.

Öyle bir tokat vurdun ki, siyaset çarkını bozdun.

Lloyd George'u kudurttun, Venizelos'u geberttin.

Mizan-ı siyasette pek ağır oturdun

Ki, küfrün ordularını, zulmün leşkerlerini bir hamlede havaya fırlattın.

Başlarındaki maskelerini düşürüp maskara ederek bütün dünyaya güldürdün.

Cennetle mübeşşer olan hayvanların isrine (safına) gittin.

Cennette saîdsin (mutlusun); çünkü gazi, hem şehidsin.

Karamanoğlu Mehmed Bey'in "Türkçe fermanı" Bir Cumhuriyet Efsanesi mi?

Konya'da Türkçeyi resmî dil ilan ettiği
öne sürülen Karamanoğlu Mehmed Bey'in
devletinde resmî dil sonuna kadar
Farsça olmuştur.

D. Mehmet Doğan¹

Cumhuriyet efsanelerinden biri daha yıkılacak ama peşinen söyleyeyim ki, bunun için kimseden özür dileyecek değilim. Karamanoğlu Mehmed Bey'in çıkardığı iddia edilen "Bundan sonra divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşulmaya" mealindeki ferman ona ait değildir, bir; kime ait olursa olsun bu ferman birkaç gün ya uygulanmış ya uygulanmamıştır, iki; aynı Karamanoğlu Mehmed'in vezirliğinde tekrar Arapça ve Farsçaya dönülmüştür, üç.

Ernest Gellner "Milliyetçilik milletten çıkmaz. Tam tersine millet, milliyetçiliğin eseridir" der. Milliyetçiliğin milleti nasıl inşa ettiğini kendi tarihimizin içinden görmek için de 1930'lar Türkiye'sine bakmak yeterlidir.

Karamanoğlu Mehmed Bey efsanesi, Türk milliyetçiliğinin kendisine tarihten "atalar" icat etmek için uğraştığı 1920'li yılların ikinci

1 D. Mehmet Doğan, "Türkçe ve Cumhuriyet", *Vakit*, 25 Eylül 2009.

yarısında gündeme gelmiştir. İlk gündeme getirenlerden biri, 1926'da basılan *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabıyla Fuat Köprülü'dür.²

"Dil Bayramı"(!) diye bir ucubeyi icat eden zihniyetin asıl derdi neydi biliyor musunuz? Cumhuriyet yönetiminde Türkçeden başka dilleri "yasaklamak" istiyorlardı; kendilerine meşruiyet sağlayacak bir öncü aradılar tarihte, onu Karamanoğlu Mehmed Bey'de buldular. Hem o da Anadolu'da Türkçeden başka bir dilin konuşulmasını yasaklamamış mıydı? Biz aslında yeni bir şey yapmıyoruz, Karamanoğlu'nun başlattığı işi sürdürüyoruz, demeye getiriyorlardı (Bu noktaya dikkatimi çeken Mikail Bayram Hoca'ya teşekkürler).

Bu fermanın aslı elimizde olmasa da İbn Bibî adlı tarihçinin Farsça eserinde bir kaydını buluyoruz. Zaten tek kaynağımız da onun *Selçuknâme*'si. Ancak İbn Bibî'nin metni birilerince fena hâlde çarpıtılmıştır.

Önce *İbn Bibî Tarihi*'nde sözde "Türkçe fermanı"nın nasıl geçtiğine ayrıntılı olarak bir bakalım.

İbn Bibî ne diyor?

Başlangıç olarak Kültür Bakanlığı'ndan çıkan iki ciltlik Mürsel Öztürk tercümesinden okuyalım metni:

Ertesi gün Cimri'yi büyük bir ihtişam ve debdebe içinde çok sayıda komutan (*serheng*), sayısız çevgan oyuncusu (*çevgandar*), süslü candarlar, silahdar ve camedarlarla birlikte ata bindirip şehrin etrafında gezmeye çıktılar. Dönünce divan kurdular. Her tarafa makam sahibi kimseleri ve taraftarlarını çağırmak için fermanlar çıkardılar. "Bu günden sonra hiç kim[s]le divan'da, dergahta, bargahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşmayacak" diye karar aldılar.

Birkaç gün işleri yolunda gitti. Vezirlik Karamanoğlu Mehmed Beğ'e verildi.³

2 M. Fuad Köprülü, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. baskı, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1980 (2. baskı), s. 251-252. Ayrıca aynı kitapta yer alan "Anadolu'da Türk dili ve edebiyatının tekâmülüne umumî bir bakış: XIII.-XVI. asır" başlıklı makaleye de bakınız (s. 334-335).

3 İbn Bibî, *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-Name)*, C: II, Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 209.

Eserin Osmanlı döneminin başlarında yapılan Yazıcızade Ali tercümesinde ise aynı metin daha da renkli bir dille çevrilmiş:

İrtesi Düzme'yi âyin ve revnâk-ı tamâm birle ve bölük başları ve çevkendarlar ve çavuşlar ve silahdarlar ve camedarlarla atlandırdılar ve şehir etrafına gezdürüp seyrân itdiler. Ve seyrandan dönüp divân dutdılar ve her tarafa ahkâm bitiler gönderdiler. Ve halkı Düzme'nün itaatine davet kıldılar. Ve dahi hükm idüp şehirde çağurtdılar ki “Şimden girü hiç kimesne kapıda ve divanda ve mecalis ve seyranda Türkî dilinden gayri dil söylemeyeler.” Birkaç gün anların işi bu tarik üzere temşiyet buldı [yürüdü]. Karamanoğlu Muhammed Beg çün vezir oldu, buyurdi ki...⁴

Üstad Mükrimin Halil Yınanç'ın İbn Bibi'deki aynı parçayı şöyle tercüme ettiğini görüyoruz:

Cimri bir gün âyin ü revnâk-ı tâtme ile etrâf-ı şehri dolaştı. Avdetinde (divan) eyledi, etrafa fermânlar yazdılar ve karar verdiler ki: “Bu günden sonra divân, dergâh u bargâhta Türkçe lisanından başka bir lisan iti'câl etmeyeler ve konuşmayalar.” Birkaç gün onların işinde revâc ve nifâk zâhir oldu. Vezaret Mehmed Beg'in üzerinde mukarrer kılındı. Divân mansıbları her bir hass u nâ-kes üzerine takarru eyledi.⁵

Son olarak M. Nuri Gençosman'ın 1940'larda aynı parçayı nasıl çevirdiğini beraberce görelim:

O gün Cimri tam bir saltanat ve ihtişam ile şehrin etrafını dolaştı. Döndükten sonra divan kurdular. Her tarafa fermanlar yazıldı ve şu karar ittihaz edildi: “Bu günden sonra Divanda, dergâhda, barigâhda, meclisde, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.”

Birkaç gün sonra aralarında karışıklık baş gösterdi. Nihayet vezirlik Mehmet beyde karar kıldı. Divan mansıplarını birtakım bayağı adamlara havale ettiler.⁶

4 Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi]*, Hazırlayan: Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009, s. 832-833.

5 İbn Bibi, *Selçuknâme*, Çeviren: Mükrimin Halil Yınanç, Kitabevi, Yayınları, İstanbul 2007, s. 246.

6 İbn Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi (İbn Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden)*, Çeviren: M. Nuri Gençosman, Notlandıran: F. N. Uzlu, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 293-294.

Ferman kime ait?

Eski ya da çağdaş bütün tercümelerden anlaşılıyor ki, söz konusu fermana divan toplantılarında, padişahın huzurunda, devlet dairelerinde, sohbet meclislerinde ve şehir içerisinde Türkçeden başka dil kullanmanın yasaklandığı görülüyor. İyi de diğer dillerin yasaklanması anlamına gelen bu fermanı nasıl anlamalıyız? Cumhuriyet ideolojisinin bize dayattığı gibi bir “Türkçülük bilinci”nin ta 13. yüzyılda bile canlı bulunduğunu ve Karamanoğlu Mehmed Bey’in etrafını çeviren “yabancılaşmış” Selçuklu saray çevresine meydan okuyuşu, hatta “isyanı”⁷ olarak mı anlayacağız? Yoksa...

İlk olarak, İbn Bibî’nin metnine baktığımızda bu sözü Karamanoğlu Mehmed Bey’in söylediğine dair en ufak bir işaret olmadığı dikkatimizi çeker. Zaten Mehmed Bey “Sultan” değildir ki ferman çıkarsın. Malum, ferman ancak sultanlar tarafından çıkarılır. Ayrıca Mehmed Bey fermanın yayınlandığı günlerde vezir bile değildir. Bir oldu-bittiyle Konya’yı ele geçirip II. İzzeddin Keykavus’un şehzadelerinden olduğunu iddia ettiği Alaaddin Siyavuş’u zorla Selçuklu tahtına oturtmuştur. İbn Bibî’nin metninden anlaşıldığına göre fermanı çıkaran kişi, halkın “Cimri dediği” Alaaddin Siyavuş’tur. Bundan böyle Dil Bayramları’nda Cimri’nin adı “Türkçenin kahramanı” olarak anılса gerektir.

İnsanlar sanıyorlar ki, yıllarca sürmüş meşru bir yönetim tarafından çıkarılmıştır bu ferman. Cimri-Mehmed Bey ekibinin bütün iktidarları hepi topu 37 gün sürmüştür. Hatta Yazıcızade Ali

7 1960’lara ait popüler bir metinde fermanın Türklüğü uyandırdığı şu kelimelerle anlatılıyor:

Türk’ün tarihinde bu fermanın önemi büyüktür. Yabancı kültüre gönül verenlere bu bir şamardır. (...) Karaman oğlu Mehmed Bey bu kozmopolitlere haykırdı. Türk kültüründen başka kültüre gönül verenler şaşırdı. Bu ses Türk’ü uyandırdı. Mehmed Bey’in feryadını bu kez duyan dilciler, Haziran’ın ilk pazar günü Karaman’da Dil Bayramı’nı kutlamaktadırlar.

Karaman Oğlu Mehmed Bey Anadolu’da yankılar uyandırmış, Kırşehir’de Türklük şuurunu uyandırmıştır. (...) Türklük birdenbire uyandı. Tarihinin, dilinin, kültürünün, yurdunun hakiki sahipleri olan milliyetçileri meydana çıkardı. (...)”

Enver Behnan Şapolyo, “Dil Bayramı ve Mehmet Bey fermanı”, *Önasya*, Sayı: 46, Haziran 1969 (sayfa numarası yok).

tercümesinden anlıyoruz ki, “Türkçe fermanı” ancak birkaç gün yürürlükte kalmış, sonra vezirliğe getirilen Karamanoğlu Mehmed Bey “defterleri dahi Türkçe yazalar” genelgesini çıkarmıştır. Sadece Yazıcızade’nin çevirisinde geçen ve diğerlerince doğrulanmayan bu ifade⁸ bence Karamanoğlu’nun lehine kaydedilmelidir, ferman değil. Bazı şaşkınlara Cimri’nin çıkardığı ferman Mehmed Bey’e mal etme telaşıyla, yazı diline geçilmesi yönündeki bu önemli emrini nasılsa atlamışlar.

Ancak Yazıcızade Ali metnin devamında olayın akıbetini de anlatıyor ki son derece aydınlatıcıdır. Bugünkü dille diyor ki:

Türkçeyi o zamanlar Arap harfleriyle yazmak âdet olmamıştı. Her yazıcı kendi anladığı şekilde yazıyordu. Cümle kuracakları vakit bunu başaramadılar. Zira Türkçenin kayda geçirilmesi kolay değildir ve yazısı yoktur. Çaresiz kalıp Farsça şerh ve Arapça yazı yazdılar.

Anlaşıyor ki, Mehmed Bey’in lehine kaydedilecek olan kayıtları Türkçe tutma emri de işleri karıştırmaktan başka bir işe yaramamış ve kısa bir süre sonra yazışmalarda karışıklıklar başlayınca vazgeçilip kayıtlar eskisi gibi Arapça ve yanında Farsça şerhle tutulmaya devam edilmiştir.

Karamanoğlu’nun asıl gayesi

İyi ama 1277 Mayıs’ında hem konuşma hem de yazı dilinde Türkçenin kullanılması girişiminin asıl gerekçesi nedir?

Bu noktayı hem Selçuklu Tarihi uzmanı Prof. Dr. Osman Turan *Selçuklular Zamanında Türkiye* adlı eserinde hem de milliyetçi camianın önemli aydını Prof. Dr. Erol Güngör *Tarihte Türkler* adlı kitabında izah etmişler. Erol Güngör’e göre,

8 Öyle anlaşıyor ki, İsmail Hakkı Uzunçarşılı da aşağıdaki yorumunda Yazıcızade’nin metnini esas almıştır: “Şemsüddin Mehmed Bey, Gıyasüddin Siyavüş’ü hükümdar ilan eyledikten sonra Farsça olan resmi muharreratı kaldırarak onun yerine Türkçe muharreratı koydurdu. Bu suretle divandan çıkan yazılar ve gelecek cevapların Türkçe olması kendisi için emniyeti mücip oluyordu.” (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988 (4. baskı) [ilk baskı, 1937], s. 6.)

Çokları bunun Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçülüğünden, milliyet şuurunun kuvvetinden doğmuş bir emir olduğunu sanarak, Karamanoğlu'nu Selçuklulara karşı milliyetçiliğin savunucusu gibi görürler. Aslında Karamanoğlu'nun bütün gayesi, devlet idaresinde bulunan okumuş tabakanın, yani aydınların te'sirini ortadan kaldırmaktı. Kendisinin hiçbir tahsili ve kültürü olmadığı için Selçuklu idarecileri karşısında eksiklik duyuyor, oralarda ne olup bittiğini bir türlü anlamıyordu.⁹

Prof. Dr. Osman Turan ise,

Esasen Mehmed Bey Konya'yı alıp Selçuklu Devleti'ne sahip olduğunu sandığı bir kısa işgal zamanında memleketi bu dilde idare edemeyeceğini düşünerek bu kararı almış; fakat bunu tatbik imkânının daha zor olduğunu kavrayamamış ve Karamanlıların daha sonraları muamelatı Türkçe yapamamaları da hem bunu göstermiş, hem de bunda milli duygudan ziyade kültür seviyeleri âmil olmuştur¹⁰

demektedir.

Yani hem Mehmed Bey'in hem de Cimri'nin Türkçeden başka dil bilmeyişleri, onları Arapça ve Farsçanın yaygın olarak kullanıldığı Konya'yı yönetmekte acze düşürmüş, etraflarında olup biteni anlayamadıkları için "Vatandaş Türkçe konuş!" türünden zorunlu bir uyarıda bulunmuşlardı. Ancak bu, zannedildiği gibi Türkçülük veya Türkçecilik gayretinden değil, tam tersine, yönetime hâkim olamama sıkıntısından kaynaklanmıştı.

Ancak burada can alıcı bir nokta var:

Bol keseden Osmanlıların Türkçeyi mahvettiklerinin iddia edildiği bir devirde, "Türkçeye sahip çıkan şahsiyet" olarak Osmanlı'ya muhalif olan Karamanoğulları'ndan birinin yüceltilmesi anlamlıdır. Ne var ki, ne Karamanoğulları'ndan ne de diğer herhangi bir başka Türk devletinden bize Türkçe bir resmî yazışma gelmemiştir. Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmiş olan ilk Türk devleti Osmanlılardı.

9 Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992 (4. baskı), s. 130.

10 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 562-563.

Türkçenin asıl hâmisi Osmanlılardı

Osmanlıların Türkçeye yaptıkları ve bugün dahi kendilerine şükran borçlu olmamızı gerektiren bu hayati aşırı vurgulayanlardan biri de Prof. Dr. Faruk Sümer'dir. Bir makalesinde Osmanlı'nın Türkçeye yaptığı katkılar konusunda şunları dile getirmiştir:

...Şimdiki bilgilerimize göre Türkçeyi Anadolu'da resmî dil olarak ilk defa kullanan devlet, Osmanlı Beyliği'dir. Türkçe Osmanlı Beyliği'nde Orhan Beğ'den (1324-1361) itibaren resmî dil olarak kullanılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'a kadar (1520-1566) başka devletlere gönderilen mektuplar, umumiyetle, Farsça veya Arabça idi. Fakat bu hükümdardan itibaren, Türkçe devletin rakipsiz resmî dili hâline geldi ve Mekke şerifine, İran şahlarına, Türkistan hanlarına artık sadece Türkçe mektuplar gönderildiği gibi, Avrupa kral ve kraliçelerine de aynı dilde mektuplar yazılıyordu.¹¹

Görüldüğü gibi Faruk Sümer Türkçeyi Anadolu'da ilk kez resmî dil yapanların Osmanlılar olduğunu iddia ederken, Osman Turan bunu bütün Türk dünyasına yayarak orada da birinciliği Osmanlılara vermekte en ufak bir tereddüt göstermez. Beraberce okuyalım Turan'ın bu iddialı yorumunu:

Nitekim beyliklerde (Uc'larda) gelişen Türkçenin ilk defa resmî dil olarak kullanılması da Osmanlılara aittir. Gerçekten eski yazı dili ananesine rağmen İslâm devri Orta-asya'sında da durum aynı olduğundan resmî dilin Türkçe olmasında Osmanlılar bütün Türk dünyasında birinci gelir. Orhan Gazi devrinde bile, mahkeme ve vakıf dili Arapça yazılması bir an'ane hâlinde yerleşmiş iken, bu hükümdarın vakfiyesi dahil Türkçedir. II. Murad devrinde Oğuzların en asili olan Kayı boyuna ve Oğuz destanına aid an'ane ve rivayelerin canlanması, Anadolu'da ilk defa milli ve ilmi bir tarih görüşü de Osmanlıların eseridir. Buna mukabil Karamanoğulları'nın bu zamanda değil, Konya'ya yerleştikleri devirlerde bile Türkçeyi resmî dil yaptıklarına dair bir kayda rastlanmamış değildir. Esasen Mehmed Bey Konya'yı alıp Selçuklu Devleti'ne sahip olduğunu sandığı bir kısa işgal zamanında mem-

11 Faruk Sümer, "XIV. yüzyılda Türkiye", Oktay Aslanapa (hazırlayan), *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1977, s. 15.

leketi bu dilde idare edemeyeceğini düşünerek bu kararı almış; fakat bunu tatbik imkânının daha zor olduğunu kavrayamamış ve Karamanlıların daha sonraları muamelatı Türkçe yapamamaları da hem bunu göstermiş, hem de bunda milli duygudan ziyade kültür seviyeleri âmil olmuştur (*Selçuklular Tarihi*, s. 321'e de bakınız [s. 348'e olacak]).¹²

İşte bu şanı Osmanlı'ya kaptırmamak için uydurulmuştu Karahanoglu Mehmed Bey'in "Türkçe fermanı" efsanesi.

Ah Osmanlı! Seni ne kadar az ve yanlış tanıyoruz!

12 Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 562-563. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* adlı kitabında (İstanbul 1969, Turan Neşriyat Yurdu, s. 347-348) da bu görüşünde ısrar ederek şunları söyler:

Türkçenin devlet işlerinde ilk defa kullanılması, beyliklerde gelişen kültürel faaliyetlerin bir neticesi olarak, Osmanlılara aittir. (...) Fakat yine Osmanlılardır ki, ilk defa Anadolu Selçukluları, Büyük Selçuklular ve Karahanlılar zinciri ile Oğuz Han'a çıkan bir milli ve ilmî tarih şuuruna varmış bulunuyorlardı (s. 348).

Suriye'yi Nasıl Terk Etmiştik?

Yakın tarihin neden sisler içinde kaldığını merak ediyorsanız şimdiye kadar okuduğunuz tarih kitaplarına bir göz atın derim. Kaynağı orasıdır çünkü.

Mesela 1931 tarihli *Tarih III* adlı lise ders kitabında Çanakkale ve Kutülamare'den uzun uzun söz edildiği hâlde Filistin ve Suriye Cephesi'ndeki yenilgiler tek satırla olsun geçmez. Genelkurmay Başkanlığı'nın Harp Okulları için hazırlattığı *Türk Devrim Tarihi* (1971) adlı kitapta da bu konuda büyük bir sessizlik vardır.

Evlere şenlik bir Filistin/Suriye savaşları anlatımını YÖK'ün 4 profesör, 3 doçent ve bir yardımcı doçente yazdırdığı *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I/1* (1989) adlı kitapta buluyoruz. Tam 8 hoca baş başa vermişler ve bu milletin evlatlarına kendi tarihlerini şu zavallı satırlarla anlatmışlar. Aynen aktarıyorum:

Suriye ve Filistin Cephesi'nde ise İngilizleri oyalamak isteyen Yıldırım Orduları Grubu, başarılı savunmalar yaptı. Ancak Baalbek'te kurulan bu ordunun merkezi savaşın seyri içerisinde kuzeye doğru Şam, Halep ve daha sonra da Adana'ya çekildi.¹

Ayıp diye bir şey vardır!

1 Y. Akyüz vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, I/1*, Yükseköğretim Kurulu Yayınları, Ankara 1989, s. 47.

Osmanlı'nın belini büken ve Mondros Mütarekenamesi'ni imzalamak zorunda kalarak tarihe veda etmesine sebep olan iki yıl devam etmiş bir savaş bu kadar mı sığ anlatılır? (Neresini düzeltelim: Yıldırım'ın karargahı Baalbek'te değil, Nasıra'dadır. Baalbek Akdeniz kıyısındadır; oradan Şam'a, sonra Halep'e gitmek için aptal olmak gerektiğini en basit bir harita bilgisi söyleyebilirdi size).

Nerede o üç Gazze muharebesi? Nerede Kudüs'ün, Filistin'in, Şam'ın ve Halep'in düşüşü? Nerede İngilizlerin askerî lise öğrencilerine bir savaş böyle kazanılır diye ders olarak okutulan Megiddo (el-Lecun) Meydan Savaşı'ndaki zaferi? Nerede sadece 39 gün içinde tam 560 kilometre anavatan toprağından çekilmek zorunda kalan Osmanlı ordusunun yaşadıkları ve ona bu hezimetini yaşatan anlı şanlı komutanların isimleri?

Tıs yok.

Hâlbuki ilk iki Gazze muharebesini kazanmıştık İngilizlere karşı. Yazsanıza... Yok.

7. Ordu neden savaşmadı?

Son Gazze muharebesini İngilizlerin Albay İsmet Bey'in (İnönü) Birüsseba'daki kolordusunu yardıktan sonra kaybettiğimizi de yazın. Olur mu hiç? Paşamız namağluptur.

Peki Nablus'ta (Megiddo veya Armageddon) Lord Allenby ile 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın karşılaştığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın yenilerek kuvvetlerine ricat emir verdiğini neden yazmıyorsunuz?

Hep aynı terane:

Bir tek Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerini muntazaman geri çekmeyi başardı. 4. ve 8. ordularımız yenildi, 7. Ordu'ysa 'başarıyla çekildi.' Çekildi ama kaç kişiyle? Ve neden savaşmadan, ne kadar esir vererek ve silah bırakarak çekildi? Şehit ve yaralı sayılarımızı da açıklayın. Açıklayın da millet öğrensin.

Hatta bu savunmacı kitaplardan birinde yazar (ismini vermeye-yim), kuvvetlerini Halep'in 5 km kuzeyine çekmesi üzerine şu harika yorumda bulunuyor:

'Böylece olaylar Mustafa Kemal Paşa'nın istediği gibi gelişmişti.'

Şimdi bundan ne anlamamız gerekir? Nablus'ta bulunan karargâhını 560 kilometre geriye çekilerek Katma'ya nakleden bir komutanın bunu 'istediği'ni söylemek ne demektir? Savaşmayı hiç düşünmemişti demenin bir başka yolu değil midir bu? Peki bu ne demektir? Hiç düşündünüz mü?

Biz ise aynı komutanın askerlerine Çanakkale'de ölmeyi emrettiğini biliyoruz. O zaman değişen neydi? "Çanakkale'de öl ama Filistin'de kaç!" Öyle mi?

Filistin/Suriye hezimetinin hikâyesini daha ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde yazacağım. Burada sadece bir alıntı yapmak istiyorum. İngilizlerin dünya savaş tarihine giren bu 'başarılı' operasyonlarını yürüten General Allenby 19 Eylül günü saat 4.30'da başlayan taarruzun 20 Eylül akşamına kadar 36 saat sürdüğünü, Türk ordusunun büyük bir kısmının mağlup edildiğini, 7. ve 8. orduların 'bütün silah ve malzemeleriyle' ellerine düştüğünü yazar ve şöyle devam eder:

7. ve 8. orduların mağlubiyeti sonucunda Şeria'nın doğusundaki 4. Ordu da ricat etti.

Allenby ısrarla 7. Ordu'nun düzenini bütünüyle kaybederek dağıldığını anlatır.² Oysa bizimkiler diğer iki ordu yenilince 7. Ordu'nun da geri çekilmek zorunda kaldığını yazarlar hâlâ.

Ya Osmanlı çökmeseydi?

Özellikle Lord Carver'ın bu çöküş olmasaydı Osmanlı'nın günümüzde ne durumda olacağına ilişkin yaman tespitleri klasik düşünce kalıplarını kırarak cinstendir:

Eğer Türkiye'yi savaş dışı kalmaya ikna etmekte başarılı olsaydık veya ürküterek Çanakkale'den geçebilmiş olsaydık sonuç ne olurdu? Mustafa Kemal Osmanlı Devleti'ni laik bir devlete dönüştürecek saik veya otoriteye sahip olur muydu? Savaş sonrası Türkiye'ye karşı bir Arap isyanı başlar mıydı veya hangi

2 General Allenby'nin Hatıratı, Haz.: Faruk Yılmaz, İz Yayınları, İstanbul 2013.

şekli alırdı? 1914 yılında Osmanlı Devleti'ni oluşturan bütün bu topraklar üzerinde hükümferma olan bir Türkiye, dünyanın en büyük petrol üreticisi ve potansiyel olarak en güçlü ülkesi olurdu. Ya Mısır? O da İstanbul'a ismen tabi olmaya devam ederdi. İsrail diye bir devlet kurulmazdı.³

Ne garip: Lozan tam da bunlar için yapılmamış mıydı?

Lord Carver'ın sözünü ağızda bırakmayalım isterseniz. Bırakalım, devamını da getirsin:

İngiliz, Avustralyalı, Yeni Zelandalı ve Hindli askerler hayatları pahasına Türkiye'ye karşı savaşarak bölgenin yapısını değiştirdiler. Ama iyi mi ettiler, kötü mü ettiler, söylemek zor.

Utanalım, bunu bir İngiliz mareşali söylüyor yahu...

96 yıl önce Suriye için savaşmıştık

Resmî tarihe bakarsanız 1918'in Eylül-Ekim aylarına rastlayan Filistin/Suriye cephelerindeki askerî hezimetin tek bir anlamı vardır: Araplarla olan bağımızı kopardık, asıl 'Türk' olan alanı korumaya aldık, yani Anadolu topraklarını. 'Çölleri' savunmanın bir anlamı yoktu zaten, daha en başta kuvvetlerimizi heba etmeden Anadolu'ya çekilmeli ve savunmamızı Adana'dan başlatmalıydık. Ama üstlerine dinletemedi Mustafa Kemal Paşa.

Bu tuzu kuru resmî sava karşı iki şey söylemek gerekir:

- 1) Zaten İngiliz-Fransız koalisyonunun Anadolu'ya ilerlemek gibi bir planları yoktu, General Allenby'nin başlangıçtaki hedefi bir sınıra ulaşmak değil, karşısındaki Osmanlı ordularını darmadağın etmektir. Savunmasız kalan Anadolu topraklarında yapılacaklar nasıl olsa daha sonra ileride görülecekti. Allenby'nin Halep'e girmeyi bile Ekim sonlarına doğru planladığını biliyoruz.
- 2) Eğer en baştan kaçarcasına Adana'ya veya tamamen Toroslar'a çekilseydik yenilgi hâlinde sonraki çekilme hatlarımız nereler olacaktı? a) Konya? b) Eskişehir? c) İstanbul? d) Hiçbiri?

3 Lord Carver, *Turkish Front 1914/18*, Pan Books, 2003, s. 247.

Mustafa Kemal Paşa yakalanan bir İngiliz esirin dezenformasyonunun etkisinde kalarak General Allenby'nin Eylül'ün 19'unu 20'sine bağlayan gece hücum edeceğini birliklere ve üstlerine bildirmişti. Ancak bu bir yanıltmacaydı. Eylül'ün 18'ini 19'una bağlayan gece sabaha doğru ordularımız müthiş bir hücumla uyandılar. Allenby'nin kuvvetleri beklenen saldırıyı başlatmışlardı ama savaş tarihine geçecek zekice bir taktik izlemişlerdi (Anlatıldığına göre Allenby tarihe çok meraklıydı ve MÖ 1480 yılında yine aynı yerde Mısırlıların uyguladığı taktiği aynen kopya etmişti).

Buna göre karşısındaki kolorduya 14 kat üstün bir kuvvetle çarpacak ve daha önce telsiz haberleşmesini kestiği ordularımızın bilgi boşluğundan yararlanarak süvari birliklerini arkamıza düşürecek, böylece kaçış yolunu tutacaktı.

Nitekim 8. Ordu ile 7. Ordu'nun kaçış yolları başarıyla tutuldu. Eylül'ün 20'sinde Nablus'ta bir meydan muharebesi yapıldı, sonuçta 8. Ordu büyük ölçüde dağılmış, 7. Ordu ise savaşmadan geri çekilmişti; Mustafa Kemal Paşa'nın başında olduğu 7. Ordu Şeria Nehri'nden zorlukla karşıya geçerek Deraa üzerinden Şam'a doğru hasar ala ala ilerledi. Daha sonra yenilgiler çorap söküşü gibi geldi. Kayıplarımıza Casus Lawrence'ın idare ettiği bedevilerin ihanetleri tuz biber ekiyordu.

25-26 Eylül 1918 gecesi Osmanlı ordu komutanları toplantı hâlindeydi. Yıldırım Orduları tarafından Mersinli Cemal Paşa'ya geriye kalan birlikleri alarak Şam'a gitmesi ve savunmasını Şam önlerinde kurması emredildi. Mustafa Kemal Paşa ise ordusunu bırakıp Rayak'a gidecekti. 7. Ordu'nun kuvvetlerini başka bir ordu komutanına devretmesinden Liman von Sanders'in Mersinli Cemal Paşa'ya daha çok güvendiği sonucunu çıkaran Mustafa Kemal gücendi ama görevine devam etti.

Lakin Şam'ı da savunmak mümkün olamadı. 1 Ekim'de Şam düştü, bir hafta sonra ise Beyrut. Sırada Hama, Humus ve Halep vardı.

General Fahri Belen anlatıyor bundan sonrasını:

Arapların doğudan, İngiliz motorlu birliklerinin batıdan ilerlemeleri üzerine 24-25 Ekim gecesi Halep boşaltıldı. İskenderun'un

güneyinden ve Halep'in 5 km kuzeyinden geçen bir mevzi tutuldu. İngilizler yeni mevziye taarruz etmediler.⁴

İngilizler Halep'ten kuzeye neden geçmediler?

Neden Halep'ten sonra taarruz etmediler sahi? Bu, mutlaka cevaplanması gereken bir sorudur ve yazımızın başında Adana'ya çekilip orada kalmamızı öğütleyenlerin bu hayati bilgiden haberleri var mıdır? (İskenderun civarına kadar gelmeleri ise denizden iase desteği sağlamak içindi.)

Grainger'in dikkatimizi çektiği bir husus bizim kitaplarımızda geçmez. Özetle şöyle yazar:

Mustafa Kemal'in Halep'ten ayrılmasıyla Türklerin Arap topraklarıyla bağı kesilmiş oluyordu. Ekim sonlarında Mustafa Kemal Paşa yeni bir İngiliz saldırısını püskürtecek kadar askere ve Anadolu'dan gelen yeterli miktarda gıda maddesine kavuşmuştu. İngiliz ordusu ise fazla dağılmıştı, nitekim bir haftaya kadar toparlanamadı. Bu arada Mustafa Kemal'in kuvvetleri iki üç katına çıkarılmıştı. Çok sayıda makineli tüfeğe sahipti ve silahların arkası geliyordu.

Ekim sonlarında büyük bir savaş bekleniyordu İngilizlerle. Osmanlı yapacağı tahkimatı yapmıştı. Hatta savaşa yardım etmesi için yapılan Amanos Tüneli'ni bile bitirmiş, artık trenle Anadolu'dan ikmal kolaylaşmıştı.

İşte Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı haberi tam da böyle bir ortamda geldi. Rauf Bey ile Amiral Calthorpe Limni Adası'nın Mondros Limanı'na demirlemiş Agamemnon zırhlısında anlaşmışlardı.

Bütün bunlardan anladığım şu:

Tam Osmanlı birlikleri derlenip toplanıyor, İngilizlerle savaşa girebilecek bir etkinliğe ulaşıyorken bu sırada mütareke imzalanıyor! Neden acaba?

Petrol gitmiş, kavga bitmiş miydi?

4 Fahri Belen, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.

Viyana'ya Kadar Niye Gittik?

Tarih hakkında konuşur veya yazarken biraz mantık kitabı da okusak iyi olacak. Sık sık duyarsınız: Viyana'da, Budin'de, Girit'te vs. ne işimiz vardı? Anadolu çocuklarını bozuk para gibi harcadık 'hiç alakamız olmayan' cephelerde?

Üstelik bunu söyleyenler de sokaktaki cahiller değil, 'üst düzey', bir kısmı da apoletli yetkililer!

Yahu siz hiç mi güvenlik çemberi diye bir şey okumadınız? Uluslararası hukukun ve BM'nin icat edilmediği bir dönemde kim hangi toprağı işgal ederse onun yanına kâr kalıyordu. Eğer o tarihte sınırlarınızı dışarıda kurmazsanız ve 'Yurtta sulh, cihanda sulh' politikasını tuttursanız başka milletler size acıyıp topraklarınıza girmez sanıyorsanız fena hâlde aldaniyorsunuz.

Siz saldırmazsanız size saldıracak ülkeler düzineyleydi. O devirde geçerli strateji 'En iyi savunma hücumdur' şeklinde özetlenebilir ve bu sert realitenin gereği olarak ecdadımız "ta Viyana'ya kadar" gitmişti ("Ta Viyana'ya kadar"ı tırnak içine alışımın sebebi, Viyana'nın İstanbul'a Van'dan çok daha yakın olmasıdır. İstanbul merkezli bir dünyada Viyana'ya gitmek Erzurum'a gitmek gibi bir şeydir de, geçerken hatırlatayım istedim).

Tarihimiz ortada: Balkanların münbit gövdesini 400 yıl boyunca feda ede ede Anadolu'yu kurtarabilmiştik. Meriç'ten öteye geçmeseydik modern Haçlı saldırısını hangi mevzide durduracaktık sahi? sorusu üzerinde azıcık düşünmek gerekmez mi?

Zaten 'Kız Gibi Tarih Yapma' Takıntısı Bizi Buraya Getirdi

Bir belge düşünün: Tam ortasından üç sayfası yırtılmış...

Bir belge düşünün: Önemli yerleri kalemle çizilmiş, bazı kelimeleri karalanmış, diğer bazıları ise çizilip yeniden yazılmış...

Bir belge düşünün: Orijinali temizlenerek itinayla yeniden kurgulanmış...

Artık o kesilmiş, "düzeltilmiş", temizlenmiş belgelere güveniniz kalır mı? Türkiye'de kalıyor maalesef.

Amasya denilince hep ünlü Genelgesi'ni (*Tamim*) hatırlarız ama birkaç ay sonra yapılan Amasya Mülakatı'ndan pek dem vurulmaz. Oysa özellikle tartışmakta olduğumuz Türk-Kürt kardeşliğinin tarihin derinliklerine nasıl gömülmek istendiğini gösteren çarpıcı bir delil sunar 2 No'lu gizli Amasya Protokolü.

Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul'da Bahriye Nazırı olan Salih Paşa arasında 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Amasya'da Tümen Komutanı olan Cemil Cahit Toydemir'in karargâh olarak kullandığı evde yapılan müzakereler dönemin ruhunu anlamak bakımından son derece önemlidir.

Sadrazam Damat Ferid Paşa 20 gün önce istifasını vermiş, Paşahân da Ali Rıza Paşa'yı kabineyi kurmakla görevlendirmişti. Yeni kabinenin görevi, Kuva-yı Milliye ile bozulan ilişkileri tamir etmektir.

1. Amasya Protokolü'nü imzalayanlardan Bahriye Nazırı Salih Paşa (sağda). 2. Amasya Protokolü'nün eksiksiz hâli.
3. Mithat Sertoğlu'nun yayınladığı kesilip sansürlenmiş Amasya Protokolü.

Salih Paşa, hükümetten ne istediğini sordu Mustafa Kemal Paşa'ya. O da Barış Konferansı'na kendilerinin de katılmasını, adaylarının meclise girmesini, genel af ilan edilmesini, kabineden Kuva-yı Milliye'ye karşı olanların temizlenmesini, dış politikada Sivas Kongresi kararlarına uyulmasını ve Bozkır ve Aznavur isyanlarının bastırılmasını istiyordu.

İlginç olan nokta, İstanbul hükümetinin isteklerin bir kısmını kabul, diğer kısmını reddetmesi ve üçüncü bir kısmın kararını ise Meclis'e bırakmış olmasıydı. Üstelik Meclis açılıncaya kadar Müdafaa-i Hukuk temsilcilerini danışman olarak tanıyacağını bile bildirmişti.

Oldukça ılımlı bir havada geçen görüşmeler sonunda ikisi gizli olmak üzere 5 protokol imzalandı (gizli 4. protokol ise imzasızdır).

Hele bir 2. Protokol vardır ki, ilk maddesi bizi bugün de yakından ilgilendiriyor. Zira Kürt meselesine ciddi bir vurgu yapıyordu.

Önce orijinal metninde ne yazdığını okuyalım:

‘Kürtlerin serbestçe gelişmeleri’

Beyannamenin birinci maddesinde Devlet-i Osmaniye’nin tasavvur ve kabul edilen hududu Türk ve Kürtlerle meskûn olan araziye ihtiva eylediği ve Kürtlerin camia-i Osmaniye’den ayrılması[nın] imkânsızlığı izah edildikten sonra bu hududun en asgari taleb olmak üzere temin-i istihsali lüzumu müstereken kabul edildi. Maahaza Kürtlerin serbesti-i inkişâflarını temin edecek vech ve surette hukuk-i örfiye ve ictimâiyece mazhar-ı müsâdat olmaları dahi tervîc ve ecânib tarafından Kürtlerin maksad-ı mahsusu altında yapılmakta olan tezviratın önüne geçmek için de bu hususun şimdiden Kürtlerce malum olması tensib edildi.

Erzurum ve Sivas kongrelerinde de Türk-Kürt kardeşliğine vurgu yapılmıştı ama “anâsır-ı İslâmiye” (Müslüman milletler) gibi üstü örtülü bir ifade kullanılmaya özen gösterilmişti. 2. Amasya Protokolü’nün gizli ilk maddesi ise bunu açmakta ve Osmanlı Devleti’nin tasavvur ve kabul edilen sınırının Türklerin ve Kürtlerin oturduğu araziye içerdiği, dolayısıyla Kürtlerin Osmanlı camiasından (“Türk camiasından” değil) ayrılmasının imkânsız olduğu vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte Kürtlerin kendilerini serbestçe geliştirmelerini temin edecek şekilde örfi (bazı kaynaklarda ‘ırkî’) ve sosyal hakları bakımından ayrıcalıklara mazhar olmaları desteklenecekti. Ayrıca Türkler ve Kürtlerin yaşadığı topraklardan oluşan sınırın taviz verilebilecek nihai hat olduğu ve bu toprakların kazanılması gerektiği üzerinde durulduktan sonra İngilizler kastedilerek, yabancıların görünüşte Kürtleri bağımsızlıklarına kavuşturacakları vaadiyle yaptıkları tezvirlerin önüne geçmek maksadıyla Türk-Kürt ayrılmazlığının Kürtlere bildirilmesinin uygun görüldüğü belirtilmekteydi.

Gizli 2. Protokol’ün ilk maddesini Kürt meselesinin oluşturması, konunun o tarihteki aciliyet ve önemini göstermesi bakımından dikkat çekici bir husustur. Yani İstanbul hükümeti olsun, Heyet-i

Temsiliye olsun yeni ve küçük bir “Osmanlı vatani” tasavvur ediyor ve bunun asgari sınırını Türklerin ve Kürtlerin oturduğu bölgeler olarak belirliyordu. Bu son derece çarpıcı ve üzerinde durulmamış bir nokta bana göre.

Ancak bir o kadar dikkat çekici olan husus, protokolün resmî tarihçilerce kesilip biçilerek, sansürlenerek sunulmuş olmasıdır. Nasıl mı? Şöyle:

Kopuk üç yaprak nerede?

Prof. Dr. Şerafettin Turan, tam 7 ciltlik *Türk Devrim Tarihi*’nde sözünü ettiğimiz maddeyi ustaca budayarak kuşa çevirmiş ve şu hâle getirmiştir:

Kürtler ve Kürdistan: Kürtlerin Osmanlı topluluğundan ayrılmasına olanak yoktur. Ancak onlar görünüşte kendilerine bağımsızlık verilmesi yolunda yabancıların giriştikleri hareketlere karşı uyarılmalıdır.¹

Tarihe böyle yalan söyletiliyor işte. Üstünü özetle, altını kes, olsun sana “Kız gibi tarih!”

Tarihe yalan söyletenlerin soyuna kıran girmiş de değil. Bakın, bir başka “profesör”, Bekir Sıtkı Baykal güya *Heyet-i Temsiliye Kararları* adı altında Türk Tarih Kurumu’ndan bir kitapçık yayınlıyor. Sayfa 25’e de yukarıdaki maddenin baş tarafını yazıyor. Fakat “...kabul edildi”den sonra bir yıldız koyarak şu notu düşüyor:

Defter, buradan itibaren üç yaprak kopuktur. Bu yüzden tutanak, yine aynı arşivde bulunan orijinal metninden tamamlandı.

İsmail Beşikçi’nin belirttiği gibi² “Yalan söylenerek okuyucu yanıltılıyor. Böylece insanların bilincine bazı sorunların çarpmasına engel olunmaktadır. Okuyucunun doğruyu araştırmasının önüne geçiliyor.”

1 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s. 32.

2 *Bilim-Resmî İdeoloji, Devlet-Demokrasi ve Kürt Sorunu* (1990).

Suna Kili, Enver Ziya Karal, Afet İnan ve diğer profesörler Amasya Mülakatı'nda gerçekte nelerin görüşüldüğünü gizlemek için ellerinden geleni yapmışlar. Daha fenası, Mithat Sertoğlu gibi "üstad" kabul edilen bir arşiv uzmanının *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*'nde belgenin orijinalinden Kürtlere ayrıcalıklar verileceğine dair kısmı fotoşopla temizletmiş olması. Neden mi? Malum madde *Nutuk*'ta da sansürlenmiştir de ondan. *Nutuk*'a karşı gelmek kimin haddine!

Mesele netleşiyor sanırım:

Nutuk tarihe uymuyorsa tarihi *Nutuk*'a uydur: İnkılap tarihlerimizin neden bir türlü sağlıklı ve mantıklı bir şekilde yazılamadıklarının anahtarı bu katı kuralda gizli.

Biz de böyle bir tarih malûlü ülkede şimdiye kadar yakın tarih yazıldığını zannedyorduk ya, asıl ona şaşıyorum.

Heyet-i Nâsiha'dan Başlatmayın!

'Akil İnsanlar Heyeti' listesi açıklanır açıklanmaz tek bir merkezden yönetiliyormuşçasına bir karalama kampanyası başlatıldı: "Damat Ferid'in Heyet-i Nâsiha heyeti İngiliz işgaline karşı direnmeyin diye halkı teskine gönderilmişti, bunlar da hükümetin Türkiye'yi bölme ve halkı aldatma projesinin adamlarıdır" vs.

Tarihin gündemde olmasından memnunuz gerçi ama bu irtibat baltayı taşa vurarak kurulunca insan da dayanamıyor.

Bir kere Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferid'in sadareti (başbakanlığı) sırasında Samsun'a gönderilmiştir. Ayrıca Damat Ferid'in 1920 Ekim'indeki istifasının altında da Ankara hükümetinin, yani Mustafa Kemal'in İngilizlere yaptığı baskının yattığını biliyoruz. Nitekim Milli Mücadele ile anlaşılmaktan başka çaresi kalmayan İtilaf devletleri temsilcileri Sultan Vahdettin'in huzuruna çıkıp ondan Sadrazam'ın görevden alınmasını talep etmişler, istifa bunun arkasından gelmiştir (17 Ekim 1920). Ferid Paşa o kadar "İngilizlerin adamı" olsaydı herhâlde işgalcilerin onu Ankara'nın baskılarına rağmen iktidarda tutmaya güçleri yeterdi, değil mi?

Ayrıca Heyet-i Nâsiha kesinlikle bir işbirlikçi heyet değildir. Meşru olarak seçilerek kurulmuş olup İngilizlerin değil, Padişah'ın istediği şekilde davranmıştır.

Nasıl mı? Görelim.

Heyet-i Nâsiha toplu hâlde. Şehzadesinden hocaefendisine ilginç bir karışım...

Belki de en ilginç bilgileri Kemalist Sina Akşin vermektedir. *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*¹ adlı kitabında, İstanbul hükümeti'nin Heyet-i Nâsiha'nın kuruluşuyla aslında Mondros Mütarekesi'nin ardından bazı tedbirler aldığını, bunun 'silahsızlandırma'yı da kapsadığını hatırlatır.

Mustafa Kemal Samsun'a niye gönderildi?

Buna göre Damat Ferid, 25 Nisan 1919'da, yani Mustafa Kemal henüz Samsun'a doğru yola çıkmadan 20 gün önce İngiliz Yüksek Komiseri'yle görüşüp hükümetin ülke çapında bir silahsızlandırmaya gitmek istediğini, yanlarında birkaç İngiliz subayı bulundurmalarına nasıl baktıklarını öğrenmek istemişti.

Diyeceksiniz ki, bu neden önemli? Şundan:

Damat Ferid gayrimüslimlerin silahsızlandırılmasını istiyor olmaydı, onları ikna ederken yanlarında İngiliz subayların bulunmasına gerek duyması bundandı. Türklerin silahsızlandırılmasını istemiş olsaydı onların silahlarını toplarken İngiliz subayına ihtiyaç duymak mantıksız olurdu. Demek ki, Anadolu'da karışıklık çıkaranların önemli bir kısmı Müslüman olmayanlardı.

1 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınevi, İstanbul 1983.

İşte Mustafa Kemal'in Samsun'a, silahlı Rumların bozdukları asayişi sağlamak üzere gönderilmesinin altında yatan gerekçe budur.

Bundan sonra iki Heyet-i Nâsiha kurulacak; biri Anadolu'ya, diğeri ise Trakya'ya gönderilecekti.

Anadolu heyeti şu kişilerden oluşuyordu:

Şehzade Abdürrahim, Ali Rıza (sonradan sadrazam olacak), Mahmud Hayret ve Süleyman Şefik paşalar, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi ve eski Pazarcık Müftüsü Halil Fehmi efendiler ile iki gayrimüslim (Ohannes Ferid ve Yanko Konvenidi beyler).

Heyet 16 Nisan'da İstanbul'dan hareketle Bursa, Balıkesir, İzmir, Afyon, Antalya, Isparta, Konya ve Eskişehir'i dolaşacak ve İzmir'in işgalinden sonra görevine son verip 18 Mayıs'ta başkente dönecekti.

Şehzade Cemaleddin Efendi başkanlığındaki diğer heyet ise Harbiye Nazırı Cevad (Çobanlı) ve Fevzi (Çakmak) paşaların dahil olduğu Trakya gezisine çıkacak ve 9 Mayıs'ta İstanbul'a dönecekti.

Padişah'ın fermanına bakılırsa heyetlerin gönderiliş amacı şudur:

Savaşın musibetlerinden etkilenen tebaa hakkında Padişah'ın şefkat ve teveccühlerini müjdeleyecek, ayrıca durumu inceleyip etnik gruplar arasında uyumu sağlayacaklardır. Damat Ferid'e göre ise heyetlerin görevi daha çok maneviydi: Halka padişahın selamlarını iletcek ve onun kendilerini düşünmekte olduğunu bildireceklerdi.

Prof. Dr. Akşin bunu şöyle formüle ediyor:

Başka bir deyişle saltanatın 'tabandan' bir destek bulması için bir çabaydı. Böylece taşradaki siyaset sahnesinde İttihat ve Terakki'den ve Hürriyet ve İtilaf'tan başka Saray da "Ben de varım" demiş oluyordu. Zaten hanedanın faaliyeti heyetlere başkanlık etmekle bitmiyordu. 11 Mart'ta Şehzade Abdülhalim Erzurum'da bulunuyordu. 22 Nisan'da ise Şehzade Cemaleddin Trabzon'dan ayrılıyordu. Saray, hanedan mensuplarıyla Anadolu'yu adım tarıyor dense yeridir.²

Prof. Dr. Akşin'in "Saray hanedan mensuplarıyla Anadolu'yu tarıyordu" tespiti çok önemli. Nitekim heyeti Isparta ve Burdur'da

2 Akşin, a.g.e., s. 251.

denetlemekle görevli İngiliz subayı da Şehzade Abdürrahim ve çevresindekilerin, halkın heyete yaptığı sevgi gösterilerine “kendisinin dikkatini çekmekte” gösterdikleri gayretlere (ona ‘Halkın şu sevgi ve bağlılığına iyi bakın’ demişler anlaşılan) bakarak raporuna şu notları düşer:

Bunlar etnik unsurlar arasındaki barışı sağlamaktan çok, hükümet ya da Saray’ın taşradan bekleyebileceği desteği tespit etmekle görevliler.

Dahası, İzmir’deki İngiliz görevlisi de Şehzade’nin hükümet adına değil de Padişah adına konuştuğuna dikkat çekmiştir.

Osmanlı’nın akil adamları!

Sina Akşin’e göre Heyet-i Nâsiha’yı göndermekteki amaçlardan biri de yapılacak reformları tespit etmek veya ona zemin hazırlamaktır. Ardından “başka heyetler” de gidecek diyordu Damat Ferid Paşa. Bunlar taşrada kalarak ekonomik reformlar için çalışacaklardı.

İlk Heyet-i Nâsiha Bursa’da yayınladığı bildiride ülkenin içinde bulunduğu acı duruma dikkat çekmiş, Padişah’ın heyeti “ülkenin durumunu yerinde gözlemlemek ve herkesin ihtiyaçlarını tespit etmek”le görevlendirdiğini belirtmişti. Bildirinin son cümleleri şöyleydi (Sadeleştirdim):

Osmanlı tarihinde görülen bu gibi büyük hadiselerin sonucundaki zorluklara hep milletin sabır, sükûnet, saygıdeğer saltanat makamına aşırı sadakati ve hükümet tedbirlerine itaatiyle göğüs gerilmiş olmasından dolayı alacağınız hareket şekli ve kurtuluş yolu apaçık ortadadır. Dolayısıyla namılı Padişah Hazretleri’nin namına olarak hakkınıza kanaat, vatandaşlarınızın hukukuna riayet ve kanuna itaat cümlenize tavsiye olunur.

Heyet-i Nâsiha asla işgalcilerin oyuncağı değildi. Tam tersine Padişah ve İstanbul’un Anadolu ve Trakya halkıyla arasında savaş sırasında oluşan tahribatı onarmak için gönderdiği bir heyetti ve halka İzmir’in işgaline kadar İstanbul’un (Padişah ve hükümetin) ne kadar iyi niyetle çalışmakta olduğunu göstermeyi amaçlıyordu.

Ne yazık ki, Yunanların İzmir'e çıkışı heyet için büyük bir hayal kırıklığı olacaktı.

Yeri gelmişken soralım:

Sina Akşin'in yorumundan yola çıkarak Mustafa Kemal'in Samsun'a giden kalabalık heyetini de Heyet-i Nâsiha'lardan biri olarak kabul edemez miyiz? Nitekim Bandırma Vapuru İzmir'in işgalinden bir gün sonra yola çıkmamış mıydı? Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'in işgal edildiği gün Padişah'la görüşmesinin anlamı neydi? Yoksa sonradan sansürlenmiş Erzurum Kongresi'ni açış konuşmasında bahsettiği "Vahdettin ile arasındaki sırlar" o günkü acil durum görüşmesinde mi belirlenmişti?

Akil İnsanları Damat Ferid'in adamlığıyla suçlayanlara ufak bir uyarı:

Heyet-i Nâsiha'dan başlarsanız nereye varacağınız hiç belli olmaz! En iyisi o topa hiç girmeyin...

Nurlu 1920 Ruhuna Dönüş

Tarihin bir uydu gibi etrafımızda dolaştığı zamanlardan geçiyoruz. Gün geçmiyor ki, bize birkaç kere göz kırpmasın.

Sık sık duyarız “23 Nisan 1920 Ruhu” sözünü.

Peki gerçekten de “1920 Ruhu” diye bir şey var mı?

Önce şu soruyu cevaplandırarak başlayalım isterseniz: Büyük Millet Meclisi 23 Nisan’da hangi ruhla açılmıştır?

Tarih şaşırtmayı sever: Mesela Ankara Meclisi’nin adı başlangıçta Türkiye Büyük Millet Meclisi değil, Büyük Millet Meclisi’ydi. “Türkiye” kelimesi ismin başına daha sonra (1921’in ikinci yarısında) getirilecektir.

Yakın tarihi yeniden yazarken bu nokta üzerinde durmak gerekir. Neden başlangıçta isminin başında “Türkiye” kelimesi yoktu ve Meclis neden “Büyük”tü?

İsmin nasıl konulduğunu Kemal Zeki Gençosman, *İhtilal Meclisi* (1980) adlı kitabının sunuşunda şöyle anlatır:

Bir gün, bu odada (Ankara Valiliği’nin makam odasında), kurulacak Meclis’e ad aranıyordu. Kimileri “Meclis-i Kebir desek ya da Meclis-i Milli-i Kebir adını versek” diye önerdiler. Bu adları fazla Osmanlı bulanlar içinde Asya’dan ad önerenler oldu: “Meclisimizin adı acaba Kurultay olsa!” Mustafa Kemal Paşa sessiz, önerileri dinliyordu. Sonunda “Efendiler,” dedi, “siz ne

ad verirsiniz veriniz, millet yine de burada bir Millet Meclisi toplanmasını bekleyecektir.” Meclis’in adı konulmuştu: Millet Meclisi! “Büyük” sıfatı, daha sonra ve bir karara dayanmadan bu adın başına âdeti kendiliğinden gelip oturacak ve (...) bir gün sonra da İkinci Başkan Celaleddin Arif Bey adı şöyle tescil edecekti: “Yüce Meclis’in adı Sayın Kurulumuzca Büyük Millet Meclisi olarak kabul edilmiştir.”¹

Burada dikkatimizi çekmesi gereken nokta ne üyelerin ne de Mustafa Kemal Paşa’nın aklına Meclis’in adının başına “Türkiye” gibi Türklüğü vurgulayan bir kelimenin getirilmesini teklif etmenin gelmesidir.

Bu arada Meclis’e “Büyük” (Kebir) denilmesinin sebebi, bunun hem İstanbul hem de Ankara’daki “Meclisler”den oluşan büyük, yani olağanüstü yetkileri haiz bir meclis olduğunu beyan etmek içindi. 1923’te tek seçimle gelen ve tek seçici tarafından belirlenen meclise dönüşmesine rağmen bu sıfat ismine yapışıp kaldı bugüne kadar.

Sivas ve Erzurum kongreleri

Öyleyse Meclis açılırken Türkiye kelimesinin gündeme gelmeyişi nasıl yorumlamak gerekir?

Bunun cevabını bence hem Erzurum hem de Sivas kongrelerinin bildirilerinde aramalıyız.

Erzurum Kongresi bildirisinin çarpıtılmamış ve sansürlenmemiş hâlinin ilk maddesinde Trabzon’dan Van’a kadarki bölgede yaşayan bütün Müslüman unsurların birbirine karşılıklı fedakârlık duygusuyla dolu olup yine birbirinin ırkı ve sosyal durumlarına saygılı öz kardeş olduklarına vurgu yapılıyordu.

Burada kastedilenin Türkler ve Kürtler olduğunu kongre tutanaklarından öğreniyoruz. Elbette diğer Müslüman unsurlar da mevcuttu ama asıl ağırlık, öz kardeş olduklarının altı çizilen Türkler ve Kürtlerdi.

Sivas Kongresi’nin ilk iki maddesi Erzurum Kongresi’ninkinin hemen hemen aynısıdır. Öte yandan 6. madde şaşırtıcı bir mesaj bile vermektedir. Şunu:

1 Kemal Zeki Gençosman, *İhtilâl Meclisi*, Hür Yayın, İstanbul 1980, s. 5.

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihteki (30 Ekim 1918) sınırlarımız içinde kalıp ezici Müslüman çoğunluğun oturduğu kültürel ve medeni üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan toprak bütünlüğümüzün bölünmesi planından tamamen feragat ederek bu topraklar üzerindeki tarihî, ırkî, dinî ve coğrafi haklarımıza riayet edilmesini ve buna aykırı girişimlerin iptalini ve bu suretle hak ve adalete dayalı bir karar alınmasını bekleriz.

Bu maddede yine Türkler ve Kürtlerin ortak tarihlerine, ırklarına, dinlerine ve coğrafyalarına gönderme yapılmış ve toprak bütünlüğünün vurgulanmış olması ilginçtir ama metinde asla “Türk” kelimesinin geçmemesi daha da ilginçtir.

Derken Büyük Millet Meclisi'nin açılışından bir gün önce, 22 Nisan 1920 günü Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa imzalı bir genelgeyle karşılaşırız. Genelge “Allah'ın lütfuyla” (“bimennihi'l-kerim”) diye başlıyor ve Büyük Millet Meclisi'nin Cuma günü Ankara'da açılacağı belirtiliyordu. Hatta açılışın özellikle Cuma gününe rastlatıldığı, bunun da o günün mübarekliğinden istifade etmek için bilerek yapıldığı, Cuma namazının Hacı Bayram Camii'nde kılınarak “Kur'an ve namazın nurlarından (*envâr*) yararlanılacağı” ifade edilmekteydi.

Devam edelim:

Namazdan sonra Peygamber Efendimiz'in^(sav) sakallarını (“lihye-i saadet”) ve Sancağ-ı Şerif'i taşıyarak Meclis'e gidilecek ama içeri girilmeden önce dua okunacak ve kurbanlar kesilecektir vs. vs.

Daha sonra Demokrat Parti'nin ağır toplarından olacak olan Refik Koraltan 1970 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide “o gün”ü bütün renkliliğiyle şöyle anlatacaktır:

Hacıbayram Camii yolu nasıl? Caddeler, meydanlar, pencereler tekbir sesleriyle inliyor! “Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilâhe illallah. Ve Allahu ekber, Allahu ekber, velillâhil-hamd.” Herkes böyle avazı çıktığı kadar bağırarak tekbir getiriyor. Sarık, şalvar, cübbe, takke, bir acayip. Nuh'un gemisi gibi!

Koraltan bundan sonra Mustafa Kemal'le birlikte camiye gidişlerini ve sonrasını da ilginç tasvirlerle anlatıyor:

“Ve emruhum şûrâ beynehum” ayetinin yazılı olduğu levha

Neyse camiye girdik. Mustafa Kemal de geldi. Galiba ilk defa mı geliyor, son defa mı geliyor bilmiyorum. Ayaklarının üzerinde tir tir titriyordu. Namaz kıldık. “Allah kabul etsin” deyip haydi yine tekbirlerle Meclis’e. (...) Oraya da hocalar toplanmışlar: “Estağfurullah, estağfurullah, diledim cümle günahlarımıza estağfurullah!” diye dua ediyorlar yüksek sesle.²

2 Nalân Seçkin, 1920-1970: *İlk Meclis'ten Kalanlar*, Ankara 1970, s. 117.

23 Nisan 1920 böylesine “Nurlu” bir gündü işte!

Şura ayetli meclis

Hatta o nurlu günün hatırasına Hattat Hulusi Efendi’ye iki adet talik hatlı tablo yazdırılacaktır. Birincisi ve daha fazla görüleni, “Hâkimiyet milletindir” tablosudur ki Hattat Hulusi Efendi’ye aittir. İkincisi ve neredeyse kayıp olanı ise “Ve emruhum şûrâ beynehum” ayetidir. Ayet, “Onların işleri aralarında istişare ileidir” mealindedir.

Ben bu levhanın Cumhuriyet’ten sonra kaldırıldığını sanıyordum ama geçenlerde elime geçen bir kitapta 1925 sonbaharına kadar Meclis salonunda asılı durduğunu öğrendim. Demek ki, 1925 yılına kadar Meclisimize bir ayet gözetmenlik yapabiliyormuş.

Sonra ne mi oldu?

Tabii ki müzeye kaldırıldı ve buna benzer fotoğraflar yok edildi.

1925 yılı, öz kardeşliği, dinî atmosferi, nurları ortadan kaldıran, dinamitleyen bir sürecin başladığı tarihtir de ondan.

Belki de bugün son kırıntıları 1925 civarında ortadan kaldırılan o ruhu yeniden fark edip zorla uzaklaştırıldığımız o çizgiye yeniden dönme vaktidir. Bu aynı zamanda tarihin de öz çizgisine dönme anıdır.

Sevgili Erol Gök’a’nın deyişiyle aklın mayalanması için zorunlu bir ara durak... Bu ara durağın değerini iyi bilmemiz gerekiyor.

Şura Ayetinin Gölgesinde Toplanan Meclis

TBMM'nin açılışı sırasında yapılan törenler ve dualar sık sık vurgulanır. Hatta bazı ulemadan zatların Meclis'in önünde yaptığı dualara katılanların fotoğrafları okullarımıza kadar girebilmiş nadir 'irticaî' görüntülerdendir.

Gerçekten de 23 Nisan 1920 günü neler yaşanmıştır?

Önce bir tespit:

İstanbul'daki Meclis-i Mebusan 1920'nin Ocak ayında açılmış ve Misak-ı Millî metnini kabul etmiş, Şubat'ta metin açıklanmış, Mart'ta da İngiliz askerleri Meclis'i basarak elebaşları yakalayıp Malta'ya sürmüşlerdi. Meclis de bu şartlarda çalışamayacağını söyleyip faaliyetini tatil edecek, bundan sonra hedef Ankara olacaktı.

Aslında Ankara'daki Meclis'in İstanbul'dakinin devamı olduğunu ispata gerek de yok ama bizzat Mustafa Kemal Paşa ve Ankara mebuslarının mazbatasında yazılanlar her şeyi olanca çıplaklığıyla ortaya koymaya yeterli. Bugünkü dille şöyle yazmaktadır:

İslam Hilafeti'nin merkezi ve Osmanlı Saltanatı'nın başkentinin İtilaf devletleri tarafından resmen işgali yasama, yargı ve yürütmeden ibaret olan devletin üç kuvvetini çalışamaz hâle getirmiş ve Meclis-i Mebusan'ın bu durum karşısında görevini yapmaya imkân göremediğini (İstanbul'daki) merkezî hükümete tebliğ ile dağılmış bulunmasından dolayı Hilafet ve Saltanat makamının bağımsızlığının dokunulmazlığını ve Osmanlı Devleti'nin

kurtuluşunu temin edecek tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere millet tarafından olağanüstü yetkileri haiz bir Meclis'in Ankara'da toplanmasına acil lüzum hâsıl olması üzerine (...) işbu mazbata düzenlendi.¹

İstanbul'da devlet çalışamaz hâle gelince Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu gerçekleştirmek üzere olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasıdır söz konusu olan. Ancak zamanla Meclis'in gayesinde en başından beri var olan "Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu sağlamak" sözü unutulacak ve sanki 23 Nisan'da sıfırdan bir Meclis açıldığı gibi bir yanılsama yaratılmak istenmiştir.

Osmanlı'nın devamı olduğu belli ama TBMM nasıl bir günde dünyaya gözlerini açmıştı?

Öncelikle 1920'nin büyük umutlar ve hayal kırıklıklarıyla başladığını, Maraş (Şubat) ve Urfa'nın (Nisan) büyük ölçüde kendi imkânlarıyla kurtuluşlarını başardıklarını, Antep'te çarpışmaların devam ettiğini ama bu arada Düzce, Hendek ve Bolu'dan başlayıp Nallıhan, Beypazarı üzerinden Ankara'ya yaklaşmakta olan isyan dalgalarının sesleri arasında Meclis'in açıldığını hatırlatalım.

Kur'an'ın ve namazın nurları

Şimdi Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'in açılmasından iki gün önceki genelgesini bugünkü dile çevirerek okuyalım:

1. Bimennihil-kerim (Allah'ın yardımıyla). 23 Nisan Cuma namazını müteakip BMM açılacaktır.

2. Vatanın istiklali, yüce Hilafet ve Saltanat makamının kurtuluşu gibi en mühim ve hayati görevleri ifa edecek olan Meclis'in açılışını Cuma'ya rastlatmakla o günün mübarekliğinden ve Hacı Bayram Cami-i Şerifi'nde Cuma'dan sonra Kur'an'ın ve namazın nurlarından (*envâr*) istifade edilecektir. Namazdan sonra camide sakal-ı şerif ve sancağ-ı şerifin bulunduğu özel daireye gidilecek ve oraya girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir.

1 İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1998, s. 29.

Meclis'in duvarında asılı sancağı-şerif

3. Açılış gününün kudsiyetini güçlendirmek için bugünden itibaren il merkezinde valinin tertibiyle Hatim ve Buhari-i Şerif tilavetine başlanacak ve hatm-i şerifin son kısımları teberrüken Cuma namazından sonra camideki özel daire önünde tamamlanacaktır.

4. Mukaddes ve yaralı vatanımızın her köşesinde aynı şekilde bugünden itibaren Buhari ve hatm-i şerif okunacak ve hutbede Hilafet-meabımız Halife Efendimiz Hazretleri'nin yüce isimleri (Vahdettin) zikredilerek Padişah'ın şevketli zatının ve memleketin ve bütün tebaasının bir an önce kurtuluş ve mutluluğa nail olmaları duasına ilaveten Cuma'dan sonra hatim tamamlanarak Yüce Hilafet ve Saltanat makamının ve bütün vatanın kurtuluşu maksadıyla vuku bulan millî mesainin önem ve kutsallığı ve her millet ferдинin seçtiği Meclis'in kendisine vereceği vatanî görevi yapmak zorunda olduğu hakkında vaazlar verilecektir. Daha sonra Halife ve Padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluş ve bağımsızlığı için dua edilecektir. Her tarafta Mevlid-i Şerif okunacaktır. (...)

5. Cenab-ı Hakk'a bize eksiksiz bir başarı nasip etmesi için yalvarıyoruz.²

2 Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri-Inönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar*, İstanbul 1955, s. 171-172.

Görüldüğü gibi Halife ve Sultan'ın, tebaası olan milletin ve ülkesi olan vatanın, bu arada Osmanlı Devleti'nin kurtuluşuna adanmış bir kurum olarak açılmaktadır Büyük Millet Meclisi...

Nuh'un gemisi gibi...

Günlerden 23 Nisan 1920. Bir kaynak o günkü atmosferi şöyle anlatır:

Cuma namazından sonra caminin avlusunda büyük bir kalabalık toplanmıştı. En önde yeşil örtülü bir rahlenin üstüne konulmuş olan Kur'an-ı Kerim'i ve "Lihye-i Saadeti" (Efendimiz'in^(sas) sakal-ı şerifini) başının üstünde taşıyan biri vardı. Alay tekbir getire getire Meclis'in önünde durdu. Burada dua okunup kurban kesildikten sonra binaya girildi.³

Bir başka kaynağımız daha ayrıntılı bilgiler veriyor:

Hacıbayram Camii daha namazdan önce öylesine dolmuş taşmıştı ki, tam vaktinde namaza katılmaya giden Mustafa Kemal'le arkadaşları camiye son derece güçlüklerle girebildiler. (...)

Öğle (Cuma) namazından sonra Hacıbayram-ı Veli'nin kutsal sancağı camiden çıkarılmış, bir hoca sancağı alıp en öne geçmişti. Sancağın arkasında da Sinop milletvekili Abdullah Hocaefendi yer alıyor ve başında camiden alınan bir rahle taşıyordu. Rahlenin üzerine, ipek pûşideye sarılı Kur'an ve Sakal-ı Şerif vardı; Abdullah Hoca rahleyi sarığının üstünde saygılı bir vekarla taşıyordu. Kortej böylece yola düşmüştü.

Mustafa Kemal, Temsil Heyeti ve öteki milletvekilleri Hoca'nın arkasından yürüyorlardı.

Halk ve hocalar, ellerinde göğüslerinin hizasında tuttukları Kur'anlar, Buhari-i şerifler okuyarak, hep bir ağızdan tekbirler getirerek, adım adım yeni Meclis'e doğru ilerliyorlardı.⁴

İlk Meclis'te çalışmış olan Mahir İz ise milletvekillerinin ne üzerine yemin ettiklerini şöyle anlatır:

3 Benzer bir anlatım için bkz. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, III. Cilt, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1973, s. 86.

4 Kemal Zeki Gençosman, *İhtilâl Meclisi*, Hür Yayın, İstanbul 1980, s. 72.

Makam-ı Hilafet ve Saltanat'ın, vatan ve milletin istihlası (kurtuluşu) ve istiklâlinden (bağımsızlığından) başka bir gaye takip etmeyeceğime Vallahi.⁵

Gayet açık: 23 Nisan'da açılan Meclis'in üç gayesi vardır:

- 1) Hilafet ve Saltanat makamını,
- 2) Vatanı,
- 3) Milleti kurtarmak.

“1925'te değişen neydi?” diye sormayın lütfen artık. “Değişmeyen ne kaldı ki?” diye sorun. Daha anlamlı olur bence.

5 Buna göre “makam” kelimesi Mustafa Kemal tarafından ilave edilmiştir. Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1990, s. 76, dn. 27.

Erzurum Kongresi'nden Türk-Kürt Kardeşliği Çağrısı

Tarih kitaplarımızda geçen “Erzurum Kongresi Kararları”nın gerçekte bağlantısını kurmak zor. Güya kararların ilki şuymuş:

“Milli (ulusal) sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez.”

Erzurum Kongresi kararlarının ilk maddesi buysa sormak gerekir:

Misak-ı Milli'nin ilanından aylar önce “milli sınırlar”dan söz etmenin anlamı nedir? Ya da 1919 Ağustos'unda “milli sınırlar” mı vardı?

Bu neyse de, bazı işgüzarların onu “Ulusal yurt bir bütündür, bölünemez”e çevirmeleri iyice komik kaçıyor. Hangi yurttan bahsediyorsunuz siz? Daha Misak-ı Milli dahi yok ortada...

Kongre kararlarının aslına baktığımızda şaşırıyoruz. Meğer orijinal 1. madde şöyleymiş:

Trabzon vilayeti ve Canik sancağıyla Şark vilayetleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbekir, Elaziz, Bitlis vilayeti ve bu saha dahilindeki bağımsız vilayetler, hiçbir sebep ve bahaneyle diğerlerinden ve Osmanlı camiasından ayrılmak imkânı düşünülmeyen bir bütündür. Mutluluk ve felakete tam olarak katılmayı kabul eder ve mukadderatı hakkında aynı amacı benimser. Bu bölgede yaşayan bütün Müslüman unsurlar diğerlerine karşı fedakârlık hissiyle dolu ve ırkı ve sosyal durumlarına riayetkâr öz kardeşirler.

Gördüğünüz gibi Erzurum Kongresi kararları bir Türk-Kürt kardeşliği bildirisi. Bugünkü sorunların konuşulduğu bir kardeşlik toplantısıyken bize içeriği boşaltılarak ve çarpıtılarak anlatılmış şimdiye kadar.

Sözün özü şu:

1) Erzurum Kongresi'nde hâlâ "Osmanlı camiası" içindeyizdir.

2) Kongrenin gayelerinden biri, araları açılmak istenen Kürtlerle Türkleri yeniden birbirine bağlamaktır.

Üç maddecik bildiride en az üç mantık hatası yapan saygıdeğer aydınlarımız Erzurum Kongresi'nin "milliyetçiliği"nin Türkler ve Kürtleri ve bütün "Müslüman etnisiteleri" ayrılmaz bir bütün olarak gördüğünü unutmış görünüyorlar. Üstelik bildiride Türklerin "kurucu ve egemen millet" oldukları türünden bir ifadeyi de ne ilginçtir ki bulamıyoruz.

Peki Erzurum Kongresi kararları tarih kitaplarımızda Kürtlükten nasıl arındırıldı?

İnkılap tarihini Kürtlükten arındırma

Sonraki hemen bütün yayınlar kararların orijinaline inme zahmetine katlanmadıkları için *Nutuk*'ta yazılanları aktarmış ve bildiride Osmanlı'nın Müslüman unsurlarının, bu arada Türkler ile Kürtlerin ayrılmaz bütünlüğünün vurgulandığı kaydını görmezden gelmişler.

Oysa *Nutuk*'un 1927 tarihli Osmanlıca baskısının 38 ve 39. sayfalarında Gazi Paşa Erzurum Kongresi'nin kararlarını aynen değil, "zaman ve çevrenin mecbur kıldığı birtakım ikinci derecede önemli (*tâlî*) ve esasa ait olmayan (*sûrî*) düşünce ve kanaatleri ayıklayarak" aktardığını bizzat yazıyor. Yani *Nutuk*'taki karar metinlerinin "aynen" değil, yorumlanarak ve kısaltılarak verildiği ve üstelik bu husus da açıkça belirtildiği hâlde nedense asıl metin muamelesi görmüş, at gözlüğü takmış tarihçiliğimiz tarafından. Kes-yapıştır tarihlerinin varacağı nokta bu işte!

Ancak bir husus ısrarla gözden kaçırılıyor: Gazi bu maddeyi zikrettikten sonra şunu yazıyor:

Mustafa Kemal Paşa'nın pek bilinmeyen ilginç bir Erzurum hatırası. Sağındaki eşi Latife Hanım, solundaki uzun boylu çarşafli hanım ise Ali Said Paşa'nın eşi Naciye Hanım (Kocası, Latife Hanım'ın sağındaki üniformalı generaldir), Yıl: 1924.

Beyanname madde 6. Nizamname madde 3'ün tafsilatı, nizamname ve beyannamenin 1. maddeleri mütalaa ve tedkik buyurulsun.

Bakın bu not çok ilginç işte. Özet yaptım, ayrıntıları şu maddelerden inceleyin diyor. Ama sanki eksiksiz metin muamelesi görüyor.

Öte yandan Atatürk Araştırma Merkezi'nin beş profesör ve bir emekli albaya yazdırdığı *Milli Mücadele Tarihi*'nde o parantez içi not sırda kadem basmış.¹ Tarihte ne kadar ileriye gittiğimizi buradan da anlayabilirsiniz! Öte yandan *Nutuk*'ta Erzurum Kongresi kararlarının Kürtlüğe veya Osmanlı'ya delalet edebilecek bütün cümlelerinden dikkatle arındırıldığı dikkat çekiyor.

Özetle *Nutuk*, yakın tarihi 1927 şartlarına göre ayarlayan bir metindir ve tarihçilere düşen görev, bu son derece önemli metni de dikkate alarak ama ona teslim olmadan, gerekirse sorgulayıp eleştirerek yeni bir inkılap tarihi yazmak olmalıdır.

Kur'an'ı yaşatmak için birlik çağrısı

Bu arada 17 Haziran 1919'da toplanan Erzurum Vilayeti Kongresi'ne sunulan bir rapor, güncelliği itibarıyla kayda değer bir mahiyettedir. Rapora göre Doğu Anadolu'da Ermeniler, Avrupalılar

1 Yücel Özkaya vd., *Milli Mücadele Tarihi*, cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s. 156.

Erzurum Kongresi'nden bir ay kadar önce toplanan bu ön kongreye sunulan raporda işlenenler sanki bugünden geçmişin dağlarına çarparak yankılanmış gibidir. Beraberce şunları okuyoruz:

Türk Kürt'süz, Kürt Türksüz yaşayamaz. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de Türk ile Kürt'ün aynı tarih, aynı çıkar, aynı hayat sahibi olacaklarını kabul etmemek mümkün değildir. Bu kadar derin ve esaslı bağlarla birbirine bağlı bulunan Doğu vilayetleri Türk'ü ile Kürt'ünü ayırmak her ikisini de ölüme mahkûm etmek demektir. Bugün gözümüzü açarak yaralarımızı öz elimizle sarmaya çalışır, dışarıdan gelen Kürtlük-Türklük gibi ayrıştırıcı telkinlere kulak asmazsak hem memleketimizi kurtarır, hem de herkesin mutluluğunu sağlayacak esasları hazırlarız.

“Tarihî bir anda bulunuyoruz” diyen bu önemli rapor şu cümlelerle sürüyor:

Duygusalığa kapılarak düşmanlarımıza hizmet etmekten sakınma göreviyle mükellefiz. Son fırsat elimizde. Bunu da kaybedersek tarihimizi aşağılanmayla kapamış ve Hazret-i Kur'an'ı elimizle toprağa defnetmiş oluruz. Hakkımızda çevrilen entrikaları, düşünülen felaketleri sonuçsuz bırakmak yalnız bir şeye, Doğu vilayetleri Müslümanlarının ittifad (birlik) ve ittifakına bağlıdır.

95 yıl önce Erzurum'da söylenmesi gerekenler söylenmiş aslında.

Aklın yolu birdir ne de olsa! Ve ah Erzurum Kongresi, seni bir doğru okuyabilseydik!

Notlar: Erzurum Kongresi kararlarını Fahrettin Kırzioğlu'nun *Bütünüyle Erzurum Kongresi*'nden (Ankara 1993, s. 243-246), raporu ise Bekir Sıtkı Baykal'ın *Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*'den (Ankara 1969, s. 40-52) aktardım. Rapora dikkatimi çeken sevgili Mustafa Budak'a teşekkür ederim.

Cihangirlik Sevdasından Vazgeçen Vâris

Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş dönemindeki acar Dışişleri bakanlarından Dean Acheson 1962 yılında imparatorluğunu kaybettikten sonra bunalıma girmiş olan İngiltere'yi şöyle tasvir ediyordu:

Büyük Britanya bir imparatorluk kaybetti ve henüz kendine yeni bir rol bulamadı.¹

1950'lere kadar “Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk” diye selamlanan İngiltere (teknik olarak “Büyük Britanya” demek daha doğru), bu tarihten itibaren hızla sömürgelerini kaybedince ciddi bir bunalıma girdi; o bunalımın etkilerini henüz atlatabilmiş değil. Girdap, en son gemiyi alır içine çünkü.

Kaldı ki, İngiltere sömürgelerinden bizim gibi bozguna uğrayarak değil, ağır ağır çekildi. Durup dinlenmeye, saatini ayarlamaya vakti oldu; geride üsler bırakabildi, sömürü hortumlarını yerleştirebildi, dahası haleflerini kendisi seçebildi ve bazı şartlar koşabildi. Hatta Commonwealth diye bir ticari organizasyonu bile geliştirebildi bir ara. Öte yandan Kıbrıs'taki askerî üssü, yasal olarak tanınmış bir hak olarak bir zamanlar büyük bir dünya gücünün adadaki izdüşümüdür ve dünya üzerindeki pek çok benzerinden sadece biridir.

1 Aktaran: Niall Ferguson, *Empire*, Basic Books, New York 2003, s. 358.

Ancak İngiliz İmparatorluğu'nun sonu ile Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu arasında neredeyse uçurumlar kadar fark vardır.

Sömürgeleri dağılırken İngiltere'nin anavatan topraklarına dokunulmadığı gibi (kim cesaret edebilir ki Hitler'den başka?) bir türlü bütünleşemediği veya bilinçli olarak bütünleşmediği işgal ettiği topraklardan da (Hindistan ve Filistin'den zorlanarak çekildi ama bu hiçbir zaman ağır hasarlı bir yenilgi şeklinde olmadı) onu zorla veya yenilgiye uğratarak atan kimse olmadı. ABD'den koparken bile dilini miras bıraktı. Kazandığı sürede ise ekonomik-ticari çıkarlarını sağlamlaştırebildi. Yani siyasi-coğrafi kopmalar ekonomik kopuş anlamına gelmedi.

Bu bir süreçti ve İngiltere peyderpey, yeterli güvenceleri aldıktan sonra terk etti sömürgelerini. O kadar ki, 2 Ekim 1923 tarihinde son birlikleri İstanbul'u terk ederken bile bindikleri *Arabic* gemisi Çanakkale Boğazı'ndan çıkmadan önce kuvvetlerimiz Ankara'dan hareket edemeyeceklerdi. Düşünün: Zafer kazanmış bir orduya dahi bu ağır şartı koşabilmişlerdi.

Ancak Osmanlı Devleti'nin parçalanması 1918 yılında aniden, neredeyse birkaç ay içerisinde gerçekleşti ve bırakın terk ettiği yerlerde üsler bulundurmaya, Liman Von Sanders dahil anlı şanlı komutanları, Nablus'ta General Allenby'nin kuvvetlerinin eline düşmekten son anda kurtulabildi. Ben Yemen'de kalan esirlerini bile yıllarca ülkesine geri getiremedi diyeyim de gerisini siz anlayın.²

Parçalanmış imparatorluk haritası

Böylece Borges'in muazzam boyutlardaki bir 'imparatorluk haritası'ndan bahsettiği ünlü öyküsünde geçtiği gibi Osmanlı haritasının fersude parçaları bir yerlerde öylece kalakaldı. Parçalarını toparlamak şöyle dursun, anavatanını dahi işgalden kurtaramadı. Bağımsızlığını yitirdi ve Yunanlar eliyle bir askerî işgale daha uğradı. Böylece yıkım yıkım üstüne geldi. Ancak bu, son değil, sonun başlangıcıydı.

Böylece kendisine "Osmanlı'yım" diyen kimsenin ortada kalamayacağı yepyeni bir dönem açılmış oldu. Buna Post-Ottoman

2 Mim Kemal Öke-Lütfullah Karaman, *Adı Yemendir...*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001.

(Osmanlı Sonrası) dönem diyebiliriz. Artık Osmanlısız bir dünya haritası vardı ve bir zamanlar harita imalatçılarının onu kastederek kullandıkları *Near Eastern* (Yakın Doğu) tabiri, Osmanlı Devleti tarihe karıştıktan sonra emperyalist fonksiyonunu yeterince icra etmiş olmalı ki, kullanımdan büyük bir hızla düşüverdi.

Ve ardından yaprak dökümü başladı...

Osmanlı'dan koparak ayrılan ülkeler, Türkiye ('Türkiye') dahil kendisine başka isimler verdiler. 'Osmanlı' ismi haritadan tamamen silindi.

Onu yüzyıllardır karakterize eden ve İslâm dünyasının başı olduğunu gösteren halifelik, İslâm âleminde sömürgeleri bulunan İngiliz-Fransız-İtalyan cephesinin dayatması yüzünden bir hamlede kaldırılıverdi.

Selçuklulardan beri bu toprakların verimli beyinlerini sulamış olan medreseler aynı yıl bir darbeyle tarihe karıştı.

Osmanlı'nın protokolde üçüncü sıraya çıkardığı şeyhülislamın bir anlamda devamı olan Şeriye ve Evkaf vekili, Bakanlar Kurulu'ndan ihraç edilip herhangi bir üst düzey memur hâline getirildi. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hikâyesi böyle başladı.

Bunlar Cumhuriyet'in ilk yılı olan 1924'te gerçekleştirilenlerdi. Ertesi yıl ise halkın kılık kıyafeti değiştirildi. Şapka Kanunu ile Müslümanlar dışarıdan ayırt edici özelliklerini kaybettiler. Gayrimüslimler ile eşitlendiler ama onların lehine...

İsviçre Hukuku nasıl Türk yapıldı?

Ertesi yıl sıra gündelik hayatı düzenleyen Medeni Hukuk'a gelmişti.

İsviçre'den harfi harfine tercüme edilerek bir gecede 'Türk' yapılan Medeni Kanun, asıl Osmanlı kimliğinin belini kıracaktı. Hatta Meclis'te Medeni Kanun'un müzakere edilip birkaç maddesinin olsun gelenek ve dinimizin şartlarına uygun hâle getirilmesi gündeme taşındığında "Medeniyet bir küldür (bütündür), olduğu gibi alınır" diye reddedilmişti. Batı hukukunun üstünlüğü üzerinde bir

mütalaa bile yürütülmesine izin verilmiyordu. Maksat, Mahir İz'in dediği gibi 'maziden alakayı kesmek'ti.³

1928'de bu defa alfabesi (yazısı) elden gitti Osmanlı'nın. Hâlâ dedelerinin mezar taşını okuyamayanların yaşadığı, öz evlatlarının 'turist' konumuna indirgendiği bir ülke olmakla övünenlerimiz olduğunu biliyorsunuz.

Okullardan din, Kur'an, siyer, Arapça, Farsça ve hat sanatı gibi derslerin kaldırıldığı bir dizi zecrî müdahale izledi bunları.

İmam-Hatiplerin öğrencisizlik sebebiyle kapatırılması da aynı projenin bir parçasıydı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu aynı zamanda medrese vakıflarını ele geçirmeye yönelik geniş çaplı operasyonun bir ayağıydı.

Aynı kanunda bir İlahiyat Fakültesi açılacak deniliyordu ama 1933'teki Üniversite Reformu'nda kapatılan İlahiyat Fakültesi bir daha ancak 1948'de, o da İstanbul'da değil, Ankara'da açılabilirdi. Tam 15 yıl boyunca bir İlahiyat Fakültesi olmadan yaşadı Türkiye. Filozof Kant'ın İlahiyatçı olarak tanındığı Avrupa Aydınlanması'nın peşinde olduğumuzu ifade ediyorduk öte yandan. Gülünçtü hakikaten. Dinin ilmine bile müsaade edilmiyordu. Düşünün.

1930'ların başından itibaren bu defa Osmanlı'nın dinine yönelecek yeni rejimin acımasız matkabı. Önce Türkçe Kur'an okunması gündeme getirildi. Türkçe namaz takip etti onu. Daha sonra Ezan-ı Muhammedî Türkçeleştirildi. Minarelere "binlerce yılın yabancı bir ses" dokundu.

15 Nisan 1937'de bu defa inkılap cenaze salâlarını Diyanet'in bir genelgesiyle yasaklamış ve gerekçe olarak da "cenaze salâlarının hiçbir şer'i hükmü haiz olmadığı" gösterilmiştir.⁴

Gariptir, laikliği din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması olarak öğreten bir sistemde devlet 1941'de 'Allahu ekber' demeyi kanunla yasaklamayı laikliğe aykırı görmüyordu.

3 Mahir İz, *Yılların İzi*, Kitabevi, İstanbul 1990, s. 84.

4 Bkz. Abdurrahman Kaplan, *İki Devirde Bir Din Adamı: Mehmet Rifat Börekçi*, Ankara 2011, s. 210.

Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal ve arkadaşları (sağ omuz başında Karabekir görülyör) bir istasyonda kendisine ezberden şiir okuyan çocuğu dinlerken.

Bunu, boşalan camileri satmak veya kiralamak, yıkmak veya arsasını ele geçirip iktidardaki partinin kodamanlarına peşkeş çekmek üzere iç etme adımı takip etti (Türbeler, tekkeler ve zaviyelerin kapılarına 1925'te kilit asılmıştı zaten).

Hedefteki son iki alan, tarih ve dildi. Türk Dil ve Türk Tarih kurumları bununla görevlendirildiler.

Kimin Türk olduğunun belirlenmesi amacıyla düzenlenen ve 64 bin kişiyi kapsayan Afet İnan'ın başını çektiği antropometri, daha doğrusu 'kafatası ölçme anketi',⁵ 1935 yılının Ağustos ayında Mimar Sinan'ın mezarından kemiklerinin çıkarılması ve üstelik kafatasının kaybedilmesi rezaletine kadar dayanan bir dizi ırkçı çılgınlığı tetikleyecekti.

Osmanlı'yı tamamen reddedenler mazilerini Etilere, Sümerlere, Orta Asya'ya bağlamaya çalıştılar. İslâm geleneği bütün imkânlarıyla

5 Dr. Afet İnan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket)*, TTK Yayınları, Ankara 1947.

birlikte dışlandı. Osmanlı medeniyeti de Mimar Sinan, Piri Reis, Kâtib Çelebi gibi üç beş istisna hariç öteki ilan edildi. Dışlandı. Hakarete uğradı. Redd-i miras bütün hızıyla sürüyordu.

Atatürk'ün İsveç Büyükelçisi'ne karşı yaptığı konuşmada görüldüğü gibi anlaşılmaz ve yer yer dalga geçmeye yol açabilecek trajikomik durumlara düşüldü dil konusunda.⁶ Osmanlı'nın Nedim'in *Divan*'ında nehir gibi akan o zengin dili, ne yazık ki horlandı, dışlandı, budandı ve unutturuldu. Tek kelimeyle "Türkçenin soykırımı" idi yaşanan.

Montajlanan tarih

Soyadı Kanunu Türkçemizde, Türk ve Müslüman kültür ve geleneginin aksine, Avrupa'yı taklit eden bir anlayışla çıkarıldı. Bizde soyadı önde söylenir, ad onu takip ederdi; 'Kılıç Ali' gibi. Türkçede ayırt edici vasıf önce kullanılırken kanunda tersi yapıldı ve malum vasıf, anonim olanın arkasına eklendi. Böylece mevcut soyadı sistemimiz de ters yüz edilip Avrupalaştırıldı.

Coğrafya da bu inkâr fırtınasından yakayı kurtaramayacaktı. Yer isimleriyle öylesine fazla oynandı ki, bugün normal bir vatandaş Elazığ'ı Sultan Abdülaziz'in kurduğunu fark edemez durumdadır (Aslı *Mamuretü'l-Aziz* olan şehrin ismi halk arasında *Elaziz* diye telaffuz edilirken Atatürk tarafından bir padişahı hatırlattığı için kasıtlı olarak bugünkü hâline getirilmiştir). Neyse ki Diyarbakir bu süreci ucuz atlattı; tek harf değişikliğiyle Diyarbakır yapılarak bölgenin Bekiran aşiretiyle olan kadim bağı koparıldı (kaldı ki Bekiran aşireti Kürt değil, Arap kökenlidir), bakır madenine bağlandı. Dersim, başına devletin tunçtan eli inince Tunceli oldu. Ankara yakınlarındaki Ahi Mesud köyünün adı ise tamamen anlaşılmaz bir kılığa sokulmak kastıyla Etimesgut yapıldı vs.

Reşat Nuri'nin *Çalıkluşu* adlı romanının Mütareke döneminde çıkan ilk baskısında ismi geçen Bağdatlı Ahmet adlı askerin memleketi sonraki baskılarda kasıtlı olarak silindi.

6 Geoffrey Lewis'in Atatürk tarafından 3 Ekim 1934'te yapılan konuşma hakkındaki yorumu ilginçtir: "...Atatürk konuşmasını 'okumaya yeni başlamış öğrencilerin acemiliğiyle' yapmıştır." Bkz. *Trajik Başarı: Türk Dil Reformu*, Çeviren: Mehmet Fatih Uslu, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 77.

Celal Esad Arseven'in verdiği bilgilere göre bir yandan masalardan padişah, şehzade, sultan gibi kelimeler ayıklanıyor, diğer yandan da Sultanahmet Camii'ne resim ve heykel müzesi açılması planlanıyordu. Dolmabahçe Camii'nin 27 Mayıs'a kadar Denizcilik Müzesi olarak kullanıldığını biliyoruz.

Vaktiyle Enver Paşa için söylenegelen "Hoş gelişler ola, kahraman Enver Paşa" marşının sözleri "Hoş gelişler ola, Mustafa Kemal Paşa" olarak yeni kahramana uygun hâle getirildi.

1913 yılında Türk bayrağının yıldızı içine Osmanlı'nın kurucusu olan Osman Gazi'nin resmi konulurken sonraki yıllarda aynı yere Mustafa Kemal Paşa'nın resmi oturtulmaya başlandı.

Velhasıl Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Lozan süreciyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları ve haritası üzerinde olduğu gibi kültürel ve zihinsel haritasında da geniş kapsamlı bir operasyon ve manipülasyonun gerçekleştiğini ve bir daha bu topraklarda 'Osmanlı' gibi *tehlikeli* bir oluşumun filizlenmesine meydan vermemek için içeriden ve dışarıdan ciddi olarak uğraşıldığını görüyoruz.

Bu, 1924 yılında hanedanın yurt dışına sürülürken mal ve mülkünün sadece 10 gün içerisinde haraç mezat satılmasından daha iyi hiçbir şeyle görselleştirilemeyecek bir çılgınlıktır. Kâzım Karabekir Paşa bu furyadan yurt dışındaki Yahudi tüccarların faydalandıklarını ve içerideki adamları vasıtasıyla son derece değerli antika eşyayı ve gayrimenkulleri onda bir, yirmide bir fiyatına kapattıklarını yazar.⁷ Galiba Osmanlı'nın büyük mirasının başına gelen de biraz bu olmuştur.

Osmanlı satılığa çıkarıldı. Yalnız hanedanın elindeki antika eşyaları, köşk ve yalıları, güzelim camileri, türbe ve medreseleri değil, Ayasofya Camii dahil pek çok maddi ve manevi varlığı da satıldı, rehine verildi, kiralandı.

Kime peki? Ve neden?

Atatürk'ün mal varlığından cami ve mescitlerin satılmasına kadar uzanan kalabalık bir zincirde Osmanlı'nın neden ve nasıl satıldığını

7 Kâzım Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, 2. cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 910 (9 Mart 1924).

ve bir cihan imparatorluğunun cihangirlik sevdasından vazgeçmiş vârisi tarafından nasıl hoyratça yok edildiğinin ayrıntılarını *Satılık İmparatorluk* adlı kitabımızda ibretle okuyabilirsiniz.

“Biz sussak tarih susmayacak”

Vârisin hafızası ne kadar sıfırlanmak istenirse istensin, Memalik-i Osmaniye o kadar bereketli bir köke ve gümrah bir kaynağa sahip ki, satmakla veya silmekle bitiremiyoruz varlığını. Kalanlar mutlaka bir yerden başlarını uzatıp seslerini duyuruyorlar.

Hatırlayalım: 1962 yılında İngiltere’nin imparatorluğunu kaybettikten sonra kendine yeni bir rol bulamadığını söylemişti eski ABD Dışişleri bakanlarından Dean Acheson.

Türkiye ise 1918’den sonra üzerinden geçen silindirin etkisinden yeni yeni kurtuluyor ve rolünü parça parça da olsa hatırlamaya çalışıyor.

1950 sonrasında biz tarihten kaçtıkça o bizim üzerimize doğru geldi ve sonuçta Nietzsche’nin “Yıkılan sütun yeniden dikilecektir” sözünün manasına agâh olabileceğimiz bir seviyeye getirdi bizi şartlar.

Şimdiki görevimiz, o susturulmuş sesleri toplayıp farkındalık meydana getirecek şekilde gelecek nesillere aktarmaktır. Tıpkı Sezai Karakoç’un şu ateşli cümlelerinde olduğu gibi susmanın erdemini hatırlatmaktır daha doğrusu:

Onlar sanıyorlar ki, biz sussak mesele kalmayacak. Hâlbuki biz sussak, tarih susmayacak. Tarih sussa, hakikat susmayacak.

Onlar sanıyorlar ki, bizden kurtulsalar mesele kalmayacak. Hâlbuki bizden kurtulsalar vicdan azabından kurtulamayacaklar, vicdan azabından kurtulsalar tarihin azabından kurtulamayacaklar. Tarihin azabından kurtulsalar Tanrı’nın azabından kurtulamayacaklar.⁸

8 Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham I*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1978, s. 25.

Atatürk "Artık Cihangirlik Sevdasında Olmayacağız" Diyor

Efendiler, kendimizi cihanın egemeni sanmak dalgınlığı, artık hiçbir kafada yer bulmamalıdır. Gerçek durumu tanımaktaki dalgınlıkla, dalgınlara uymakla, zavallı milletimizi sürüklediğimiz felaketler yetiştir. Bile bile aynı acı olayı devam ettiremeyiz!

1923 (Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılap", *Milliyet* gazetesi, 1.2.1930)

*

Artık millet, yalnız bir şeyi için silaha sarılacaktır: Milli sınırlarımız içinde yaşamını, bağımsızlığını ve egemenliğini korumak için! Artık bizim saldırgan bir askerî siyasetimiz olmayacaktır. Cihangirlik sevdasında, savaşıp ülkeleri alma peşinde olmayacağız. O düşünüş biçimini izleme yüzünden en ağır cezaları hâlâ çekmekteyiz.

1923 (Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılap", *Milliyet* gazetesi, 8.1.1930)

*

İngiliz yazarı Armstrong'un *Bozkurt Mustafa Kemal* adlı kitabındaki görüşleri üzerine söylemiştir:

Bu İngiliz subayı bana bir "cihangir" gözüyle bakıyor. Ben "cihangir" değilim; olmak da istemem! Biz Türk ordusuyla "cihangirlik"e karşı koymuşuzdur.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *TTK Belleten*, Cilt XX, Sayı: 80, s. 531-532)

Kaynak: <http://atam.gov.tr/diktatorluk-ve-cihangirlik/>

Cumhuriyet'in “İnkılap Yarası”

1930 yılını Atatürk dönemi Türkiye'sinin en sıkıntılı yıllarından biri saymak şart. 1929'da ABD ve Avrupa'da başlayıp dünyaya yayılan ve adına Büyük Depresyon denilen ekonomik bunalım ülkemizi de vurmaya başlamıştır. Ekonomi bilgisi gayet kıt asker-Başbakan İsmet İnönü hesapsız bir şekilde muazzam demiryolu yatırımlarına girişmiş, yetmezmiş gibi mevcut demiryollarını da hızla devletleştirmeye kalkmıştır. Zaten kısıtlı bir bütçeye sahip olan devletin elindekini avucundakini altyapı yatırımlarına aktarması ve bu sırada dünya fiyatlar seviyesinin aşırı yükselmesi yüzünden halkın üzerine yüklenen vergiler tahammül edilmez boyutlara ulaşmış, bu yüzden geliri iyice azalmış bulunan ahalinin şikâyet ve tepkileri de ayyuka çıkmıştır.

Öte yandan Ankara merkezli vurgunculuk, yolsuzluk ve aferizm (devlet eliyle milyoner yetiştirme) çılgınlığı başlamış, 7 yıldır iş başında bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nde Terakkiperver Fırka'nın kapatılmasından (1925) ve ülkeyi bir mezar sessizliğine bırındürecek Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra karşısında muhalefetin bulunmayışından kaynaklanan büyük bir fütursuzlukla hareket edenler çoğalmıştı. Adliye teşkilatında, belediyede, bakanlıklarda adam kayırmalar almış başını gitmişti.

Nitekim 1930 yazında Serbest Fırka'nın kuruculuğuna tayin edilen Fethi Okyar'ın hatıralarında geçen bir bahis, o yılların atmosferine ışık tutması bakımından ilginçtir.

Gazi Mustafa Kemal İzmir Valisi Kâzım (İnanç) Paşa'ya sorar: "Halk hükümetten müşteki (şikâyetçi) midir?" Cevap şudur: "Evet müştekidir, bilhassa mahkemeye işi düşenler işlerinin bir türlü sonuçlanmadığından şikâyet ediyorlar."

Bunun üzerine Fethi Okyar'a döner Gazi ve ona ülkenin durumunun Paris'ten nasıl görüldüğünü merak ettiğini söyler. Fethi Bey, cevabının bütün bir Serbest Fırka macerasını başlatacağını bilmeden bütün samimiyetiyle içindekini döker:

Dışarıdan mali ve iktisadi durumumuz pek fena görülüyor. Dış borçlar için yapılan uzlaşma üzerinden az zaman geçtikten sonra hükümetin 'Borçları vermeyeceğim' demesi, mali itibarımızı fena hâlde sarsmıştır. (...) Diğer cihetten görüyorum ki, hükümet mali kabiliyetimizle orantılı olmayan büyük masraflara girişmiştir. Vergiler bu yüzden artırılmıştır. Bütün girişimciler ancak geçimini temin etmek ve vergisini verebilmek için çalışmaktadır. Memlekette iş yapmak için gereken sermaye kimsede kalmamıştır. Parasızlık, fakr u zaruret yüz göstermiştir.¹

Bu eleştiri dolu sözler üzerine Gazi'nin muhalif bir parti kurulması fikrine vardığını aktaran Okyar'ın bir tek endişesi vardır: Başvekil İsmet Paşa'nın samimiyetine güvenmemektedir ve onun, kendisini kabahatli konuma düşürmek ve Gazi ile arasını bozmak için elinden geleni ardına koymayacağından emindir.

İsmet Paşa ise Fethi Bey'i asla yanıltmayacak, daha kurulmadan girişeceği akıl almaz oyunlarla demokrasimizin bu yeni filizlenen muhalefet partisini henüz beşiğindeyken boğmayı başaracaktır.

Falih Rıfkı Atay *Çankaya*'da Mustafa Kemal'in Meclis'i iki defa "havalandırma" ihtiyacını duyduğundan söz eder. "Havalandırma" tabiri çok ilginçtir ve işin ciddiyetine halel getirmek için özellikle kullanılmış olduğu izlenimini vermektedir.

Bu tabirle Cumhuriyet'in "havasız kaldığı" dönemler de olduğu itiraf edilmektedir ve bu "havasız" ortamda bir demokrasinin yaşayamayacağı açıktır.

1 Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?*, İstanbul 1987, s. 11.

Gazi'nin bizzat dediği gibi ülkenin yönetimi dışarıdan aşağı yukarı bir "diktatörlük manzarası" arz etmektedir. Bu da Avrupa mahfillelerinde aleyhte eleştirilere yol açmakta ve Türkiye'nin çağın diktatörlüklerinden biri olduğu kanaati giderek yayılmaktadır. Karikatürler onu Batılı kıyafetler içinde çizseler de, Polonyalı Pilsudski, İtalyan Mussolini ve İspanyol Primo de Riviera gibi demokratik olmayan, totaliter rejimlerin kadife eldivenli yumruklarıyla eş tutmaktadırlar. Anlaşılan, bu görüntü Mustafa Kemal'i rahatsız etmektedir.

İşte bir yandan bastıran ekonomik ve mali sıkıntılar, öbür yandan siyasi sistemdeki Tek Parti rejiminin diktatöryal manzarasının dışarıda uyandırdığı tepki ve Türkiye'nin içine sürüklenmekte bulunduğu kapalı rejim havası Gazi'ye pencereleri açıp "havalandırma" ihtiyacını duyurmuş olmalıdır.

Kısa adıyla Serbest ("Serbes") Fırka bunun üzerine bir emirle kurulacak, bir başka emirle kapatılacaktır ama iki emir arasındaki dramatik macerası, güdümlü bir parti bile olsa baskı altındaki halkın bir muhalefet partisine duyduğu açlığı ortaya çıkarması bakımından anlamlı olacaktır.

Rejimi havalandırmak

Serbest Cumhuriyet Fırkası bir bakıma 7 yaşındaki Cumhuriyet rejiminin bilançosunu çıkarmaya yaramış, adının başında "Halk" kelimesini bulunduran bir partinin denetimsiz kalınca nasıl halktan kopuverdiğini de göstermiştir. Asım Us'un deyişiyle bu tecrübe halkın nabzını tutmaya yaramıştır.

Ancak bu halktan kopukluk SCF'nin kapatılmasından sonra da devam edecek ve bu partinin -Ecevit parantezi haricinde- halktan uzak düşmesi ve halka rağmenci elitist bir tavrı ısrarla sürdürmesi gibi garip bir geleneği ve siyasi tavrı oluşacak ve bugüne kadar da devam edecektir (Şimdilerde CHP tarafından partililere halk toplanmalarına "Selamun aleyküm" diye başlanması ve "Allahaismarladık" diye bitirilmesinin tavsiyesine inanan çıkacak mıdır? Göreceğiz).

Falih Rıfkı'nın Fethi Okyar hakkındaki aşağıdaki tespiti, meselenin bam telini yakalamamıza imkân verecek vecizliktedir:

Serbest Cumhuriyet Fırkası İzmir mitingi

Fethi Bey eğilmez bükülmez bir liberaldi. İnkılap ve medeniyet hamlelerinde Atatürk'ü anlıyordu. Bir Garp medeniyetçisi idi. Fakat inkılapçılık denen disiplini sistemini anlamıyordu. Sıkı yönetim ve fevkalade tedbir gibi şeylerin yeniden bu disipline yol açabileceğini düşünüyor, bunu istemiyordu. Fethi Bey, bir inkılap devrinin adamı değildi.²

Evet, galiba mesele bu nâfiz tespitite gizli: Fethi Bey Batıcıydı ama liberaldi. Doğru, “inkılap devrinin adamı” değildi. Onlar liberal Batıcılık değil, otoriter Batıcılık istiyorlardı. Öyleyse yanlış zamanda gelmişti. Ve gitmesi ya da hiç gelmemesi gerekiyordu.

Nitekim Falih Rıfkı da bu yanlış zamanda gelmiş adamın yanlış zamanda kurulmuş partisinin kapatılması için elinden geleni ardına koymayan bir “muhalafete muhalafet” bayrağı açanlardan olacaktı. Ona göre bu parti teşebbüsü “erken”di. Çünkü “inkılap düşmanları” fırsat kolluyordu ve muhalafete izin verilirse şu ya da bu şekilde Cumhuriyet’in inkılaplarından mağdur olanlar onun etrafında kümeleneceklerdi. Nitekim,

2 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s. 462.

Serbest Cumhuriyet Fırkası Samsun Vilayet Ocağı önünde bir bayram kutlaması için toplanan halk, 1930. Serbest Fırka Samsun'daki belediye seçimlerini kazanacaktır.

Muhalefet, pek az zamanda her türlü irticai seferber etmişti. İlk günlerde sadece bir tenkid (eleştiri) ve murakabe (denetim) görevi yapmak için yeni fırkayı kurmuş olanlar, memleketin her köşesinden bu umumi alakayı görünce hemen bir seçimde Meclis'i ele geçirmeyi gözlerine kestirdiler [Halkın Meclis'i ele geçirmesi ne alçakça bir suç, değil mi?- M.A.]. Gerçekte henüz inkılap yarası taze idi. Eski müesseseleri diriltecek olanlar liderleri ve müridleri ile ayakta idiler. Şartlar, 1950'de olduğundan çok daha tehlikeli olduğuna şüphe yoktu.

Evet, inkılap yarası henüz tazeydi ve muhalefet partisine izin verilmemeliydi. İyi de inkılap yarası taze idiyse, inkılabın açtığı yaralar ne olacaktı? Onları kim ve ne zaman pansuman edecek, üzerine penisilin dökerek kurutacaktı? Mağdurları sisteme yeniden kazanmak için hiçbir adım atılmayacak mıydı? Yoksa onlar “yok” mu sayılacaktı?

Nitekim “Türk Baharı” diyebileceğimiz 14 Mayıs 1950'ye kadar inkılaptan yaralanmış, mağdur kesimlerin kazanılması için 1938 kısmî affi dışında bir şey yapılmamış, daha ziyade yara yok sayılmıştı. Ancak İzmir'in köylerinde bile hayvanlar gibi ahlat ve ot yiyerek

yaşayan halk (bu, Fethi Okyar'ın TBMM tutanaklarına geçmiş bir konuşmasındaki bilgidir) tepkisini önüne konulan ilk serbest seçimde göstermeyi bilecek ve daha 1930 yılının güzünde 20 yıl sonra gelecek 1950 baharının provasını yapacaktı.

Ancak açık olan bir şey vardı: Bu bir oyundu. Yeni rejime bağlı olanlar ile olmayanları ayırt etmek için elverişli bir yol bulunmuştu. Nitekim Murat Yılmaz, devletin Serbest Fırkaları nasıl tek tek fişlediğini belgeleriyle ortaya koydu. Belki de ülkemizdeki ilk kamuoyu yoklaması (!) bu suretle yapılmış oluyordu.³

Serbest Fırka'nın kısa hikâyesi

1930 yılının Ağustos ayı başlarında o tarihte Paris büyükelçiliği görevinde bulunan ve Atatürk'ün güvendiği isimlerden eski başbakan Ali Fethi Bey Türkiye'ye dönmüştür. Safahatı yukarıda kısmen anlatılan rapor üzerine Gazi kendisine bir muhalefet partisi kurma teklifinde bulunur, hatta buna zorlar. İki parti arasında tarafsız kalacağı sözünü verir, bunu sağlamak için mali destek yanında kız kardeşi Makbule Hanım ile Nuri Conker, Ağaoğlu Ahmet gibi ağır topları CHP'den istifa ettirerek Serbest Cumhuriyet Fırkası'na (kısa Serbest Fırka'ya) geçmelerini de sağlar (emir üzerine toplam 65 milletvekili SCF'ye geçmiştir).

Kâzım Karabekir'in başkanlığını yaptığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Cumhuriyet döneminin ilk ana muhalefet partisi olarak tarihe geçmişti. 1925 Haziran'ında kapatıldıktan 5 yıl, 2 ay sonra yeni bir muhalif partiye merhaba diyordu Türkiye.

Ne var ki, bu parti organik bir yolla, yani gelişmesini ve teşkilatlanmasını tamamlayarak kurulmayıp tepeden inme bir 'emirle' yola çıktığı için kapanışı da aynı şekilde tepeden inme bir emirle gerçekleşecekti. Bu partinin güdümlü olduğu, Mustafa Kemal ile Fethi Bey arasında danışıklı dövüş kabilinden bir anlaşmaya dayandığı açıktır. Nitekim partinin kuruluşu, Yalova Termal Tesisleri'ndeki bir yaz balosu sırasında açıklanmıştı.

3 Murat Yılmaz, "Serbest Cumhuriyet Fırkası kötülerin fırkası mı?", *Derin Tarih*, Haziran 2013.

Tevfik Çavdar'ın dediği gibi, her geçen gün biraz daha bozulan, halkı yoksulluğa sürükleyen ve Büyük Depresyon'la doruğa çıkan ekonomik bunalımın yarattığı huzursuzluğun halk arasında büyük bir patlamaya dönüşmemesi için kurulmuştur Serbest Fırka.⁴

Serbest Parti yalnız güdümlü değildi, aynı zamanda hedefleri de daha baştan sınırlanmıştı. Serbestlik sınırlıydı ve iktidara oynaması istenmiyordu; uysal ve temiz bir muhalefet neyine yetmezdi milletin?

Ancak evdeki hesap çarşıya uymayacak, ele avuca sığmaz tecrübeli gazeteci Arif Oruç'un *Yarın*'ı ve Sertel'lerin *Son Posta* gazetesi başta olmak üzere cılız bir muhalefet sesini çıkarmaya başlayacak, yolsuzluklar ve haksızlıklar imkânlar ölçüsünde sarı sayfalara dökülecek, Falih Rıfkı Atay ise *Hâkimiyet-i Milliye*'de onlara cevaplar yetiştirecek, Yunus Nadi yarı resmî *Cumhuriyet*'teki başyazılarında partiye daha ilk gününden karşı çıkacak ve Ali Naci (Karacan) *İnkılap* gazetesinde fikir özgürlüğü karşısında açık açık Faşizmi savunacak, hatta mevcut yönetime faşizmi tavsiye edecek kadar da küstahlaşacaktı.⁵

Aynı Ali Naci Karacan'ın 14 Mayıs 1950 seçimlerinden önce ve sonra *Milliyet* gazetesinde 27 yıl süren Tek Parti Dönemi aleyhine yazdıkları, DP'nin seçimi kazandığı 14 Mayıs tarihinin Atatürk'ün Samsun'a çıktığı 19 Mayıs'tan daha önemli bir gün olduğunu yazması karşısında klavyemin ısınmaya başladığını fark ediyorum. Lakin acele etmeyin: Bu yüzüzlük şahıkası birkaç yıl sonra bu defa Demokrat Parti'nin aleyhine dönecek ve sola doğru dümen kırarak yoluna devam edecektir ki, Türkiye'de fikir namusunun hangi cin kuyusuna saklandığını sadece bu küçük örnekten bile anlayabilirsiniz.

Serbest Fırka'nın programı liberal demokrasi ilkelerine dayanıyordu. Programa göre tekeller sona erdiriliyor, ferdi teşebbüs alanına devletin girmesine karşı çıkılıyor, serbest ekonomi savunuluyor ve yabancı sermayenin yurda getirilmesi, vergilerin düşürülmesi, basına ve kamuoyuna özgürlük verilmesi gibi cesurca adımlar atılacağı vadediliyordu.

4 Tevfik Çavdar, *İz Birakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 304.

5 Çavdar, a.g.e.

Bu arada ilk olarak kadınlara seçme ve seçilme hakkını gündeme getiren partinin SCF olduğunu, o zamana kadar nedense uyanamamış olan CHP'nin bu programdan sonra kadınlara siyasi haklarını vermeyi akıl edebildiğini sözlerimize ekleyelim.

Geçti gitti, birkaç aylık fasıldı

Bundan sonraki olaylar şöyle gelişecekti:

Partinin ilk miting denemesi İzmir'de yapılacaktır. Fethi Okyar ve arkadaşları 4 Eylül 1930 günü Konya vapuruyla İzmir'e giderler. Fakat o da ne? Vapurun yanaşacağı liman iğne atsanız yere düşmeyecek kadar kalabalıktır. Kayıklar etrafını sardığı için vapur limana yanaşamaz. Hatta Fethi Bey ve arkadaşları rıhtımda toplanan mahşeri kalabalığın CHP'li olduklarını zannedip telaşlanırlar; bunun üzerine bir öncü gönderip keşif yaptırırlar ve ancak vaziyetten iyice emin olduktan sonra bir sandalla kıyıya çıkarlar.

Ertesi gün gerçekleştirilen muhteşem mitingde Fethi Bey ateşli bir konuşma yapar. İzdiham olur. Polis kalabalığın üzerine ateş açar. 12 yaşında bir çocuk vurularak hayatını kaybeder. Tam 300 tutuklama vardır. Önüne çıkanlar Fethi Bey'e gerekirse kendisi için canlarını feda etmeye hazır olduklarını söylerler.

Partiyi kurduğu tarihte henüz milletvekili olmayan Fethi Bey, üç hafta sonra mebus seçilir (daha doğrusu atanır) ve muhalefet partisi genel başkanı olarak Meclis'e girer. 25 Eylül günü Mustafa Kemal'in de locasında hazır bulunduğu bir oturumda TBMM'de 1925'ten sonra ilk kez bir muhalefet partisi iktidarı eleştirecektir ama CHP'liler bir türlü fırsat vermez buna. Dagobert Von Mikusch o gün yaşananları şöyle anlatır:

Fethi Bey'le arkadaşları, bağışmalardan konuşabilme olanağını bulamadılar; büyük bir şamata koptu, dövüşmeler oldu. Mustafa Kemal locasından bu hiç beklemediği gösteriyi seyrediyordu.⁶

Ekim ayındaki yerel seçimlerde Serbest Fırka birçok beldede açık farkla kazanmayı başardı ama bu zafer, sonun da başlangıcı olacaktı.

6 Dagobert Von Mikusch, *Avrupa ile Asya Arasındaki Adam: Gazi Mustafa Kemal*, IV, Çeviren: Esat Nermi Erendor, *Cumhuriyet* gazetesinin hediyesi, İstanbul 2000, s. 96.

Kasım ayında SCF Genel Başkanı Fethi Bey, Meclis'e, muhalefete karşı yapılan saldırılara ve seçimlerde uygulanan baskı ve hilelere ilişkin bir soru önergesi verdi. Önerge tabii CHP'lilerin oylarıyla reddedildi.

Kısa bir süre sonra acı sona gelinecekti. Fethi Bey partisinin feshedildiğini ilan etti. Gerekçe olarak partisinin Gazi'ye karşı olduğu izleniminin yaratılmaya çalışıldığını söylüyordu. Oysa onlar sadece mevcut hükümete karşı kurulmuşlardı. Bu yeni konumdan rahatsız olmuştu ve Gazi ile karşı karşıya gelmek istemiyordu. Satır aralarından, başta tarafsız kalacağına söz verdiği hâlde sonradan CHP'yi tuttuğunu açıkça söyleyen Gazi'ye kızgın demesek bile kırgın olduğu anlaşılıyordu.

Gelişmeler bu danışıklı dövüş gereği kurulmuş muhalefet partisini beklenmedik bir şekilde gerçek bir muhalif parti konumuna itelemiş, bu da rejim olarak cumhuriyetten memnuniyetsizliğin açığa çıkmasını sağlamış, bu durumda Gazi de tarafsızlığını bozarak CHP Genel Başkanı olduğunu beyan etmişti. Oysa Fethi Bey oyuna getirildiğini düşünüyor, böyle bir 'gerçek muhalefet' pozisyonunu tasavvur etmediğini söylüyordu.

CHP karşısında hakkını arayan, seçimde yapılan hilelerin hesabını soran ve iktidara geleceklerini beyan eden bir parti en büyük kabahati işlemiş sayılırdı. Kimin haddineydi bu?

SCF nihayet 17 Kasım 1930 günü feshedildi. Öte yandan 11 gün önce, 6 Kasım 1930 günü Serbest Fırka'yı destekleyenlerden M. Zekeriya (Sertel) *Son Posta* gazetesinde şunları yazıyordu:

Biz Avrupa'nın yarım asırda yaptığı bu inkılabı bir hamlede yapmışızdır. Bu inkılabın temeli fes, şapka, hatta yeni harf değildir; hürriyet, milliyet ve demokrasidir. İnkılap ismini verdiğimiz bütün öteki değişiklikler bu umumi prensiplerin doğurduğu neticelerdir. Bizim inkılapçı geçinen muharrirlerimiz (yazarlarımız) asıl ile feriyi (türevi) birbirine karıştırıyor ve tabii çıkmaza giriyorlar. Bize inkılap namına istibdadı (diktatörlüğü) tavsiye ediyorlar. Bunlar inkılabı anlamayanlardır ve inkılabın hakiki düşmanı bunlardır.

Öte yandan en büyük suçlarının bir keresinde “iktidara gelmek arzusunda olduklarını” söyleme gafletinde bulunmak olduğunu ifade eden Fethi Bey, gerçeği böylece tarihe teğellerken 1950’nin sonlarında bu defa Tek Parti’ye kafa tutan bir başka isim, Fethi Bey’in Serbest Fırka’nın Aydın il başkanlığına getirmek suretiyle -biraz da zorla- siyasete soktuğu Başbakan Adnan Menderes Meclis’te şöyle haykırmıştı:

Bizim en bağışlanmaz suçumuz iktidara gelmek olmuştur.

Anlayış buydu: CHP’nin dışında bir parti iktidar olamazdı! Onlar kimdi ki?

Zulümler, hakaretler, iftiralar

Serbest Fırka’nın hikâyesini muhalefetin muhaliflerinden dinledik yeterince. Şimdi bizzat partinin yayın organı olan ve Arif Oruç’un çıkardığı *Yarın* gazetesinin penceresinden izleyelim olayların seyrini.⁷

Muhalefetine daha parti kurulmadan başlayan Arif Oruç, 18 Haziran’da ülkedeki ekonomik krizden söz eder:

Açık sözlü olalım: Memlekette iktisadi buhran vardır. Artık bunu anlamayan, bilmeyen tek vatandaş kalmamıştır. (...) Halk her şeyden evvel karnının doymasını, sırtının pekleştirilmesini istiyor.

9 gün sonra bu defa tutukluyken ölen Ömer adlı birinin haberini yapar. Başlık çarpıcıdır: “Cumhuriyette işkence.” 14 Temmuz’daysa “İdare makinesi mutlaka düzeltilmelidir, ancak o zaman halktaki memnuniyetsizlik giderilebilecektir” satırlarını okuruz. Hastalık müzmin bir hâle gelmiştir.

Yarın gazetesi 9 Ağustos’ta yeni partinin kurulacağı müjdesini verir. Ertesi gün Fethi Bey’den naklen şu cümleyi yazar:

Lozan Barışı imzalandığı günden beri ileriye atılmış olumlu bir iktisat adımı yoktur.

14 Ağustos’ta vergi veremedikleri için hapse düşmüş çok sayıda vatandaş olduğunu yazar gazete. 18’inde Fethi Bey’in “Halkın sesine

7 Tartışmalarda Tevfik Çavdar’ın *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler* adlı kitabından yararlandım (Ankara 2007, s. 380 vd.).

kulak veriniz! Bu ızdıraba daha ne kadar tahammül edilebilir?” sözüne yer verir. 3 gün sonra verdiği haber daha karamsardır: “İstanbul’da ticaret işleri tamamiyle durmuş vaziyettedir.” 23 Ağustos’ta Fethi Bey’in “Elbette iktidar mevkiine geçeceğiz. İktidar mevki halkı gözetten partinin yeridir. (...) Halkı hapsederek vergi toplamak marifet midir?” şeklindeki sert demecini taşır ilk sayfasına.

Ertesi gün kadınların yeni partiye akın ettiklerini duyuran gazete, ilk defa tek dereceli seçim yapılacağını sevinçle haber verir. 5 Eylül’deyse Fethi Bey’in İzmir’e gittiğini:

Kordonboyu’nda 50 bin vatandaş vardı. Halk alkışlıyor, onu istiyordu. Bütün İzmir kadınlı erkekli sokaklara dökülmüştü. Konya vapuru limana girince binlerce sandal etrafını aldı. Kordonboyu ve damlarına kadar evler, dükkânlar insanla dolmuştu. Otomobilin önüne yatanların, ağlayanların haddi hesabı yoktu.

6 Eylül günü ihtiyar, ak saçlı bir vatandaşın “Senin için canımızı fedaya hazırız. Çünkü artık canımız burnumuza gelmişti” diye haykırdığını yazar *Yarın* gazetesi. Hatta yanık yürekli genç bir İzmirli, Fethi Bey’in yüzüne “Millet, gençlik senindir” demiştir. Polis kurşunuyla ölen 12 yaşındaki mekteplinin al sancağa sarılı cesedinin Fethi Bey’e gösterilmesi ise dramın son perdesini teşkil ediyordu.

Ertesi gün *Yarın*’da şu yorum yapılır:

Halkın ruhunu anlamayanlar halkı idare edemezler. Fethi Bey İzmir’e nefes, soluk, ümit götürdü.

15 Eylül’de Fethi Bey’in halk desteğini alınca sesini iyice yükselttiği görülür. Balıkesir’de “Partimiz,” der, “özgürlüğün âşığıdır. Özgürlüğün bütün ilerlemelerin anası olduğuna inanır. Yolsuzluklar için hükümetten hesap soracağız.” 9 Ekim günü Arif Oruç, ülkede açlıktan ölenler olduğunu yazar.

19 Kasım’da partinin kapatıldığı haberini veren gazete, 14 Aralık’ta Arif Oruç’un tutuklandığını bildirir.

Bir gazete böyle susturulmuştur, bir parti nasıl susturulmuşsa...

Bundan sonraki 15 yıl kesintisiz Tek Parti iktidarına tanık olacak ve ancak II. Dünya Savaşı sonunda nisbî bir özgürlük ortamına geri dönelebilecektir. Ne var ki, Serbest Fırka'nın ve başkanı Fethi Okyar'ın verdiği mücadele, Demokrat Parti'nin de üzerinde yürüyeceği zemini oluşturacak, başta Adnan Menderes olmak üzere pek çok Anadolu genci bu sayede sonlarının ne olacağını bilmeden siyasete ısınacaklardır.

Bir hayal kırıklığı da olsa, kısa da sürse bir kere özgürlüğün rüzgârı dokunmuştur ülkenin ak saçlarına. Hemen o gün olmasa da, 15 yıl sonra süreç kaldığı yerden devam edecek ve DP'nin 10 yıllık iktidarında nefes alan, Menderes'in deyişiyle “insan olduğunu hatırlayan” halk, 27 Mayıs Darbesi ile yeniden vesayet altına alınacak ve bu vasilik, 27 Nisan 2007 e-muhtırasına kadar kesintilerle devam edecektir.

Ancak kullanılan yöntem hiç değişmeyecek, irtica keskin bir silah olarak elde kalmaya devam edecek ve halkı “yılan” olarak gören anlayış bu dönem boyunca hep makbul mevkide kalacaktır.

“Ucubenin ölümü”

Üstelik Ali Naci Karacan halkı her an devleti sokacak bir yılan olarak görmekle kalmıyor, “Devlet süngüdür. Bunun içindir ki, biz hürriyet değil, faşizm gibi bir idare istiyoruz” diye yazabilecekti.

İnkılap'ta yazdığı 20 Kasım 1930 tarihli yazısı “Ucubenin ölümü” başlığını taşıyordu. “Ucube” (hilkat garibesi anlamında) dediği Serbest Fırka'dır ve aynen şunları yazar:

4 ay önce bir gece, Yalova'da doğan anormal çocuk öldü. Bir müddet halkı, gazeteleri kendisiyle meşgul etti ve bütün ucubeler gibi bir gün ansızın ölüverdi.

Aynı gazetede iktidarın borazanlarından Yusuf Ziya Ortaç (ki yıllar sonra bu defa en keskin hicivlerini İnönü'ye gönderecektir ama menfaati kesildikten sonra tabii; ah bu “ucube” aydınlarımız!) Serbest Fırka'ya mersiye (ağıt) yazmaya kadar işi ileriye götürecekti. Ortaç ve aydınlarımız için bir utanç vesilesi olan bu manzumeyi ibret-i alem için aynen aşağıya alıyorum:

Göbek taşında doğup bir hamamdan etti zuhur,
Yüzünde humret-i halvet, lebinde reng-i gurur,
Kolunda yâr-ı vefakârı Ahmed-i Mahmur
Peşinde bir sürü sarhoş sokaktan etti mürur
Ne kendi eyledi rahat, ne halka verdi huzur
Yıkıldı gitti cihandan, dayansın ehl-i kubur.

Ne gariptir ki, son beyit bu defa 1950 seçimlerinde Demokrat Parti yandaşları tarafından CHP'nin cenazesinin kaldırıldığını gösteren renkli karikatürlerin altına itinayla döşenecekti.

Ya Fethi Bey'in içine düştüğü feci durum? Uğradığı hayal kırıklığını yine kendi partisinden Ağaoğlu Ahmet Bey, *Serbest Fırka Hatıraları* adlı kitabında⁸ pek de katılmadığını söyleyerek şu şekilde yansıtıyor bize:

Fethi Bey hayretler içinde! Hatır u hayaline bile Gazi ile çarpışacağını getirmemiştir. Bu nasıl şey? Nereden başladı, nereye gelindi? Fethi Bey'in ruhunda bir tufan! Derhal aldanmış olduğuna karar veriyor ve Gazi'nin ikinci fırkayı sırf memleketteki vaziyeti anlamak, halkın nabzını tutmak ve bunun için de Fethi Bey'i feda etmeğe karar vermiş olduğuna kanaat getiriyor!

Fethi Bey ta Londra Sefareti'ne tayin olunduğuna kadar bu kanaatte musırdı (ısrarcıydı).

Bir aldanışın ve aldatışın hikâyesidir Serbest Fırka macerası. Trajedilere taş çıkartan bir hikâye hem de...

8 Ağaoğlu Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.

CHP'nin Parti Kapattıran Demokrasi Anlayışı

Burada Serbest Fırka'nın üç aylık ömründe yaşadığı zulüm ve işkenceleri ortaya koyan belgeleri sunacağız.

Bizzat Fethi Bey'in ailesinden elimize intikal eden bir dosyadan seçtiğimiz belgenin ışığında bu sürecin en can alıcı noktasını, Mersin'den yükselen feryat bütün çıplaklığıyla ortaya koyacaktır (*Derin Tarih Arşivi*).

Fethi Bey'e gönderilen bir mektupta CHP yönetiminden şikâyetler şöyle sıralanıyor:

13 Ekim 1930 tarihinde güç hâl ile seçime katılabildik. Bütün zabıta kuvvetinin partimize oy verecek seçmenleri dayak, tekme, sille, tokatla engellediğine Mersin gayrimüslimleri hayrette kalmışlardır.

Yöneticilerinin zorla istifa ettirildiğinden bahseden belgede Bedii Efendi adlı bir üyenin de gece Emniyet'e çağrılarak ölünceye kadar darp edildiği ve başkalarına da tüfek dipçığı ile vurularak ve ayaklarıyla öldüresiye darp ve işkence edildiğinden şikâyet edilmektedir. Ardından şu ifadelere yer verilmektedir:

Feryatlarına koşan mahalle halkı ve ortaokul müdürü Ramiz Bey'in rica ve istirhamını kabul etmeyen polisler, onu tüfek dipçığı ile silah çekerek kovalamışlardır. Onlara sahip çıkanlar da dayaklardan ve tekmelerden nasibini almaktadır.

Daha da trajikomiği, seçmenlerin sandıklara yaklaşmasının ya-saklanmasıdır. Öyle ki, belirlenen kişiler sandıkların bulunduğu belediye binasının yakınından dahi geçememektedirler. Seçmen olsun olmasın herkes dayakla ve doğrucu Emniyet'e götürülerek tutuklanmakta ve orada da sebepsiz yere işkenceye tabi tutulmaktadır.

Bunun üzerine kadın ve erkeklerden oluşan bir grup, savcılığa başvurup oylarını Serbest Fırka'ya kullanamadıklarından şikâyet etmiş ama Vali Faik Bey, onları, "Sizi daha denize döktürecekim ve sürdüreceğim" diye tehdit etmiş ve buna herkes şahit olmuştur. Daha da ilginç olan nokta, Musevi vatandaşlara özel bir pusula gönderilerek oylarını CHP'ye vermedikleri takdirde sınırdışı edilecekleri uyarısının yapılmasıdır.

Burada yayımladığımız belge, demokrasi anlayışının ve halkın iradesine tahammülsüzlüğün 1930 yılında ulaştığı noktayı net olarak göstermektedir. Tabii bunlara Biga'dan gelen bir mektupta Serbest Fırka'ya oy vereceklerin bir meydanda toplanıp başlarına jandarmalar dikilmek suretiyle tecrit edildikleri ve oy vermelerine silah zoruyla engel olduğu ihbarı eklenince manzara aşağı yukarı aydınlanıyor.

Fethi Bey'in hatıralarında geçen Atatürk'ün bir sözü her şeyi anlatmaya yetiyor zaten:

Gerçekte bugünkü yönetim şeklimiz lafzen Cumhuriyet'se de, Cumhuriyet'ten ziyade 'dictature'e benzemektedir.

S. C. F.
Mersin Vilâyet Ocağı

Sayı

II

Güzel Mersinimiz 20 gündenberi Kan ağlamaktadır .
Hurriyyet Süngüler ucunda , Adalet Dabançalar altında , Kanunlar ayaklar
altında kalmıştır .

Artık Fırkamızın Terakki ve Taalisi için Bütün Mevcudiyetimizle -
ve Kırılmaz Azmimizle rufekam Gayyur Arkadaşlarımızla çalışacağımızı -
Ahit ve Misak eyledik , Bilvesile Arzu hurmetler ederek ellerinizden -
sadakatla Operim efendim nazretleri .

16/10/930

Sabık malife ordusu tenkiline Memur

Kayseri Müfresse Kumandanı

Mersin İşçileri Namına

M : Turan

"Güzel Mersinimiz 30 günden beri kan ağlamaktadır. Hürriyet süngüler ucunda,
adalet tabancalar altında, kanunlar ayaklar altında kalmıştır. Artık fırkamızın terakki ve
tealisi için bütün mevcudiyetimizle ve kırılmaz azmimizle rufekam gayyur
arkadaşlarımızla çalışacağımızı ahit ve misak eyledik."

Mersin işçileri (Derin Tarih Arşivi).

SERBES CUMHURİYET FIRKASI

Gönderme 21/9/30 193

172

S.C.F. Vilâyet ocağı Reisliğine.

İZMİR

Efendim.

Vilâyet ve kaza ocaklarınızdaaki faaliyetin derecesi hakkında göndermiş olduğunuz 16/9/30 tarihli mektubunuzu memnuniyetle aldım.

Fırkamız hakkında halkın gösterdiği teveccüh ve samimiyetin sükûn ve kar ve intizam dairesinde hüsnü telakkisine matuf olan faaliyetinizden dolayı gerek zatı âlinizi ve gerek ocağınıza merbut olan teşkilât arkadaşlarımızı tebrik ederek teşekkür ve hürmetlerimi teyit ederim efendim.

Fethi Okyar, İzmir Vilayet Ocağı Reisliği'ne gönderdiği yazıda, çalışma ve tutumlarını tebrik ediyor (Derin Tarih Arşivi).

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

MERKEZ OCAĞI

İSTANBUL

No. **333**

İstanbul

193

Taksim, Kaimia apartmanı

8/10/30

S.C.F. İzmir Ocak Reisliğine

Kaza ocaklarımızın bazısından aldığımız malûmatta mahalli hükümetin tetkik bahanesile ocağın evrak ve defterlerini mühürleyerek jandarma kuvvetile makama naklettirmiş olduğu anlaşıyor.

Cemiyetler kanununun yedinci maddesi cemiyetlere ait defter ve evrakın ciheti adliye ve mülkiyeden taelp vuku bulunduğu saman yanlış ibraz edilebileceğini tasrih etmekte olduğundan kanun hükminden hariç hiç bir muameleye muvafakat olunmaması ve cebir vukuunda vukuu hal tespit edilerek müdde-i umumiye müracaat edilmesi tavsiye ve bilvesile teyidi hürmet olunur efendim.

A. Fethi

Tamamı / 11/10/30

Hafız / 11/10/30

Tamim edilmeli
L. emir

Bir ay geçmeden Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın hükümetin baskınlarından bizar olması üzerine Ali Fethi (Okyar) Bey'in İzmir Ocak Reisliği'ne yazdığı talimat (Derin Tarih Arşivi).

S. C. F.
Mersin Vilâyet Ocağı

Sayı _____

Kayıt Tarihi
Kayıt Numarası

Serbes Cumhuriyyet Fırkası Lideri Fethi Beyef H : Z

Muhterem Efendim :

13/10/930 tarihinde güç hal ile reye iştirak edebildik .
Bütün Zabıta kuvveti Fırkamıza rey verecek müntehipleri Dayak ,
Tekme , Sille,Tokatla men ettiğine Mersin Gayri Müslimleri hayre-
tte kalmışlardır .

14/10/930 tarihinde Ocak Vilayet Heyet İdaresinde bulunan
Mufti Zade Bahaddin efendi Demekle maruf ve bir Sülaleside Treusta
bulunan ve Tarasun Mütegalibesinden Sadık Paşa Mersine gelüp Kam-
aileyhi tehdit ederek Ocak Heyetinden istifa ettirmiştir . ve İbra-
him Beddur efendi hakkında evvelce Arzi malumat edilmiştir .
Bu kerre Mahtumu Bedi efendiyi 15/16/10/930 gecesi saat 10de Polis da-
iresine oalib edilerek OLANÇIYER KADAR darb edildiği ve Silidkaye berrayı
ticaret giden ve faal azamzdan Kahveci Derviş efendinin Kamyonunda
yoford Mustafa ve muavini İsmail ve şoför Aliyi Polis devriyesi -
tarafından durdurularak Komser muavini Celal ve Emin ve taharri memuru
Femidun ve Jandarmalar Tüfenk dıpcigile ve ayaklarile Olüm derecesinde
Darbe işkence ettikleri ve feryatlarına koğan Mahalle halkı ve orta
Mekteb Müdürü Ramiz Beyin reca ve istihramını kabul etmeyen Polislet
Tüfenk Dıpcigile ve Silah teşhir etmek suretile Kogalamışlardır .
Bilahare vuku halı esiden Kamyon sahibi Kahveci Derviş efendi Meseleyi
anlamak üzere kendi ayagile Polis dairesine gittiğinde derhal Komser
muavini Emin efendi tarafından bila sebep ve sual Sille Tokat ve te-
ellerle fona halda Döğülmüştür . Derviş efendi ve şoförler Doktordan -
15 gün için Rapor Almışlardır .

İntihab mahallisi olan Belediyeye 150adam Geriden ahali gelüp
geçmektedir . Katilyan Belediyeyle yaldin bir yerden geçemezler .
Müntehib ve Gayri Müntehib her kim olursa olsun dayak ve dogruca polis
dairesine götürülerek tevkif ediliyor . ve orada dahi bila sebep ve
sual işkence yapılmaktadır . bir grup otuz dört Aileden ibaret olan
Madin ve Erkek 15/10/930 tarih ve saat (16)raddelelerinde Yücecek Nakar
ve Müddei Umurıye muracaat edüp Reylerini Serbesce istimal edemedikleri
ni Şikayetettinlersede Vali Paik bey Cevaben(sizi daha denize dökdüre-
ceğim ve Sürdüreceğim) diye şiddetle tehdit ettiğini herkes Şahit olm-
uştur . Musevi ommatından malkFırkası tarafından birer pusula ile -
göndererek reylerini malk fırkasına Vermedikleri takdirde Hudut haricini
sevk edileceklerini müşirdir .

Mersinin Bağca Mahallesinden Abdurrahman karuşı namında ve -
Muhtar Cemil ve Ali İlatif ve rufakalarının Koruhulurından Müntahipler -
Tarla ve Kamuglar arasında yatmaktadır . bulabildiklerini darb ve
işkence ederekten (75)karuşa malk fırkasına Satmaktadır .

Dayak, baskı, tutuklama. 1930 Ekim'indeki ara mahallî seçimlerin hangi şartlar altında yapıldığını ortaya koyan SCF Mersin Vilayet Ocağı'nın Fethi Bey'e yazdığı şikâyetname (Derin Tarih Arşivi).

Kaynaklar

Savaş Açikkaya, *Solun Türk Devrimiyle İmtihanı*, Paraf Yayınları, İstanbul 2011.

Halide Edib-Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1979.

Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.

Veysi Akın, "23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı'nın tarihçesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1997, Sayı: 3, s. 91-94.

Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınevi, İstanbul 1983.

-----, "Atatürk'ün dış siyaset modeli", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK Yayınları, Ankara 1997.

-----, *Türkiye'nin Önünde Üç Model*, Telos Yayıncılık, İstanbul 1997.

Y. Akyüz vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, I/1: Türk İnkılâbı'nın Hazırlık Dönemi ve Türk İstiklâl Savaşı*, Yükseköğretim Kurulu Yayınları, Ankara 1989.

Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları 1926, Hazırlayan: Ahmed Nedim, İşaret Yayınları, İstanbul 1993.

Arif Oruç'un 'Yarın'ı, Hazırlayan: Mete Tunçay, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

Mustafa Armağan, "Gazetecilik ve amigoluk", *Zaman*, 26 Aralık 2000.

-----, *Küller Altında Yakın Tarih*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

-----, *Avrupa'nın 50 Büyük Yalanı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

-----, *Yakın Tarihin Kara Delikleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, TBMM Yayınları, Ankara 1987.

Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969.

Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997.

Mehmet Akif Aydın, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Sıtkı Aydinel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Fahri Belen, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.

Deniz Bilgen, *ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi: Amerikan Mandası ve Gazeteci L. E. Browne'ın Faaliyetleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2004.

Birinci Türk Tarih Kongresi, İstanbul 1932.

Ali Birinci, "Sultan Abdülhamid'in hâtıra defteri meselesi", *Dîvân*, Sayı: 19, 2005/2.

Mahmut Esat Bozkurt, "Medeni Kanun nasıl hazırlandı?", *Medenî Kanunun XV. Yıldönümü İçin*, İstanbul 1944.

Lord Carver, *Turkish Front 1914/18*, Pan Books, 2003.

Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hâtıralar*, 2, İstanbul 1960.

-----, *Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü*, Temel Yayınları, İstanbul 2002.

Ramazan Çalık-Ali Galip Baltaoğlu, "Alman kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve yankıları", *Atatürk Yolu*, Mayıs-Kasım 2011, s. 263-283.

Oral Çalışlar, *Liderler Hapishanesi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1986.

Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, İmge Kitabevi, Ankara 2007.

Dedektif X Bir, "Yağma Hasan'ın Böreği!", *Büyük Doğu*, 15 Eylül 1950, s. 3 ve 14.

D. Mehmet Doğan, "Türkçe ve Cumhuriyet", *Vakit*, 25 Eylül 2009.

Sezgi Durgun, *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, İstanbul 1963.

Selçuk Esenbel, *Hilal ve Güneş*, İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.

İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1998.

Niall Ferguson, *Empire*, Basic Books, New York 2003.

Kemal Zeki Gençosman, *İhtilâl Meclisi*, Hür Yayın, İstanbul 1980.

General Allenby'nin Hatıratı, Haz.: Faruk Yılmaz, İz Yayınları, İstanbul 2013.

Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984.

Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, Kent Kitap, İstanbul 2011.

Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992.

Cevad R. Gürsoy, "Türkiye'nin coğrafi taksimatında yapılması icabeden bazı tashihler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1957, C: 15, S: 1.3, Ankara 1957, s. 219-239.

Max Horkheimer-Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar (2 cilt)*, Çeviren: Oğuz Özügöl, Kalcı Yayınevi, İstanbul 1995-1996.

İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi (İbn Bibî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâme'sinden)*, Çeviren: M. Nuri Gençosman, Notlandıran: F. N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.

-----, *El-Evamirü'l-Ala'yye fi'l-Umuri'l-Ala'yye (Selçuk-Name)*, C: II, Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

-----, *Selçuknâme*, Çeviren: Mükrimin Halil Yınanç, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

Afet İnân, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket)*, TTK Yayınları, Ankara 1947.

İsmet İnönü, *Hatıralar*, Hazırlayan: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

Mahir İz, *Yılların İzi*, Kitabevi, İstanbul 1990.

İzmir Yollarında, Hazırlayan: Mehmet Önder, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1989.

Gotthard Jäschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Çeviren: Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, Çevirenler: Alper Duman-İsmail Çeken, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Nazmi Kal, *İsmet İnönü: Televizyona Anlattıklarım*, Bilgi Yayınları, Ankara 1993.

Feridun Kandemir, *İkinci Adam Masalı*, İstanbul 1968.

Abdurrahman Kaplan, *İki Devirde Bir Din Adamı: Mehmet Rifat Börekçi*, Ankara 2011.

Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960.

-----, *İstiklâl Harbimiz*, I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

-----, *Günlükler (1906-1948)*, 2. cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, Maarif Vekâleti, İstanbul 1943.

Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham I*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1978.

Mehmet Kemal, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983.

A. Osman Kırkyaşaroğlu, *Atatürk'ün 'Bursa Nutku' Davası*, İzmir 1986.

Hans-Lukas Kieser, *Türklüğe İhtida: 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri*, Çeviren: Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Cemil Koçak, “Heyeti Mahsusalar (Bir soru-bir yanıt ve öykünün sonu)”, *Tarih ve Toplum*, Sayı: 52, Nisan 1988.

-----, *Türk-Alman İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

M. Fuad Köprülü, “Anadolu’da Türk dili ve edebiyatının tekâmülüne umumî bir bakış: XIII.-XVI. asır”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 334-335.

-----, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980.

Cemal Kutay, *Cumhuriyet Devrinde Suistimaller: Divan-ı Âliler Meclis Tahkikatı*, 2. baskı, İstanbul 1958.

Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı: Türk Dil Reformu*, Çeviren: Mehmet Fatih Uslu, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.

Malmisanij, *Diyarbakirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği*, Avesta Yayınları, İstanbul 2004.

Helmut Mejcher, “Oil and British policy towards Mesopotamia”, *Middle Eastern Studies*, October 1972.

Andrew Mango, *Atatürk*, Londra 2004.

Helmut Mejcher, “Oil and British policy towards Mesopotamia, 1914-1918”, *Middle Eastern Studies*, Ekim 1972.

Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahidler*, Sebil Yayınevi, İstanbul 2007.

-----, *Hilâfet*, Sebil Yayınevi, İstanbul 2013.

Mihri Belli’nin Anıları: *İnsanları Tanıdım*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1989.

Dagobert Von Mikusch,, *Avrupa ile Asya Arasındaki Adam: Gazi Mustafa Kemal, IV*, Çeviren: Esat Necmi Erendor, Cumhuriyet gazetesinin hediyesi, İstanbul 2000.

Şefik Okday, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Padişah Yaveri İki Sadrazam Oğlu Anlatıyor*, İstanbul 1988.

Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?*, İstanbul 1987.

Atila Oral, *Atatürk’ün Sansürlenlen Mektubu*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2011.

Mim Kemal Öke-Lütfullah Karaman, *Adı Yemendir...*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001.

Osman Öndeş, *Vurun Osmanlı'ya*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

-----, "Dönmemek üzere açılan yelkenler", *Derin Tarih*, Sayı: 25, Nisan 2014, s. 104-111.

Yavuz Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Yücel Özkaya vd., *Milli Mücadele Tarihi*, cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri-Inönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar*, İstanbul 1955.

Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Ayraç Yayınları, İstanbul 1997.

Zeki Sarıhan, *Mehmet Akif*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1993.

Nalân Seçkin, *1920-1970: İlk Meclis'ten Kalanlar*, Ankara 1970.

Seyyid Hüseyin el-Attas, *Rüşvet, Çeviren: Cevdet Cerit*, Pınar Yayınları, İstanbul 1988.

Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, Çeviren: Halim İnal, Ayraç Yayınları, İstanbul 2002.

Faruk Sümer, "XIV. yüzyılda Türkiye", Oktay Aslanapa (hazırlayan), *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1977.

Enver Behnan Şapolyo, "Dil Bayramı ve Mehmet Bey fermanı", *Önasya*, Sayı: 46, Haziran 1969.

-----, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, Berkalp Kitabevi, İstanbul 1944.

Tâhirü'l-Mevlevî, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemesi Hatıraları*, Hazırlayan: Nurcan Boşdurmaz, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2012.

Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, III. Cilt, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1973.

Orhan Taylan, "Türkiye'de Nazi heykelciliği", *Sanat Emeği*, Sayı: 1, Mart 1978, s. 9-20.

Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

Recep Toparlı, *4 Eylül Sivas Kongresi Tutanakları (Ek Belgeleriyle)*, Sivas 2013.

Mehmet Tosunlar ve Erol Çelik, *Bulgaristan'a Satılan Evrak ve Cumhuriyet Döneminde Arşiv Çalışmaları*, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969.

-----, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

Süleyman Uludağ, *İbn Haldun*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Hakan Uzun, *Atatürk ve Nutuk*, Siyasal Kitabevi, İstanbul 2006.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Ahmet Uzunoğlu, *Tokyo Camii*, Ankara 2003.

Peter Watson, *German Genius: Europe's Third Renaissance, the Second Scientific Revolution and the Twentieth Century*, Simon & Schuster, Londra 2011.

Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi]*, Hazırlayan: Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009.

Murat Yılmaz, "Serbest Cumhuriyet Fırkası kötülerin fırkası mı?", *Derin Tarih*, Haziran 2013.

Sürelî yayınlar

Türk Yurdu, Mart-Nisan 1929.

Milliyet, 19 Eylül 1930.

Tasvir, 13 Aralık 1946.

Millet, 7 Ağustos 1947.

Büyük Doğu, 15 Eylül 1950.

Sebil, Eylül 1978.

Toplumsal Tarih, Aralık 2004.

Hürriyet Pazar, 7-9 Kasım 2010.

Derin Tarih, Haziran 2013.

Derin Tarih, Ağustos 2013.

İnternet kaynakları

www.meb.gov.tr.

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2865.pdf>

"Türkiye'de 1923 yılından itibaren yürürlüğe konulan programın adını koyuyorum: **Osmanlısızlaştırmak**. Elinizdeki kitap, ülkemizde 1918-23 yıllarında ama daha kesin olarak 1924'ten sonra adım adım sahneye konulan bu **Osmanlısızlaştırma** politikasının tersine çevrilmesini, yani Yeniden Osmanlılaştırma yöneliminin altının çizilmesini ama en önemlisi de aslında birer barbarlık ürünü olan bin yıllık alfabenin unutturulması veya sanat eserlerinin kazınıp yıkılması gibi eylemlerin nasıl da el çabukluğu marifetle başarıymış gibi sunulabildiğini tespit etmeyi amaçlıyor."

Mustafa Armağan

1918 Osmanlı Devleti'nin yenildiği yıldır. Gerçi Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan çifte tacı ve Bulgaristan da bizimle beraber yenilmişti ama hiçbirinin anavatan toprakları işgal edilmemiş, sadece -Weimar'da olduğu gibi- ağır ekonomik ve askerî yaptırımlarla cezalandırılmışlardı. Yalnızca Osmanlı Devleti'nin anavatan toprakları ve başkenti işgal edilmiş ve yönetim merkezi İstanbul ele geçirilmişti. Neden?

1918'in bu manzarası ne kadar hazin ise sonrasındaki siyasi ve askerî gelişmeler de o kadar hazindi. Osmanlı Devleti'ni tarihe postalamak ve bir daha bu topraklarda böyle tehlikeli bir oluşuma meydan vermemek için onu barışa zorlayacak bir Yunan savaşı planlandı ama **bütün tehditlere rağmen Sevr'i Osmanlı Sultanı Vahdettin'e imzalatmak mümkün olmadı**. Barışa yanaşmamasının cezasını da anlaşılmayı başka bir kadroyla yapıp kendisini devre dışı bırakarak verdiler zaten; sonra da yurt dışına kaçırarak... Neden?

Böylece Sultan'sız ve devletsiz kalan millet bu defa Ankara hükümetiyle bir devlet olabilmek için Lozan kapılarında İtilaf devletlerinin merhametine muhtaç hâle gelecek, uluslararası camiada tanınması karşılığında feragat, rıza ve tavizler istenecek ve Lozan'da bunlar fazlasıyla verildikten sonra başka sözler de istenecekti. Bir daha bu topraklarda Osmanlı'nın lafı geçmeyecek; **Hilafet'inden Medeni Kanun'una, Ayasofya'sından alfabesine, kılık kıyafetinden laikliğine kadar garanti kapsamına giren temel hususlarda mutabık kalındıktan sonra Cumhuriyet'in ilanına izin verilecekti**. Neden?

Mustafa Armağan'dan sıkı bir yakın tarih hesaplaşması daha...

